

EBÜZZİYA
AİLESİ

ZEYTİNBURNU KÜLTÜR VE SANAT MERKEZİ YAYINLARI

Katalog No: 38

İstanbul, 2020

ISBN: 978-605-7664-61-7

Koordinatör: Sertaç Güleç, Nurullah Yıldız

Hazırlayan: Ömer Faruk Şerifoğlu

Danışman: T. Talha Ebüzziya

Osmanlıca okumalar: Muharrem Varol, Üzeyir Karataş

Proje asistanı: : Ahmet Taha Taşdelen

Grafik tasarım: Ulaş Uğur

Röprodüksiyon: Bahadır Taşkın,

Dijital hazırlık: Murat Taşkın, Numan Eriş

Sergi kurulumu: Sergikur

Baskı:

Bu katalog 16 Ekim 2020 tarihinde Kazlıçeşme Sanat'ta açılan

"Kültür ve Sanat Hayatımızda Ebüzziya Ailesi" sergisi için

1.000 adet basılmıştır.

© Eserin yayın hakları Zeytinburnu Belediyesi Kültür ve Sanat İşleri Müdürlüğüne, Ebüzziya Ailesi adına Talha Ebüzziya ve Ömer Faruk Şerifoğlu'na aittir. Yayının hiçbir kısmı, yazılı izin olmadan, tamamen veya kısmen değiştirilerek yayınlanamaz, hiçbir yolla kopya edilemez ve çoğaltılamaz. Eserde yer alan obje, belge ve fotoğrafların tamamı, kaynak belirtilenler dışında Ebüzziya Ailesi ve Ömer Faruk Şerifoğlu'na aittir. İlgili kurum ve kişilerden yazılı izin alınmadan kullanılamaz.

ZEYTİNBURNU BELEDİYESİ KAZLIÇEŞME SANAT

Kazlıçeşme Mah. Abay Cad. No: 5 Zeytinburnu, İstanbul

Tel: 0212 415 58 58 Faks: 0212 423 12 84

posta@zeytinburnukultursanat.com

TEŞEKKÜR

T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı

TDV İSAM İslam Araştırmaları Merkezi

Dergâh Yayınları

Ahmet Özdoğan

Ali Satan

Ayşe Fazlıoğlu

Cihan Demiroğlu

Dilhan Balımtaş

E. Nedret İşli

Eren Fahri Ötünç

Haldun Dostoğlu

Halil İbrahim Erbay

İlona Baytar

İsmail Kara

Kenan Yıldız

M. Birol Ülker

Naciye Uçar Başaran

Nil Baydar

Nilhan Sesalan

Nuray Güler

Ömer Durmaz

Semra Taşdelen

Yasemin Devrimci

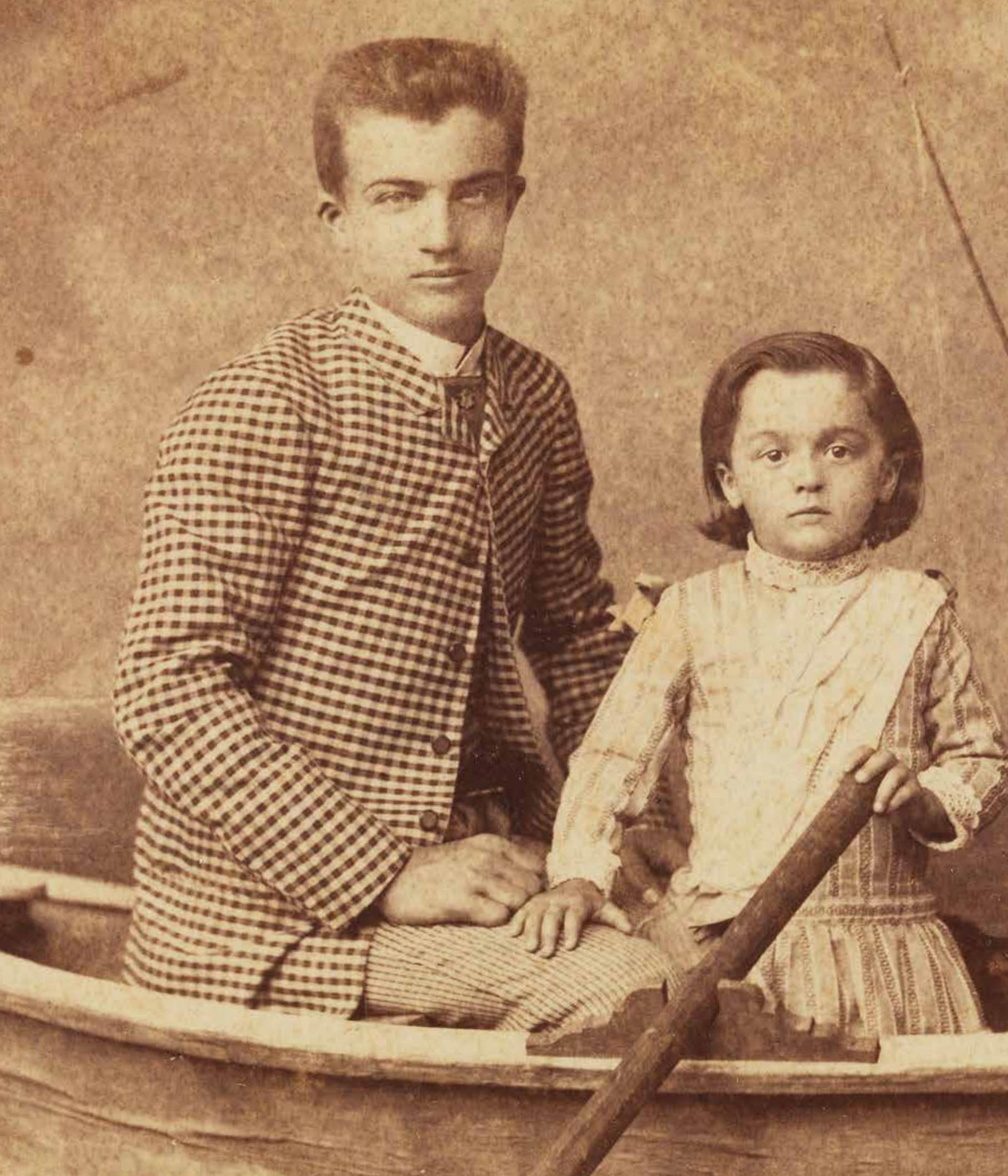
Yusuf Çağlar

KÜLTÜR VE SANAT HAYATIMIZDA

EBÜZZİYA AİLESİ

Ömer Faruk Şerifoğlu

“Ebüzziya Tefik Bey”, 1318 [1902], Eser-i
Yervant Osgan, alçı rölyef, çap: 21,5 cm.

12	Kültür ve Sanat Hayatımızda Ebüzziya Ailesi / Ömer Faruk Şerifoğlu
22	Ebüzziya Ailesi Soyağacı
26	Ebüzziya Tevfik Bey
54	Ebüzziya Tevfik Bey’in Sicil-i Ahval Kaydı
55	Ebüzziya’nın Bosna Mütalaası
56	Takvim-i Ebüzziya ve Matbaa-i Ebüzziya
60	“Biraderim Ahmed Midhat Efendi’ye İhdâ-yı Tıbâ’ât”
61	Ebüzziya Kartpostalları: “Yâddâşt-ı Kostantiniyye”
67	Faik Reşad Bey’den Mektup
68	Ziya’ya Paris Bursu
69	Kahire’de Vekil Tayini
70	Meclis-i Mebusan Seçim Mazbatası
72	Ebüzziya’dan Oğullarına Mektuplar
77	Ebüzziya Tevfik Bey ve Oğlu Velid Ebüzziya / Midhat Cemal KUNTAY
79	Süleyman Nazif’e Göre Ebüzziya
81	Unutulmuş Bir Eser / Ahmet Hamdi TANPINAR
84	Aile Albümlerinden
88	Ebüzziyazâde Talha
94	Annesi Advîye Hanım’ın İsyanı
96	Acı Veren Bir Kayıp
97	Mim Mim Grubunun Taziyesi
99	Talha Bey’in Sicil-i Ahval Kaydı

102	Hadiye Ebüzziya (Ruhsan Nevvare)
108	Yaseminli Kitap
114	Velid Ebüzziya
128	Velid Ebüzziya’nın Çanakkale Fotoğrafları
132	Şehzadebaşı Baskını ve 16 Mart Şehitleri
134	Milli Mücadele’nin İstanbul Teşkilatı ve Silah Sevkiyatı
136	İnebolu’ya Gizli Sevkiyat
140	Velid Bey’in General Harrington’a Mektûbu
144	Gazi ile Kırgınlığa Sebep Olan Fotoğraf
146	Velid Ebüzziya’nın İstanbul İstiklal Mahkemesi’ndeki Savunması
151	“Ebüzziyazâde Velid Bey ve Gençlik” / Peyami Safa
154	Ziyad Ebüzziya
166	Ebüzziya Takvimi
169	Beyoğlu’nda Bir Rüya: GEN Kitap Sarayı
177	Hususi Baskılarla Modern Fransız Resim Sergisi / Elif Naci
179	“Bedeli Çanakkale’de”
181	Erol Akyavaş ve “Miraçname”si
186	Alev Ebüzziya Siesby
192	Ebüzziya’nın Büyüleyen Çanakları
193	Alev Ebüzziya Siesby ile Konuşma
196	Rigmor Mydtskov’un Objektifinden Ziyad Ebüzziya ve Alev Ebüzziya Siesby

Meşrutiyet'in ilanı üzerine
affedilen Konya sürgünlerinin
son günü. Konya Erkek Lisesi'nin
bahçesinde (oturanlardan sağ
başta) Dr. Hakkı Şinasi Paşa,
(üçüncü) Ebüzziya Tevfik Bey,
arkasında beyaz kıyafetli genç
oğlu Talha, 25 Temmuz 1908.

Sunuş

Ömer Arısoy

Belediye Başkanı

Kıymetli sanatseverler,

*İslâm Ansiklopedisi'*nde Ebüzziya Tevfik Bey için Ziyad Ebüzziya tarafından yazılan şu satırları doğrusu çok önemli ve kıymetli buluyorum: “Ebüzziyâ zihniyet bakımından, bir milletin ancak gelenek ve göreneklerine, millî ve dinî inançlarına bağlı kalarak ve faydalı her türlü yeniliği benimseyerek gelişebileceğine inanan muhafazakâr bir Osmanlı aydınıdır. Asla yılmayan bir karaktere sahip olan Ebüzziyâ, hayatı boyunca cehaletle ve ülkeye zarar getirebilecek şeylerle mücadele etmiştir.” Bu satırlar; basın, yayın, matbaa alanlarında pek çok yeniliği ülkeye getiren, farklı sanat dallarında eserler veren, Türk matbuat hayatının önemli isimlerinden bir münevverle ilgili aynı aileden bir başka münevverin vefakâr ve titiz ifadeleridir.

Ebüzziya ailesi, gerek matbuat gerek siyaset gerek sanat hayatında her kuşaktan ferdi ülkeye hizmet etmiş dikkat çekici bir ailedir. Mesela ülkemizde takvim deyince akla gelen ilk isim Ebüzziya Tevfik Beydir. Türkiye’de birkaç kuşak, Ebüzziya ailesinin hazırlayıp, yayınladığı takvimlerle büyümüşler; zamanın sınırlı imkanları içinde, dünyayı her gün Ebüzziya Takvimi’nin yapraklarından öğrenmişlerdir. Ebüzziya Tevfik Bey’in ölümünden sonra bayrağı, oğulları Talha ve Velid Ebüzziya Bey, ardından Ziyad Ebüzziya Bey taşımıştır. Tüm bunların yanı sıra Ebüzziya ailesi Zeytinburnu için de ayrıca önemlidir. İstiklal madalyalı Velid Ebüzziya’nın Çanakkale Savaşı ve Mili Mücadele yıllarındaki kahramanlıkları dilden dile anlatıla gelmiştir. Kendisi, İstanbul’un işgal yıllarında, Zeytinburnu’ndaki silahhaneyi gizlice boşaltarak, gemilerle Karadeniz’e İnebolu sırtlarına taşıyan teşkilatın en önemli isimlerinden biridir.

Bu toprakların hikayesine, münevver bir bilinç ve vatanperver bir samimiyetle dahil olan Ebüzziya ailesi fertlerinin 150 yılı aşkın tarihçesinden, pek çok belge, vesika toplayarak bu sergiyi inşa eden kıymetli Ömer Faruk Şerifoğlu’na ve sergide emeği geçen bütün arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. ♦

Kültür ve Sanat Hayatımızda Ebüzziya Ailesi

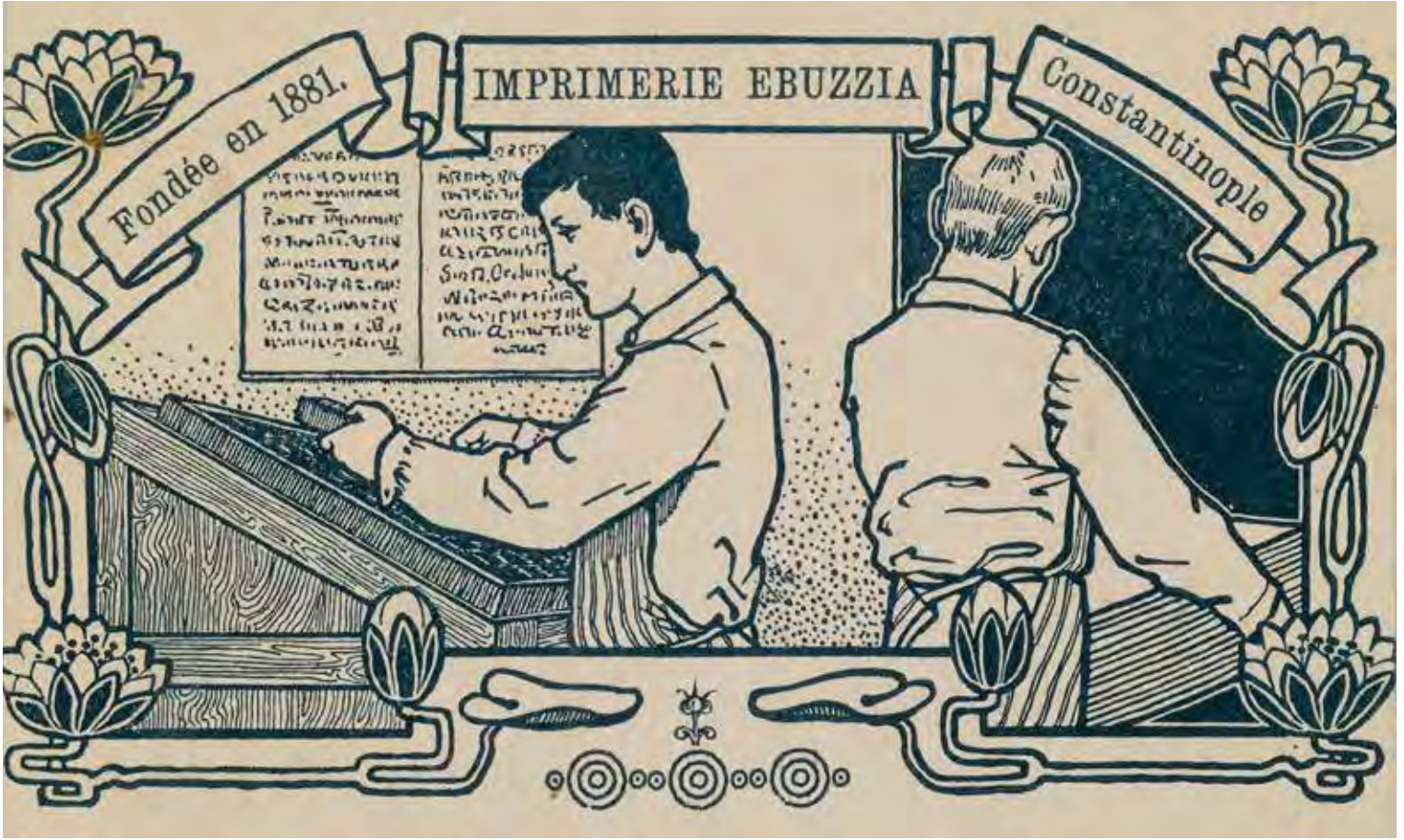
Ömer Faruk Şerifoğlu

“Kızım Hadiye’ye takdim,
16 Mayıs 1904, Ebüzziya Tevfik”

YAN SAYFA

Matbaa-i Ebüzziya’nın tanıtım
kartından detay.

Matbaa-i Ebüzziya'nın tanıtım kartından detay.

ÜLKEMİZDE matbaacılığın tarihi 1729'da İbrahim Müteferrika ile başlar. Bütün dünyada günden güne gelişirken bizde İbrahim Müteferrika'dan sonra bir adım öteye gitmez, aksine geriler... 1881'de Matbaa-i Ebüzziya'nın açılışına kadar İstanbul'dan herhangi bir matbaanın baskı tekniği, baskı güzelliği gibi bir meselesi olmamıştır. Ebüzziya Tevfik Bey'in 1871'de başlayan matbaacılık serüveni 1881'de olgunluk devresine ulaşarak meyvesini vermiş Matbaa-i Ebüzziya kurulur. Babalarının ölümünden sonra oğulları Talha ve Velid, daha sonra da torunu Ziyad Ebüzziya'nın bayrağı devralarak bir aile macerasına dönüştürdüğü Matbaa-i Ebüzziya 1949'da kapanıncaya kadar, İstanbul'da rakip olacak bir matbaa yoktur, Avrupa matbaalarıyla yarışır.

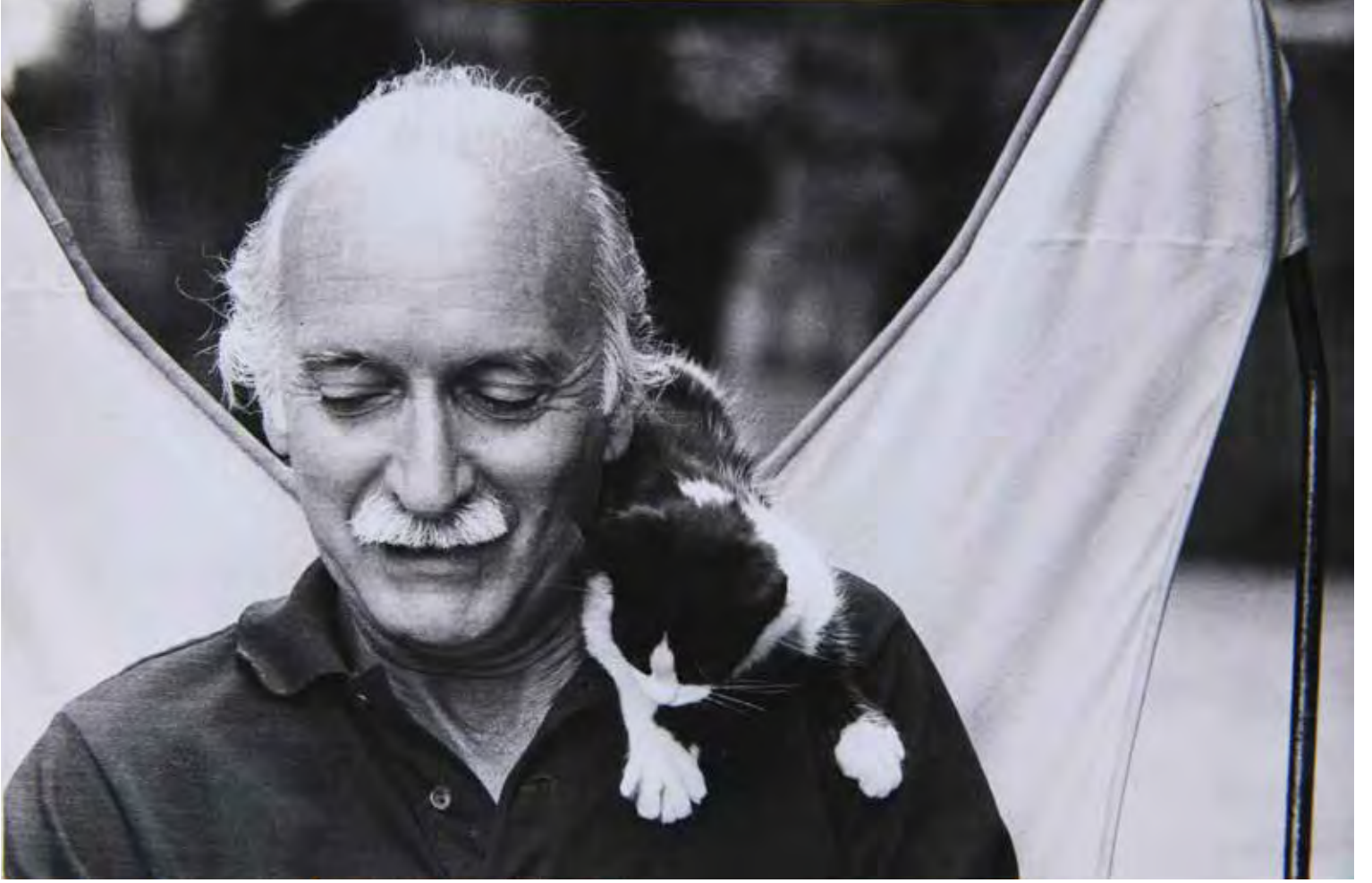
Ebüzziya Tevfik Bey ile başlayan ailenin üç kuşak kesintisiz süren, basın-yayın ve siyaset sahnesindeki serüveni, İstanbul'un hatta Türkiye'nin son 150 yılının özetidir desek, çok da iddialı bir cümle kurmuş olmayız. Beş padişah; Sultan Abdülaziz, Sultan V. Murat, II. Abdülhamit, Mehmet Reşat, Vahdeddin ve iki cumhurbaşkanı; Atatürk ve İnönü devrini görmüşler; altı büyük savaş, 93 Harbi (1876 Osmanlı Rus Savaşı), İtalyan Harbi, Balkan

Harbi, I. Dünya Savaşı, İstiklal Savaşı ve II. Dünya Savaşı yaşamışlar. Yığınla hükümetle, iktidarla çalışmışlardır.

Bu 150 yıla toplum ve devlet olarak Batılılaşma serüvenimizi sığdırdığımız ortada. Toplum olarak bu süreçte nasıl büyük bir değişim ve dönüşüm geçirdiğimizi görmek için de makro düzeyde araştırmalar gerekmiyor; kent, mahalle, sokak, hatta hane ölçeğinde bakmak yeterli...

Ebüzziya Tevfik, 1864'te 15 yaşında başlar yazmaya, bir yazısı vesilesiyle 16 yaşında Namık Kemal ve Şinasi'yle tanışır. Bu tanışıklık önüne bambaşka bir yol açar, o da tereddütsüz yürür... 17 yaşında, Namık Kemal ve Şinasi ile arkadaş, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin kurucularındandır. 1871'de Şinasi'nin ölümü üzerine Tasvir-i Efkâr Matbaası'nın tek sahibi olur. 1913'te ölümüne kadar, bütün engellere, sürgünlere, hapsilere rağmen Türk basın ve matbaacılık aleminin en parlak ismidir.

Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre Ebüzziya Tevfik'i tanımamak kabil değildir; "Bütün hayatını Türk matbaacılığına, gazeteciliğine ve inandığı insanların hâtırasına vakfetmiş olan bu gayretli adam, bizde öteden beri hâtıraları muhafaza etmek hususundaki kayıtsızlık an'anesinin ilk defa dışına çıkmış bir muharrirdir."

DARÇAĞ'DA BİR ÇELEBİ'NİN GÖLGESİNDE

Kitap ve sergide aile silsilesini anlatırken kronolojik bir akış gözetirken, burada öyle yapmayacağız. Zira, aileye dair ilk tanıdığımız ve diğerlerine de onun rehberliğinde aşına olduğumuz kişi merhum Ziyad Ebüzziya (1911- 26 Mayıs 1994) olmuştur.

Ziyad Ebüzziya, 83 yıl yaşadı. Onu tanıdığım da tekerlekli sandalyeye mahkûm olmuş seksenine yaklaşan bir delikanlı idi. Evinden çıkamıyordu ama oturduğu yerden, mahkemeleri, gazeteleri, mecmuaları, sanki dünyayı idare ediyordu. Dilimizdeki "ihtiyar delikanlı" deyiminin ikinci bir kişiye onun kadar yakıştığını sanmıyorum. Ziyad Bey'in ellerine hayatı boyunca, kalem, kitap ve kâğıttan başka bir şey değmemiştir demek mübalağa olmayacaktır. Katip Çelebi'den naklen "Yazı yazmayan bir el, hayvan ayağından başka bir şey değildir" derdi. Hayatının sonuna kadar yazabildiği kadar yazdı, okuyabildiği kadar da okudu. Son bir yılında elini kullanamayan Ziyad Bey'in yayınlanan son yazısı 25

Nisan 1994 tarihli, yani vefatından bir ay önce idi. Kafasında kurguladığı yazıyı, bir hamlede daktilo ettiriyordu.

Son beş yılında tanımıştım Ziyad Beyamca'yı ve etrafımızdaki insanlara hiç benzemeyen biriydi. Sonrasında da benzerini gördüğümü söyleyemeyeceğim... Önyargısızdı, iyi bir konuşmacı olduğu kadar, iyi bir dinleyici idi. Sonraki yıllarda fark ettim ki aynı zamanda çok iyi sorular soran başarılı bir konuşturucu imiş... Onu tanımış olmakla bahtiyarım.

Konuşurken sıkça kullandığı, -ince uzun- işaret parmağı gibi doğru oldu hep. Bazılarına göre "Doğrucu Davud"du belki... Özellikle kitap hırsızları, sanat katilleri, kültür yobazları karşılarında onu buluyor, her biriyle tek tek uğraşıyordu.

Kendisi düzenli olarak, milliyetçi çizgideki haftalık *Yeni Düşünce* gazetesinde yazıyor ama eve sağ-sol ayrımını yapmadan yirmiye yakın yerli-yabancı gazete her gün düzenli olarak alınıyordu. Bunları okuyor, notlar alıyor, takıldığı bir konu olduğunda yazarı veya muhatabını arıyor, çoğunlukla ilave bilgiler aktarıyor, bazen de

YAN SAYFA

Ziyad Ebüzziya, fotoğraf: Etienne Revault.

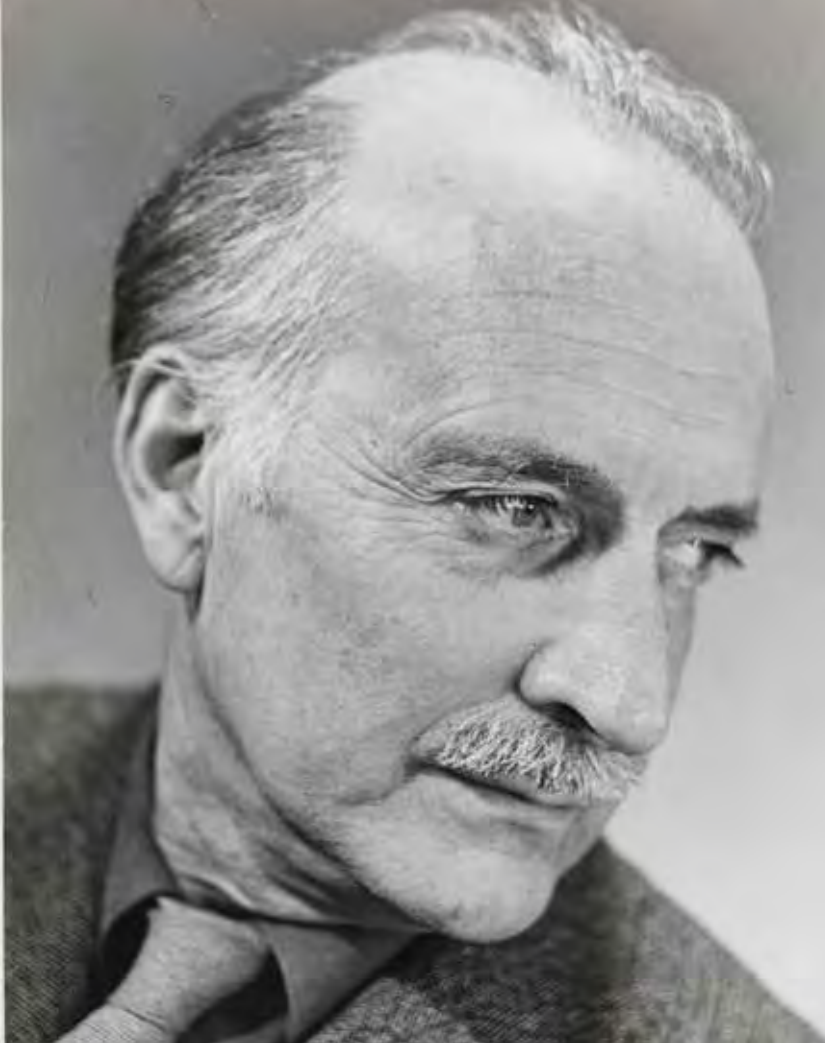
ÜST

Yıldız Şale Köşkü'nde Milletlerarası Sanat Tenkitçileri Kongresi açılış merasimi, protokol sırasında Fahreddin Kerim Gökay, Ziyad Ebüzziya, Fuat Köprülü, 8 Eylül 1954.

SAĞ

Ömer Faruk Şerifoğlu'nun Ziyad Ebüzziya'yı ilk ziyaretlerinden birinde, 1989.

ÜST

Ziyad Ebüzziya, 1970'ler.

YAN SAYFA

Malta sürgünleri Polverista
kışlasının bahçesinde; Ahmet
Emin Yalman, Velid Ebüzziya
ve Celal Nuri İleri, 1920.

sorularıyla yeni bilgiler alıyordu. Her gün, yerli yabancı birçok misafiri oluyordu. Telefonunu tesadüfen bulup aramış bir lise öğrencisine de aynı şekilde vakit ayırıyor, ciddiyetle dinliyordu.

Kütüphane ve yazıhane olarak kullandığı salonunda, üçüncü bir kişi, hatta bir kedi bile varsa “hanım veya bey”siz hitap etmezdi. Başbaşa isek, ancak o zaman sen-ben olabilirdik. Kadıköy Yoğurtçu Parkı’nın karşısındaki evine gidip gelen, ondan feyz alan onlarca gençten biri olarak, ömrünün son beş yılında, sıklıkla uğradım. Arada uğrayamadığım zamanlar oldu. Her seferinde mahcubiyet ve muhabbet duygularıyla ayrıldım. İçimizdeki sevgi yumağı günbegün biraz daha büyüyordu. Nasıl büyümesin ki? Onun tekerlekli sandalyesi, nam-ı diğer Mercedes’inin ve Ebüzziya Tevfik Bey’in yazı masasının karşısı, lodoslu gecelerde su alan teknemizle sığındığımız limanımızdı bizim...

Ziyad Beyamca’nın gidişi sürpriz değildi belki ama, bu acı gerçeği zihnimizin hep uzağında tutmuştuk. Zira, o da beş gün önce mutad olduğu üzere, ilaçları getirildiğinde “Yeter artık, bu işi uzatmanın anlamı yok” diyerek noktayı koymuştu. İbretlik vedasına ise 27 yıldır gıpta etmekteyim. Çocuklarının annesi Vâlâ Hanım’ın omuzuna başını koyarak, “Ben biraz uyuyacağım, sakın korkma!” demişti.

Ziyad Beyamca, hayalini kurduğu; fizibilitesini çıkardığı pek çok projesinin gerçekleştiğini göremedi; Türk Musiki Aletleri Müzesi, Osmanlı Kıyafetleri Müzesi, İstanbul Ressamları Koleksiyonu, Osmanlı’da Günlük Hayat Resim Koleksiyonu, Şinasi kitabı, Vatan Uğruna Şehitlerimiz kitabı, Velid Ebüzziya’nın Lozan Notları, daha yüzlerce proje, onlarca teşebbüs... Vefatından iki yıl öncesine kadar, kafasındaki bütün projelerin üstesinden gelebilmek için 200 yıl yaşaması gerektiğini söylüyordu. Son bir yılında ‘20 yıl daha yaşasam şu projeler hallolur’ demeye başlamıştı. Son zamanlarında ise ‘İki yıl daha yaşasam da, şu işler yarım kalmasa’ diyordu. Hatıralarını hep anlattı, ama düzenli ve sistemli bir şekilde yazmaya veya anlatmaya yanaşmadı. En son, “Hayallerim, Projelerim ve Ben” adıyla bir kitap yapalım Ziyad Beyamca, dediğimde “İsim güzel, şu işleri bitirelim de, o kolay” demişti. Kolay olanın adı kaldı...

“TÜRK GİBİ BAŞLADIĞIN İŞİ, İNGİLİZ GİBİ BİTİR”

Yıllardan beri kullandığı mektup adresi “Sirkeci PK 440”ın anahtarı bir süredir bende duruyor, haftalık uğrayıp gelen kitap ve zarfları alıyordum. Henüz toy genç olsam da bir şeyler yapmamı istiyordu. Kaç kez

anılarını yazmayı teklif etsem de çok sıcak bakmadı. Cevap veremeyeceği/vermediği soru yoktu, ama bazılarını yazmamak kaydıyla anlatıyordu.

Sonunda bana bir iş buldu. İzzet Kumbaracılar'ın 1938'de yayınlanan *İstanbul Sebilleri* kitabını, Kumbaracılar'ın oğlu Sedat Kumbaracılar'la 1970'lerde genişletmeyi kararlaştırmışlar, biraz çalışmış sonra rafa kaldırmışlardı. Bu dosyayı al tamamla ve yayınla dedi. Ben de beraber yaparsak olur, dedim. Türkiye Turing Kurumu Başkanı Çelik Gülersoy ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanı Hilmi Yavuz davet edildi, onların da yayın taahhütleriyle yola çıkıldı. İstanbul sebilleri üzerine yaklaşık iki yıl çalıştım, 1977'de yarım kalan dosyayı bir türlü bulamadı. Vefatını takip eden günlerde bana ayırdığı iki poşeti aldığımda, sözkonusu dosya da içindeydi. Çalışma uzadıkça söyleniyor, "Oğlum bir Türk gibi başladığın işi, İngiliz gibi bitir" diyordu.

Hatıralarını yazdırmaya muvaffak olamasam da aile fertlerine dair sorularım, ailesiyle ilgilenmem hoşuna

gidiyordu. Üç yaşında annesini 9 yaşında babasını kaybetmiş olduğu için kendisine gerçek anlamda babalık yapmış amcası Velid Ebüzziya (1881-1945) ile son yıllarında kırgın olduklarını üzülererek anlatıyor, kendisini affedemiyordu: "Amcamın kıymetini ben de dahil, bu memleket bilmedi, bilemedi" diyordu. İlgilendiğimi görünce, amcama dair bir şey yapmanızı çok isterim, amcama dair elimdeki bütün dokümanları hemen veririm dedi. Böylelikle Velid Ebüzziya'ya dair kapsamlı bir çalışma yapmayı vasiyet etmiş oldu. Bu sebeple, elinizdeki bu derleme sadece Velid Bey'e dair olmasa da en kapsamlı bölümü ona ayırmış olduk. Velid Bey'e dair son yıllarda birkaç tez çalışması da yapıldı. Bu tezlerden birkaçı mutlaka kitaplaşacaktır. Ahmet Temiz arkadaşımızın hazırladığı *Lozan Mektupları* gibi Malta Mektupları da yakın zamanda kitaplaşır umarım.

Babası Talha Bey'i amcası Velid Bey'le beraber anlatırdı. Zihninde ikisi birleşmiş tek bir şahsiyete dönmüş gibiydi. Velid Bey'siz babası Talha Bey'den söz ettiği çok azdır. Babasını, İstanbul'un işgali sırasında, İngiliz zulmü ile Bekirağa Bölüğü denilen zindanda aylarca tutulması sonucunda veremden kaybettiğinde 9 yaşındadır. Babası Talha Bey'den bahsederken oldukça soğukkanlı, dedesinden söz ederken ise gururluydu. Her ne kadar, amcasının dizinin dibinde büyümüş olsa da rol modeli dede Ebüzziya Tevfik Bey'di...

Vefatından sonra hatırasını ölümsüz kılan bir derlemeyi *Darçağda Bir Çelebi* (İstanbul: Timaş, 1998) adıyla yayınlamıştık. Kitaba bizzat hatıraları ve makaleleriyle katılanlar; Ali Alparslan, Beşir Ayvazoğlu, Sabahattin Batur, Ümit Bayazoğlu, Kemal Çapraz, Hüseyin Çelik, M. Uğur Derman, Haluk Dursun, Mehmed Şevket Eygi, İsmail Kara, Aslı Kayabal, Aslan Kaynardağ, Orhan Koloğlu, Ali H. Neyzi, Hidayet Y. Nuhoğlu, Sami Önal, Erol Özbilgen, Ali Satan, Masami Arai, Turgut Çeviker, Alim Gür, Ekmeleddin İhsanoğlu, Nedret İşli, Cemal Kafadar, M. Sabri Koz, Azmi Özcan ve Hilmi Yavuz olmuştu.

İŞGAL YILLARINDA ÇOCUK OLMAK

Birkaç görüşmemizde çocukluğunu anlatmıştı. Kâğıt üzerinde birlikte düzeltisini de yaptığımız bu anıları bugüne kadar yayınlama fırsatı olmamıştı. Anne-babanın erken kaybı, baba ve amcanın tutuklanmalarına şahit olmak ve sonrasında işgal altındaki İstanbul'da yaşananlar. 83 yaşında tanıdığımda bile yılmaz-yorulmaz bir mücadele adamının, muhafazakâr kimlik ve kişiliğinin nasıl oluştuğuna dair izler barındırıyor:

Elazığ İstiklal Mahkemesi'nde yargılanan gazeteciler; ortada oturan Velid Ebüzziya, ayakta: ?, Ahmet Emin Yalman, ?, İsmail Müştak Mayakon, Selim Sarper (katip ve cellad), Suphi Nuri İleri, Ahmet Şükrü Esmer, ?, ?, Hüseyin Avni Ulaş, Eşref Edip Fergan, Abdülkadir Kemali, asker, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Sadri Ertem, ?, Temmuz 1925.

“1915, Göztepe’de oturuyorduk. Ben üçbuçuk yaşında idim, annem 1 yaşımıdayken ölmüştü. Babam siyasetle meşgul. Cihan Harbi başlamış, askerlerin toplanıp gittiklerini hatırlıyorum, ‘annem beni yetiştirdi’ şarkıları hâlâ kulaklarımda... Hep onlarla birlikte gitmek isterdim. 1915-16’da Büyükağa’ya taşındık. İngiliz generali meşhur Townshend orada esirdi. Gezmek için bizim evin önünden geçerken kendisine bakardım. Daha sonra Kadıköy Küçükpazar’a taşındık. 1917’de İngiliz uçakları gelmeye başladı, bombardıman eder giderlerdi. Halk sığınaklara kaçmaz, tam tersi dışarı çıkıp seyrederdi. Düşmanın geldiğini Fenerbahçe’nin ışığının azaltılmasından anlardık. Onların attığı bombadan kimse yaralanmaz, bizimkilerin attığı mermilerin aşağı düşeninden millet yaralanırdı.

O zaman ahşap evler en fazla üç katlı olurdu. Bizim evin bitişindeki darü’l-eytamın [yetimler yurdu] tepesine bir mitralyöz yerleştirmişler, o sürekli ateş ederdi. Tabii kimseyi vurduğu yok. İngilizler geldiği zaman nerelerden ateş edildiğini bildiklerinden darü’l-eytamdaki çoluk çocuk, hasta yaşlı kim varsa hepsini sokağa çıkartıp, mitralyöz atıldı diye orayı işgal ettiler. İşte ilk defa düşmanın ne demek olduğunu o zaman anladım.

Derken mütareke sağlanmış, düşman filosu gelecek. Bütün Modaburnu, Rumlarla, Ermenilerle dolu hepsinin ellerinde kendi bayrakları vardı. Türkler hazin bir şekilde manzarayı seyrediyordu. Babamın gözünden yaş deldiğini bilirim. Mütarekeye göre Averos Zırhlısının gelmemesi lazımdı ama sözlerinde durmayıp onu da getirdiler. Onu görünce babam, elimden çekti ve gittik.

6-7 yaşındaydım, büyükannemle Beyoğlu’nda birini ziyarete gidiyorduk. Benim başımda fes var, o da çarşafı idi. Cadde-i Kebir’de Yunanlılar, İngilizler, Fransızlar, Ermeniler, bilhassa Rumlar apartmanlardan bayraklarını bir metre aşağıya kadar indirirlerdi. Ermeniler o taşkınlığı yapmazdı. Birisi geçerken bayrağa değmesin diye başını çevirir geçerse döverlerdi. Ecnebi şapkaklı ise ses çıkarmazlardı. Ben de düşman bayrağı sevmiyordum. Başımı çekmemle tokadı yemem bir oldu. Başımdaki fesi yırttı attı, çiğnedi. Büyükannem elimden çekti ve yürüdük. Üç gün boyunca suratımda adamın parmağının izi kaldı. İlk Yunan zulmünü orada gördüm. Bir gün sokakta oturmuş oynuyordum. Yolum başından İngilizler araba ile geliyorlardı. Kaldırımda olduğum halde arabayı üzerime sürdüler. Arkam bostan olduğu için, sırtüstü atladım. Araba duvarı sıyırdı, kahkahalarla gülererek geçip gittiler.

Bir gün evimize 8-10 kişi birden daldı. Babamı tevkif etmeye gelmişlerdi. Ama babam evde yoktu. Evi aradılar,

oyuncaklarımı kesmeye, içinde bir şeyler aramaya başladılar. Bunu ben yapsa idim kıyamet kopardı. Fakat onlara ses çıkaran yoktu. İşte ilk siyasetin ne olduğunu o zaman anladık.

Mütarekeden evvel eve sık sık misafir gelir; ‘Felaketler başlamıştır, memleket gitti, gidiyor’ diye konuşurlar, sürekli ‘İnşallah’ derlerdi. Bir gün babama sordum, ‘İnşallah, ne demek?’ şöyle bir yüzüme baktıktan sonra; ‘Oğlum sen de bir gün benim yaşıma gelersen anlarsın’ dedi.

Daha sonra babamı matbaada yakalamışlar, Hapse attılar. Orada zatürreye yakalandı, zaten veremi vardı. Ölümcül vaziyette hastaneye kaldırıldı. Verem o zamanlar Türkiye’de tedavi edilemiyordu, dışarıya gitmesi gerekiyordu. İtilaf hükümeti katıyken izin vermiyordu. Daha iyi olur diye Bakırköy’de oturan amcamlara gitmiştik. Zaman zaman da büyükanneme misafir gideriz. Bir gün yine Bakırköy’deyiz ve yatıyoruz. Birden kapı vurulmaya başlandı. Aşağıda kıyamet kopuyor. İngilizler kapıyı kırıyorlar amcamı alıp götürcekler. Babam kalktı, silahını alıp, alacakaranlıkta çıktı. Ardından bir silah sesi duyuldu. Babamın adamları vurduğunu zannettim. Anlaşılan ateş etmiş ama vuramamış. Kim olduğunu görememişler, arkasından bahçıvanı göndermişler. Amcamı alıp götürdüler. Siyasetle tanışmamızın ikinci faslı olmuştu bu olay.

Bir süre sonra babamı da tevkif edip götürdüler. Bu sırada Fransız papaz mektebine verildim. Evde bir matmazel vardı, ondan Fransızca’yı öğrendiğim için ikinci sınıftan başladım. Papaz mektebinde ders başlar-ken ve biterken dua yapıldı. Sonraki derslerde bir saat, İncil’den parçalar, Siyer-i Nebi, Kısas-ı Enbiya gibi şeyler anlatılırdı, masal gibi dinliyordum. Fransızca okuyorlar, benim de Fransızcam iyi olduğu için anlıyordum. Papaz benim Müslüman olduğumu biliyor ama ses çıkarmıyordu. Bir gün babam hapisten çıktı, hasta halde eve getirildi. Babam, ‘sen cumaları fes giyerek mektebe git’ dedi. Öyle gittim. Bahçeye çıktığımızda, öbür çocuklar yanıma geldiler: ‘Sen Türk müsün, Müslüman mısın’ dediler, Türküm ve Müslümanım dedim. ‘Neden niza çıkarıyor-sun’ diye tepemi attırdılar.

Benim oturduğum sıra büyüktü ve ayakta dururken gıcırıyordu. Onlar dua ederken başladım sırayı gıcırdatmaya. Her hafta parlak yaldızlı şeyler verilirdi. Yaldızlar yeşildi, sonra kırmızıya döndü. Babam, ‘oğlum ne oldu, niye anlatmıyorsun’ dedi. Olan biteni anlatınca, babam da kızdı ve beni bir daha göndermedi.

Daha sonra Halil-i Mahmudiye mektebine gittik. Üç ay sonra mektebin taksitini ödemeye para kalmadı.

Bizi sepetlediler. Kadıköy Altıyol'da bir mektep açılmış, oraya gittik. Bir sene geçmeden bütün hocalar Anadolu'ya kaçtı. Mektep hocasız kalınca biz yine boşta kaldık.

Babama yurtdışına çıkış için izin verilince, biz Bakırköy'deki amcamın yanına taşındık. Amcam o günlerde Malta sürgününden dönmüştü. O sırada Peyami Safa ile Sabah gazetesinde geniş münakaşaları vardı, ben bunları okumaya başladım. Amcam ağır cevaplar veriyor, büyük annem çok fena diye üzülyordu. Siyasete ilk adım atışım o günlerde 9-10 yaşında iken oldu.

1924'te Galatasaray Lisesi'ne verildim. O zamanki Galatasaray şimdiki gibi değildi. Müdür Behçet Beye, her mektepten beğendiği, takdir ettiği hocayı alma salahiyeti verilmişti. Tasavvur edemeyeceğiniz kadar seçme, kıymetli, milliyetçi, I. Cihan Harbine, İstiklal Savaşı'na girip-çıkılmış eski öğretmenlerimiz vardı. Bize ilk defa milliyetçiliği, memleketi sevmeyi onlar öğrettiler. Hatırladıklarım, Cemal Alagöz, Fuat Baymur, İ. Hakkı Uludağ gibi kıymetli insanlar..."

"DAİMA MUHALİF" BİR AİLE

Annesi Hadiye Hanım'a dair konuşurken zorlandığını dün gibi hatırlıyorum: "Kokusundan bile emin değilim" demişti. Hadiye Hanım da 29 yaşında veremden ölmüştü. Ömrü olup, yaşasaydı, Türk kadını için daha neler yapardı. Tepedelenli Ali Paşa'nın torunu olan Hadiye Hanım, kısacık ömründe Halide Edip'le beraber, ülkemizdeki ilk kadın teşkilatı olan Teali-i Nisvan Cemiyeti'ni kurmuş, yine bir kadın tarafından yazılarak, sahnelenmiş ilk oyun olan Jön Türk'ün yazarı, nam-ı diğer Ruhsan Nevvare Hanım'dı. Üç yaşında anne, dokuz yaşında babasız kalınca, babaanne, anneanne, Nahide ve Mediha

Teyze, Refik Dayı ve Velid Amca, küçük Ziyad'a "kutsal bir emanet" gibi bakmışlar, kendi çocuklarından daha çok özen göstermişlerdi.

Annesinden birkaç ay önce de dedesi Ebüzziya Tevfik Bey'i kaybetmişti. Dedeyi hatırladığını sanmıyorum ama birbuçuk yaşında iken kucağında bir fotoğrafı var. Dedesinin toplum nezdindeki şöhreti ve aile üzerindeki hakimiyetinin de etkisi olabilir; dededen konuşmaya doyamazdı. Dedesini eleştirdiği tek nokta Sultan Abdülhamid'le diyalogundaki katılığı idi. Sultan'a hak veriyor, dedesini haksız buluyordu. Estetik zevkini, kabiliyetlerini ve zekâsını beğeniyor, keşke Sultan Abdülhamid'le daha uyumlu çalışabilseydi, diyordu.

Aile fertlerine topluca baktığımızda; verem hastalığı geçirmeyen yok gibi... Verem o dönemin kanseri, toplumda da yaygın ama Ebüzziya Ailesi bu illetten nasibini biraz fazla almış... Ziyad Bey kendisi de birkaç kez tedavi görüyor. Hatta İkinci Dünya Savaşı yıllarının sonuna doğru İsviçre'de sanatoryumdadır.

Ailenin en beliğin bir başka ortak özelliği ise "muhaliflik"tir. Ebüzziya Tevfik'ten Ziyad Ebüzziya'ya hepsi kendi dönemlerinin iktidar ve hakim güçlerine muhaliftir. Velid Bey'in İstanbul İstiklal Mahkemesi'ndeki savunmasında acı bir şekilde dile getirdiği gibi: "Reis Beyefendi, Ebüzziya Ailesinin nasibi, kara talihi nedir? Sultan Aziz nefy [sürgün] eder, zindanlara atar, Sultan Hamit nefy eder, zindanlara atar, Sultan Vahdettin nefy eder, zindanlara atar. Fransız tevkif ve hapis eder, İngiliz hapis ve nefy eder. 60 seneden beri, yani pederimin ilk menfaya [sürgüne] gittiği günden beri baba, kardeş, valide hep menfalarda dolaştık. Artık bu eza ve cefa devresi bitmeyecek mi? Ailemizin daima ve daima nasibi eza ve cefa çekmek mi olacaktır? Padişahların, istibdatın, İngiliz ve Fransızın altmış senedir daima zulüm ve kahrettiği Ebüzziya Ailesinin son ferdi kalan beni de nihayet Cumhuriyetimiz mi hapsilere atacak?

Uğrunda feda etmeyeceğim hiçbir şey olmayan bu vatan nihayet bir gün bana ağuş-u şefkatini [şefkat dolu koynunu] açmayacak mı? Bir gün beni sadrine [göğsüne] çekmeyecek mi? Bir gün beni sineline bastırıp 'Sen benim için valideni, kardeşini kurban verdin. Ben de şimdi elemine iştirak ederek seni teselli etmek isterim' demeyecek mi?"

Muhalif duruş ve söylemlerinden kaynaklanan bütün bu sıkıntılar karşısında farklı biçimlerde bedeller öderken, hiçbirinin en ufak bir geri adım atmaması, kimlik, karakter, şahsiyet ve birey olmak dışında ne ile açıklanabilir, emin değilim.

Ziyad Ebüzziya çocuklarının basın-yayın ve siyasetle ilgilenmesini istemez ve o yönde bir etkidenden uzak durur. Kızı Alev Ebüzziya, orta okul yıllarından itibaren seramik sanatıyla ilgilidir. Londra'da tamamladığı ilk öğreniminden sonra kısa bir süre İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde Fürey'a'nın öğrencisi olur. Sonrasında Kopenhag'a yerleşir ve 1967'ye kadar orada yaşar. 1987'de atölyesini Paris'e taşır. Bugün dünyanın sayılı seramik sanatçılarından biri olarak üretmeye devam etmektedir.

Ailenin bugünkü temsilcileri; Ziyad Bey'in ticaretle uğraşan oğlu Talha Ebüzziya'nın eşi Yonca Ebüzziya ile kızları Yasemin ve Cemre'dir. Amerika'da konservatuar eğitimi alan Cemre Ebüzziya, birkaç yıllık kariyerinde birçok dizi ve filmde rol almış ve geçen yıl "Kız Kardeşler" filmindeki rolüyle İstanbul Film Festivali'nde en iyi kadın oyuncu ödülüne layık görülmüştü. Türk sinemasının gelecek vadeden yeni yüzlerinden biridir.

SONUÇ OLARAK

"Kültür ve Sanat Hayatımızda Ebüzziya Ailesi"

adını verdiğimiz bu sergi ve kitapta, kültür, sanat ve siyaset hayatımızda bütün olumsuzluklara rağmen derin izler bırakmış ve haklı bir şöhrete ulaşmış, kişi sayısı olarak çok da kalabalık olmayan bir ailenin dört kuşak bireylerinin şahsi maceralarından görebildiğimiz, ulaşabildiğimiz izleri bir araya getirerek anlamlı bir bütün oluşturmaya çalıştık.

Geçmişe saygı ve vefa, geleceğimize ışık ve ilham olacağı ümidiyle, aile dediğimiz bu "küçük devlet" içinde kuşaktan kuşağa aktarılan duyarlıklar, genler, refleksler olarak sıralayabileceğimiz bir dizi unsurun, yaşarken fark edilmese bile biraz dışardan bakınca ne kadar aşikâr olduğunu sizler de farkedeceksiniz. ♦

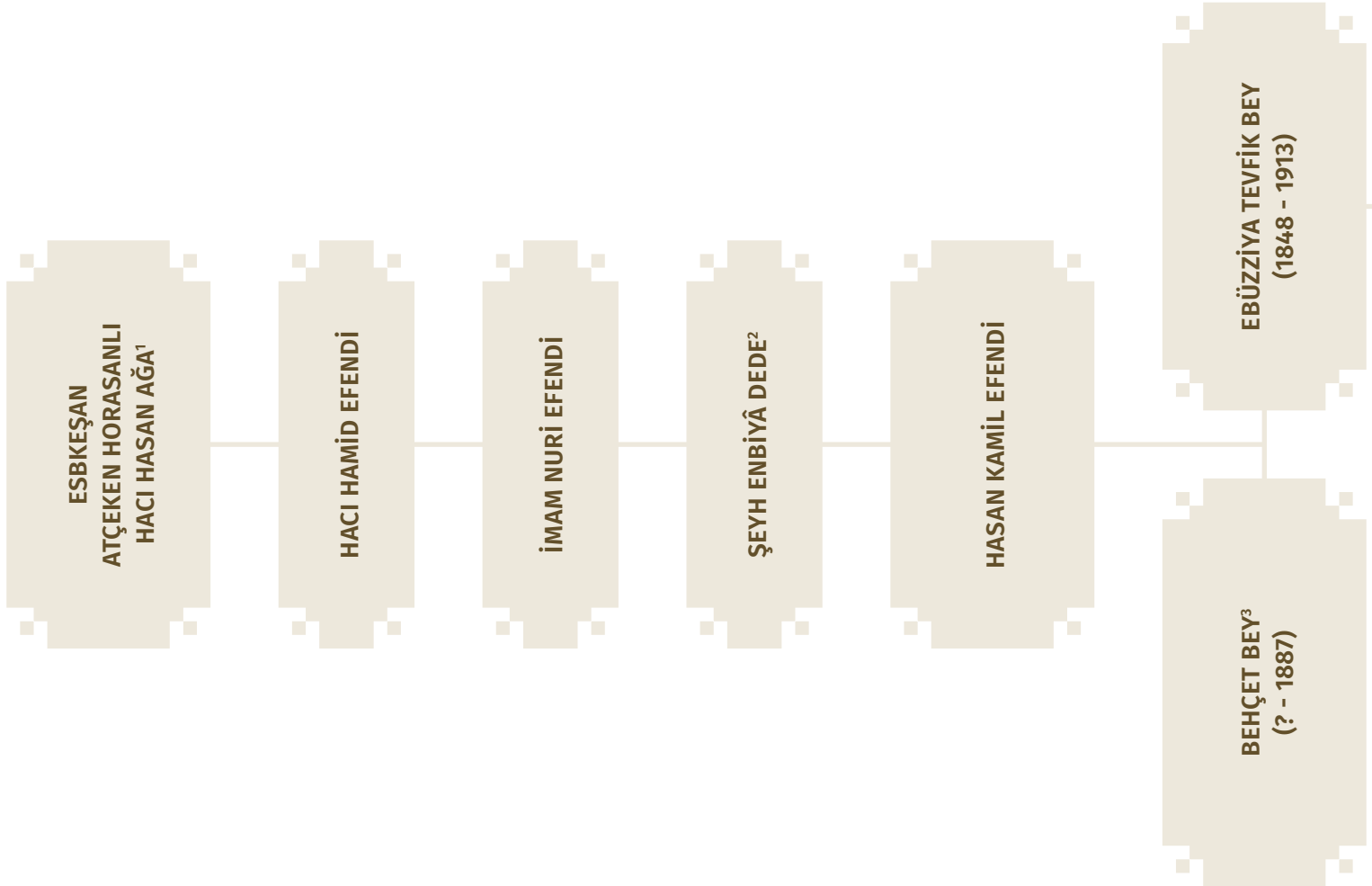

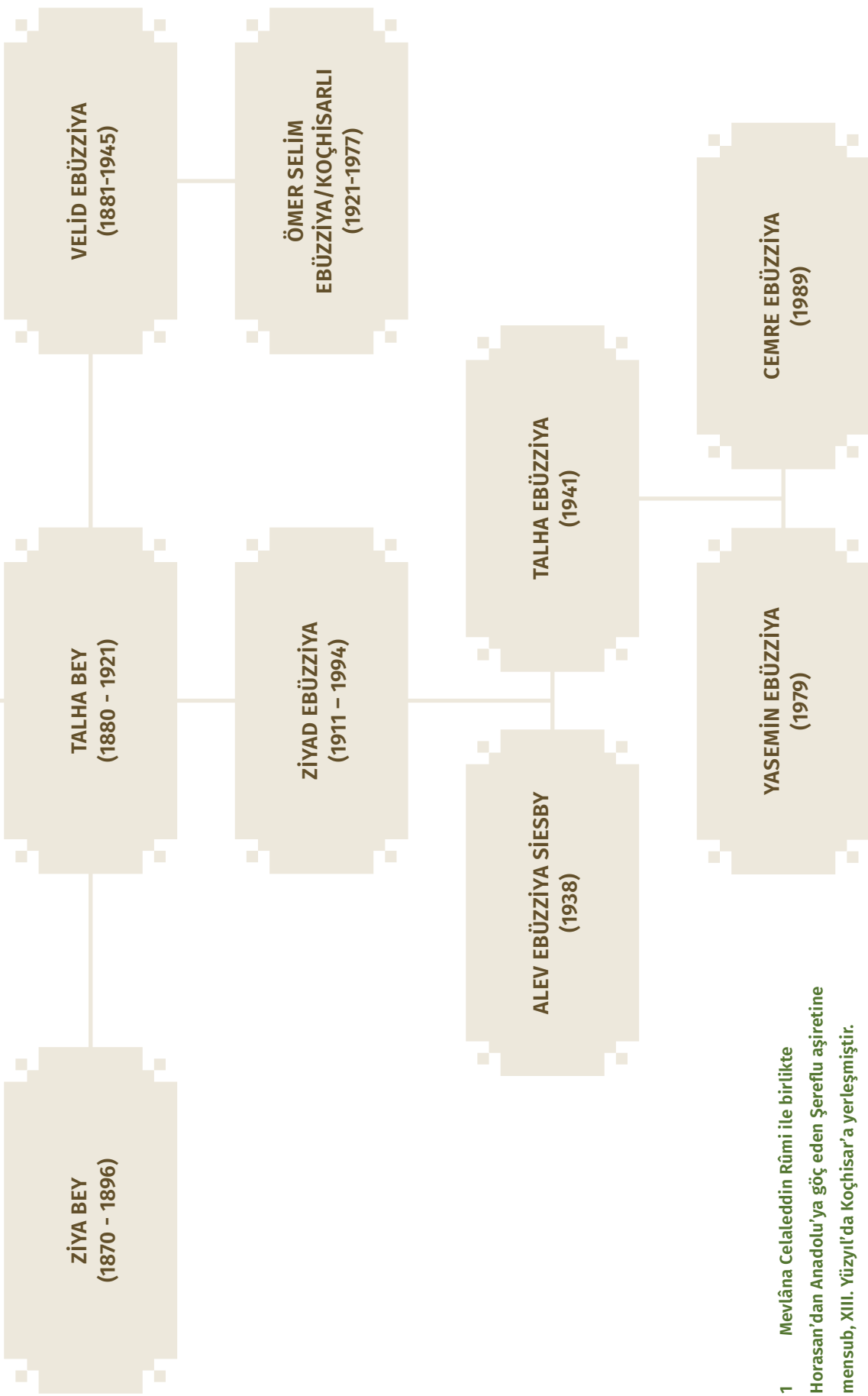
Alev Ebüzziya Siesby'nin babasına gönderdiği mektuplar.

YAN SAYFA

Ziyad Ebüzziya'nın kızı Alev'e 10. yaş armağanı olarak hazırladığı fincan, 1948.

Ebüzziya Ailesi Soyağacı

- 1 Mevlâna Celaleddin Rûmi ile birlikte Horasan'dan Anadolu'ya göç eden Şerefli aşiretine mensub, XIII. Yüzyıl'da Koçhisar'a yerleşmiştir.
- 2 Koçhisar'da Enbiya Dede zaviyesinin banisi) (Bu zâtın babadan oğula evladı şöyledir: Esbkeşan Hüseyin Ağa, Tımarlı Sipahi Esbkeşan Şehid Ahmed Ağa, Tımarlı Sipahi Esbkeşan Hacı Mehmed Ağa, Tımarlı Sipahi Hasan Ağa, Esbkeşan Şehid Mehmed Ağa, İmam Kara Halil Efendi, Hacı Hasan Abdullah Efendi, Şeyh Mehmed Ali Efendi, Şeyh Mustafa Fazlı Efendi, Hacı Mehmed Kamil Ağa, Hasan Ferid Hoca, Evkaf memuru Kamil Efendi.
- 3 Behçet Bey (Midilli Kaymakamı iken 1305'de [1887] Rumlar tarafından şehit edildi.

Ebüzziya Tevfik Bey

İstanbul, 10 Şubat 1849 - 27 Ocak 1913

SOL ALT

Kalemi keskin bir gazeteci, Ebüzziya
Tevfik, *Kalem*, 118, 23 Mayıs 1911.

SAĞ ALT

Ebüzziya Tevfik Bey, 1879.

YAN SAYFA, ÜST

Hasan Kâmil Efendi'nin kaleminden oğlu
Tevfik'in doğum kaydı. 10 Şubat 1849.

YAN SAYFA, ALT

Muharrir mecmuası, sayı: 5,
Cemaziyelevvel 1293 [Mayıs Haziran 1876].

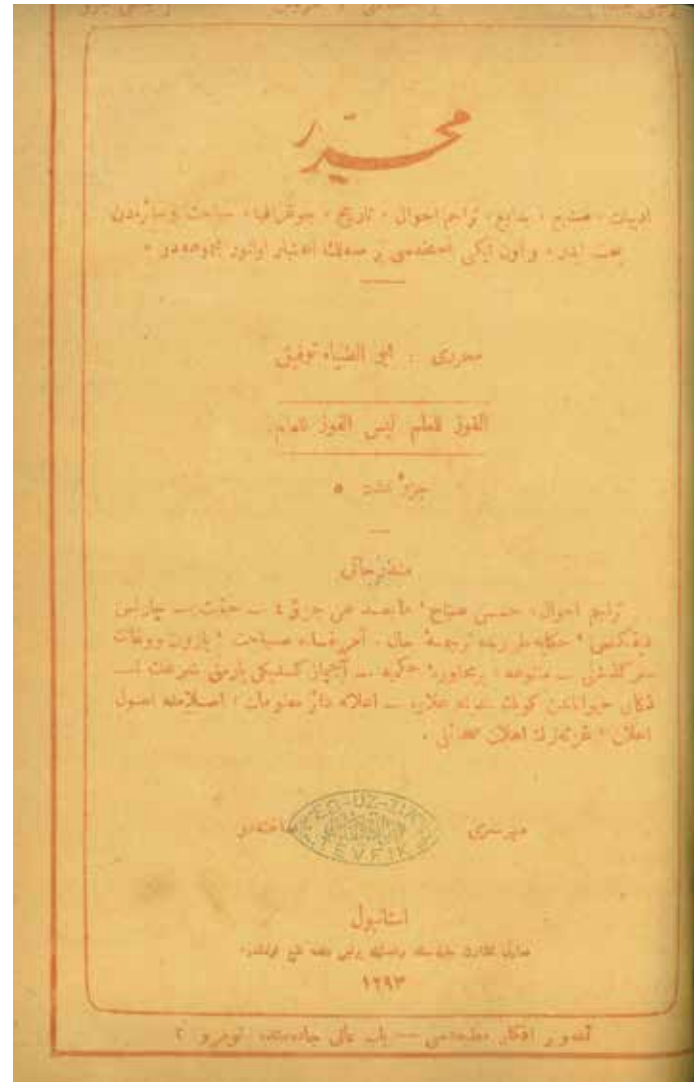
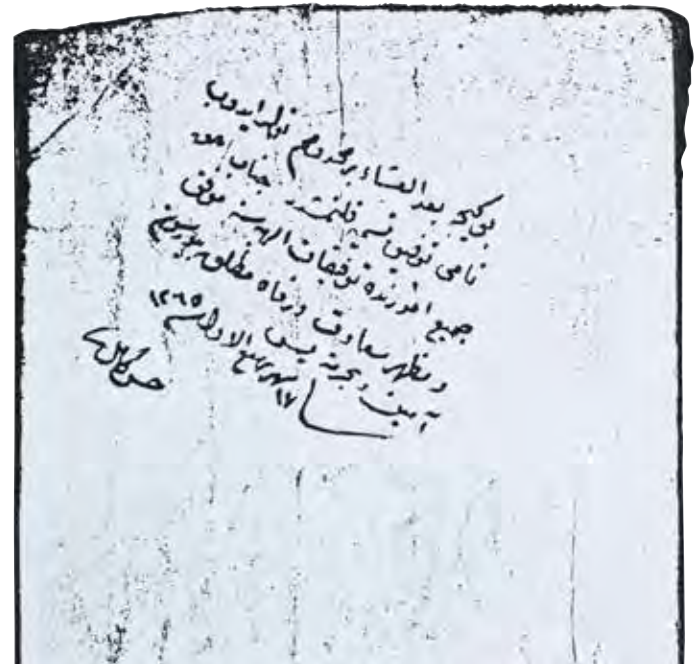

OSMANLI’NIN son dönem, yayın, sanat ve edebiyat ortamının önde gelen isimlerindendir. ‘Ebüzziyâ’ ismi 1876’dan itibaren eserlerinde kullandığı mahlasıdır, tam adı Mehmed Tefvik’tir. Gerçek anlamda bir “hezarfen”dir; gazeteci, editör ve yayıncı olarak bilinse de yazar, şair, siyaset adamı, matbaacı, grafiker, ressam, reklamcı, seramikçi, halıcı, peyzaj mimarı, dekoratör, hattat, ince marangoz gibi onu aşkın unvan ve sıfatı vardır; eksiği var, fazlası yok...

Ailesi, 13. yüzyılda Horasan’dan Anadolu’ya gelip o dönem Konya’ya bağlı bir kaza olan Koçhisar’a yerleşen ve buraya Şereflikoçhisar adını veren “Şerefli” aşiretinden Esbkeşân Hacı Hasanoğlu ailesindendir. Anne tarafından Şeyhülislam Ebussuud Efendi’ye mensuptur. Babası Evkaf memuru Hasan Kâmil Efendi, 1843’te Maliye Sergi Kalemine tayin edilmesi üzerine İstanbul’a gelmiş, Mehmet Tefvik’te İstanbul’da doğmuştur. Hasan Kâmil Efendi oğlunun doğumu üzerine Gelenbevi İsmail Efendi’nin *Risâle-i Müsellesât* adlı eserinin kapak içine şu notu düşmüştür: “*Bu gece bade’l-işâ bir mahdumum tevellüd edip nâmı Tefvik tesmiye kılınmıştır. Cenâb-ı Hak cemî umurunda tevfiât-ı ilahîyesine muvaffak ve mazhar-ı saadet ve refâh-ı mutlak buyursun. Amin ve bihürmet-i Yasin. 17 Rebiülevvel 1265 [10 Şubat 1849].*”

İlköğrenimine beş yaşında Sultanahmet Cevrî Kalfa Sıbyan Mektebinde başladı. Babasının 13 Aralık 1857’de ölümü üzerine, “peder-mande” adı verilen yöntem gereğince aynı daireye çıracak-memur olarak alındı. Burada kendisi gibi genç arkadaşları Ziya Bey (eski Maarif Nazırı Ziya Paşa) ve şair Abdülhak Hâmid ile aynı kalemde memur Hacı Edhem Paşazâde Kadri Bey’den Arapça, Farsça ve edebiyat dersleri aldı. Ayrıca, Cemiyet-i İlmiyye-i Osmâniyye tarafından verilen halka açık derslere devam etti. 17 yaşına kadar Maliye Nezaretinin çeşitli kalemlerinde çalıştı. Kurumsal bir eğitim görmedi, memuriyet yaşamı ve kurduğu dostluklar sayesinde kendi kendini yetiştirdi.

Matbuat hayatına, 1864’te *Ruzname-i Ceride-i Havadis*’te yazarak başladı. Şinasi’nin sahibi bulunduğu *Tasvir-i Efkâr*’ın 19 cemaziyelevvel 1282 [10 Ekim 1865] tarihli sayısında Kemal Paşazade Said Bey’in istatistiki bir yazısına, *Ruzname-i Ceride-i Havadis*’te itirazı üzerine, Namık Kemal *Tasvir-i Efkâr*’da kendisine cevap yazdı. Tanışmasına vesile olan bu münakaşadan sonra Namık Kemal’in teşviki ile *Tasvir-i Efkâr*’a yazmaya başladı. Arkadaşlıkları samimî bir fikir ve ülkü kardeşliği halinde, Namık Kemal’in vefatına kadar devam etti. Şinasi Efendi’yi de yakından tanıdıkça sevgi ile bağlandı. O sırada Namık Kemal ile arkadaşlarının memlekette

Matbaa-i Ebüzziya'nın
prova baskılarında:
Midhat Paşa,
Mustafa Fazıl Paşa
ve Namık Kemal.

meşrutiyeti tesis etmek üzere kurdukları, sonradan Yeni Osmanlılar adını alan İttifak-ı Hamiyet cemiyetinin faal üyelerinden biri oldu.

1868'de Mithat Paşa'nın himmetiyle Şûra-yı Devlet ikinci sınıf mülkiye mülazımlığına atandı. Burada hazırladığı 1286 (1869) tarihli Maarif Nizamnamesi ile Midhat Paşa'nın takdirini kazandı. *Terakkî* gazetesinin yazı işleri müdürü olarak başladığı gazetecilik hayatında ise *Terakki-yi Muhadderat* adlı ilk kadın dergisi, *Terakki Eğlencesi* ve *Letaif-i Âsâr* adıyla iki mizah dergisini yayınlayanlar arasında yer aldı. *Hakaiku'l-vekâyi*, *Diyojen*, *Çingiraklı Tatar* ve *Hayal* gibi süreli yayınlarda yazdı. 1871'de Şinasi'nin ölümü üzerine *Tasvir-i Efkâr* matbaasını satın alan Mustafa Fazıl Paşa'nın, matbaayı Yeni Osmanlılar Cemiyetine bağışlaması, Namık Kemal'le Menâpirzâde Nûrî ve Kayazâde Reşâd Beyler'in de haklarından feragat etmesi üzerine matbaanın tek sahibi oldu.

Midhat Paşa'nın Bağdad Valiliğine tâyin olunması üzerine, Şûra-yı Devlet Reisliğine gelen Yusuf Kâmil Paşa tarafından, yazıları yönetimde rahatsızlık uyandırdığından, 'Şûra-yı Devlet memurluğu ile gazete muharrirliği bir arada olmaz!' denilerek, Şûra-yı Devlet'teki memuriyetine son verildi (17 Şubat 1872).

Bundan sonra kendini bütünüyle yayıncılığa adanmıştı. 1872'de ilk telif eseri olan *Ecel-i Kaza* adlı piyesini bastı. Kısa bir süre sonra, Nâmık Kemâl'in başmuharrirlik yaptığı *İbret* gazetesinin tirajının yükselmesi hükümeti ürküttü ve 19. sayısında dört ay süreyle kapatıldı. Namık Kemal Gelibolu Mutasarrıflığına, Tevfik Bey de İzmir'de yeni kurulan Muhâkeme-i Kebîre-i Merkeziyye başkâtipliğine tayin edilerek İstanbul'dan uzaklaştırılmak istendiyse de İzmir'e hareketini geciktirdiği sırada hükümet değişti ve sürgünden kurtuldu. 1872'de *Hadîka* adlı bir ziraat gazetesinin imtiyazını aldı ve bir siyasi gazete hâlinde yayımlamaya başladı. *Hadîka* iki ay süreyle kapatılınca *Cüzdan* adıyla bir dergi çıkarma girişiminde bulundu, ancak daha ilk sayısında toplatıldı ve kapatıldı. Bu sırada, *Tasvîr-i Efkâr* Matbaası'nda kitaplar neşretmeye devam ediyordu. Önceki hükümet tarafından reddedilen *Sirac* için izin verilince gazeteciliği bununla sürdürdü. *Sirac*'ın 10. Sayısında, cezası dolan *Hadîka*'yı da haftalık bir yayın hâline getirdi. *Salname-i Hadîka* adıyla ilk yıllığını bastı.

Memlekette sahne edebiyatını inkişaf ettirmek isteyen Namık Kemal ve arkadaşlarına Tevfik Bey de katıldı. Gedikpaşa tiyatrosunda 26 ocak 1873 akşamı Âli Bey'in Molyer'den adapte ettiği *Ayyar Hamza* ile Tevfik Bey'in yazdığı *Ecel-i Kaza* piyesi oynandı. *Sirac*'ta Sultan Abdülâziz'in Viyana sergisini ziyaret edip etmeyeceği

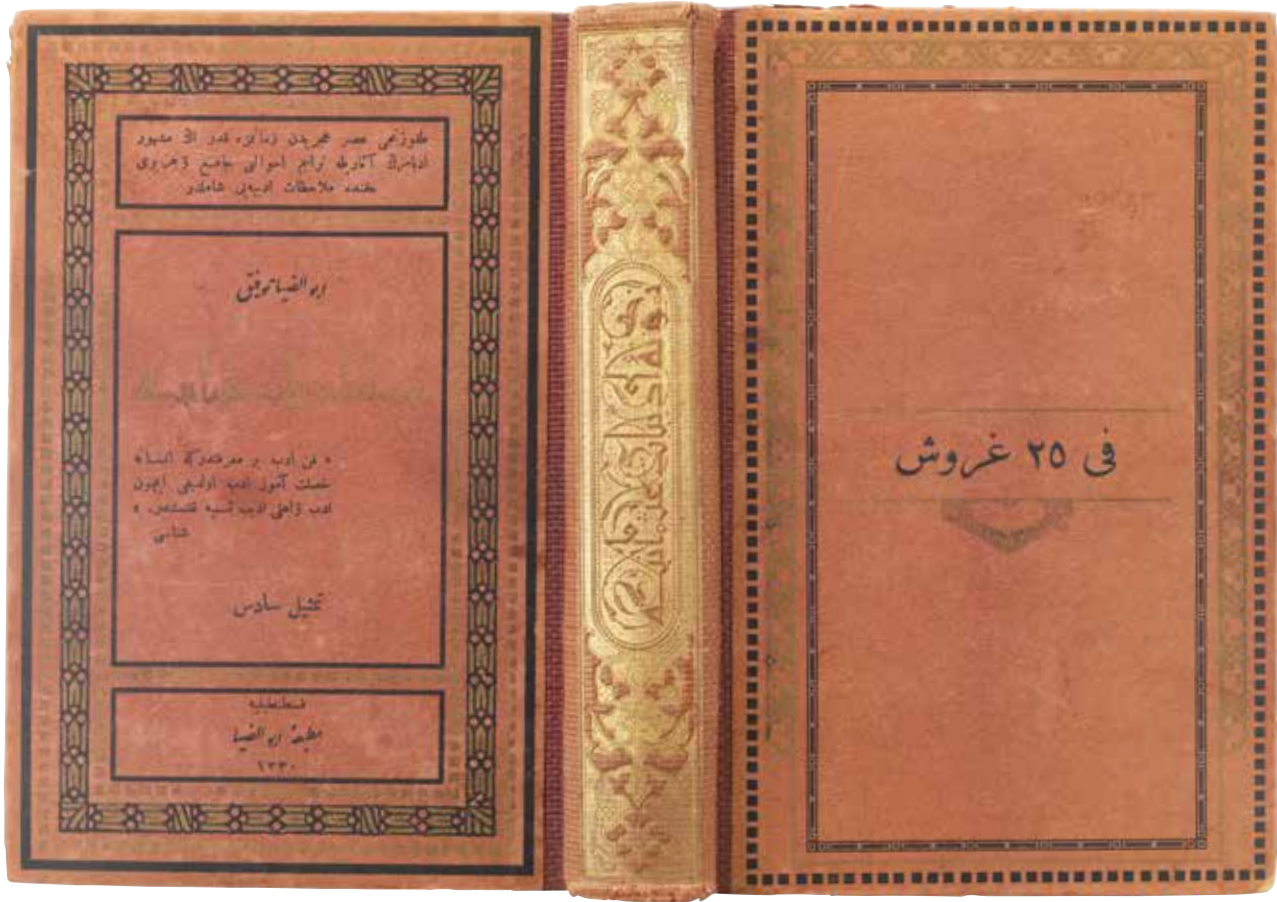
Ebüzzîya Tefîk ve yakın
dostu Kayazade Reşad Bey.

“Ebüzziya Tevfik’e İstanbul hatırası, İbrahim Raşid”.

YAN SAYFA

Nümune-i Edebiyat-ı
Osmaniye'nin ön ve arka
kapağı, 1879.

hakkındaki yazıda padişah için kullanılması âdet olan övgü ifadelerini kullanmayarak sadece “padişah” denmesine hiddetlenen Sultan Abdülaziz, 1 Nisan 1873’te Namık Kemal’in *Vatan yahud Silistre* piyesinin temsili sırasında seyircilerin “Yaşa Kemal!” sesleriyle eseri ve temsili heyecanla alkışlamaları üzerine artık gazaba gelerek, *İbret* (130. sayı) ve *Sirac* (16. sayı) kapattırmakla yetinmez. Namık Kemal ile arkadaşları sürgün ve hapse mahkûm edilir (6 Nisan 1873). Namık Kemal Magosa’ya, Tefvik Bey ile Ahmed Midhat Efendi Rodos’a, Nuri ve Hakkı Beyler de Akka’ya gönderilirler.

Tevfik Bey ile Ahmed Midhat Efendi, Rodos zindanında hemen neşriyata başlarlar. Ahmed Midhat Efendi zindandaki, suçlu çocuklara bir okul açtığı gibi Tefvik Bey de zindandaki mahpusların yaptığı kaba-saba tahta işlerine el atarak bunlara çok zarif şekiller verdirir. Mahpusları istidatlarına ve maharetlerine göre iş bölümüne tâbi tutarak gözetimi altında yaptırdığı çeşitli zarif elişler, büyük bir ilgi görür. Hapiste bulunanlara bir kazanç yolu açan bu çalışma, onların karakteri üzerinde de güzel tesirler bırakır.

Tevfik Bey, bir süre sonra adanın mutasarrıfı Maşuk Paşa’nın yardımıyla kütüphaneye gitme izni alır. Birçok

eserinin taslağını oluşturdu gibi İstanbul’da kalan ailesinin geçimini sağlayabilmek için İstanbul’da matbaasını teslim ettiği Şemsettin Sami’ye de hapisneden yazılar göndererek *Muharrir* adıyla bir dergi yayımlatır (28 Ocak 1876). Yazılarında mahpus ve sürgün olarak kendi adıyla yazı yazması mümkün olmadığından, büyük oğlu Ziyâ’ya atıfla Ebü’z-ziyâ (Ziya’nın babası) mahlasını (takma adını) kullanmaya başlar. 1876’da Abdülaziz’in tahttan indirilmesi üzerine ilan edilen genel aflla İstanbul’a döndükten sonra da Ebüzzıya adının kendisine ait olduğunu ve bundan böyle bu isimle yazacağını ilan eder. (*Sabah*, 20 Cemaziyelahir 1293 [13 Temmuz 1876]).

“Ebüzzıya Tefvik Bey tarafından mevrûd [gönderilmiş] varaka:

Gerek *Muharrir* [yazar] unvânıyla neşr olunmakta bulunan eserim ve gerek vücuda getirdiğim sâir âsâr-ı edebiyye ve ilmiyyeyi [edebi ve ilmi eserler] menfâda [sürgün] bulunduğum müddetçe kendi nâmıma neşr etmek - hâl ve mevki hükmünce- nâkâbil [imkânsız] idi. Bu sebeple bir başka nâma lüzûm göründü; halbuki bazı kerre hava almakta bile bin türlü su‘ubete [zorluk] uğrayan bir mahbûs başkasının nâmını nasıl

Ebüzzîya Tefvîk Bey, 1877.

alabilir? Binâenaleyh âlem-i insâniyete yegâne yâdigârım olan oğlumun nâmını ki - benim tarafımdan tesmiye [isimlendirme] edilmiş olmaklığı için - bütün bütün değilse de isti'are [ödünç alma] tarikiyle tahallüse [mahlas kullanma] kendimde bir hakk-ı übüvvet [babalık hakkı] bulduğumdan yazdığım eserlerin kâffesine Ebüzziya nâmına ruhsat almış; ve şimdiye kadar *Muharrir*'i o nâma neşretmiş idim.

Şimdi ise lütf-ı celîl-i hazret-i padişâhî vatan ve ebnâ-yı vatanla [vatan evlatları] beraber bizim de imdâdımıza yetişerek, ıtlâk ve avdetimiz [serbest olma ve dönüş] müyesser olduğu için, gerek eski eserlerimi ve gerek min gayr-i hadd [hak olmayarak] bundan böyle yazacağım şeyleri kendi nâmıma neşr etmeye zaman ve mekân müsâ'id ise de, menfî iken küçücük oğlumun nâmına ilticâ, ya'ni kendi nâmımın hükmü olmadığı bir zamanda o nâm ile istifade eylediğim halde hürriyetimi kazandığım için, ânı terk etmek küçücük bir çocuğa karşı büyücek bir küçüklük olduğundan, ba'demâ eserlerimi Ebüzziya Tevfik unvânı altında neşr eyleceğimi kârîin-i kirâm [değerli okuyucular] hazerâtına arz u i'lân ederim.

Muharrir'in muharremden beri neşr edilen dört aylığı mesâ'i-i vâkı'am mukâbilinde rağbet-i umûmiyyeye mazhar oluşuna delîl olduğundan erbâb-ı mütâlazaya hâssaten teşekkürler ederim.

Beşinci nüshası ise birkaç güne kadar neşredileceği gibi, inşallahu teala ömrüm oldukça, şu eserin ardını kesmemeye sâ'i [çalışan] olacağımdan, ben bu hizmette dâim oldukça ilm u edeb taraftarlarının dahi mecmu'amı mütâla'aya rağbetle hem beni ikdâr [kuvvetlendirme] hem de mecmu'amın devamını te'mîn eyleyeceklerinden ümidvârım.

Meclis-i Maarif'ten ruhsatı istihsâl [elde etme] olunup sırasıyla neşri mukarrer [kararlaştırılmış] bulunan âsârım [eserlerim]: *Müneccim*, *Ortancıya*, *Müneccim*, *Küçücük Âlem*, *Bilmek ve Bilememek*, *Lügat-ı Istılah*, *Monto Kristo Zeyli*, *Paris'te İki Arkadaş*, *30 Matlab Yahud Kamus'tan Bir Katre*, *Hanım Misafir Geliyor*, *Muharrir* yani *Muharririn Kadınlara Mahsus Kısmı*, *Havâtır-Yahud 1155 Gün*) unvânı altında *İğtirabım* [gurbete çıkma] ve *Hapsim*."

İstanbul'a dönüşünde ilk olarak, Rodos zindanında iken Viktor Hugo'nun "Angelo" adlı piyesinden adapte ettiği "Habibe veya Semahat-ı Aşk" adlı eseri ile Türk nesrinin geçirdiği tekâmülü göstermek amacıyla hazırladığı, Türk edebiyatının ilk modern antolojisi olan *Nümun-e-i Edebiyat-ı Osmaniye*'yi yayınladı (1879).

Sultan Abdülhamid, şehzade iken Eylül 1872'de Namık Kemal tarafından takdim edilerek tanıdığı Ebüzziya Tevfik

Bey'i tahta çıktıktan sonra unutmaz, birkaç defa saraya davet ederek iltifat eder. Mabeyn feriki Eğinli Said Paşa'nın başkanlığında kurulan Mütercimîn Cemiyeti'ne aza olarak alınır. Ancak, Namık Kemal, Ziya ve Ebüzziya Tevfik beylerin Ali Suavi ile çalışamayacaklarını ileri sürmeleri üzerine bu teşebbüs rafa kaldırılır.

Ebüzziya'nın yüksek zevkini takdir eden Sultan II. Abdülhamid, Yıldız Sarayı Şale Köşkü'nün bazı tezyinatını Ebüzziya'ya yaptırır. Yıldız Sarayı'nın girişinde, Cuma selamlığı merasimleri için özel olarak yaptırılan ve 1885'te inşası tamamlanan, kendi adını verdiği için her aşamasıyla bizzat ilgilendiği Hamidiye Camii'nin arabesk süslemeleri ve kufi yazılarını da Ebüzziya Tevfik Bey'e yaptırtır. Torunu Ziyad Ebüzziya'nın anlattığına göre bu süsleme ve kufi yazılar için Ebüzziya'ya padişahın bizzat talep ettiği iletilindiğinde, işi kibarca geri çevirmek için 50 altın gibi yüksek bir meblağ istemiş, bunu öğrenen padişah da "100 altın veriyorum, beğenmezsem, tekrar sürerim" diyerek latifeye, bu resti görmüştür.

Yıldız Şale Köşkü'nde Kayzer Wilhelm'in ziyareti için hazırlanan yemek masasının sandalyelerinin ön yüzünde de Ebüzziya'nın yazdığı küfi Abdülhamid arması bulunmaktadır. Bu örnek, aralarındaki hukukun -beraber ince marangozluk çalıştıklarının- rivayetten ibaret olmadığını göstermektedir.

Nitekim, *Takvim-i Ebüzziya*'nın 10. cildi olan 1307 [1890] tarihli *Nevsal-i Marifet*'te (s.51-56) yer verdiği "Merâsim Dâire-i Hümayûnu" adlı makalesinde Yıldız Şale Köşkü'nü üç adet gravür eşliğinde tanıtmakta ve satır arasında orada kendi yaptığı süslemeler ve yemek masasının sandalyelerinden de söz etmektedir:

"... Merâsim Dâiresi zemin katı üzerine bir tabakadan ibaret olarak -resminde görüleceği üzere- cebhe-i binanın vasatındaki [orta] kapıdan on arşın murabba'ında [dört köşeli] zemini sahra-i mücella [parlak yazı] ile müzeyyen bir havluya [avlu] girilir ki tabaka-yı ulyâya [üst tabaka] çıkılacak nerdibânın mebd-i [merdivenin başlangıcı] bu havludur. Nerdibânın cevânib-i selâse-i bâlâsı [merdivenin üç tarafının yukarısı] latif bir şîrvân ile muhât [çevrili] olarak iktiza ettikçe musika-yı hümayûnun icrâ-yı ahenk etmesine tahsis edilmiştir.

Tabaka-yı ulyâda biri ta'âma [yemek], diğeri istirahat-ı misâfirîn-i kirâma mahsûs iki büyük salon vardır ki ta'âm salonunun dıvârları *El-Hamra* üslûbunda nukûş-i zerkârı [altın nakışlar] ve sakfiyla [tavan] kısım-ı bâlâ-yı cidârı [duvarın tepesi] bu abd-i âciz tarafından tezyîn [süslenmek] edilmiştir.

... Mâide-i seniyyeye mahsûs [padişah sofrası] olan sefr-i

tûlânî [boy yazısı] yine üslûb-i Arabîde ve gayet latîf bir surette hürde şebekelerle tasnî' edilmiş ve sandalyelerin müttekâlarında [yaslanılan yer] bâlâsına yine bu abd-i âciz tarafından hatt-ı kûfî ile resm olunan (nâm-ı hümayûn) [padişahın adı] nakr ettirilmiştir [oyarak yerleştirilmiştir].”

Sultan Abdülhamid, Ebüzziya Tevfik Bey'i bir ara Beşiktaş'ta Hacı Hüseyin Bağını tanzim ettirerek bir hayvanat bahçesi tesisine memur etmiş, hattâ bu iş için emrine 60 bin lira tahsis etmiş ise de Ebüzziya Tevfik Bey, bunun bir ihtisas işi olduğunu ileri sürerek kabul etmemiştir.

Mithat Paşa'nın yürüttüğü Kanun-ı Esasi çalışmalarına katılır. Meclis-i Mebusan'ın tatil edilmesi üzerine önce Kosova mektupçuluğuna atanır, bu göreve gitmeyerek istifa edince, bu kez Bosna mektupçuluğuna atanır (2 Temmuz 1877). Bosna'da vilayet gazetesinin idaresini üzerine alır. *Bosna Vilayeti Salnamesi*'nin 1878 yılına ait 13. sayısını yeni bir teknik olan tipografya usulü bastırır. Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından geçici işgali üzerine 1879'da İstanbul'a döner.

YAN SAYFA

Yıldız Sarayı (Merasim Dairesi)
Şale Köşkü'nde yemek salonu ve
Ebüzziya'nın el işi, "Abdülhamid"
armalı sandalyeler.

Yıldız Hamidiye Camii'nin ilk
yıllardaki ve Ebüzziya Tefvik
Bey'in yaptığı iç tezyinatının yeni
görüntüleri.

Yıldız Hamidiye Camii'nin üst kattan iç görüntüsü.

YAN SAYFA

Mecmua-i Ebüzzîya'nın el ilanı.

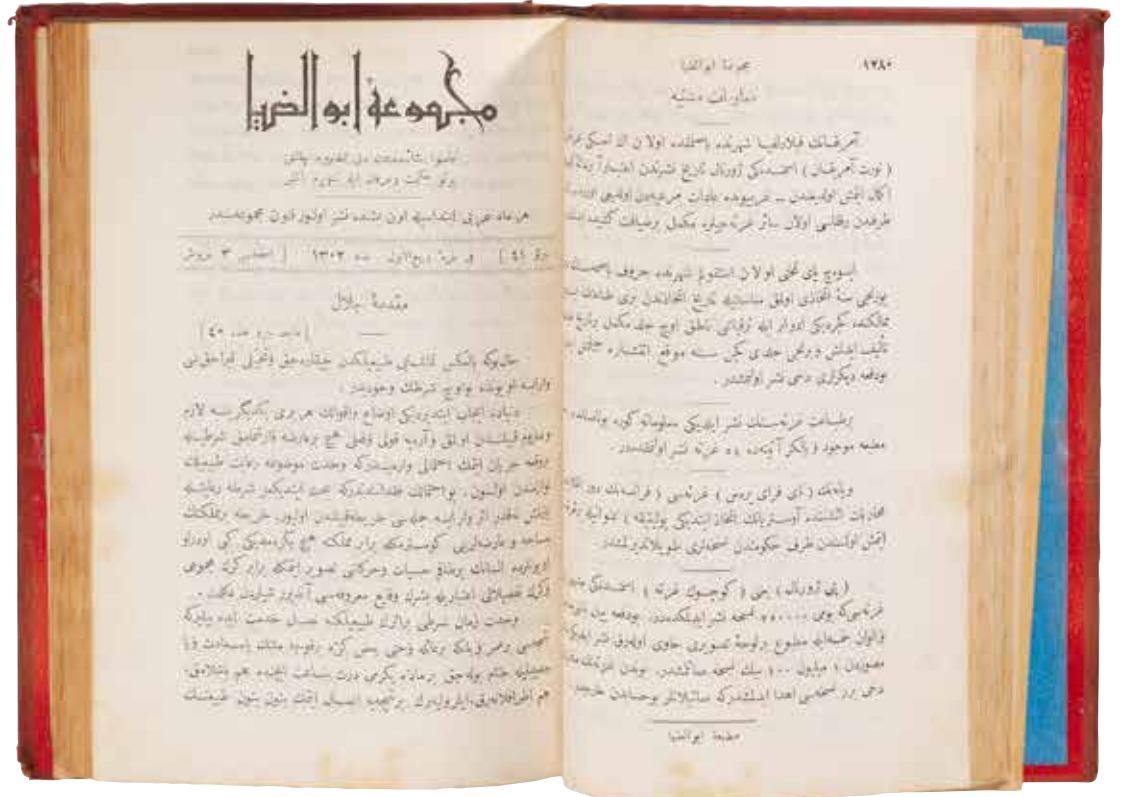
1879 senesi için *Salname-i Ebüzziya* adıyla bir yıllık çıkarır. Muhtelif memleketlerin farklı konulardaki durumlarına dair istatistiki bilgiler verdikten sonra, geçen bir senelik olaylardan, o yıl çıkan eserlerden bahsetmiş ve Namık Kemal'in Vaveylâ'sı ile Abdülhak Hâmid'in Sahrâ'sından birer parça alıntılanmıştır. Bu salnamede kullandığı serbest üsluptan kuşkulanan Abdülhamid, eserin neşrine meydan vermeyerek nüshalarını toptan satın aldırarak yok ettirir. (Günümüze sadece üç nüshası ulaşmıştır, imhadan kurtulabilen üç nüsha bugün, TDK Kütüphanesi, Milli Kütüphane ve İSAM Kütüphanesi Ziyad Ebüzziya koleksiyonundadır). Ağustos 1880'de kısa sürede döneminin önemli bir yayını hâline gelen *Mecmua-i Ebüzziya*'yı yayın dünyasına kazandırır. Ekim 1888 tarihli 53. sayısında sansür sebebiyle ara verdiği dergiyi 10 Nisan 1900'de Konya'ya sürgün edilinceye kadar 93 sayı, sürgün dönüşünde 1912 sonuna kadar toplam 159 sayı çıkarabilmiştir. *Mecmua-i Ebüzziya*, Namık Kemal ve Ebüzziya başta olmak üzere birçok yazarın yazılarına yer vermesinin ötesinde döneminin baskısı en güzel mecmuası olması sebebiyle de hem edebiyat, hem basın tarihimiz için önemli bir kaynaktır.

1881'de Galata'da Arap Camii yanındaki Mahkeme Sokağı, 10 numaradaki Ticaret Hanı'nda, Almanya'dan getirttiği son model makinalarla kurduğu Matbaa-i Ebüzziya'da döneminin en güzel baskı örnekleri olan işler gerçekleştirdi. Pek çok dergi ve kitabın baskısını üstlenirken, kendi editörlüğünde "Kitabhane-i Meşahir" ve "Kitabhane-i Ebüzziya" başlıkları altında telif ve tercüme cep kitabı formatında 12+110 kitap yayınladı. 1888'de fasiküller hâlinde *Lûgat-ı Ebüzziya* başlıklı Türkçeden Türkçeye sözlüğünü basmaya başladı ama bitirememiş, "öd" maddesinde kalmıştır.

Güzel sanatların her sahasında büyük bir zevk sahibi olan Ebüzziya Tevfik Bey 1891'de Sultan II. Abdülhamid tarafından Mekteb-i Sanayi müdürlüğüne getirilir. Aleyhinde verilen jurnaller nedeniyle ertesi yıl görevden alınarak Şûrâ-yı Devlet üyeliğine atanır. Bu dönemde, siyasetten uzak durmaya çalışarak Servet, Malumat, Hazine-i Fünun, İrtika, Musavver Fen ve Edeb gibi yayınlarda değişik konularda yazılar yazar. Buna karşın, 1893-1900 yılları arasında on defa tutuklanır. Devam eden soruşturmalar ve aleyhinde verilen jurnallerin sonucunda, Galatasaray Lisesi son sınıf öğrencisi oğlu Talha'yla birlikte Konya'ya sürgüne gönderilir (10 Nisan 1900).

Sürgündeyken Konya vilayet gazetesine imzasız yazılar yazar, arabesk süslemecilik ve hattatlığını ilerletir, halı dokumacılığıyla meşgul olur. O sıralar Konya

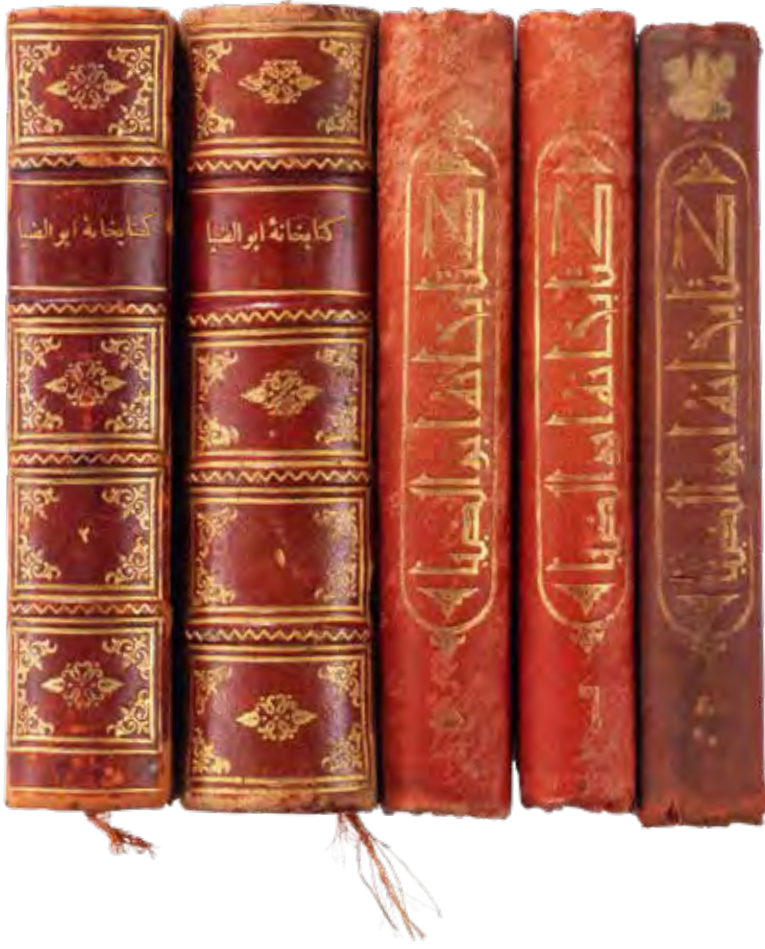

Mecmuu-i Ebüzzîya'nın
orijinal cild ve kılışları
(karşı sayfada)

YAN SAYFA

Ülkemizde ilk cep kitabı serisi
olan ve 110 kitaptan oluşan
Kitaphane-i Ebüzzîya cildleri.

valisi olan Avlonyalı Ferit Paşa, eşi İffet Hanımın dayısıdır. Bu sayede sürgün hayatını verimli bir sürece dönüştürür, yok olmaya yüz tutan Selçuklu halıcılığını canlandırmaya girişir. Vali-Paşa'nın himayesinde bir halı sergisi düzenlenerek, Anadolu'nun muhtelif bölgelerinden toplanan 2 bin parça halı sergilenir. Serginin açılışına dair Ekrem Reşat Bey'in (Reşat Ekrem Koçu'nun babası) övgü dolu makalesine yer veren İkdam gazetesinin birinci sayfası tamamen bu konuya ayrılır. Mahalli *Konya* gazetesinin ise o günkü nüshası halı şeklinde dokunarak sergilenir. Bu gazete-halı halen Mevlâna Müzesi'ndedir.

Bir halı tezgahına kapanıp rengarenk hayaller üretmek pek çok kimse için hem oyalayıcı hem de kazançlı bir uğraştır. Ancak içinde politika olmayan hiçbir şey Ebuzziya Tevfik Bey'e heyecan vermeyeceğinden, o dünyada benzeri olmayan siyasi halılar dokuyarak, halı tezgahına bile siyaset ve muhalefet sokmayı becermiştir.

Ebuzziya Tevfik Bey'in "Türki" denilen kendi icadı arabesk tezyinatla süslediği bu ilginç halılardan birine de "El hükmü li'l Galib", geçerli olan hüküm ve hükümlanlık daima galip olanın, yani Allah'ındır yazar ve sürgün olduğu Konya'dan padişaha hediye olarak gönderir: "Sen neye hükmedersen et, galebe çalan senin değil, daima Allah'ın hükmü olacaktır!" demeye çalışır. Bu halılardan çok az örnek günümüze ulaşmıştır. Kufi yazılı sanat eseri halılardan günümüze ulaşan birkaç örneği Dolmabahçe Sarayı Müzesi, Konya Mevlâna Müzesi ve özel koleksiyonlardadır.

Ebüzziya Tevfik Bey, Konya sürgününde çalışma odasında seramik süsterken, 1903.
YAN SAYFA, üst Konya'da 1901'de açılan halı sergisinin haberini veren Konya vilayet gazetesinin 15 Muharrem 1319
[4 Mayıs 1901] tarihli nüshası halı olarak dokunmuş ve Mevlana Müzesi'ne bağışlanmıştır.
YAN SAYFA, ALT Ebüzziya Tevfik Bey'in Konya'da sürgünündeki evi. Daha sonra Jandarma Zabıt Mektebi olarak kullanılmıştır.

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine çıkarılan genel afı İstanbul'a döner. Politikaya atılarak İttihat ve Terakki Fırkası'na girer ve Antalya sancağından mebus seçilir. Matbaasını yeniden faaliyete geçirir, *Mecmua-i Ebuzziya*'nın yanı sıra kendisi sürgünde iken vefat eden dostu Korsikalı G. Giampietri'nin *Le Courrier D'Orient* (Doğu Postası) gazetesini satın alarak yayınına sürdürür. Şinasi'nin oğlu Hikmet'ten de *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin imtiyazını satın alarak bunu *Yeni Tasvir-i Efkâr* adıyla çıkarmaya başlar (Mayıs 1909). Burada en değerli eseri olan "Yeni Osmanlılar Tarihi"ni tefrika olarak yayınladığı gibi, Moltke'nin Şark Hâtıraları Tercümesini, Aleksandr Duma'nın "Üç Tüfekçi"sini, Âli Paşa'nın Girid'e aid lâyiha-larını, Leh ve Macar mültecilerine, Süveyş Kanalı'nın inşasına, Midhat Paşa muhakemesine, Kont Kavur ve Bismark'a, İran İnkılâbına, mebuslardan mürekkep bir heyetle Londra'ya yaptığı seyahate aid hâtıra ve vesikaları da tefrika olarak neşreder. Siyasi istikrarsızlık nedeniyle defalarca kapatılan gazeteyi, her defasında isim değiştirerek yayımlamaya devam eder. Zaman zaman tutuklanır, matbaası mühürlenir ve hapse atılır. Bu olaylar sağlığı-

Ebüzziya Tevfik Bey'in Konya sürgününde dokuduğu halılardan biri: "Es-Sultanü'l Mu'azzam El Gazi Abdülhamid han-ı Sani Edam'Allahu Mülkehü [Muazzam Sultan İkinci Abdülhamid Han, Allah mülkünü daim etsin]", kûfi yazılı duvar halısı, 160 x 320 cm. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı Koleksiyonu)

nın giderek bozulmasına yol açar. Bir sorgu sonrasında hükümetçe serbest bırakıldığının ertesi günü, “Yeni Mevkuflar” başlıklı son makalesini oğlu Velid’e verip evine gitmek üzere köprüden Haydarpaşa vapuruna bindiğinde vapurun hareketinden önce fenalık geçirir ve yanında bulunan Dr. Besim Ömer Paşa’nın müdahalesine rağmen hayata gözlerini yumar (27 Ocak 1913). Bakırköy Mezarlığı’ndaki aile kabristanına, genç yaşta yitirdiği oğlu Ziya’nın yanına defnedilir. 1970’lerde mezarlığın bir kısmından yol geçirildiği için Ebüzziya ailesinin mezarları taşları ile birlikte yok edilmiştir.

Muhabbetiyle aileye adını veren büyük oğlu Ziya’yı (1897-1896) kendi sağlığında kaybetmiş ve hayatının sonuna kadar evlat acısıyla zehirlenmiştir. Ziya’sının mezartaşına yazdırmak istediği ifade (mezar da taşı da kayıp olduğu için yazıldı mı bilemiyoruz): “Ey Toprak! Üzerine pek de sıklet-bahş olma! O senin üzerine pek az basmıştır.”

Ebüzziya Tevfik Bey’in, kendisinden sonra Türk yayın âleminde büyük katkıları olan diğer iki oğlu Talha Ebüzziya (1880 - 1921) ve Velid Ebüzziya (1882 - 1945) da ilk evliliği Adviye Hanım’dandır. Yaşamının son yıllarında gelini Hadiye Hanım’ın teyzesi, Tepedelenli Ali Paşa’nın torunu Yanyalı Hilmi Paşa’nın kızı İffet Hanım’la evlenmiştir.

Muhafazakâr, fakat asla mutaassıp olmayan bir kişiliğe sahip olan Ebüzziya Tevfik Bey, bir milletin ancak geleneklerine, milli ve dini değerlerine bağlı kalmakla gelişme sağlayabileceğine inanırdı. Bu düşüncelerine sık sık İngiliz ve Japon muhafazakarlığını örnek gösterir ve başarılarının temelinde bu düşüncenin hakim olduğunu söylerdi. Cehalete ve memlekete zararlı olduğuna inandığı fikirlere karşı acımasız olup, bazı konularda yakın dost ve arkadaşlarını bile hırpalamaktan çekinmemiştir.

Bastığı yüzlerce kitap ve derginin ötesinde, kaleme aldığı 40 kadar eser ve 2 bin kadar farklı türlerde imzalı makale yayınlamış bulunan Ebüzziya Tevfik Bey, ülkemizde sahnelenen ilk telif tiyatro eseri *Ecel-i Kaza*’nın (1872) da yazarıdır. Yine ülkemizde, Batılı anlamda ilk antoloji Ebüzziya’nın hazırladığı Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye’dir (1879). Ebüzziya Tevfik Bey’in en önemli eseri hiç şüphesiz, 1909’da tefrika ettiği, *Yeni Osmanlılar Tarihi*’dir. (Yıllar sonra torunu Ziyad Ebüzziya tarafından notlanarak, 3 cilt halinde yayınlanmıştır, 1973-74).

Edebî eserlerinden ziyade edebiyat çevreleriyle olan yakınlığı ve yayıncılığıyla tanınmış olan Ebüzziya Tevfik Bey, düzenli bir eğitim görmediği hâlde Arapça, Farsça, Fransızca, Almanca ve Rumca öğrenmiştir. Almanya, Avusturya ve İngiltere’ye seyahat hatıralarını ve ansiklopedik bilgisini yayınlarına aktarmıştır. Az sayıda şiir

YAN SAYFA

Ebüzziya Tevfik Bey’in Konya sürgününde dokuduğu halılardan:

ÜST “El-Fevzü li’l-ilmi leys’ el-Fevzü li’l-alemi [Zafer ve kurtuluş ilim ile olur, sultanın şanı/emri ile olmaz]”, kûfi yazılı duvar halısı, 116,5x 181 cm. (Duygun Türkmen Oswald Koleksiyonu)

ALT “El-Hükmü li’l-galip [Hüküm ve hükümlerlik galip olanındır/Allah’ındır.]”, kûfi yazılı duvar halısı, 113,5x 158 cm. (Fevvare Timurkan Koleksiyonu)

Ebüzziya isminin ilham kaynağı Ziya, 1874

Ebüzzîya Tefvîk Bey ve İffet Hanım, Konya'da, Ocak 1906.

Ebüzziya ve Selimoğlu ailesi Erenköy'de Suphi Bey Köşkü'nde (1911): (oturanlar sağdan sola, ön sıra) Nahide Selimoğlu, Tevfik Selimoğlu, İkbâl Selimoğlu, (orta sıra) Suphi Arslan, Behice Arslan, Ebüzziya Tevfik, İffet Ebüzziya, (arkada) Behçet Bey (Behice Hn. Kardeşi), Mediha Selimoğlu.

Ebüzziya Tevfik Bey'in iki
oğlu, Velid ve Talha, 1888

kaleme almış, üç oyun yazdı, asıl etkinliğini düzyazıda vermiş, Türkçeye, kurmaca dışı edebî türler olarak adlandırılan biyografi, anı, gezi yazısı gibi türlerde modern örnekler kazandırmıştır. Türkçenin gelişimine hizmet etmiş, yazım ve noktalamada standartlaşmayı getirmiş, üslubuyla yalın dili yerleştirmiştir. İçerik ve baskı tekniği ile türünün öncü örnekleri olan takvim, ansiklopedik yıllık (salname) ile *Mecmua-i Ebüzziya* ve *Yeni Tasvir-i Efkâr* gibi süreli yayınlarıyla ülkemizin siyasi ve kültürel yaşamına ölümsüz katkılar sağlamıştır.

Matbaa-i Ebüzziya'da devrinin modern teknikleriyle gerçekleştirdiği, estetik ve temiz baskı örnekleriyle, Almanya'da düzenlenen uluslararası sanat baskıları (édition de lux) yarışmalarına katılarak birçok kez dereceye girdi, Internationale Graphische Muster-Austausch adlı yıllıkta eserleri yayınlanır. Bu başarılarından dolayı kendisine Fransa tarafından kültür hizmeti liyakat madalyası verilir.

Kûfi hatta kendine özgü "Ebüzziya" tarzı denilen bir üslup geliştirmiş, Türk tarzı arabesk süslemede döneminin en önemli ustası olmuştur. Aralarında Yıldız Sarayı ve Camii, Müze-i Hümayun (bugünkü Arkeoloji Müzesi), Sultanahmet'teki Defter-i Hakani (Tapu ve Kadastro), Sirkeci Postahane binası gibi birçok resmî ve özel kuruluşun binasının yazılarını ve süslemelerini yapmıştır. Çini mürekkebiyle yaptığı "eau forte" olarak adlandırılan desenler ve suluboya çalışmaları bugün özel koleksiyonlardadır. ♦

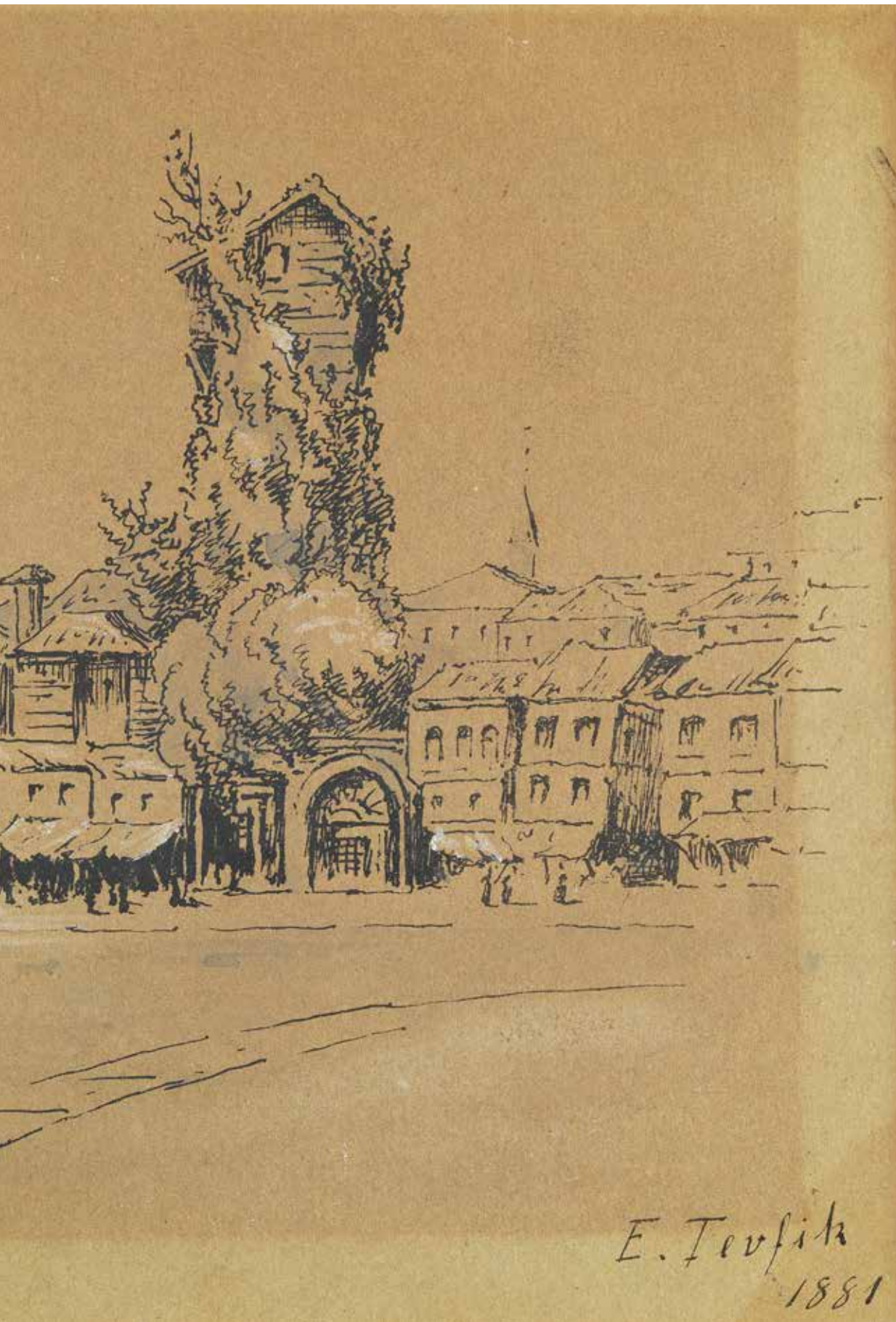
ESERLERİ

- ♦ *Ecel-i Kaza*, İstanbul: Tasvir-i Efkâr Matbaası, 1288/1871 (tiyatro)
- ♦ *Reşid Paşa Merhumun Bazı Âsâr-ı Siyasiyesi*, İstanbul: Tasvir-i Efkâr Matbaası, 1289/1872
- ♦ *Salname-i Hadika*, İstanbul: Hadika Matbaası, 1290/1873
- ♦ *İstanbul Gazetecileri*, [1873] (tiyatro)
- ♦ *Habibe yahut Semahat-ı Aşk*, İstanbul: Hayal Matbaası, 1291 / 1874 (tiyatro)
- ♦ *Üç Yüzlü Bir Karı*, İstanbul: Mihran Matbaası, 1294 / 1877 Çeviri
- ♦ *Bosna Vilayeti Salnamesi*, Saraybosna: Bosna Vilayet Matbaası, 1295 / 1878
- ♦ *Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye*, İstanbul: Mihran Matbaası, 1296 / 1879 Antoloji
- ♦ *Salname-i Ebüzziya*, İstanbul: Mihran Matbaası, 1296 / 1879
- ♦ *Salname-i Kameri*, İstanbul: Mihran Matbaası, 1297 / 1880
- ♦ *Cümel-i Müntehabe-i Kemâl*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1299 / 1882 Derleme
- ♦ *Benjamin Franklin*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1299 / 1882

Hezarfen [sayısız sanat/
hüner sahibi] Ebüzzîya
Tevfik Bey.

Ebüzziya Tervfik Bey, Divanyolu'na
Bakış, 1881, kâğıt üzerine çini
mürekkebi, 12,5 x 20 cm.

Ebüzziya Tefik Bey,
Galata'dan Beyazıt'a Bakış,
1881, kâğıt üzerine çini
mürekkebi, 12,5 x 20 cm.

Ebüzziya Tefik Bey'in
kendi yazıp, tasarlayıp,
bastığı ilk cep kitapları
serisi Kitaphane-i Meşahir.

- ◆ *Büfon*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1299 / 1882
- ◆ *Diyojen*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1299 / 1882
- ◆ *Galile*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1299 / 1882
- ◆ *Gutenberg ve İhtira-ı Fenn-i Tab*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1299 / 1882
- ◆ *İbn-i Sina*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1299 / 1882
- ◆ *Napolyon*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1299 / 1882
- ◆ *Ezop*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1300 / 1883
- ◆ *Harunü'r-Reşid*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1300 / 1883
- ◆ *Hasan bin Sabbah*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1300 / 1883
- ◆ *Yahya* (bin Halid bin Bermek), İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1300 / 1883
- ◆ *Muharrerat-ı Hususiye-i Âkif Paşa*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1301 / 1884
- ◆ *Durub-ı Emsal-i Osmaniye*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1302 / 1884
- ◆ *Jan Jak Russo*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1303 / 1886
- ◆ *Millet-i İsrailiye*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1305 / 1888
- ◆ *İmparator Vilhelm*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1305 / 1888
- ◆ *Nef'î*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1305 / 1888
- ◆ *Nikola Şamfor*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1305 / 1888
- ◆ *Sururi-i Müverrih*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1305 / 1888
- ◆ *Tazarruat-ı Sinan Paşa*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1305 / 1888
- ◆ *Namık Kemal*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1306 / 1888
- ◆ *Lugat-ı Ebüzziya*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1306 / 1888
- ◆ *Ne Edat-ı Nefyi Hakkında Tetebbuat*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1309 / 1892
- ◆ *Makame-i Tevkifiye*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1311 / 1894
- ◆ *Takvim-i Nisa*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1317 / 1889
- ◆ *Kemal Bey'in Tercüme-i Hâli*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1326 / 1908
- ◆ *Rebi-i Marifet-Salname-i Ebüzziya-Takvim-i Ebüzziya*, İstanbul: Mihran Matbaası - Matbaa-i Ebüzziya, 1297-1310 / 1880-1900
- ◆ *Müntehabat-ı Tasvir-i Efkâr*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1301-1311 / 1884-1894
- ◆ *Muallim Doktor Dozy'nin Tarih-i İslamiyet Unvanlı Kitabı ve Mütercimi Hakkında Tenvir-i Efkâr*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1910?
- ◆ *Şinasi'nin Son Günleri ve Ölümü*, İstanbul: Sunar Tiyatrosu, [1911] 1971
- ◆ *Yeni Osmanlılar Tarihi*, (Ziyad Ebüzziya'nın notlarıyla), İstanbul: Kervan Yayıncılık, 1973-1974

KAYNAKÇA

- ◆ Şahap Nazmi Coşkunlar, “Ebüzziya Tevfik, Hayatı ve Eserleri”, *Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, VI, 4, 1957, s. 64-76.
- ◆ Reşat Ekrem Koçu, “Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 9, 1968, s. 4867-69.
- ◆ Ahmet Hamdi Tanpınar, “Unutulmuş Bir Eser”, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, hzl. Zeynep Kerman, İstanbul: Dergâh, 1977, s. 244-247.
- ◆ Fahriye Gündoğdu, “Ebüzziya Tevfik'in Türk Basımcılığına Getirdiği Yenilikler”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, XXXII, 1, 1983, s. 5-1.
- ◆ Mustafa Canelli, *Tanzimat Aydınlarından Renkli bir Sima: Ebüzziyâ Tevfik Bey*, Ankara, 1994.
- ◆ Ziyad Ebüzziya, “Ebüzziyâ Mehmed Tevfik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 10, 1994,
- ◆ Âlim Gür, *Ebüzziya Tevfik: Hayatı; Dil, Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1998.
- ◆ Behçet Necatigil, “Ebüzziya Tevfik”, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul: Varlık, 1999, s. 135.
- ◆ Özgür Türesay, “Osmanlı Kimliğinin Peşinde: Ebüzziya Tevfik”, *Müteferrika*, 21, 2002, s. 3-44.
- ◆ “Ebüzziya Tevfik” *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi, 2003, s. 343-345.
- ◆ Özgür Türesay, “Bir Osmanlı Matbaacısının Sergüzeşti: Ebüzziya Tevfik'in Matbaa-i Ebüzziya'sı”, *Toplumsal Tarih*, 128, 2004, s. 36-43.
- ◆ Adnan Akgün, “Ebüzziya Tevfik'in Sultan II. Abdülhamid ile İlişkileri”, *Journal of Turkish Studies*, 30 (I), 2005, s. 97-106.
- ◆ Özgür Türesay, “II. Abdülhamid Dönemi Yayıncılığı, Matbaa-i Ebüzziya ve Bastığı Kitaplar”, *Müteferrika*, 34, 2008, s. 3-48.

Ebüzzîya Tevfik Bey'in Sicil-i Ahval Kaydı

"Ebüzzîya Tevfik Bey. Hazine-i celile-i Mâliyye Mülga Sergi Kalemi Mutasarrıfı Hüseyin Kâmil Efendi'nin mahdumudur.

1267 sene-i hicriyyesinde sene-i mâliye 1266 Dersaadet'te tevellüd etmiştir.

Sultanahmed'de Cevrî Usta Mekteb-i İbtidâ'îyyesinde tahsil gördüğü tercüme-i hâlinde mesturdur.

1 Kanunuevvel 1273 tarihinde 300 kuruş maaşla Hazine-i celile-i Mâliye mülgâ Sergi Muhâsebesi'ne bi't-ta'yîn [atama ile] 11 Mayıs 1375 tarihinde maaşıyla mülgâ Maliye Kitâbeti odasına ve 1 Mart 1283 tarihinde 750 kuruş maaşla Eshâm-ı Umumiyye Emâneti Tahrirât kalemine nakl ve maaşı aynı tarihte 625 kuruşa tenzîl ve gâye-i Şubat 1283 tarihine kadar kalem-i mezkûrda istihdâm ile 1 Haziran 1284 tarihinde 1500 kuruş maaşla ve ikinci sınıf mülâzımlılığıyla Şûrâ-yı Devlet'e me'mûr edilmiş ve maaşı 1 Teşrinievvel 1287 tarihinde 1425 kuruşa tenzîl ile gâye-i Kanunusânî 1287 tarihine kadar Şûrâ-yı mezkûrda 30 Temmuz 1293 tarihinden 9 Temmuz 1294 tarihine kadar 4500 kuruş maaşla asâleten ve 10 Temmuz 1294 tarihinden 10 Ağustos

1294 tarihine kadar da 2250 kuruş maaşla vekâleten Bosna Vilâyeti mektupçuluğunda bulunarak 27 Kanunuevvel 1295 tarihine Hazine-i Hassaca bir hizmet-i münâsibede istihdam kılınmak üzere bâ-irâde-i seniyye 3500 kuruş maaş tahsis ve 15 Mart 1296 tarihinde Tensikât-ı Umûmiyyede maaşı 2800 kuruşa tenzîl olunmuş ve 26 Teşrinievvel 1307 tarihinden 29 Eylül 1309 tarihine kadar başkaca 3000 kuruş maaşla Mekteb-i Sanayi Müdiriyetini ve hatta ilâve-i memuriyeti vechile (...) 19 Kanunuevvel 1309 tarihli tezkire-i sâmiye ile tebliğ kılınan irâde-i seniyye mucebince ve Hazine-i Hassa'dan mahsûs maaşı uhdesinde kalmak üzere yine üç bin kuruş maaşla uhdesinde kalmak üzere yine 3000 kuruş maaşla Şûrâ-yı Devlet âzâlığına ta'yîn ve 1 Mart 1313 tarihinde maaş-ı mezkûru 2700 kuruşa ve Hazine-i Hassa'dan mahsûs maaşı da 2240 kuruşa te'cîl ve 21 Ağustos 1315 tarihinde bâ-irâde-i seniyye maaş-ı aslîsi 6450 kuruşa iblâğ ve 1 Kanunuevvel 1316 tarihinde Hazine-i Hassa'dan almakta olduğu maaşın kaydı terkîn kılınarak mezkûr azâlık maaşının dahi ikâmete memuriyeti tarihinden itibaren Konya Vilâyeti emvâlinden tesviye ve itası irade-i seniyye iktizasından bulunduğu 6 Kanunusânî 1318 tarihli tezkire-i sâmiyye ile tebliğ ve vilâyet-i mezkûreye tağrîb [uzaklaştırma] olunup i'lân-ı Meşrutiyeti müte'akip 1 Ağustos 1324 maaş-ı mezkûr kat' [kesilmek] ve 30 Teşrinievvel 1324 tarihinde Antalya mebusluğuna intihâb [seçilmek] olunmuş ve maaş-ı mezkûrun tarih-i kat'ından itibaren kadro harici maaşâtı hakkında müttehaz karar vechile ita ve tesviyesi [bir sonuca bağlama] ahiren takarrur [kararlaştırılmak] etmekle o tarihten Meclis-i Mebusân'ın küşâdı [açılış] tarihine kadar müddete âid olan mikdâr cem'an [toplam] 15260 kuruş olarak müşârûnileyhe te'diye [verilme] edilmiştir.

Hidemâtı tarihleriyle maaş mekâdiri [miktarları] ve maaşının terkîn-i kaydı [kayıt silme] ve kat'ı ve kadro harici vechile istifâ eylediği meblağ mikdârı Maliye Nezâreti'nin 16 Kanunusânî 1327 ve 5 Mart 1328 tarihli tezkire-i cevabiyeyle melfûf pusula ve Hazine-i Hassa Müdiriyet-i Umûmiyyesinin 23 Kanunusânî 1327 tarihli tezkire ve Mekteb-i Sanayi müdiriyetiyle Şûrâ-yı Devlet kitâbetinin ve Dâhiliye muhâsebesinin 7 ve 5 Kanunuevvel 1327 ve 12 Şubat 1327 tarihli tezkire-i cevabiyeyle 2 Mart 1319 tarihli buyuruldu-yu sâmi ve Konya vilâyetinden cevâben alınan telgrafnâme ve tarih ve mahall-i veladeti Nüfus İdâre-i Umumiyyesi'nden vürûd eden künye pusulası münderecâtına anlaşılp evrâk-ı mezkûre irâde-i umûmiyyece hıfz ve mebûsluk mazbatası sureti ba'de'l-mütâlâ'a Mebusân Başkitâbeti'ne îade edilmiştir. 8 Mart 1328 [21 Mart 1912]."

Ebüzziya'nın Bosna Mütalaası

“Şeref-vukû’ bulan irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfetpenâhî üzerine dünkü gün şifâhen arz eylediğim vechile Bosna ahâli-yi Müslimesinin muhâceret [göç] fikirleri hakkında mütâla ‘ât-ı kâsire-i kemterânemin [kölenizin kısa mütalaaları] ber-vech-i âti [aşağıdaki gibi] arzına ictisâr [cesaret] eylerim.

Vilâyet-i mezkûrenin hâl-i hâzır-ı hükmünce ahâli-yi İslâmiyyenin Bosna ve Hersek kıt’alarında kalmaları istikbalce menâfi’-i umûmiyyeyi müstelzim ahvâldendir [gelecekte kamu menfaatini sağlayacak hallerdendir]. Evvelâ ahâli-i Müslimenin hilâfet-i celîle-i hazret-i pâdişâhiye olan irtibât-ı ma’neviyyelerinin mezkûr kıt’alarda bekâsı maddesidir ki bundan ilcâ-yı zaman [zamanın zorlamasıyla] ile âtide pek büyük istifâde husûlü akvâ-yı melhûzâtandır [en güçlü düşünce]. Sâniyen [ikincisi] Bosna ve Hersek kıt’alarında mevcûd olan emlâk ve arâzinin yüzde doksan sekizi İslâmın taht-ı tasarrufunda [kullanımında] olması ve ma’lûm-ı âli-i vekâletpenâhîleri buyurulduğu üzere hakk-ı tasarrufun her türlü ekseriyete tercih olunmaklığı hukûk-i düveliye-i tabi’iyyenin kavâ’id-i esâsiden [devletler hukukun tabii ve temel bir kuralı] bulunması cihetiyle Bosna ve Hersek kıt’aları ahâli-i İslâmiyyeden dolayı hilâfet-i celîleye ma’nen merbût [bağlı] bulunduktan başka maddeten ve hukûken dahi İslâmın taht-ı tasarrufunda ibkâ [bırakılmış] edilmiş olur. Sâlisen [Üçüncüsü], oralarda birkaç yüz bin nüfûs-i Müslime bulundukça Avusturya Devleti’nin her sûretle ihtirâzkârâne [çekinceli] bir politikada devamını ve bununla beraber te’mîn-i asâyiş emrinde [işinde] elli altmış bin askeri dâimi surette silah altında tutmaklığını mûcib olur ki düşme- nin bir dereceye kadar za’afına hizmet edecek vesâil-i siyâsiyyeden ma’dûd [sayılmak] olsa gerektir. Râbi’an [Dördüncüsü] sâye-i hazret-i şehriyârîde telâfi-i mâfâtı [kayıpları telafi etmeyi] mûcib olacak fırsatlar vukû’unda kıt’a-yı mezkûrede irâde-i hazret-i hilâfetpenâhîleri- ne muntazır üç dört yüz bin nüfûs-i müslimeden ibâret bir kuvve-i ihtiyâtiyyenin vücudu şimdiden ibkâ ve te’mîn edilmiş olmasıyla beraber devlet-i müşârûniley- hânın El-Buru’ya(?) tecâvüzü hakkındaki tasnimâtına dahi İslâmın oralarda bekâsı bir dereceye kadar esbâb-ı mâni’adan addolunmaya sezâdır.

Acizlerinin fikr-i kâsırâneme kalırsa işbu hicret arzusu umûm ahâli-i İslâmiyyede olmayıp ashâb-ı

Eski Bosna Mektupçusu
Ebüzziya Tevfik Bey tarafından
padişaha sunulan mütalaa.

arâzide bazı mütemevvilîn [mal sahipleri] ve muta'as-sıbîn [mutaassiplar] müzmeri olduğu ve bâ-husûs bunlar hicret eyleyince terk eyleyecekleri arâzi dahi ya yerli Latinlerinin veyahud Hırvatistan erbâb-ı servetinin eline geçeceğinden bu husus dahi devlet-i müşârûniley-hâya o kıt'alarca ayrı bir hakk-ı istilâ bahş eyleyeceği cihetle Bosna eşrâfından elyevm burada bulunan Simzâ-de Fehim Efendi ve Dede Paşa birâderi Haydar Bey gibi zevâtı huzûr-i âli-i asafânelerine celb ile hicretten ise vilayetlerinde kalmaları hâlinde devlet ve milletçe hâlen ve istikbâlen hâmil olacak fevâid [taşıyacağı faydalar] ve muhasse-nât [iyilikler] ma'a't-taltîf tebliğ ve telkîn buyurulmuş olsa ve hususan Boşnaklık ve şimâl-i Arnavutluk taraflarında nâmı fevkalade bir hürmetle yâd olunan ve oralarca her türlü âmâlini [emellerini] icrâya kudreti derkâr olan Taşlıca Müftüsü Mehmed Efendi dahi Kosova vâliliği ma'rifetiyle bir sûret-i taltîfkârîde celb ve hidemât-ı vâkı'asından [geçmiş hizmetler] dolayı beyân-ı mahzûziyetle buraları kendisine tefhîm ile mahalline i'ade buyurulsa hem bugünkü günde hem hazine-i celileye bir bâr-i girân tahmîline meydân verilmemesi ve hem de müstakbelde bi-mennihi te'ala sâye-i hazret-i hilâfetpenâhîlerinde semeresi iktitâf [neticesi alınma] olunacağından iştibâh [şüphelenme] olmayan şecere-i İslamiyyetin kıt'a-yı mezkûrede birçok zamanlar daha pâydâr olmaklığına sebebiyet verilmiş olur. Bâkî emr u fermân hazret-i veliyyu'l-emrindir.

Bende

Sabık Bosna Mektupçusu Ebüzzîya Tefvîk"

Matbaa-i Ebüzzîya'nın "Ebüzzîya [İşğin babası]" temalı, "T.E." inisyallli amblemi.

Takvim-i Ebüzzîya ve Matbaa-i Ebüzzîya

Ülkemizde, modern anlamda takvimin tarihini, başlangıcı Mart 1873'e kadar uzanan Ebüzzîya takvimleri ve Ebüzzîya Tefvîk Bey'le başlatmak yanlış olmaz. 1847'den itibaren yayımlanan devlet ve vilayet salname-lerini, takvim olarak kabul etmek pek mümkün değildir. Takvimciliğin yanında, hatta daha da öncelikli olarak gazetecilik, matbaacılık ve yayıncılıkla uğraşmış ve tanınmış bir aile olan Ebüzzîya ailesinin bütün fertleri, Ebüzzîya Tefvîk'ten başlayarak diğer yayıncılık faaliyet-leriyle birlikte, takvimin de ülkemizdeki serüveninde önemli roller oynamışlardır. Ancak Ebüzzîya Tefvîk Bey ve çocuklarının takvimcilik (dolayısıyla yayıncılık) öyküsünü, konu aynı olmasına rağmen, aradaki büyük bir boşluk döneminin yanı sıra, gerçekleştikleri zaman-zemin farkı ve teknik özellikleri sebebiyle iki ayrı bölüm olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Ebüzzîya Takvimi'nin kurucusu Ebüzzîya Tefvîk Bey, eserleri ve katkılarıyla basın tarihimizde önemli bir isim olmakla birlikte, ilginç bir kişiliktir. Tek başına bir gazete çıkarmak isteyen Tefvîk Bey'in müracaatı yine geri çevrilir, bu kez de *Hadika* adlı bir ziraat gazetesini kiralayarak yayımlamaya başlar. Midhat Paşa'nın azli üzerine de gazeteyi siyasi bir yayın haline getirir (18 Ekim 1872). Bir taraftan da yayıncılığa başlar; birkaç aylık bir zamanda sırasıyla, Reşid Paşa'nın *Asar-ı Siyasiyye* başlıklı bir derleme, kendi eseri olan *Ecel-i Kaza* adlı piyesini, Namık Kemal'in *Barike-i Zafer* ve *Evrak-ı Perişan* adlı eserlerinin ilk cüzlerini, yine kendi eseri olan *İstanbul Gazetecileri* adlı piyesini ve *Salname-i Hadika*'yı yayınlar (Mart 1873). "Siyasi ve edebi bazı makalat ve umumi birtakım malumatı ve bir senelik vukuatı şamil" olan *Salname-i Hadika*, Batılıların "almanak" dedikleri bizde ise daha ziyade "salname" (yıllık) kelimesi ile anılan içinde ansiklopedik bilgiler ve ait olduğu yılda meydana gelmiş önemli olaylar hakkında bilgiler bulunan, ülkemiz de yayınlanmış ilk eserdir. 173 sayfalık *Salname-i Hadika*'nın içindekiler şöyle sıralanmaktadır: Tarih-i Takvim, Mukaddime, Bir Lazıme-i Siyaset, Maarif, Hürriyet-i Efkâr, Şakir'in Vefatı, Müsavat, Biz İstemesek Zelil Olmazdık, İstanbul'dan Niçin Vergi ve Asker Alınmaz?, Türkistan'da Diploması, Gazete Nerede Ne Vakit Zuhur Etmiştir?, Türk Gazeteleri-nin Teracim-i Ahvalı, Amerika Gazeteleri, Taymis Gazete-sinin Makinesiyle Kâğıdı, Viyana Gazeteleri, Amerika'da

Mekatip ve Usul-i Tahsil, Avrupa’da Mekatip, Fransa Üdebâ-yı Hazırasından Bazılarının Servetleri, Tenasülün Manileri, Avrupa Hükümdaraniyle Velihtları, Sevahil-i Osmaniyyedeki Ticaret Limanlarıyla İskeleler, Kıtaat-i Hamsede Bulunan Hükümetlerin Duyûnu, Avrupa Devletlerinin İttisa-ı Memaliki, Avrupa Devletlerinin Mikdar-ı Nüfusu, Avrupa Ahalisinin Elsine ve Milliyet Cihetiyle Suret-i Taksimi, Şimendiferler, Onbir Senelik Vekayi-i Dahiliyyenin İcmalen Tarihi, Bir Senelik Vekayi-i Siyasiyye, Mebadi-i Fusul-ı Erbaa-İmtidad-Fusul-ı Erbaa, Husuf ve Kusuf-İhtar, Tarih-i Celali Üzerine Malumat.

Mehmed Tefvik Bey, Nisan 1873’te İbret ve Sirac’daki yazılarından dolayı, Ahmed Midhat Efendi, Menapirizade Nuri, Namık Kemal ve Bereketzade Hakkı beylerle birlikte tutuklanarak Rodos, Magosa ve Akka’ya sürülürler. Rodos’a sürülen Mehmed Tefvik Bey, gazete ve matbaasını, yanında çalışan Şemseddin Sami Bey ve Artin Efendi’ye bırakır. Ailesinin geçimini sağlayabilmek için sürgünden gönderdiği yazılarla önce *Hadika*’nın yayınına sürdürür Hadika kapatılınca da *Muharrir* adlı bir dergi çıkarttırır (1875). Fakat sürgünde iken yazması yasak olduğundan yazılarında, İstanbul’da bırakıp gitmek zorunda kaldığı 4 yaşındaki oğlu Ziya’nın adına atfen, “Ziya’nın babası” anlamında “Ebüzziya” mahlasını kullanır. Ancak Ebüzziya müstearı, öylesine seçilmiş bir isim değildir. Ebü’z-Ziya, Arapça’da “ışığın babası” anlamına gelmektedir. Eski Yunan-Roma mitolojisindeki, tanrı ‘Jüpiter’ isminin etimolojisi de “Ius-pateras” yani “ışığın babası” anlamındadır. Mücadele tanrısı Jüpiter, baş ve egemen tanrı olarak, Eski Yunan’daki Zeus’la özdeşdir. Tanrılar arasındaki düzeni sağlayacak güçlere sahiptir. Yağmur yağdırır, şimşek çaktırır ve gökleri gürletir, düşmanlarını yıldırır ve durdurur. Bütün bunların bilincinde olan Mehmed Tefvik Bey, karşıtlarıyla mücadeleyi kendisine şiar olarak seçtiğini böyle bir sembolik isimle, bir remizle belirlemiş oluyordu. Nitekim sürgün dönüşünde, gazetelere verdiği ilanlarla, Ebüzziya müstearının kendisine ait olduğunu ve bu isimden vazgeçmeyerek, kullanmaya devam edeceğini ilan etmiştir. Yasak karşısında bir çözüm olarak doğan Ebüzziya adı, önce kendisinin, ardından da bütün ailesinin soyadı olur.

Rodos’ta sürgün bulunduğu sırada yine öncü işler olarak; ülkemizde Batılı anlamda ilk antoloji olan *Numune-i Edebiyat-ı Osmaniyye*’yi (İstanbul, 1879) hazırlar, Ahmed Midhat Efendi ile birlikte, yine ülkemizde Batı tarzında eğitim yapan ilk mektep olan “Medrese-i Süleymaniye”yi kurarlar. Rodos sürgününden döndükten kısa bir süre sonra, Sultan Abdülhamit tarafından yine İstanbul’dan uzaklaştırılmak amacıyla Bosna Vilayeti mektupçuluğuna tayin edilir (1878). Burada, vilayet

“Matbuat-ı memlekete bir çok hizmetleri, Edebiyat-ı Osmaniye’ye pek kıymetdâr hediyeleri olan tâbi’ [yayıncı] ve edib Ebüzziya Tefvik Beyefendi”, Kanun-u Esasi Yadiğârı 11 Temmuz 1334 [24 Temmuz 1908], editör: Kainat Kitaphanesi.

Matbaa-i Ebüzziya’nın bir başka amblemi.

gazetesinin idare ve yayınına üzerine aldığı gibi *Bosna Vilayet Salnamesi*'nin 13. sayısını (1295/1878) da ilk kez litografi ile bastırır.

Bir yıl kadar sonra İstanbul'a dönüşünde yeni bir matbaa kurmaya girişir. Bu sırada *Salname-i Ebüzziya* (1296/1879) adlı bir takvim yayımlar. Fakat, geçen yılın önemli olaylarının sıralandığı kronolojik listede Sultan Abdülhamid'in sürgüne gönderdiği Süleyman Paşa'nın sürgün tarihine yer verilmiş olması gerekçesiyle, eser daha matbaadayken Sultan Abdülhamid'in emriyle toplatılarak imha edilir.

Ebüzziya Tevfik Bey'in 1881'de, Galata'da Arap Camii yanındaki Mahkeme Sokağı 10 numaradaki Ticaret Hanı'nda, Almanya'dan getirttiği son model makinalarla kurduğu Matbaa-i Ebüzziya, bastığı işlerin kalitesi ve tasarımı ile kısa zamanda Avrupa'nın sayılı matbaalarından biri olur. Dergiden kitaba, takvimden kartpostala yayıncılığın hemen her türünde; gerek içeriğiyle gerekse baskı kalitesiyle Avrupa'daki benzerleriyle boy ölçüşecek nitelikte eserler yayımlar. Ebüzziya Tevfik, 600'ü aşkın kitap bastığı Matbaa-i Ebüzziya'da matbaacılık mesleğinin yanı sıra, *Mecmua-i Ebüzziya* (1880-1912; 159 sayı)

adını verdiği edebiyat dergisi başta olmak üzere birçok süreli yayın; dünya meşhurlarının hayat hikâyeleri, Namık Kemal ve Şinasi gibi devrin önde gelen yazarları ve kendi telif eserlerinden oluşan Kitaphane-i Meşahir ve Kitaphane-i Ebüzziya serileri altında 12+110 kitap yayımlayarak editörlük yapar.

1900'de hakkındaki jurnaller sebebiyle, bu kez ortanca oğlu Talha ile birlikte Konya'ya sürgün edilene kadar (1900), her yıl takvim veya salname isimleri altında takvim yayıncılığını da düzenli bir şekilde sürdürür. Bunlar, *Salname-i Kameri*, (1297/1880); *Rebi-i Marifet*, (1297-1305/1880-1888 arasında 8 sayı); *Takvim-i Rebi*, *Zamime-i Rebi-i Marifet*, (1302/1885), *Rebi-i Marifet*'in ilavesi olarak yayımlanmıştır; aynı yıl Yusuf Akçura ve Gaspıralı İsmail Beylerin siparişi üzerine *Rusya Müslümanlarına Mahsus Takvim-i Ebüzziya* yayımlanır; *Nevsal-i Marifet*, (1306-1310/1888-1893 arasında 3 sayı); *İmsakiye-i Nevin*, (1309/1892); *Takvim-i Ebüzziya*, (1311-1316/1893-1899 arasında 3 sayı); *Takvimü'n-nisa*, (1317/1900).

Gerek içerikleri gerekse baskı kalitesiyle göz dolduran, hatta gittikçe mükemmelleşen Ebüzziya yıllık ve takvimlerinin en ilginç hiç kuşkusuz sonuncu olan

Takvimü'n-nisa'dır. "Ben, otuz senelik tecrübelerime istinaden, diyebilirim ki vasıta-i maarif içinde takvimden müfit, müfit olmakla beraber latif ve münakkah malumat verir âsâr gösterilemez. Biraz okumak bilen kadın, erkek, takvim sayesinde öğrendiğini kimseden öğrenemez." diyen Ebüzziya Tevfik Bey, öteden beri içeriğiyle tamamen kadınlara yönelik "faideli bir takvim tertibini tasavvur" etmektedir. Feminizm ve "Kadın Okuyup Yazmalı mıdır?" gibi konu ve başlıkların yer aldığı *Takvimü'n-nisa*, ülkemizde kadınlara mahsus olarak yayımlanmış ilk takvimdir.

1900'de Konya'ya sürgüne gönderilince bütün yayın faaliyetleri gibi takvim yayınları da durur. 1908'de Meşrutiyet'in ilanı üzerine İstanbul'a döndükten sonra gazeteciliği sürdürürse de, gerek ülkenin içinde bulunduğu kargaşa ortamı ve gerekse savaşlar sebebiyle yayıncılığa yeniden başlayamaz. Yazılarıyla çetin bir mücadeleye girer, sürgünden dönüşünden ölümüne kadarki 43 aylık sürede 10 kez gazetesi kapatılır ve tutuklanır. Son tutukluluğunun ertesi günü kalp krizinden vefat eder (27 Ocak 1913). Ebüzziya Takvimleri'nin ilk dönemi olarak adlandırabileceğimiz bu dönemde, Ebüzziya Tevfik Bey'in 1873-1900 arasında yayımladığı salname, nevsal ve takvimlerin toplamı 22 cilt tutmaktadır.

KAYNAKÇA

- ◆ Ziyad Ebüzziya, "Ebüzziya Mehmed Tevfik", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 10, s. 374-378. Selim Nüzhet, "Salname ve Nevsaller", 1933 *Almanak*, İstanbul 1933, s. 35-42.
- ◆ Hasan Duman, *Osmanlı Yıllıkları*, İstanbul 1982.
- ◆ Erol Özbilgen, "Ebüzziya Efsanesi", *Darçağda Bir Çelebi*, Haz. Ö. F. Şerifoğlu, İstanbul 1998, s. 101
- ◆ Alim Gür, *Ebüzziya Tevfik Hayatı; Dil, Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları*, Ankara 1998.
- ◆ Ömer Faruk Şerifoğlu, "Unutulmaz Efsane! 1873-1969: Ebüzziya Takvimleri", *Cogito*, 22, İstanbul: YKY, 2000, s. 145-152.

Matbaa-i Ebüzziya'da basılmış kitap ve takvimlerden örnekler: (sağdan sola doğru) 1893 Haftalık Calendrier Ebüzziya; *Rebi-i Marifet*, 3. Sene, 1300 [1882]; *Takvim-i Ebüzziya*, 1316 [1899]; *Takvimü'n-Nisa*, 1317 [1900]; *Türkçe Şiirler*, 1316 [1899].

“Biraderim Ahmed Midhat Efendi’ye İhdâ-yı Tabbâ’âne”

“Matbaa-yı âcizânemde temsîlât-ı musavverenin [resimli baskıların] dahi mevki’-i tatbîke [uygulamaya] konulması hakkında defâ’atle beyan-ı arzu etmiş idiniz. Vâkı’ a bu bedi’ a-yı tıbbâ’âtı [bu harika basım işini] dahi memleketimizde vücûda getirmek en büyük arzularımdan biridir. Ne çare ki ânın zaman-ı tatbîki henüz hulûl [girmek] etmemiştir. Zira herkesten ziyâde sizce ma’lûmdur ki gaye-i temsîl [nihai baskı adedi] bin nüshadan ibaret olan memleketlerde bir eser-i musavver [resimli eser] uğrunda ihtiyâr edilecek masrafa galebe mümkün olamaz. Hatta bugün Leipzig ve Stuttgart gibi memleketler istisna edilince bilâd-ı mütemeddeninin [medeni ülkelerin] pek çoğunda âsâr-ı musavvere basıp da kâr etmiş bir matbaacı gösterilemez. Paris’in Londra’nın illustrasyonlarının bile ya taraf-ı hükümetten veyahud teşvîk-i bedâyi’ maksadıyla teşekkül etmiş bir cemiyetten mazhar-ı i’âne olmadıkça devamları kâbil olmadığı ma’lûmunuzdur.

Bir takımı siparişimiz üzerine yapılmış olan resimler mukâbilinde ihtiyâr ettiğim masrafı haber verecek olursam ihtimal ki -şu hakikatlere vukufunuzla beraber- itimâd etmekte zât-ı âliniz de tereddüd edersiniz, maksadım burada tahmîl-i minnet değildir; beyân-ı hakikattir. İşte arzunuz vechile bu seferki *Rebi’i* de musavver olarak meydana getirdik. Eğer rağbet görür de ziyân etmez isek lutf-i Hakk’la gelecek sene dahi yine bu yolla sarf-ı mesâ’i etmekliğimiz tabi’idir.

Haşiye

Ömrüm içinde fahr edecek bir hizmette bulundum ise o da hüsn-i temsîli [güzel basımcılık] memleketimizde icâd emrindeki [icat işinde] sa’y [çalışma] ve ictihâdımdır. Âna ise sarf-ı veliyyü’n-ni’met-i bi-minnetim padişah-ı mın sâye-i teşvîkât [velinimet padişahımın teşviki sayesinde] ve taltifâtında muvaffak olduğumu tahdîs-i ni’met [nimeti anlamak] makamında beyân ile hatm-i kelâm [sözü sonlandırmak] eylerim.

Ebüzziya Tevfik

Fi 7 Cemaziyelahir 1303 [13 Mart 1886], Galata”

Rebi-i Marifet, 6. Sene, 1303 [1886], kapak ve s.2’de Ebüzziya Tevfik Bey’in Ahmed Midhat Efendi’ye mektubu.

Ebüzziya Kartpostalları: “Yâddâşt-ı Kostantiniyye”

Kartpostalın ülkemizdeki serüveninin 1889’da Ebüzziya Tevfik Bey’in (1849- 1913) kendi matbaasında tasarlayıp bastığı kartpostallarla başladığı pek bilinmez...

Avrupa’da 1870’lerden itibaren görülmeye başlanan kartpostal (carte-postale), birçok Batılı yenilik gibi kısa zamanda, hızla modernleşen toplumsal hayatımızda yerini alır... Bizde, daha eski zamanlarda kutlama yazısı mealinde, “Devletlü, saâdetlü, atüfetlü, re’fetlü karındaş-ı vâlâ-şânım seniyyü’l-himem sultanım...” ya da benzeri bol iltifatlı ve terkipli hitap cümleleriyle başlayan tebrik-nâme veya ıydiyye olarak adlandırılan kaside ve gazeller yazılmıştır... Önceleri, ön yüzüne basılmış birkaç nezaket sözcüğünden ibaret olan kartpostalın 19. yüzyılın en önemli icatlarından fotoğrafla buluşması, her ikisinin de yaygınlaşmasını sağlar...

20. yüzyıla dönümünü işaretleyen yıllarda, Osmanlı başkentinde birbiri ardı sıra çoğalan fotoğrafçılarla birlikte kartpostal editörleri de görülmeye başlar... Avrupa’dan getirilen ve 20 ile 40 para fiyatlara satılan kartpostallar, çoğunlukla pastel renkli, çocuk, kuş ve kelebek resimli ya da renkli manzaralardır. İlgi arttıkça iki dilli (Fransızca/Osmanlıca) “Constantinople/Konstantiniyye” yazılı, İstanbul manzaralı kartlara rağbet edilir, çeşitler çoğalır, bir süre sonra da yerli üretim devreye girer.

1869’dan itibaren Yüksekaldırım’da çerçavecilik yapan Max Fruchtermann, ülkemizde kartpostal yayıncılığının öncüsü olmak gibi, bu konuda haklı bir şöhretin sahibidir. Max Fruchtermann’ın, 1895’ten 1915’e kadar muhtelif seri başlıkları altında 2000’i aşkın kartpostal bastığı bilinmektedir.¹ Sayıca en çok kartpostal yayınlayan diğer editörler, Rochat, İsrailovitz, Sarrafian gibi isimler sıralanabilir...

Kartpostalın Türkiye’deki tarihine dair yazılı kaynak, Mert Sandalcı’nın görkemli Max Fruchtermann kitabı ve birkaç küçük deneme-inceleme dışında yok denecek kadar azdır. Son 40 yılda sayıları gün geçtikçe artan kartpostal koleksiyonerleri ve yaygınlaşan kartpostal müzayedelerine rağmen, tarihine dair araştırma ve yayın konusu ihmal edilmiştir. Bugün elimizdeki en önemli kaynak, gerçekleş-

tirilen müzayedelerin kataloglarıdır, ancak bu kataloglardaki bilgiler de kartların üzerlerinde yazılanlarla sınırlıdır. Sadece İstanbul’da bile onlarca kartpostal yayıncısının faaliyet gösterdiğini, imparatorluk coğrafyasında Edirne, Selanik, İzmir, Trabzon, Konya, Mersin, Halep, Şam, Kudüs, Beyrut, Kahire başta olmak üzere pek çok şehirde kartpostal basıldığını öğreniyoruz. Ancak, hangi şehirde kaç yayıncı vardı, hangi konularda kaç adet kartpostal yayımlandı, hepsi meçhulümüz!.. Kataloglar ve koleksiyonlar da bu konuda bir fikir vermekten öteye gidemiyor...

Araştırmalarımıza göre, İstanbul’da Max Fruchtermann’ın 1895’te yayıncılığa başlamasından çok daha önce, yayıncılık konusunda birçok ilki gerçekleştirmiş, meşhur gazeteci, yayıncı, grafiker ve hattat Ebüzziya Tevfik Bey’in kartpostal yayımladığını da görüyoruz. Ebüzziya Tevfik’in bu yönünün bilinmemesini, genel kayıtsızlığımızın yanı sıra, bastığı kartpostal sayısının azlığı ve nadir rastlanır oluşu ile de açıklanabilir.²

Ebüzziya Tevfik Bey’in yayımladığını tespit edebildiğimiz ilk kartpostal, 1889 yılbaşı kutlaması için basılmış bir tebrik kartıdır. “28 Rebiülahir 1306/ 1 Ocak 1889” tarihli kartın önyüzünde İtalyanca “Buon capo d’anno” [İyi Yıllar] ve Osmanlıca “Mübarek Ola” ibareleri bulunmaktadır. Ebüzziya Tevfik’in kartpostal yayıncılığına tam olarak ne

2 Ebüzziya Tevfik’in hayatına ve eserlerine dair pek çok yayın ve akademik çalışma yapılmıştır. Ancak, bunlardan sadece birinde kartpostal yayıncılığına değinilmiştir. Bkz. Fahriye Gündoğdu, Ebüzziya Tevfik’in Türk Basımcılığına Getirdiği Yenilikler ve Türk Kütüphaneciliğine Katkıları, (basılmamış yüksek lisans tezi), Ankara, 1982; s, 51- 54. Ayrıca bkz. Arslan Kaynardağ, Kartpostallarda İstanbul, 1981 (sergi broşürü).

1 Mert Sandalcı, Max Fruchtermann, 3 cilt, İstanbul: Koçbank, 2000.

- Seri I/1 Sultan Muhammed II (Fatih) ve Ayasofya Camii
Seri I/2 Sultan Abdülmecid ve Dolmabahçe Sarayı
Seri I/3 Sultan Murad IV – Fatih-i sani-i Bağdad rabi-i Sultan Murad
Kahraman-ı cem haşem sahib kıran-ı muhteşem
Zübde-i şahan-ı alem intihab-ı rüzigâr
Kamkâr-ı heftkişver padişah-ı bahr u ber
Dâdgüster daveri devlet meab-ı rüzigar
Şeb çerağ-ı dudman-ı saltanat Sultan Murad
Şem-i cem beza-i alem afitab-ı rüzigar (Nef'i)
Seri II/1 Beylerbeyi Sarayı – Küçüksu Kasrı ve çeşmesi
Seri III/1 Gazi Osman Paşa
Seri III/2 Yaver-i Ekrem Şakir Paşa
Seri III/3 Teselya Kumandanı Edhem Paşa
Seri III/4 Gazi Ahmed Muhtar Paşa

Seri III/8) Fon Hofe Paşa, Gurumkov Paşa, Kamphovener Paşa
Seri IV/1 Ebediyyü'l-iştihar Reşid Paşa 1799-1858
Seri IV/2 Ahmed Vefik Paşa
Seri IV/4 Sadr-ı esbak Fuad Paşa
Seri IV/6 Amiral Hobart Paşa
Seri IV/7 Serdar Abdülkerim Nadir Paşa

Seri IV/8 Serdar-ı ebediyyü'l-ıştihar Ömer Paşa

Bu asır-ı askeriye'nin serdar-ı namdârı

Yani cihan-ı harbin şahs-ı zafermedârı

Namıyla kalb-i millet, lebriz-i şevk ü hürmet

A'daya verdi dehşet şimşir-abdarı

Seri IV/9 Donizetti Paşa – Musıka-yı askeriyemiz müessisi

Seri V/1 Zola Davası Hatırası (Zola davasının hakim, savcı ve avukatları)

Seri V/2 Emile Zola (23 Mayıs 1898 hatırası)

Seri V/3 Haşmetmeab Almanya Kayzeri Hazeratının Payitaht-ı Saltanat-ı
Osmaniyeyi defa-i saniyesi ziyaretlerinin yâddâştıdır (18-22 Ekim 1898)

“Efendimiz buradaki gazeteler İmparator ve İmparatoriçe hazeratının pek
şaşalı ve mutantan surette istikbal edildiklerini bir lisan*ı sitayişkarane
ile ilan ediyorlar. İnsanın bu aralık İstanbul'da bulunmasını arzu edeceği
geliyor. Mehmed Sırrı” 21 Ekim 1898'de Karlsruhe'den postalanmış.

Seri VI/1 Mevleviler

Seri VI/2 Yahudiler

Seri VI/3 Tulumbacılar

Seri VI/4 Çerkezler

Seri VI/5 Bir Kürd asilzedesi

Seri VI/6 Bir Çerkez beyi

Seri VI/7 Zeybekler

Seri VI/8 Szechenyi Paşa ve İtfaiye pompacıları

Seri VI/9 Zühaf borizeni

zaman başladığına dair elimizde bir belge olmamakla birlikte, tespit ettiğimiz bu ilk kartpostalın üzerindeki 1889 tarihi başlangıç olarak alınabilir.

Ebüzziya Tevfik'in seri ve sıra numarası vererek yayımladığı ve literatüre "Ebüzziya Kartları" olarak geçen kartpostallardan ve şimdilik 30 kadarını görebildik. Sıraladığımız albümden ve açıklamalarından da görüleceği gibi Osmanlı sultanları, saraylar, Osmanlı mareşalleri, Osmanlı paşaları, dünya meşhurları ve Osmanlı karakteristik tipleri olarak adlandırabileceğimiz altı seri numarası altında yayımlanmıştır. Sultan IV. Murad ve Ömer Paşa'nın konu edildiği kartlarda, sözkonusu zevatin sıfatıyla yetinilmemiş, onlara dair yazılmış şiirlere yer verilmiştir. Kartlardan sadece ikisinin üzerinde matbu tarih bulunmaktadır. 1898 tarihli bu kartpostalın ilkinde (4. seri 3 numara), Alman İmparatoru II. Wilhelm'in ikinci İstanbul ziyaretinin konu edilmiş ve üzerinde söz konusu ziyaretin başlangıç ve bitiş tarihlerine yer verilmiştir. Koleksiyonumuzda yer alan bu kartpostallardan birinin ziyaretin gerçekleştiği günlerde 21 Ekim 1898'de Karlsruhe'den Ebüzziya Tevfik Bey'e postalanmış olmasından da, ziyaret tarihinden önce basılmış ve piyasaya verilmiş olduğunu saptıyoruz. 1898 tarihli ikinci kartpostal ise o günlerde, Dreyfus Davası³ ile ilgili yazıları sebebiyle

3 Fransa Genelkurmayında görev yapan Alfred Dreyfus adında Yahudi bir askerin, sonradan sahte olduğu anlaşılan bir mektup delil gösterilerek, Almanya'ya ajanlık ve vatana ihanetle suçlanması sonucunda ömür boyu hapis cezasına çarptırılması davası. Emile Zola, ordu ve halkın baskısına rağmen Dreyfus'u sonuna kadar etkili biçimde müdafaa etmiş, Fransız devrimiyle gelen eşitlik ve adaletin üstünlüğünü savunmuştur.

mahkûm olan Fransız yazar Emile Zola'nın portresinden oluşan kartpostalıdır ki; üzerinde Zola'nın mahkûmiyet tarihi olan "23 Mayıs 1898" ibaresi yer almaktadır.

Ebüzziya kartpostallarının ilk iki serisinden birkaç kart basılırken, 4. ve 6. seriden dokuzar kart olmasından, kartpostalların seri ve sıra numarasına göre yayımlanmadıklarını çıkarıyoruz. Yine seri ve sıra numarasına göre önce renkli, sonra tek renkli kartpostalların sıralanmış olması da bu tespitimizi destekliyor. İlk iki serinin bir numaralı kartları olan Fatih Sultan Mehmed Ayasofya ve Beylerbeyi Sarayı görüntülü kartlar, Mecmua-i Ebüzziya'nın 74. sayısında (Kasım 1897) tıpkıbasımları ve "Dört renkli, posta varakası numuneleri bu kere celb eylediğim nev usul tab makinesinde temsil olunmuştur" ifadesiyle ilan edilmiştir.

Kartpostalların hemen hepsinde yer alan "Yâddâst-ı Kostantiniyye/Souvenir de Constantinople" ibaresindeki "yâddâst" kelimesi de dikkat çekicidir. Hatıra anlamında ki bu sözcüğe Ebüzziya kartları dışında rastlanılmamış, sonraki dönemlere ait kartpostallarda "yadigâr" veya "hatıra" sözcükleri tercih edilmiştir.

Ayrıca, Matbaa-i Ebüzziya'nın tanıtımı niteliğindeki çizgi resimlerin yer aldığı, gravür tekniğiyle basılmış üç kartpostal daha mevcuttur ki, bunların üzerinde, ön yüzdeki "Constantinople, le 189.." ibaresi dışında herhangi bir seri-sıra numarası yer almamaktadır. Bunların da aynı yıllarda, matbaada kullanım ve tanıtım amacıyla basılmış oldukları söylenebilir.

Yazılı bir bilgi olmamakla birlikte, torunu Ziyad Ebüzziya'dan (1911-1994) öğrendiğimize göre, kartpostalın tasarımları da, bütün baskı işleri gibi Ebüzziya Tevfik Bey'e aittir. Yine, elimizde foto-kolaj ve prova baskısı bulunan ve yayımlanmış versiyonunu daha sonra tespit ettiğimiz üçlü-portrenin de bütün kartpostallar gibi foto-kolajla oluşturulduğunu ve klişe kalıplarının Viyana'da yapıldığını öğreniyoruz.

Ebüzziya Tevfik Bey'in, 10 Nisan 1900'de hakkında verilen bir jurnal sonucu Sultan II. Abdülhamid tarafından matbaası kapatılarak, Konya'ya sürgün edilmesi üzerine, kartpostal yayıncılığı da yarım kalmıştır. Bu sırada 8-10 kadar kartpostalın tasarım ve prova aşamasında kaldığını göz önünde bulundurarak, Ebüzziya Tevfik Bey'in ilk kartpostalı 1889'da yayımladığını, ancak profesyonel anlamda kartpostal yayıncılığını 1897-1900 arasında gerçekleştirdiğini görüyoruz. II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine, sekiz yıllık Konya sürgünü sona eren Ebüzziya Tevfik Bey, İstanbul'a dönüşünde, İttihat ve Terakki'nin Antalya mebusu olarak Meclis-i Mebusan'a girer, bu arada matbaasını yeniden canlandırır, gazete ve dergilerine kaldığı yerden devam eder, ancak kartpostal yayıncılığına dönmez.

Faik Reşad Bey'den Mektup

“Ebüzziya Tevfik Bey Efendi Hazretleri
Mirim Efendim,

Bugünkü *Tasvir-i Efkâr*'da munderiç [yer almış] “sene-i şemsiyye” [güneş yılı] unvânlı makale-i nefisenizi okudum. Bendenizin Riyâziyâta [matematik] ta'alluk [alakalı olma] eden mesâile, bâ-husûs böyle ince hesaplara aklım ermediğinden tasvîb [onay] veya tahti'e [hatalı olduğunu söylemek] yolunda bir şey diyemezsem de zahirde [görünüşte] küçük ve ehemmiyetsiz görüldüğü hâlde hakikatte büyük ve ehemmiyetli bulunan bazı şeyler ki öteden beri bu “tarih” hususunda nazar-ı dikkate alınmağa şâyân [layık] gördüğüm bir cihetin bu münâsebetle arzına hissettiğim mecburiyet-i ma'neviyyeye binâen cür'et eyliyorum:

Evet, “sene-i rumiyye” tabir-i diğerle “sene-i maliyye”-nin yanlışlığı müsellemler [bilinir], binaenaleyh sahîh ve sâlim bir esâsa ibtinâsı [dayanması] elzem görünüyor. Haydi bunu değiştirelim; sene-i şemsiyye için yeni bir tarih ittihâz [edinme] edelim; hatta şuhûr-i efrenciyyeyi [miladi aylar] aynen kabûl ve isti'mâl [kullanma] eyleyelim. Bundan öyle -buyurduğunuz gibi- ta'assub ve telâşa mahal

yoktur. Lakin, işte arz etmek istediğim bir cihet var ki o da - bu yakınlarda neşrolunan bazı âsârda kemâl-i ta'acüb [hayret] ve te'essüfle görüldüğü üzere- gerek an-cehlin [bilmezlikle] gerek iltizâmen [bilerek] sene-i hicriyyeye bedel sene-i milâdiyye kullanılmakta ve bu bid'at-ı seyyienin yavaş yavaş ta'ammüm [yaygınlaşma] etmeye başlamış olmasıdır.

Ma'na-yı sahihiyle ne kadar “ta'assub” ne derece telaş edilse muhakk [haklı] ve becâdır [uygun]. Hükümetimiz bir Müslüman hükümeti, hey'etimiz bir Osmanlı hey'etidir. Hiçbir vakit, bir sebeple tarih-i milâdî kullanamayız. Bize göre asr-ı hâzır on dördüncü asırdır, yirminci değil!

İşte zannediyorum ki ... zann değil, şüphe etmem ki bu tebdil-i [değiştirme] tarih [1] mes'elesinde izhâr [ortaya konulan] edilen asâr-ı ta'assub ve telaş hep bu noktayı düşünmekten ileri gelmiş ve gelmekte bulunmuştur.

Tarih-i milli ve resmimiz hicrî olsun da mebd-i sâl [yıl başı] ister eylül, ister kânun-i sâni olsun! Şubat yirmi sekiz gün olmayıversin de otuz olsun. Hiçbir be'is görülemez. Fakat milletimize, kavmiyetimize dokunan her teşebbüse karşı gösterilen alâim-i nâ-hoşnûdiyi [hoşnutsuzluk işaretleri] hamiyyet-i cahiliyye eseri değil, gayret ve muhabbet-i milliye sâikası olmak üzere tefsir etmek daha muvâfık-ı hakikattır.

Mâ-hâsal, mademki bu bahsi şimdi değil, pek çok zaman evvel ortaya koyan zât-ı âlinizdir; efkâr-ı umumi-yeyi ve te'mîn için sene-i şemsiyyenin tebdîli demek tarih-i hicrî yerine tarih-i milâdî ikâme etmek demek olmadığını beyân ve izâh buyurmak da zât-ı âlinize terettüb [lazım gelir] eder bir vazifedir itikadındayım, efendim.

Muhlisiniz

F.R.

Faik Reşâd

Mir-i Muh(t)erem

Kitapçılardan birinin teklifi üzerine şu günlerde yazılıp tab' ettirilen "Müntehab-ı Kırâ'at" kitabından bir nüshayı leffen takdim ediyorum.

Lütfen ve inâyeten bunun için bir i'lân derc buyurmanızı recâ ederim. Eğer i'lânın nihâyetine "bunu mekâtib-i umûmiyye ve hususiyye [kamu ve özel mektepler] müdür ve muallimlerine tavsiye ederiz" bir ibâre ilave buyurulur ise minnettarlığım tezâ'uf [katlanmak] eder. Bâkî kemâl-i ihtiramla ellerinizden öperim efendim.

Bende

Reşâd"

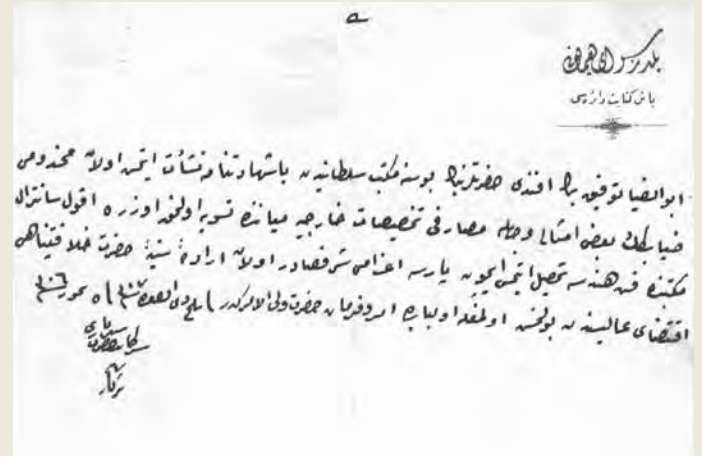
Ziya'ya Paris Bursu

"Ebüzziya Tefvik Bey Efendi hazretlerinin bu sene Mekteb-i Sultânî'den bâ-şehâdetnâme neş'et etmiş olan mahdumu Ziya Bey'in bazı emsali vechile masârıfı tahsisât-ı hâriciyye meyânında tesviye olunmak üzere Ecole Centrale Mektebi'nde fenn-i hendese tahsîl etmesi için Paris'e i'zâmı şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfetpenâhî iktizâ-yı âlisinden bulunmuş olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyu'l-emrindir. Selh-i Zilkade sene 1307/5 Temmuz 1306 [17 Temmuz 1890]

Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî Süreyya"

Özet: "Ebüzziya Tefvik Bey'in oğlu Ziya Bey'in Mekteb-i Sultânî'den mezun olarak masrafı Hariciye tahsisatından karşılanmak üzere Paris'te Ecole Centrale'ye mühendislik tahsili için gönderilmesine dair padişah iradesi.

BOA, İ. DH 1184/92686

Ebüzziya Tefvik Bey'in ilk göz ağrısı büyük oğlu Ziya.

Kahire'de Avukat Tayini

“Zîrde [aşağıda] vâz'ı-yı imzâ [imza koyan] Dersaadet'te mukîm Şûrâ-yı Devlet azâsından saadetlü Ebüzziyâ Tevfik Bey Efendi Hazretleri işbu vekâletnâme ile Mısır'da nefsi-i Kahire'de [Kahire'nin merkezi] mukîm Belçika Devleti teb'asından dava vekili Mösyö Kartun dö Viyari Mısır'da mukîm Prens İbrahim Raşid Paşa zimmetinde matlûbu olan 16327 frank ile âna müteferri' kâffe-i hususâtı [alakalı bütün hususlar] taleb ve da'va etmek üzere tevkîl [vekil tayin etme] eder. Ve mumâileyh kâffe-i mehâkimde [bütün mahkemeler] muhâkeme ve murâfa'a [duruşma] ve müdâfa'a ve mütâlebede bulunmak ve her türlü i'lâm ahz u icrâ eylemek ve mahcûzâtın [haczedilen şeyler] taksîmini talep eylemek ve her nev'i nizâmâtı ibrâz [göstermek] verilecek i'lâmât aleyhine i'tiraz etmek ve evvelce ta'yîn edilmiş vekili var ise azl etmek ve mebâliğ-i matlûbeyi ahz [alma] ettikçe ilmuhaber ve ibrânâme itâ etmek ve işbu vekâletnâme hükmünün icrâsı zımnında [için] dilediği sûrette mu'âmele eylemek ve lüzûm görürse istediğini vekîl ta'yîn etmek selâhiyetlerini hâiz olmak üzere vekâlet-i âmme ve mutlaka ile vekil ta'yîn eylerim. 11 Teşrinievvel Efrenci 1894.

Şûrâ-yı Devlet Âzâsından Ebüzziya Tevfik

Şûrâ-yı Devlet Âzâsından Ebüzziya [imza]

Şahit Matbaa-yı Ebüzziya Müdürü Haçek Tomoriye

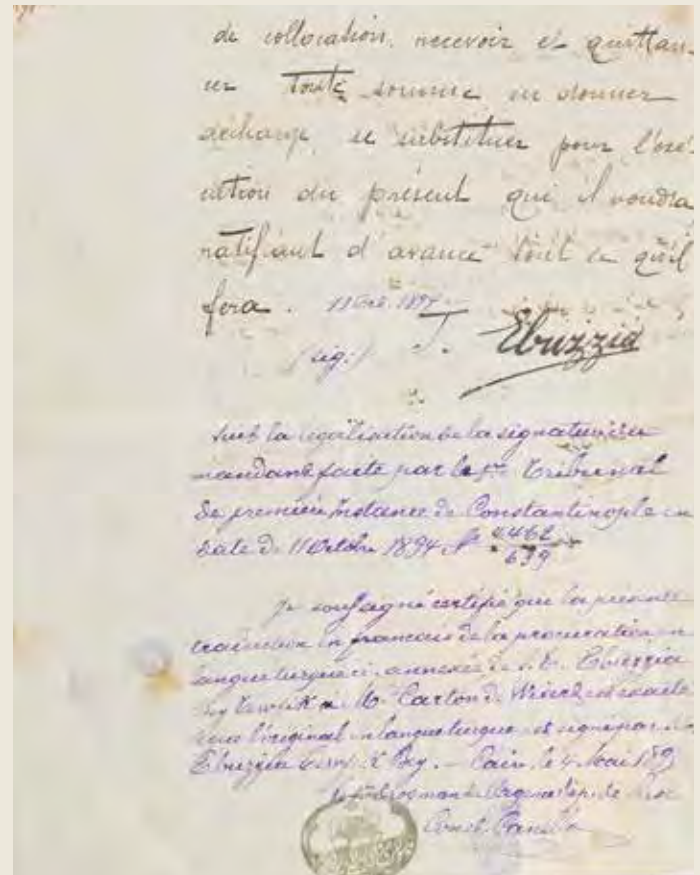
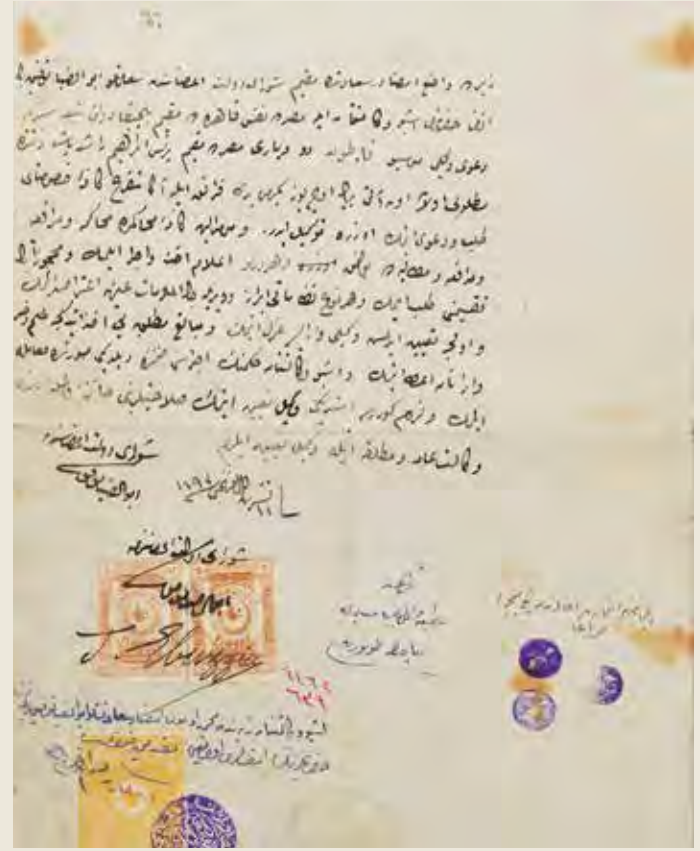
Birinci Mahkeme-i Ticâret Âzâlarından Yenibahçeli

Mehmed Ağa

İşbu vekâletnâme zîrinde muharrer olan imzâ sa'adetlü Ebüzziya Tevfik Bey Efendi Hazretlerinin imzâları olduğu tasdik kılındı.

1 Teşrinievvel 1310 [13 Ekim 1894]

[Mühürler ve pullar]”

Ebüzziya Tevfik Bey'in Kahire'deki işlerini takip etmek üzere, Belçikalı Mösyö Kartun dö Viyari'yi vekil tayin ettiğine dair evrak.

Meclis-i Mebusan Seçim Mazbatası

Ebüzziya Tevfik Bey: Antalya

Esâmi-i Bilâd ve Vilâyet	Konya Vilâyeti'nin Antalya Sancağı
İsim ve Şöhret	Meclis-i Nâfi'a Reisi Hasan Kamil Efendizâde Ebüzziya Tevfik
Mahal ve Tarih-i Velâdet	İstanbul'da 1267 sene-i hicriyyesinde tevellüd ettim.
Derece-i Tahsil/Mezun Olduğu Mektep veya Medrese	Tahsilim hususi ve şahsidir.
İntihâbdab Evvelki Hizmeti	Matbaacılık ve Şûrâ-yı Devlet Âzâlığı
Kazandığı re'y mikdârı	üç yüz otuz beş
Mazbatasının Meclisce	
Tarih-i Tasdîk ve Kabulü	11 Kanunievvel 1324
İstanbul'da Mahall-i İkâmeti	Göztepe'de

Meclis-i Mebusan									
No	Adı	Yaşı	Mevki	Mazbata	Tasdiq	Tasdiq	Tasdiq	Tasdiq	Tasdiq
1	Hasan Kamil Efendizâde	42	Alaiye	18	Akseki	14	Elmalu	23	Kaş
2	Yekün	118							

“13 Kanunisâni 1326 Antalya Mebusu Ebüzziya [İmza]
Müntehib-ı Sâni
Antalya 42
Alaiye 18
Akseki 14
Elmalu 23
Kaş 21
Yekün: 118

Saadetlü Ebüzziya Tevfik Bey Efendi 42, Bâb-ı Meşi-
hatpenâhîde Elmalılı Numan Efendizâde Ahmed Efendi
41, Kayseri Mutasarrıfı Saadetlü Cemal Bey 40, Antalya
Müftüsü Yusuf Efendi 31, Elmalı eşrâfından İdris Ağa 29,
Adliye Müfettişlerinden Galib Bey 12, Antalyalı Akhüse-

yinzâde Mehmed Ali Efendi 5, Sarı Kafizâde Alaiyeli Hacı Ahmed Efendi 5, Alaiyeli Hamdullah Paşa 4, Amasya Mutasarrıfı Muavini Nikola Efendi 3, Antalyalı Tıfanzâde Hacı Vasili Efendi 3, Ürgüblü Hayri Bey 2, Elmalılı Hacı Rasih Efendi 2, Antalya Belediye reisi Cemal Beyzâde Hayr Bey, Konyalı Ali Haydar Bey 1, İbradılı Tevfik Efendi 1, Konya'da Sivaslı Ali Efendi 1, Antalyalı Parseh Efendi 1, Antalyalı Anastas Efendi 1, İbradılı Fatin Efendi 1, Antalya Maarif Kâtibi Salih Efendi 1

İntihâb-ı Meb'usân ta'limâtının 52. Maddesinde gösterilen emirlere tevfikân Teke Sancağı'na tâbi' Antalya ve Alaiye ve Akseki ve Elmalı ve Kaş kazalarından vürud eden mazbatalardan evvela merkez-i livâ olan Antalya ve sonra diğer kazaların mazbataları feth ve kırâ'etle kayd olunarak cümlesinin yekünü 228'e bâliğ olmuş ve bundan Saadetlü Ebüzziya Tevfik Bey Efendi 42, Bâb-ı Meşihatpenâhîde Elmalılı Numan Efendizâde Ahmed Efendi 41, Kayseri Mutasarrıfı Saadetlü Cemal Bey 40, Antalya Müftüsü Yusuf Efendi 31, Elmalı eşrâfından İdris Ağa 29, Adliye Müfettişlerinden Galib Bey 12, Antalyalı Akhüseyinzâde Mehmed Ali Efendi 5, Sarı Kafizâde Alaiyeli Hacı Ahmed Efendi 5, Alaiyeli Hamdullah Paşa 4, Amasya Mutasarrıfı Muavini Nikola Efendi 3, Antalyalı Tıfanzâde Hacı Vasili Efendi 3, Ürgüblü Hayri Bey 2, Elmalılı Hacı Rasih Efendi 2, Antalya Belediye reisi Cemal Beyzâde Hayr Bey, Konyalı Ali Haydar Bey 1, İbradılı Tevfik Efendi 1, Konya'da Sivaslı Ali Efendi 1, Antalyalı Parseh Efendi 1, Antalyalı Anastas Efendi 1, İbradılı Fatin Efendi 1, Antalya Maarif Kâtibi Salih Efendi 1 kazanmış ve isimleri bâlâya derc edilmiştir. Bunlardan en ziyâde re'y kazanmış olan saadetlü Ebüzziya Tevfik Bey Efendi ile Bâb-ı Meşihatpenâhîde Evrâk Kalemінде müstahdem Elmalılı Numân Efendizâde Hamdi Efendi meb'ûs oldukları mübeyyin işbu mazbata üç kıt'a olarak tanzîm ve ikincisi Dersaadet'de bulunan meb'ûs-i mumâileyhimaya irsâl ve bir kıt'ası da Vilayet mazbata-sında suretleri bi'l-ihrâç her kazanın hey'et-i teftişiyelerine verilmek üzere mutasarrıflığa takdimine karar verildi. 30 Teşrinievvel 1324.

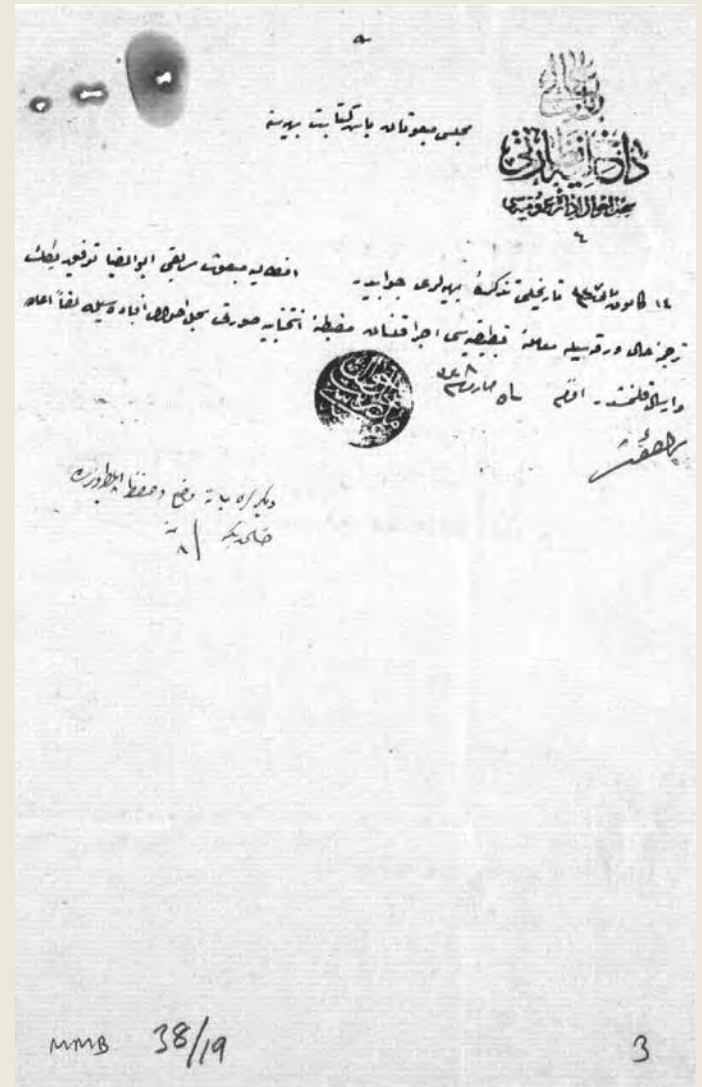
Heyet-i Teftişiyeye Reis-i Belediyeye-i Sâmi Mehmed bin Cemal, Müfti-i Liva Yusuf Tal'at, Metropolit, Ermeni Mercî-i vekili, Meclis-i İdare azasından Yorgi, Belediyeden Mehmed Ali, Belediyeden Haki İsfuri, Belediyeden, Belediyeden, Belediyeden, âza, âza, âza

İşbu mazbata sureti aslına mutâbık bulunmağla tasdik olunur.

3 Nisan 1327

Meclis-i Mebusân Başkitâbet-i Behiyyesine

14 Kânunisânî 1327 tarihli tezkire-i behiyyeleri cevabıdır. Antalya mebus-i sâbıkı Ebüzziya Tevfik Bey'in tercüme-i hâl varakasıyla mu'âmele-i tatbikiyyesi icra kılınan mazbata-i intihâbiyye sûreti Sicill-i Ahvâl ibaresiyle leffen i'âde ve irsâl kılınmıştır efendim. 5 Mart 1328"

Ebüzzîya'dan Oğullarına Mektuplar

“Oğullarım Talha ve Velid’e

İki gözümün bebekleri evlâdım

Bugün yani Ramazan’ın beşinci Pazar günü Paris’e vâsıl [ulaşmak] oldum. Burada nihâyet üç gün kalıp Londra’ya geçeceğim. Orada da işim ancak dört gün sürer. Biter bitmez hemen avdet [dönmek] ederim inşallah.

Ben bu seyahati ne kadar istemedim ise şeytan o kadar yardım etti. Bilirsiniz ki dünyada sizlerin yanınızda bulunmaktan ve sizi görüp kalbimi tesliye [teselli] etmekten başka bir muradım kalmadı.

Bakalım Londra’da size yarayacak ne gibi şeyler bulabileceğim. Her halde mektepçe tahsilinizce istifâdenizi mucib olabilecek âlât ve edevât bulursam alırım. Artık oyuncak zamanları geçti. Öyle değil mi elmaslarım? Elbise için Haçekle yazıştım. Tiz elden ısmarlayın ki bayrama yetişsin. Elimde ölçünüz olsa idi buradan alır gönderir idim. Validenizin hassaten gözlerinden öperim. Ve üçünüzü de Cenâb-ı Hakk’a emânet edip karîben mülakatınızdan mesrûriyetimi temenni eylerim.

7 Şubat 1897 Pederiniz Ebüzzîya”

“Konya/27 Mayıs 1902

Nuruayınım Velid

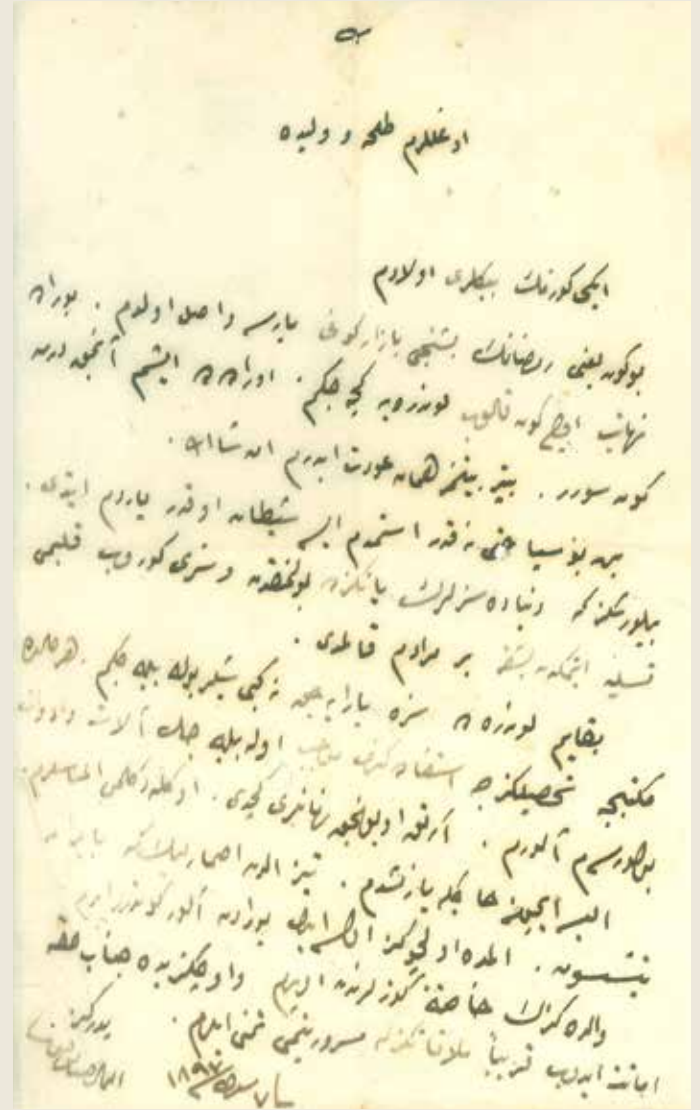
Biraderine gönderdiğin terlik ve kitap paketinde benim Kûfî müsveddâtını [müsveddeler] hâvi [içeren] olan cilbendde [büyük cüzdan] de zuhûr eyledi. Teşekkür ederim. İçinde bir hayli kûfîler (üssise)ler var ki bana beş, on, on beş yirmi senelik hatırâtın bir hülâsası hükmünde göründü. Hele ismini bile kaleme almak istemediğim ma’hûd [sözü geçen] câmiin duvarlarına çektiğim emek ile sarf ettiğim vakt-i kıymetdârı ihtâr eden bir kâğıt parçasını görünce:

Cezası bu günahın kendimi hicv etmedir zira

Çırakârî kendi âkil ki bazared peşimânî

beyt-i meşhurunu kendi kendime okuyup izhâr-ı nedâmetten [pişmanlık gösterme] bir türlü kendimi alamadım. Ellerim kırılıysaydı da koca bir Sure-i Mülkü değil, bir bir mim sarfı da yazmağa kâdir olmamış olsa idim.

Kudemâdan [eski büyükler] Şair Nevres ki o da bizim gibi iki kere belâ-yı i’tizâba uğramış zulm-dîdegândandır

[zulüm görmüş]. Zamanında kasidelerle medh ettiği ekâbirden [ulular] lutfâ bedel gördüğü kahırları ta’dâd [sıraladığı] ettiği sırada

Kesiyorlar dilini şâire haftân [kaftan] yerine

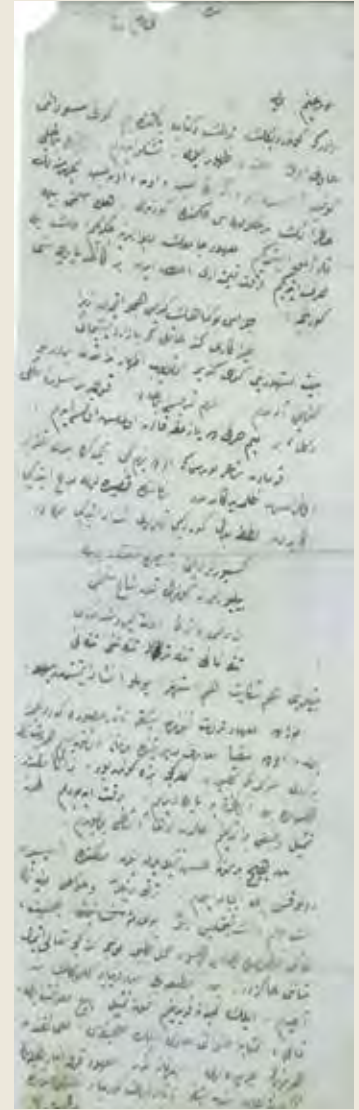
Biliyorlar ne güzel metâ’-ı sencini [ölçen]

Biz dahi dâire-i devlete girerek Nevres

Tenenânî tene terlâ tenenî tenenî

beyitlerini hem şikâyet hem de istihzâ yollu inşâd etmiştir. Burada ma’hûd Servet-i Fünûn’dan başka asâr-ı musavvere [resimli ürünler] gördüğümüz yok. O da menfiyen [sürgün eseri olarak] Maarif Müdiriyeti’nde bulunan Doktor Besim Ömer Paşa’nın biraderi Azmi Bey’e geliyor da geldikçe gönderiyor. Zaten muktedir olsam da ben gazeteye para vermem. Dikkat ediyorum tarz-ı temsîl-i tab’ını [basım şekli] bıraktığım halde daha aşağı buluyorum.

Ben de hiçbir numune-i hüsn-i temsîl yok iken mamlekette *Edisyon Dö Luks*’u icâd eyledim. Terakki denilen ve

havass-ı medeniyenin en mehâmm [mühim şeyler] ve en kıymetlisi olan bu lâzıme-i cem'iyet hangi hususta olursa mahall-i tatbik bulunca gittikçe te'âli [yükselmek] etmek şânını hâizdir. Ben matba'ayı dünyaya geldiğin sırada açtım. İlk meydana koyduğum numune-i temsîl Bedi'-i Marifet idi. Kalıbı kitâbe-i unvânımı hâvi [içeren] ilk sahifesi, sahâifden [sayfalar] her birinin çerçeveleri o zamana kadar ma'hud Kırkanbar Matbaası'nın temsîlât-ı âdiyesinden başka asâr-ı tıbâ'at [baskı] görmeyen halkı hayrette bırakmış idi.

İşte andan sonra her bastığım kitapta şehrah-ı [büyük yol] terkîbde [sentez] (...yırtık olduğu için okunamadı) daha ileriye gittim. Nihâyet asâr-ı temsîliyyemi bu san'atın (...) ziyâde terakkidâr olduğu Lapisyon matbaacılarına bile takdir (...) muvaffak oldum ki o da bulunan ve âlem-i medeniyetin her tarafında ki matbaacılarından (...) gönderdiği numûne-i

temsîlâtı câmi' ma'hûd albümler birer şâhâne idi. Ve birer bürhân-ı lâyetmuttur [sonsuz delil].

Terakkinin işte büyük sâiklerinden biri terkibâtırr. İhsân Bey güya bana rekâbet için meydana atılmış idi. Halbûki ilk hatvede pây-i [ayak] iktidârı tuttu. Topal topal yürümeye başladı. Ben aradan çıktıktan sonra ise meydân tabiiki ana kalmak iktiza ederdi. Fakat fıtratında isti'dâd-ı terakki olmayanlar rakîpleri ortadan kalkınca yine pestî-i [alçaklık] atalet'e düşerler. Anınla müsabakaya çıkışmak ve anı geçse bile ana takarrub [yaklaşmak] etmektir.

Nef'i bir kasidesinde bütün sükkân-ı şu'arâsına [şairlere] meydân okuyub da şöyle diyor:

Salâdır [meydan okuma] nükte-sencân-ı [nükteyi yerinde kullananlar] zamâne hiç lâf etmem

Ben öğrettim cihâna tarz-ı şuh u şî'r-i hemvârı

Ben de Nef'i'ye imtisâlen ...

Ebüzziya Tevfik Bey'in oğullarının eğitimiyle her zaman ilgili olmuştur. İki gözbebeği oğlu Velid ve Talha ile birlikte.

Salâdır ehl-i matbû'âta bunda hiç bâk [korku] etmem Ben öğrettim bu kavme tarz-ı temsil-i niku-kârî [iyi işleri] Beytiyle nâlezen-i [inlemek] fahr u teferrüd olurum. Şurası muhakkak ki bu beyitteki öğrettim kelimesini ta'lim ettim manasından ise gösterdim manasına hamledersek [yüklemek] hakikat söylemiş oluruz. Çünkü hep matbaacılar gördüler ama hayvanlıklarından hiç biri öğrenmedi. Haniya ma'hûd casus, kâfir-i ni'met Haçeki (Tipo Garani Muallimi) sıfatıyla Baba Tahir matbaasına almış idi. Matbaa-i Ebüzziya'nın ruh nefâseti Haçek'in şahsında tecelli etmiş zu'm [yanlış zan] edenler acaba şimdi ne deyecekler? Muallim Efendi niçün Ma'lumât Matbaası'nda isbât-ı hüner etmiyor. İşte Matbaa-yı Ebüzziya'nın tezyin-i sahâifde [sayfaların süslenmesi] kullandığı vesâiti [araçlar] tedârik etmişler. Makineleri var hatta makinelerin ikisini de ben satdım. Neden sonra makineci diğer casusu da aldılar. Güzel mürekkebi, her nev'idene boy, temiz parlak kâğıt, mütenevvi [muhtelif] eşkâl-i lâtife [güzel şekiller] hâsılı her şey mevcûd. Fakat hüsn-i taba'at [güzel basım] ve fikr-i icâd mefkûd [yok].

Kendimden bahse burada nihâyet verelim de biraz da senden bahs edelim. Kûfî müsveddeleri arasında dört sahifeden ibaret bir ansiklopedi numunesi çıktı. Bundan senin istikbalin hakkında ben de o kadar bir şevk-i ümmîd hâsıl etti ki ânın bahş ettiği meserreti sen takdir edemezsin. Çünkü bir pederle bir vâlidenin evlâdı şân u şerefi ve iktidâr ve liyâkâtı üzerine olan hissiyâtını evlâdı tamamıyla idrâk edemez. Hiss-i übüvvet [babalık hissi] başka hiss-i bünüvvet [evlatlık hissi] bütün bütün başka. Evvela fikr-i te'lîf gibi insâniyete medâr-ı [aracı] şeref olan ma'rifet-i tahrîre olan isti'dâdının bir bürhân-ı fi'ilisidir. Hem de ifâden bugün hâniya şu efrâd-ı Mabeyn kâtipliklerinde mutasarrıflıklarda vâililiklerde sefâretlerde bulunan Mülkiye şâkirdlerinin [öğrenci] yetişemeyeceği kadar güzel. Nef'-i zevâidden âzâde [faydasızlıklardan sıyrılmış]. Sâniyen Frenklerin (ufürt) dedikleri kara kalem tarzında eğer bir üstâd-ı sâhib-i ma'rifet eline düşecek olsan gerçekten birincilerden ma'dûd [sayılmak] olacağına şir'âzi kâğıt üzerine imâte-i vakt [vakit öldürmek] yolunda çizdiğin hutût birer beyyinedir [açık delil].

İşte evlâdım insan olan asıl böyle her şeyden, pederden, hâmiden, mektepten, hatta yiyecek içecekten mahrûm bulunduğu zaman havass-ı fitriyyesinin [fitri duyular] eşrefi olan isti'dâd-ı irfânı meydana kor.

Ne yapalım. Bugün cem'an yekûn [toplam] on bin liralık bir servetimiz eydiye-i istibdâdda [istibdat elleri] çürümekte. Biz burada siz oralarda. Envâ'-ı ıztırâp ve hırmân [mahrumiyet] içinde. Yine öyle iken sen hiç olmazsa pederine bâ'is-i şeref ve mefharet [övünülecek]

olacak ve ileride kendi kendinle perverdesi bulunduğunu fi'ilen isbât edecek vesâit-i irfâne çalışıyorsun. Korkma. Muvaffak olacağına şüphe etme.

Talha burada hiç boş durmuyor. Okuyor. Kendi kendine müfid [yararlı] gördüğü şeyleri yazıyor. Tercüme ediyor. Hem de kendi yazıyor. İktiza ederse [gerekirse] bize ilaç verecek kadar tabiblik eczacılık bile ediyor.

Ansiklopedisi numûnesinde (Muhît) diye her madde-nin başına bir işâret koymuşsun. Galiba bunu Fransız lügatlerinde bir kelimenin manasından sonra işaret ettikleri (Ansiklopedi) makamında kullanıyorsun. Fakat Ansiklopediyi Muhîtu'l-Maarif unvânıyla tercüme ettiklerine bakıp da ânı gördükten ansiklopedi tercümesi zann etme. Bâ-husus (Ansiklopedi) diye bendlere olunan işâret (Bahs-i Ansiklopediki) makamındadır.

Beluher (?) yazdığın sırada ismini (u) ile göstermekten (?) dolayı vâvın üzerine damme-i hafife alâmeti olan bir (.) nokta koymuşsun. Evet! Fransızca öyle okunur. Fakat herif Alman'dır. Almanlarda ise u (ou) mukabildir ki () noktalı vâvla yazılmalıdır. Hatta ne kadar latince kelimelerde u sarfı görürsen bundan sonra öyle oku öyle yaz:

Sâniyen Beluher yalnız cesur değil muktedir bir ceneraldir. İdâre-i harp ne olduğunu bilir. Meydân-ı ma'rekeye [savaş meydanı] hasmının yenildiği zamanda yetişmek hassasını hâizdir. Beluher bozulduğu zamanlarda Alman ya'ni Prusya Ordusu (demoralize) olmuş bir ordu ya'ni demoralize olmuş zabitler elinde bir ordu idi.

Bunun vahşiliği, hâinliği hakkındaki rivâyetler dahi Fransız menba'ından tereşşuh ettiği için ihtiyâtle telakkiye şâyandır. Heriften iyice fişenk yediler, nihâyet kahramanları olan Napolyon'dan bile ânın yüzünden bile mahrûm edildiler. Fransızlar her şeyi afv eder. Fakat Paris'i pâymâl [mahvolmuş] eden galipleri afv edemez. Dayak yedikleri için herife bühtânda [iftira] bulunuyorlar.

(Her ki zahmi hored elbette figânî dâred⁴) kavline biraz mübalağalıca mâsadak-ı bedihir [açık bir hüküm tasdikidir].

Ben senden bir kopya istemiş idim. Büyük Nevsallerin ikincisinde (Kervansaray) unvânıyla muharrer [yazılı] makalenin bâlâsında âmûden [dik surette] matbû' Türk-vârî bir saksının resmi idi. Yani çerçevesiyle beraber ânı seccadeye tatbik edecek idim. O mektubun gâib oluşuna ve andan sonraki mektubumun eline varışına şaşıyorum.

Pey-i vaktin olursa o resmi bana şöylece kopya edip gönder. Nevsâli gönder der idim fakat postacılar çalar.

Evvelce hatırıma gelse idi pakete lef [ek] ile gönder der idim. Bu seferlik de bu kadar. Bâkî kemâl-i iştîyâkla gözlerinden öperim oğlum.

Peder-i mütehassirin [hasret içerisindeki baba]
Ebüzziya

Benden sana olan mektuplar her ne maksatla ise açılıyor. Bari bundan sonra âlem-i bâlâyâ isrâ' [yukarıdaki- lere yükseltmek] etmek istediğim şeyleri hep sana olan mektuplarda yazayım. O sayede belki sözlerimi iştittirim. Fakat o zaman da mahalline vermezler. Her ne ise evlâd ile peder arasındaki mekatibeyi [yazışma] sekte-dâr [durdur- ma] eden gayretli memurların Allah belasını versin.

Konya 27 Ağustos 1905

Nuruaynım Velid,

Bu sabah bir mektubunu ve bir de fotoğrafını aldım. Zaten yataktan kalkıp da yüzümü yıkarken müjdelediler. Velid'in resmi gelmiş dediler. Hemen yüzümü silerek odama koştum. Ve resmini açıp bir iştîyâk mukâvemet-i ber-endezâne [yukarı kaldırma] ile yüzüme gözüme sürdüm.

Ne garip müşâbehet! [benzerlik] 22 yaşımda iken ben ne idiysem şimdi de sen osun. Bana evlâdımın arasında en benzeri Ziya idi. Fakat sen müşâbehette ona tekad- düm [önüne geçme] ettin.

Daha garibi resmini 904 senesi martında çıkartmış olduğun halde bir buçuk sene sonra gönderişin ve andan agrebi [daha garibi] kendine benzetemediğinden ve bu suretle beğenmediğinden bahs edişindir. Hele Talha o kadar memnun oldu ki “Maşallah Velid benden büyük olmuş. Vücutça da farklı irileşmiş kuvvetli bir şekil almış” dedi. Yekdiğerine mütehassir [hasretlik çeken] iki kardâştan birinin böyle bir halde gösterdiği tavr-ı beşâseti [mutluluk tavrı] sana ta 'rîf edemem. Fotoğrafi bile öyle âni hisleri nakilde izhâr-ı acz eder. Benim nasıl mübtehic [sevinmiş] veya müte'essir [üzülmüş] olduğumu simâm ifhâm [anlatmış] olsa bile o anda kalbimin çarpmasındaki halet dahi mühlik [öldürücü] bile olsa yine pek lezzetli idi. Lûtf-i Hakk ile inşaallah karîben mu 'anakamız [kucaklaşma] müyesser olur. Her halde yakında Talha'yı İstanbul'a göndermeyi me'mûl [ümit] ederim. O validesiyle sana kavuşsun. Sen de biraz sonra bana gelirsin. -Geçer eyyâm-ı hasret göz yumup açmak kadar gelmez- [1]

Hayat ve Kitâblar isimli eserden bahsederken müellifi Ahmed Şuayb'ın sizin mektepte “Hukuk-i İdâre” mu 'allimi mu 'âvini olduğundan mu 'allimi de Hakkı Bey olup bulunmadığı günlerde anın vazifesini ifâ ettiğinden bahsediyorsun.

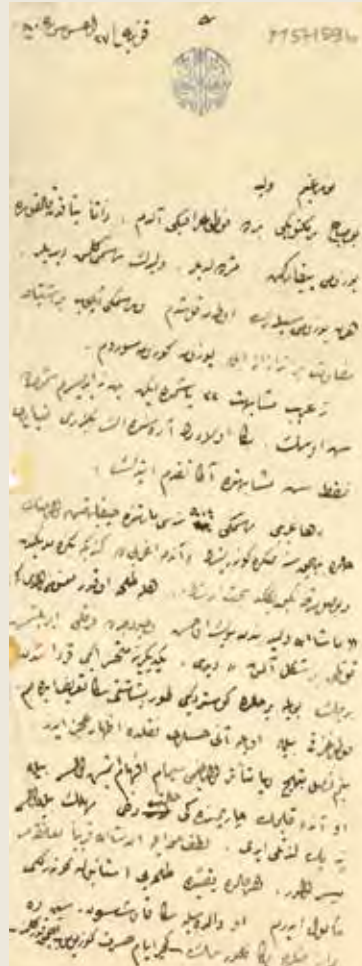
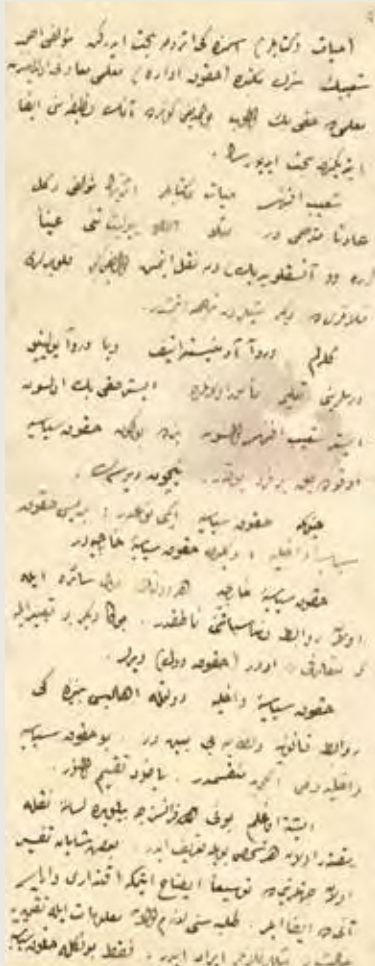
Şuayb Efendi *Hayat ve Kitaplar* eserinin müellifi değil adeta mütercimidir. Mesela *bulletini* aynen *Reveu Encyclopédique*'den nakl etmiş olduğu gibi Flaubertleri ve Filatrları diğer şeylerden tercüme etmiştir.

Gelelim Derva Veya derva politik derslerini ta 'lime memur olanlara. İster Hakkı Bey olsun ister Şuayb Efendi olsun biz de bugün Hukuk-i Siyâsi okuta- cak bir fert yoktur. Niçün dersin.

Çünkü Hukuk-i Siyâsi iki nev 'idir: birisi Hukuk-i Siyasiyye-i Dâhiliyye ve diğeri Hukuk-i Siyasiye-i Hariciyyedir.

Hukûk-i Siyâsiyye-i Hariciyye her devletin düvel-i sâire [diğer devletler] ile olan revâbıt [bağlantılar] ve münâsebâtını [ilişkiler] nâtıktır [anlatır]. Buna diğeri bir ta 'bir ile ki müte 'ârifi odur “hukûk-i düvel” derler.

Hukûk-i Siyasiyye-i Dâhiliyye devletle ahali- si beynindeki revâbıt-ı kanûniyye ve nizâmîyyeyi mübeyyindir [gösterir]. Bu hukûk-i siyâsiyye-i dâhiliyye dahi ikiye münkasımdır [bölünür] yahut taksîm olunur.

İşte oğlum bunu her Fransızca bilip de lisânına nakle muktedir olan her şahıs böyle ta'rif eder. Bazı şâyân-ı tefsîr [izahı münasip] olan cihetlerini de tevsî'an izâh etmeye iktidârı var ise anı da ifâ eyler. Talebesini lâzım olan ma'lûmât ile takviyeye çalışır meseller filanlar irâd eder. Fakat hukuk-i siyasiyye..."

Not: Taha Toros Arşivi'ndeki mektubun devamı yoktur.

Ebüzziya Tevfik Bey ve Oğlu Velid Ebüzziya

Midhat Cemal KUNTAY

Ebüzziya Tevfik Beyin üçüncü oğlu Velid, her memlekette, varlığı şeref ve yokluğu kayıp sayılacak insanlardandı. Hukuk Mektebi'nde dört ve yazı hayatında kırk yıllık arkadaşımın ölümüne, ben bir de bu türlü yandım.

Karakterlerinin müphem ve kültürünün meçhul tarafı olmaması, onun iki kıymetiydi. Fakat, onda en çok göze çarpan şey başkaydı; kusurlar onun şahsında güzelleşiyordu.

Onda inad etmek, söz anlamamak, gazez olmak, öfke, aksilik, huysuzluk... Bütün fena şeyler onda kıymetti. Meselâ, herkesin her şeyin her zaman doğru olması lâzım gelmeyeceğini anlamamakta inad ediyordu ve o zaman inad güzeldi. Meselâ, fenalığa alelusul düşman olmakla kalmayarak gazez oluyordu ve o zaman gazez güzeldi.

Meselâ, menfaatini anlattığınız zaman söz anlamıyordu ve bu akılsızlığı memleket için "saadetti". Hasılı kolay paraya karşı aksi, salâhiyetsiz ikbale karşı hırçın ve suçlu rahata karşı huysuz. İşte güzel, işte çok güzel, işte olağanüstü güzel Velid.

Ve işte kıymet olan, mübarek olan, fakat güç olan kusurlar.

Ancak kabahatleri içinde, onu en çok hatıra getireni iki taneydi: Muhafazakârlık, hırçınlık.

Muhafazakârlığında belki soy kütüğünün de tesiri vardı: Ebüzziya'nın bir rivayetine göre, onların soy kütüğü Ebüssuud'a dayanıyordu. Ve belki muhafazakârlık ona, Ebüzziya'yı atlayarak Ebüssuud'dan geldi. Fakat Velid'in muhafazakârlığı din ticareti yapan politika softalarının korkunç dindarlığı değildi.

Muhafazakârlığı dedesi Ebüssuud'dan alan Velid doğruyu söylemekteki hırçınlığı da babası Ebüzziya'dan aldı. Ebüzziya, doğru değilse, kendi hakkındaki medihlere bile kızılıyordu.

Kendisini haksız metheden Said Beye, Ebüzziya haksız söven biri kadar öfkelenmişti:

"...Zat-ı âliniz, her ne fikirde bulunursanız bulunun, bendeniz ne kendimi istihza ettirmek arzusundayım, ne de ducar-ı istihza olmaya sebep verebilecek tavsifleri hüsnü telâkki eden takımdanım. Çünkü, hiçbir vakit kendimi olduğumdan başka addetmek elimden gelmez. Bir takım müellefattan naklen birkaç yaprak mecmua doldurmak ve beş on zatın âsarını bir kitapta cem ile

Ebüzziyazade Velid Bey.

adını “Nümune-i Edebiyat” koymak, bir adam için hüccet-i fazl-ü irfan olursa aklam-ı Devlette defterci efendilerin her biri kesret-i müdevvenat hususunda İbni Sinâlara bile iddi’âyı rüchân etmelidirler.⁵

Ebuzziya’nın Ebüssuud’a dayanan soy teselsülü hakkında vesika yoktur. Bu yalnız, Ebuzziya’dan, bir şeref iddiası şeklinde olmayarak, kalan bir rivayettir.

Zaten ne Ebuzziya’da, ne Ebüzziyazade Velid’de şahsi haysiyetlerinden başka bir gururun davası yoktu. Bir Türk’ün göğsünü dağ kadar büyütecek olan istiklâl madalyasının Velid’de olduğunu bile, onun en yakın arkadaşları, ölümünden sonra öğrendiler.

Ebuzziya’nın bir tek defa söylediği bu Ebüssuud akrabalığını Velid sorduğum zaman kısaca tasdik etti...

Ebuzziya’nın bir curnal üzerine, 29 Mart 1316’da Konya’ya sürgün gitmesi Ebüzziyazade Velid’in hayatını birdenbire değiştirdi. Ağabeyisi Talhâ’yla beraber Galatasaray Sultanisi’nde okuyan Velid’i, ikinci bir curnal üzerine, İkinci Abdülhamid iki sari hastalık gibi mektepten çıkarttı ve hattâ Talha’yı babasının yanına sürdü.

Konya’ya sürgün Ebuzziya’nın Bakırköyü’nde, irade-i seniyye ile mektepsiz oturan Velid’e mektubundan:

“Zaptiye nazırı olacak mel’unun, Cenab-ı hak, kariben belâsını versin ki nezarete memur olduğu günden itibaren, benimle, hem de hasbetenillâh uğraştı. İki üç kerre matbaamı bastı. Nihayet beni bu belâyâ uğrattı. ... (Buradan bir isim çıkarıldı) Yezidini de Allah kahretsin, evlâdını rezil ve rüsvay ederek süründürsün ki sizin ikinize de icrayı gazez ederek seni tard (mektepten tard) ve Talha’yı nefy ettirdi. Ne yapayım evlâdım, kimseye zulmettiğimi, bilerek bir fenalıkta bulunduğunu bilmiyorum. Bilâkis, elimden geldiği kadar herkesin nef’ine çalıştım. Vicdanım, beni kat’a muazzep ve muahaza etmiyor. Şu halde, bu belaya, neden uğradığımı bir türlü takdir edemiyorum. Evvelce de yazmıştım, şu bulunduğumuz hale hükm-i kader deyip de müteselli olacak budalalardan değilim. Vakıâ sabrediyoruz. Fakat buna sabır değil, istibar yani sabr-ı zaruri ederler. Mamafih ne olursa olsun elbette şu hale bir nihayet mukarrerdir. Konya, 23 Şubat [1]902

Peder-i mütehassirin Ebuzziya Tevfik⁶

Konya’da sürgün olan Peder-i mütehassir Ebuzziya Tevfik’in üç derdi vardı: Velid’in hayat terbiyesi, Velid’in din terbiyesi, Velid’in kültürü, Velid’in ekmek parası.

Konya sürgünü, refah içindeki bir baba kader elinin şumulunda bulundurmak istediği oğlu menfasından işaret parmağını uzatıp en mini mini kabahatlerini gösteriyordu.

Bu kabahat, bazan, “mini mini”nin mefhumundan bile küçüktü. Fakat her yanılaşa karşı güzel isyanın remzi olan Ebuzziya, yine her yanılaşa karşı güzel âsiliğin namzedi olan oğlu Velid’i, menfası Konya’dan başında sürgün bir baba şefkatinin durduğu şu satırlarla azarlıyordu:

“Konya, 11 Şubat [1]902

Nur-i aynım Velid

Bu sabah, 25 Kanunuevvel rumi tarihli mektubunu aldım. Gece rüyamda seni öpmüştüm. Sabahleyin de mektubunla tenvir-i uyun eyledim.

Bana mektup yazmağa vakit bulamamak ayıp. Tembel-likten, misafirden şikâyet etmek daha büyük ayıp. Bana, her kim olursa olsun, adam yerine koyup da mektup yazanı cevapsız bırakmamak adetimdir. Hem terbiye de bunu iktiza eder. Mektuplaşmak manevi mülakat etmektir. İnsan birine mülâki olduğu zaman, yalnız kendisi söylese de, karsısındaki ağzını açmasa, bir daha o adamla mülakat etmek ister mi? İşte mektup da böyledir. İnsan hissini, fikrini, muzmarini birine kağıtla ifşa ve ilan edince, mürselünileyhden aynıyla mukabele ister.

İşte ruhum, bu adetinden dolayı seni mazur göremem. Muhti gördüm. Pederin olmasam da, ahababından bulunsam, o zaman, terbiyesiz addetmekte mazur bulunurum. Burasını anladın ise, ben de mektubun diğer fıkralarına geçeyim...”

Ve şefkat hisleriyle başlayan azar hasret duygularıyla bitiyordu:

“Böyle mektuplaşmak ne zamana kadar sürecektir diyorsun. Kim bilir. Memleketimizdeki müfteriler, insana oturduğu yerde de musallat olup duruyorlar. Bu kadar hasbi eşirrâ varken, insan, muhafaza-i hukuka nasıl muktedir olur. Şimdiki halde ‘Essabru miftahi’l-ferec’ diyerek, sabır yahut daha doğrusu istibardan çare yoktur. Baki, rüyada öptüğüm gibi, lütfu hak ile maddeten yüzünü, gözünü öpmekliğimi Cenab-ı Haktan temenni ile söze nihayet veririm oğlum.

Mütehassir pederin, Ebuzziya Tevfik⁶.”

5 Mecmua-i Ebuzziya, cilt: 3, sayı: 26, s. 822, 15 Muharrem 1300.

6 Ebuzziya’nın kendi el yazısıyla ve şimdiye kadar hiçbir yerde basılmamış mektuplarından.

Konya sürgünü Ebüzziya, Bakırköyü’nde padişah iradesiyle mektepsiz oturan oğlu Velid’e Konya’dan din terbiyesi verirken, oğlunun kullanacağı kelimeler için bile bu terbiyeyi emret diyordu:

“Konya, 7 Nisan 1901,

Nuru aynım Velid,

... Sene-i maliye hakkındaki mülâhazan doğru değildir. Onu, filan günden itibar etmemişlerdir. Yani senin zannın gibi, aleyhi’s-salat-i vessalam efendimizin 13 yaşında bulundukları seneden muteber kılmamışlar. Bir de şunu ihtar edeyim: Her ne zaman Risâletpenâh efendimizin nâm-ı kudsîlerini kale veya kaleme alacak olur isen, öyle, sadece Hazret-i Muhammed demekten ictinab et. İsm-i celilleri zikrolundukça tasliye, yani ‘Sallallahü aleyhi ve sellem’ ve ‘Aleyhisselâtu vessalam’ demek adâb-ı diyanettendir. Halbuki hiç nam-ı risaleti kale almamak evladır. Onun için, pek çok tabirat-ı tevkiriyyemiz vardır: Nübüvvet-penah efendimiz, Risalet-meâb efendimiz, Zat-ı hazreti peygamberi, Server-i kâinat, Mefhar-i mevcûdat, Seyyidü’l- kevineyn, Zat-ı peygamberi, Peygamber efendimiz, nebiyy-i zışan efendimiz, gibi.

Saniyen, zeman-ı seadet-nişanlarından bahsedilmek istendiği vakit te de ‘Zeman-ı seâdet, Ahd-i seadet’ demek iktiza eder. Evâil-i İslâm’dan bahis sırasında da ‘Sadr-i İslam’ tabiri ıstılah olmuştur. Mesela, sadr-ı İslamda bulunan serveran-ı din bu cihana sığmaz ulviyeti cami idi, denecek olsa o asr-ı celilde bulunan eshab-i kiram murad olunmus olur. Çünkü ‘sadr’ın manası her şeyin mukaddeminin alası ve evveli demektir. Mebdei, fatıhası, ibtidası. Diğer manâlar ‘au figure’ yani mecazidir. Bunları bilmek, bellemek ve sırası geldikçe isti’mal etmek lazımdır...”⁶

Fakat, Konya sürgününün oğluna mektupla verdiği bu dersler, çocuğunun beynine sarık sarmak ve onu maziye mıhlamak demek değildi. Ebüzziya, yine Konya’da sürgünken, oğluna yazdığı başka kağıtlarda, onun, Fransızca, hatta Almanca öğrenmesini çok istiyor, hatta kendisinin bile kulak dolgunluğuyla olsun Almanca öğrenmeye başladığını oğluna örnek diye gösteriyordu. Hatta, başka bir şey daha yazıyordu: Sun’i Osmanlıca dilinin istikbali olmadığını.

Son Posta, 18 Ocak 1945.

Süleyman Nazif’e Göre Ebüzziya

“Şinasi merhûmun *Tasvîr-i Efkâr*’ını şimdiye kadar biz de görülmemiş bir şekl-i matbû’da yeniden te’sîs etmek; işte Konya menfâsının [sürgün] uzun senelerinde Ebüzziya merhûmun bikes günlerini ve ıssız gecelerini en ziyâde tesliye [teselli] eden hayal ve ümid!..

Şinasi’nin ruhundan ve âsârından [eserlerinden] Ebüzziya’nın vicdânına öyle bir şu’le-i zinde in ‘itâf [ışık kırılması] etmişti ki Numûne-i Edebiyat musannifi, hiç beklenilmedik bir günde gözlerini müebbeden kaparken bile, o nurun son bakâyâsı iltimâ’ [parıldama] ediyordu. Arefe-i irtihâlinde Şinasi’den Kemâl’den harâretle ettiği bahisleri i şitseydiniz zannederdiniz ki, Şinasi de Kemâl de o gün irtihâl etmiş, cenazelerini teşyi’den [uğurlama] avdet eden Ebüzziya bu iki üstâdını ilk te’essür-hâr ile yâd ve tebcîl ediyor.

Şinasi’nin firâş-ı memâtında [ölüm yatağında] dudaklarını öpmüş olan Ebüzziya kendi de firâş-ı memâta uzanıncaya kadar Şinasi nâmını birgün dudaklarından düşürmedi⁷. Şu bahse bu sahifelerde belki bir kere daha avdet ederiz.

Menfâsından avdetle *Yeni Tasvir-i Efkâr*’ı ilk neşrettiği gün arasında sekiz ay kadar zaman geçmişti. Bu müddet zarfında Ebüzziya, yine gazetesinin vesâit-i intişârını [yayımlanma araçları] te’mîn etmek için çalıştı. Menfâsı’nın uzun senelerini tesliye eden hayâle imkân-ı tahakkuk hâsıl olur olmaz tevzi’-i vezâif ettiği [vazifelerin dağıtıldığı] ilk yârân arasında ben de vardım.

Yeni Tasvir-i Efkâr hem eski bir an’aneyi takip hem de istikbâle doğru yeni bir an’ane tevliâ edecek. Muhteviyâtının sûret-i intihâbı, şekl-i tahrîri, tarz-ı tertibi, mebâhis-i mütenevvi’anın [çeşitli bahislerin

7 Hâlâ o manzara pîş-i nazarımdadır [göz önünde]. Vechinde kat’a eser-i tagayyür [değişiklik izi] yoktu. Sağ gözü sol gözünden ziyade aralık kalmıştı. Simada belli belirsiz bir hâlet-i tebessüm fark olunurdu. Alt dudağı bu tebessümün şâhid-i ebedisi olarak hafif surette kıvrılmıştı. Çehre-i hâl-i sahandaki renk-i zindeğiyi henüz muhâfaza etmekte idi. Eğilip dudaklarına kemâl-i te’essürle [büyük bir üzüntü ile] bir buse-i vedâ’ tevdi’ ettim [veda öpücüğü kondurdum]. (Ebüzziyâ, “Şinasi’nin Eyyâm-ı Ahire-i Hayatı”, *Mecmua-i Ebüzziya*, cüz 106, s. 870).

konulduğu yerler] sernâmeleri [başlıkları], imlâ-yı müttehizi [konulacak imla], hâsılı şekline ve ruhuna kadar herşeyi evvelden arîz ve amîk [enine boyuna] tefekkür ve ta'yîn edilmişti. Bu iştirâk-i hizmet benim de canıma minnet idi. Çünkü lisânımızı teşkil eden kelimelerin manasından imlasına ve lafzından mevki'ine kadar son senelerde uğratıldığı su'i-isti'mâl beni sinirlendiriyor ve mübtezel [değersiz] mevzular etrafındaki hâyide-i [boş] fikirler ve sözler ise âdeta iğrendiriyordu.

O zaman böyle iken şimdiki hâl ve şimdiki hâlimi ifhâm edecek söz bulamam.

Ebüzzıya merhûmun gazetesine yazacağım şeylerin mevzu'u hakkında hiçbir kayd-ı va'z [sınır koymak] etmemiş, yalnız bana değil bilumum rüfekâ-yı mesleğinin ictihâdına ve intihâbına hürmetten başka bir şey göstermeyeceğini evvelden söylemişti. Fakat bunları da bilâ-tayy u ta'dîl [kaldırmadan ve değiştirmeden] gazetesine derc eder, fakat o bahse ta'alluk eden nukât-ı nazarını [bakış noktaları] kendi imzası atında yazı yerine, ya bir iki gün sonra yine gazetesine o cazib üslubuyla yazardı. Kaleminin hiddet ettiği adamlar eğer vaktiyle kalbinde bir yer tutmuşlarsa, muhabbetinden bir zerre kaybetmeyeceklerine emin idiler. Refakatinde çalışmak bu sebeple hepimize büyük ve vicdânî bir zevk ve hazz idi.

Tasvîr-i Efkâr yedi seneden beri Ebüzzıyazâdelerin idaresinde ve pederlerinin gazeteyi te'sis ederken ta'yîn etmiş olduğu şeklinden az çok farklı surette intişar ediyor. Peder muhitinin imkânını ve kârilerinin ihtiyâcını değil, kendi zevk-i bedâ'î -perestisini nazar-ı dikkate alarak, sırf bunu tatmîn etmek maksadıyla *Tasvîr-i Efkâr*'ı ihyâ etmişti. Umûmun sûret-i telakkisini [genel algıyı] ve hatta gazetenin te'mîn-i devamını kâbil olacak rağbet-i umûmiyyenin mesele-i celbini bile düşünmek istemezdi. Mahdumları ise, tenev-vü'-i münderecât [içerik çeşitleri], sür'at-i ıstıtlâ' ve ahbâr gibi cerâid-i yevmiyyenin [günlük gazeteler] herşeyden ziyâde ehemmiyet vermeyi mecbur bulunduğu husûsâta i'tina ediyorlardı. Bu sebeptir ki cerideleri bugün payitahtın en çok okunan matbuat mevkûtesindendir.

Hâsılı peder sanatkâr bir gazeteci idi. Mahdumları gazeteci birer sanatkârdırlar.

Harb-i Umûmî'nin [I. Dünya Savaşı] topları ve tarrakaları [gürültü] susmak istidâdını gösterdikten sonra *Tasvîr-i Efkâr*'ın hîn-i te'sisinde [kuruluşu sırasında] takip etmek istediği gâyeye mümkün olduğu kadar takrîb-i muhteviyât etmesini Ebüzzıyazâdeler düşündüler. Lisân ve edebiyâtımızın an'anâtına dindârâne hürmet eden bakâyâ-yı selefden [eski şahıslardan geriye kalanlar] olduğum için şu saha-yı müsâ'idi benim de kendilerine müfid olup olamayacağımı birkaç kerre suâl etmişlerdi. Omuzlarıma yüklenen senelerin her gün mevcudiyetimi biraz daha toprağa doğru çağırıldığını hissettiğim bir zamanda taahhüd altına girmek beni düşündürmedi değil. [...]

Nişantaşı, 2 Şubat 1920"

"Perşembe Hasbîhalleri, 1- Mukaddime", Yeni Tasvir-i Efkâr, ...

Unutulmuş Bir Eser

Ahmet Hamdi TANPINAR

Şinasi-Namık Kemal nesli muharrirleriyle biraz meşgul olup da Ebüzziya Tefvik'i tanımamak kabil değildir. Bütün hayatını Türk matbaacılığına, gazeteciliğine ve inandığı insanların hâtırasına vakfetmiş olan bu gayretli adam, bizde öteden beri hâtıraları muhafaza etmek hususundaki kayıtsızlık an'anesinin ilk defa dışına çıkmış bir muharrirdir. Çok Avrupalıca bir hürmet hissiyle bağlı olduğu Şinasi'yi hepimiz ondan öğrendik. Çok az rastlanan teşebbüs fikri, onun ve Namık Kemal'in birçok eserlerini gazete koleksiyonlarında uyumaktan kurtardı. O kadar ki, bugün ilk *Tasvir-i Efkâr* koleksiyonlarını açmadan, bu iki büyük muharrirden birinin bütün hüviyetini yapan, diğerinin gençlik senelerini dolduran eserleri onun neşrettiği ufak kitaplarda tanımak hemen hemen mümkündür.

Sırf kendi teşebbüsüyle tesis ettiği bu küçük kütüphane, garbın fikir hayatına gözümüzü ilk açtığımız devirlerde bütün Türk âlemi için birçok vazifeler gören bir mektep olmuştu. Mazi, en örnek eserleriyle orada tanılıyor, yeni vücuda gelen edebiyatın zevki etrafa oradan yayılıyor ve üstelik dünya vatandaşı tecessüsünü henüz kazanmış cemiyetimiz, kendi dışındaki âlemle ilk ciddi temaslarını onun vasıtasıyla yapıyordu.

Çok muntazam çıkan ve sahibinin meslek tecrübesi arttıkça olgunlaşan *Mecmua-ı Ebüzziya*'ya gelince o, her şeyin yeni baştan kurulması lazım gelen bir muhitte bir fikrin, yeni bir cihan telâkkisinin taazzuv etmiş ilk mühim vasıtası olmak itibarıyla ciddiyetle tetkike değer. Buna muharririn dil, folklor gibi sahalarda Şinasi'yi adeta devam ettiren diğer çalışmaları ilâve edilirse, bugün adı hemen hemen unutilan, daha doğrusu sadece birtakım "istişâd"lar için arada sırada zikredilen bu adamın irfanımızın doğrudan doğruya garba döndüğü sıralarda oynadığı rolün büyüklüğü görülür. Hakikatte Şinasi'nin asıl programını sezen ve tatbik eden çömezi odur.

Bütün bunlara son derece zevkli bir baskı tekniğini de ilâve etmek lazım gelir. Namık Kemal'in onun tarafından basılmış olan *Osmanlı Tarihine Medhali*'n ilk cüz'ü, zannedirim ki, baskı itibarıyla ilk mükemmel eserimizdir; hiç olmazsa İbrahim Müteferrika baskılarının bilhassa *Râşid Tarihi* gibi Birinci Mahmud zamanına tesadüf edenleri ve Matbaa-ı Âmir'e'nin belki de Bulak baskılarına rekabet için neşrettiği bazı tâlik kitaplar istisna edilirse...

Ne gariptir ki sevdiği insanların hâtırasını saklamakta bu kadar titiz ve itinalı olan bu adamın bizzat kendisi yahut en değerlendirilecek bir tarafı unutulmaktan kurtulamamıştır. Tanzimat'tan sonraki tarihle ve edebiyatla uğraşanların daima muhtaç oldukları Yeni Osmanlılar Tarihi'nden bahsetmek istiyorum. Bugün, *Tasvir-i Efkâr*'ın 1909'dan sonraki koleksiyonlarında uyuyan bu eser, sade çok zengin olan muhteviyatı dolayısıyla değil, bizzat üslûbu ve o üslûbu veren adamın etrafını görmekteki kudreti itibarıyla son devir edebiyatımızın belki en dikkate değer eserlerinden biridir. Yazık ki, bu güzel kitap henüz hakkı olduğu şekilde, yani birinci sınıf edebî eserlerimiz arasında tasnif edilmemiş bulunuyor. Bunda, şüphesiz kitap şeklinde çıkmamış olmasının büyük hissesi vardır. Büyük okuyucu kütlesi tarafından tanınmayan bu eser, sadece bazı meraklıların zaman zaman ve üstün körü müracaat ettikleri bir nevi kaynak vazifesi görmüştür. Hattâ, Ebüzziya Tefvik kitabını yazdıkça neşrettiği ve bu yüzden tefrikanın muhtelif kısımları arasına büyük zaman fasılları girdiği için ben onun bazı noktalarda kendisinden istifade edenlerin çoğu tarafından dahi tamamıyla okunduğuna kani değilim. Halbuki hemen hepimizin okumamız lazım gelen bir kitaptır.

Yeni Osmanlılar Tarihi, adının da göstereceği veçhiyle, Abdülaziz devrinde hürriyet mücadelesine girişenlerin tarihidir. Bu itibarla bugün isimlerine o kadar çok bağlı olduğumuz Namık Kemal, Ziya Paşa gibi şahsiyetlerin ve onların etrafında, hakikatte onlardan daha az alâka uyandırmayan birçoklarının hayat ve faaliyetleri hakkında en dikkate değer malumatı verir. Fakat bu kadarla kalmaz, muharrir onu hâtırat şeklinde yazdığı ve kendisi etrafındaki insanları ihtirasla takip edenlerden olduğu için kitap ilerledikçe, yazıldığı devrin, zaman zaman en mahrem taraflarını yakalayan portresi, daha iyisi, muhtelif portrelerinden teşekkül eden bir galerisi olur.

Mecmua-ı Ebüzziya'daki birkaç makalede bize Şinasi'nin son günlerini tasvir eden realist kalem, burada bütün bir devrin adamlarını, matbuat hayatını ve oldukça meraklı beş, on sergüzeşti hikâye eder. Fakat bence, kitabın en mühim tarafları buraları değildir. *Yeni Osmanlılar Tarihi*, muharririn Rodos'taki hayatını anlatırken asıl büyük kıymetini kazanır ve muharririn bütün kudretini, Türkçenin en mükemmel ve şahsî eserlerinden birini vermek suretiyle bize anlatır. Bu sayfalarda biz, Ebüzziya'da o zamana kadar uyumuş kalmış bir romancıyı, romanı bir hayal değil, bizzat yaşanmış, görülmüş ve tadılmış şeylerin mahsulü addeden büyük muharriri buluruz. Rodos Kalesi,

Rodos'un eski şövalyelerden kalmış hususi mimarîli evleri, şehir hayatı, zindan ve kalebent hayatı, mahpuslar, memurlar, esnaf ve işçileriyle bu hiçbir iddia taşımayan küçük, sahih çizgileri, henüz yaşanmış kadar taze ve tabii tahassüsleri bir araya getirmekten başka bir şey yapmayan tahkiyede toplanırlar, büyürler, kitap ilerdikçe insanı şaşırtan bir kesafet kazanırlar.

Hayatını ciddiyetle, aşkla ve kinle yaşayan herkes gibi Ebüzzıya Tefvik de hâtıralarında canlanır. Bakmasını bildiği için, yazmasını da bilir. Fakat buna rağmen kitapta en ziyade hoş giden bilhassa yaşamadaki aşkıdır. Menfa arkadaşı Ahmet Midhat'la o, hakikaten çok dikkate değer adamlar... Sanki Abdülaziz onları menfaya değil, şehrin imarına veya tenvirine göndermiş gibi. Birisi yani Ahmet Midhat Efendi, çocuklar için mektep açar, yeni bir alfabe sistemini tatbik eder, "âmal-i erbaa"nın henüz doğru dürüst öğretilmediği bir

şehirden kozmografya, cebir, tarih öğretir; öbürü kaledeki mahpusların ferdî kabiliyetlerini ve sanatlarını meydana çıkarır, bizzat yaptığı ceviz bir tabakayı kendisine hediye etmesi üzerine tanıdığı bir mahpusun kabiliyetini istismar ederek küçük bir atölye vücuduna getirir, evvelâ kaledeki mahpuslara iş hayatının cennetini açar ve bu, yavaş yavaş bütün şehrin hayatında bir değişiklik mukaddimesi olur.

Bu nesil garip bir nesil... Faydalı olmasını bizden iyi biliyor; ve asıl güzel tarafı bütün bunları yaparken fikirlerini yaşamaktaki ısrarındır. Portreci olmak itibarıyla Ebüzzıya Tefvik'in üstünde pek az insan yetiştirdik. Çizgileri seçiş hususunda acaip bir tarzı var, yaşanmış intibaları nakilden başka hiçbir şey yapmıyor, fakat bunu yaparken ne kadar etraflı hareket ediyor... İster Namık Kemal'in hesapsız ve hodbin cömertliğinden, ister veliaht Murad Efendi'nin ahmakça israfından bahsetsin, daima vâzih, daima bütün dedikoducularda olduğu gibi hakkın ve haklının taraftarıdır. Gördüğünü unutmuyor ve bildiği ile birleştirmesini biliyor.

Şirvânizâde Rüşdü Paşa'nın oğlu Hakkı Bey'in ölümü üzerine yazdığı sayfalar, bu itibarla küçük bir şaheserdir. Ondan, "nemize lazım bizim!" diye düşünmek hiç aklımıza gelmeden, Mustafa Reşid Paşa'nın uğursuz diye tanınan konağının Şirvânizâde tarafından satın alındıktan sonra paşanın başına gelen ve ölümüne kadar birbirini takip eden felâketleri dinlerken o senenin İstanbul'unda, Direklerarası kahvelerinden birinde, eski bir dostumuz bu hikâyeyi kulağımıza yavaştan fısıldıyor vehmine düşebiliriz. Hikâye o kadar taze ve bir çırpıdadır. Sonra, bir romanı vücuduna getirecek bütün lüzumlu teferruatıyla bu konağa yaptığı bir ziyareti anlatır, bize alçak ve zıyasız holleri, İngiliz zevki ve mobilyasıyla döşenmiş salonları ve odaları dolaştırır, sadece servetin ve iyi yetişmenin enteresan yaptığı bir adamın sohbetinde canımızı sıkır ve nihayet samimiyetinden hiç şüphe etmediğimiz bir damla gözyaşı ile bahsi kapatır. Neden sonra hatırlarız ki, muharrir bu bahse Şirvânizâde Hakkı Bey'in Namık Kemal'in kütüphanesini satılmaktan kurtarması dolayısıyla girmiştir. Filhalka Namık Kemal'in ona bu hususta teşekkür için yazdığı mektup, Magosa'dan İstanbul'a bir vasıta ile gönderilmek üzere evvelâ Rodos'a, Ebüzzıya'ya gönderilmişti.

Ebüzzıya'nın güzel taraflarından biri de bilmek ve öğrenmek hususundaki merakıdır. Bu vesile ile biz, onun ağzından külhanbeyi Sami'nin hikâyesini dinleriz. 1262'de Serasker Hasan Rıza Paşa'nın toplumu birden askere yazarak ilga ettiği bu acaip ocağın hakiki bir teşekkür olduğu, pirlere, Nâilî'nin o güzel gazelinde bir

kemal merhalesi olarak payesine erişmeğe gayret ettiği “külhanî-i lâyhâr” olduğunu öğreniriz. Beyit hepimizin hatırlındadır:

Tarîk-i fâkada hem-kefş olup Senaîye
Cenab-ı Külhani-i Lâyhâr’e dek gideriz.

Ben Ebüzziya’da bu bahsi okuyana kadar eski İstanbul sokaklarında bu büyük şark hakiminin peşinden, tıpkı Nâîli gibi ve şüphesiz ondan daha büyük bir imanla giden, bakımsız, sefil fakat kalpleri hayat neş’esi ve dostluk bağılılığı ile dolu bütün bir âvâre çocuklar nesli bulunduğunu bilmezdim. Halbuki onu okurken, şimdi onların ocağa giriş ilâhisini, bu sülûkun bütün merasimiyle beraber biliyoruz. İlâhiyi aynen alıyorum:

*Bu ocağın adı gerçek külhandır.
Yersizlere, yurtsuzlara mekândır
Nice erler yetişmiştir külhandan
Kim bilir kim bugün nerde pinhândır
Ana, baba bucağına sığmayan
Yavrucuklar bu ocakta mihmandır
Pîrimizdir bizim koca Lâyhâr
Hak budur kim eşi gelmez sultandır
Hu çekelim Lâyâr’ın ruhuna Hu...
Anın için bâ-y ü geda yeksandır.*

Ne kadar güzel değil mi?... Sadece bir mahpusun macerasına dikkatiyle Ebüzziya Tevfik bizim ilk folklorcumuz oluyor. Fakat *Yeni Osmanlılar Tarihi*’nin daüssısalı havasından çehresi, ömrünün macerası hikâye edilen külhanbeyi, eski asker ve prangabent Sami gibi yüzlerce insan vardır.

Yazık ki, bu güzel kitap bitmemiştir. Yazık ki, Ebüzziya Tevfik’in kaleminden biz ilk Meşrutiyet devrinin hadiselerini okuyamıyoruz. Şüphesiz ki, en dikkate değer tarafı bu olacaktı. Çünkü Midhat Paşa muhakemesi esnasında, menfa arkadaşı ile beraber o kadar kötü bir rol oynayan bu büyük adamın bu hususta bize anlatacağı şeyler, hem pek çok şeyler olduğu muhakkaktır.

Bu güzel kitabın şimdiye kadar eski gazete koleksiyonlarında unutulması kadar hazin bir şey olamaz. Başka bir memlekette olsaydı, o, edebiyat kitaplarına girer, birçok baskıları yapılır, haşiyelerle tavzih ve ikmal edilir ve nesillere bir zevk kaynağı gibi verilirdi. Muharririne de büyük bir hâtırat muharriri denir, sanatının hususiyetleri anlatılırdı.

Kitapsızlıktan o kadar şikâyet edilen bir memlekette Ebüzziya’nın kitabı kadar alâka verici nice kitapların meçhul iklimler gibi durması, üzerinde ehemmiyetle düşünülecek bir meseledir. ♦

Ülkü, 1, 1 Birinciteşrin [Ekim] 1941, s. 4-5; *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul: Dergâh Yay., 2018.

YAN SAYFA

Ahmet Hamdi
Tanpınar, Yusuf
Çağlar Arşivi

SOL

Ziyad Ebüzziya’nın
notlayarak yayına
hazırladığı *Yeni
Osmanlılar Tarihi*,
İstanbul: Kervan
Yayıncılık, 1973-1974,
344+325+604 s.

Aile Albümlerinden

(1)

(2)

(3)

(1) Sultan II. Abdülhamid. (2) Hattat Sami Efendi (3) Hattat Vahdeti (4) Besim Ömer Paşa (5) Kevork Abdullah [Abdullah Freres]: “Samimi dostum Ebüzziya Tevfik Bey’e, G. Abdullah” (6) Kasımpaşa Mevlevihanesi Şeyhi Sadettin Efendi ve ailesi: “Edîb-i şehir saadetlû Ebüzziya Tevfik Bey Efendi hazretlerine yâdigâr-ı dervişanem, 23 Kanunuevvel 1321 [5 Ocak 1906] Mevlevi Saadeddin” (7) Keçecizade Mustafa İzzet Bey: “Nişâne-i muhabbet ve meveddet olmak üzere Tevfik Bey Efendi hazretlerine takdim kılınmıştır. Keçecizâde Mustafa İzzet, 30 Kanunusâni 1319 [12 Şubat 1904]”

ltig von:
vényes:
лидно отъ
تاریخ

11. April 1916

-tól

S:

8. Mai 1916

-ig

تاریخ

Die Daten sind in Buchstaben und Zahlen anzugeben.

Az adatok betűkkel és számokkal írandók.

Датитѣ трѣбва да бхдатъ написани съ букви.

تاریخ رقم و یازی ایله اشارت ایدیلہ جکدر.

ur Reise von
utazásra

пхтуване отъ

سیاحتہ نرہدن حیقلدی

Wien

tól

er

взъ

طریقہ

Leuven. Belgrad

Grenzübertritt
határállomáson át
Прѣминаване на
границата
حدوددن مرور

ch

محلی عزیمت

Constantinople

-ig

reisezweck

48

Genehmigung des
A (z)
Разрѣшението отъ
نك مساعده سي

Matthias and auten

ist ertheilt
engedelmte megad
e дадено
اعطا قلنمشدر

Personalangabe
Személyadatok
Лични данни
هويتنك بيانى

Inhaber ist wohnhaft in
Tulajdonos lakhelye
Пригезателя живѣе въ
صاحبنك محل اقامتى
Wien I

Straße, Utca, улица, غي
Hotel Imperial

Geboren am
Született
родомъ отъ
تاريخ ولادتى

im Jahre 1882

Alter
Kora
възраст
ياشى

33

Jahre
év
години
قاچ سنه

Geburtsort
Születési helye
Мѣсторождение
طوغديغى محل

Konstantinopol

Ebüzziyazâde Talha

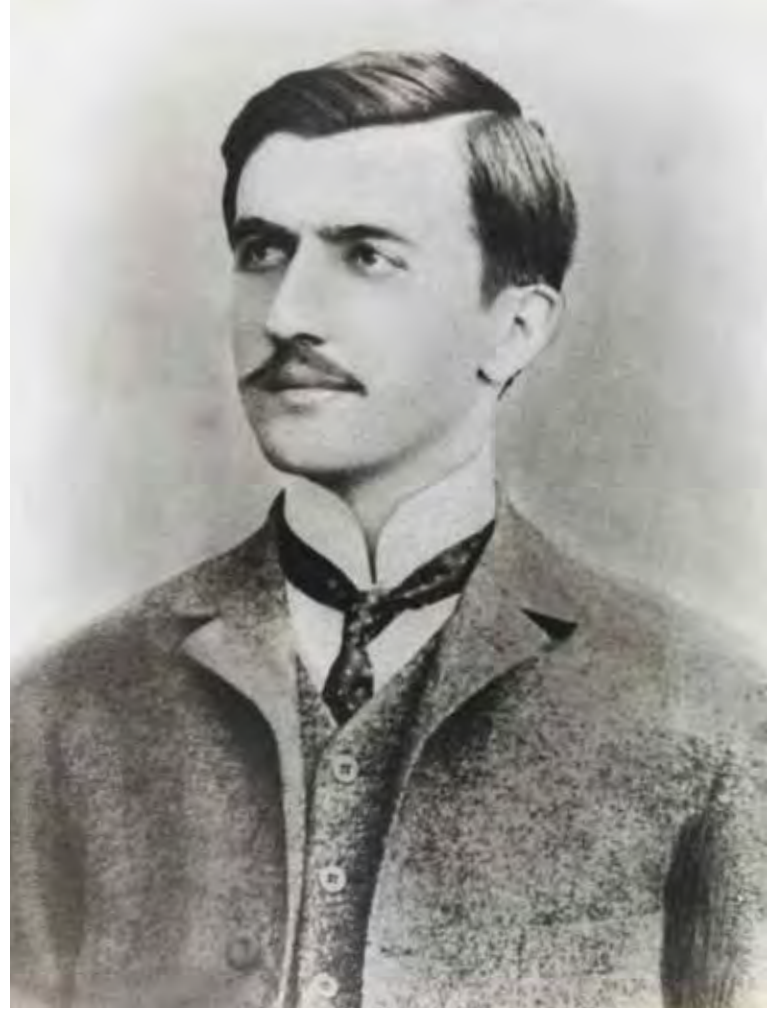
(İstanbul, 8 Ocak 1880 - Lugano-İsviçre, 23 Aralık 1921)

EBÜZZİYA Tevfik Bey ve Advıye Hanım'ın ortanca oğludur, tam adı Ubeydullah Talha (bazı resmi evraklarda Abdullah Talha şeklinde geçmektedir. Velid Ebüzzıya'nın ağabeyi, Zıyad Ebüzzıya'nın babasıdır. Eğitiminı Galatasaray Lisesi'nde tamamlamak üzereyken (11. son sınıf), 1900'de 18 yaşında babası ile birlikte Konya'ya sürgün olarak gönderildi. Sürgünde kaldıkları 8 yıl süresinde babasının bütün çalışmalarında yardımcı olmuş, babası da oğlunun eğitimiyle özel olarak ilgilenmiştir.

Meşrutıyet'in ilânından sonra çıkan genel afıa babası ile birlikte İstanbul'a döndükten sonra 28 Eylül 1909'da Selimoğlu ailesinden Hadiye Hanım ile evlenmiş, bu evlilikten Zübeyir Zıyad adını verdiği bir oğulları olmuştur. Talha Bey 1913 yılının başında 27 Ocak'ta babası Ebüzzıya Tevfik Bey'i, 15 Mart'ta da eşi Hadiye Hanım'ı kaybetmiştir. Üst üste gelen bu acılarla, 1910'da başladığı İstanbul Şehremini'ndeki memuriyetten Mayıs 1913'te ayrılarak, küçük kardeşi Velid Bey'le birlikte *Tasvir-i Efkâr* ve sonra *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde idari işlerini üstlenmiştir. Arada yazdığı da olmuştur. Mütâreke senelerinde bu iki vatanperver kardeşin gazetesı, Ankara hükümetinin İstanbul'daki gayrı resmî sözcüsü oldu. Bu sırada Kuva-yı Milliye'nin İstanbul teşkilatına katılarak Anadolu'ya adam kaçıırma işlerine katılmıştır.

Kardeşi, İstanbul Matbuat Cemiyeti Başkanı Velid Bey, İngilizler tarafından tutuklanarak Malta'ya sürülünce, Talha Bey gazetenin yazı işleri idaresini de üzerine almıştır. Kardeşinin sürgün edilmesine de sebep olan, 16 Mart Şehitleri'nin -Şehzadebaşı Karakolu'nda İngilizler tarafından kahpece uykularında süngülenerek şehit edilen silahsız Mehmetçiklerin fotoğraflarını, Anadolu'daki uyanışı hızlandırmak maksadı ile binlerce adet çoğaltıp, Milli Mücadele'nin mahalli teşkilatlarına göndermeye çalışmıştır. Gizlice basılan ve yollanan bu fotoğraflardan bir kısmını, İnebolu'ya götürmeyi üstlenen gazetenin muhabirinin yakalanması üzerine, Talha Bey de İngiliz kuvvetleri ve Damat Ferit Paşa hükümetinin kararı ile tevkif edilerek, 22 Nisan 1920'de Bekir Ağa Bölüğü'nün mahzenine hapse atılmıştır. (Bekir Ağa Bölüğü, şimdi İstanbul Üniversitesi rektörlük binasının sağ tarafında, Siyasal Bilgiler Fakültesi olan binadır.)

ÜST

Ebüzzıyazade Talha, Konya sürgünü dönüşünde, 1908.

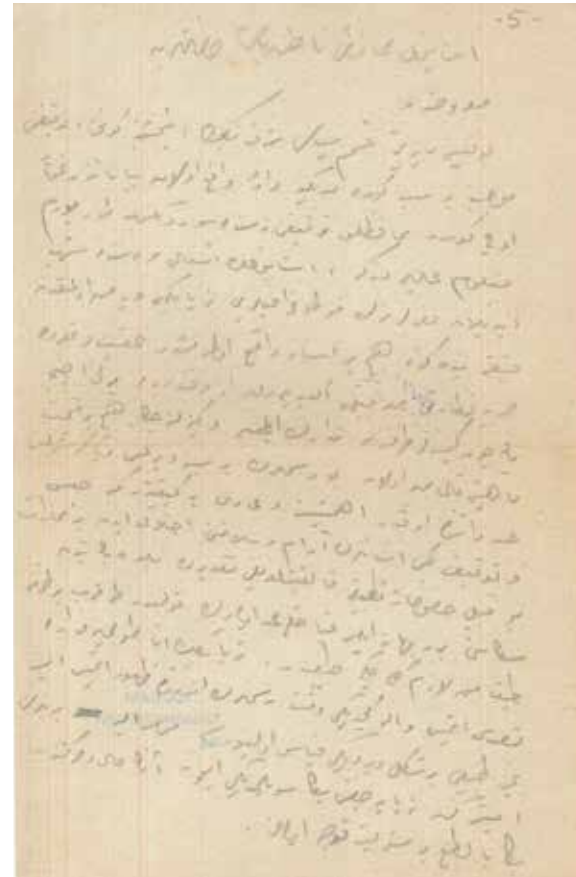
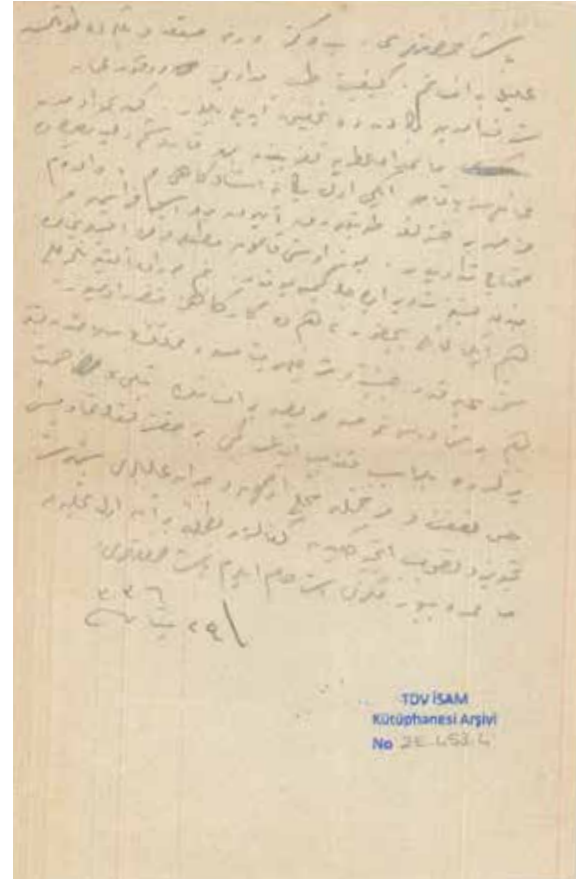
YAN SAYFA

Ebüzzıyazade Talha, 1890.

“İstanbul Muhâfızı Nazım Paşa Hazretlerine
Ma’rûzdur

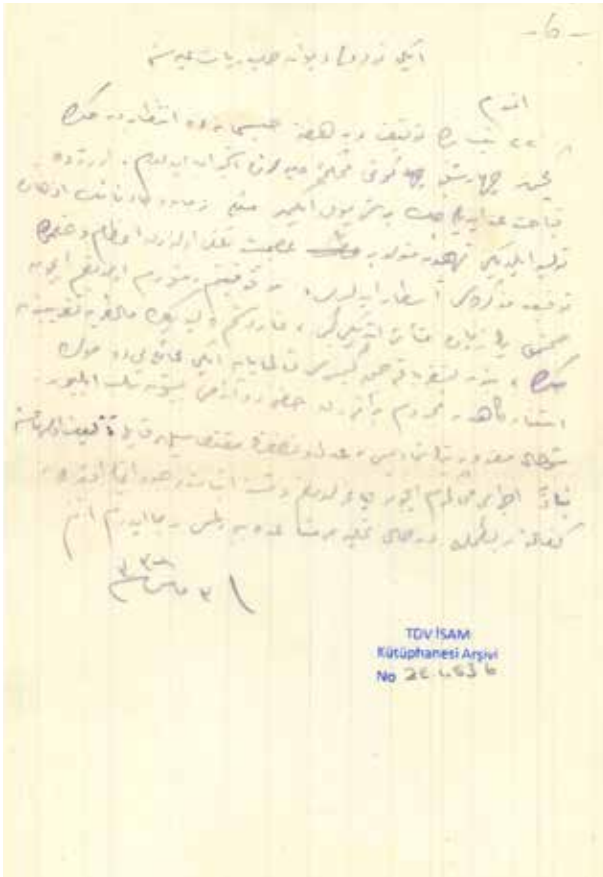
Polis Müdiriyeti kısm-ı siyâsî Şeref Bey’in

Perşembe günü tevkîfî mûcib [tutuklanmayı gerektiren] bir sebep göremediğine dair vâki’ olan beyânâtına rağmen üç gündür Muhâfızlık Tevkîfhânesi’nde sürüklenip duruyorum. Ma’lûm-ı âlileridir ki, İstanbul’da işgal sırasında şehid edilen neferlerin fotoğraflarını Ziya Bey’e vermiş olmaktan başka bendenize hiçbir isnâd vâki’ olmamıştır. Akib-i vak’ada [olaydan sonra] Harbiye Nezâreti ma’rifetiyle aldırılarak o vakitten beri yerli ecnebi pek çok kimseler tarafından tedârik edilmiş ve gizlenecek hiçbir kıymet mâhiyeti kalmamış olan bu resimlerin birisine verilmesi veya gösterilmesi hadd-i zâtında o kadar ehemmiyetsiz ve âdi bir keyfiyettir ki hapis ve tevkîf gibi insanların ârâm [rahatını] ve selâmetini ihlâl eden bir mücâzât [cezalandırma] bu kabil hususâta tatbîke kalkışıldığı takdirde beldenin bütün sükkânını [ikamet edenler] birer bahane ile kabahatli addederek kolundan tutup bir tarafa tıkmak lâzım geleceği tabî’dir. Ziya Bey’in Anadolu’ya firara tasaddi [işe girişmek] etmesi ve ele geçtiği vakit resimler üzerinde zuhûr etmiş ise gayr-i tabî’ bir şekil verdiği kıyas olunursa mümaileyh bunları isterken ne yapacağını pek söylemediği için anın hâl u hareketinden bana bi’t-tabî’ bir mesuliyet teveccüh edemez. [1] Paşa Hazretleri bendeniz vereme müsta’id [vereme yatkın] ve belki tutulmuş alîl [hasta] bir insanım. Keyfiyet tabîb-i müdâvîmiz [tedavi eden doktor] Doktor Osman Şerafeddin Bey’den de tahkîk edilebilir. Kendi evimden mâ’ada Malta’ya tağrîbinden [sürülmesinden] beri kardeşim Velid Bey’in de ailesine bakan iki evin yegâne istinâdgâhıyım; validem müzmin [zamanla yerleşmiş] bir hastalığa tutularak aydan beri esir-i firâş [yatalak] ve muhtâc-ı tedâvidir. Yüz üstü kalan matbaamızda işlerimizi de benden başka tedvir [idare] edecek kimse yoktur. Benim burada alıkonulmamla hem iki âile bi-huzur hem de karargâhınız mutazarrır [zarara uğrama] oluyor. Şimdiye kadar haysiyet ve şerefiyle yaşamış, memleket selametinden başka hiçbir şey düşünmemiş marîz bir insanın bitli, muzır-ı sıhhat yerlerde bilâ-sebeb ta’zîb [azap verme] edilmesi gibi bir haksızlığın temâdisi hüsn-i ... ve merhametle mütehalli olan vicdân-ı âlileri şüphesiz tecvîz ve tasvîb etmeyeceğinden kefâlete rabtla bir an evvel tahliyeme müsâ’ade buyurmanızı istirhâm eylerim paşa hazretleri. 24 Şubat 1336 [1920]. Talha”

İşgal yıllarında İngilizler tarafından, pek çok asker ve sivil vatanseverin tutulduğu hapisane olarak kullanılan Bekirağa Bölüğü.

“İki Numerolu Divan-ı Harp Riyâset-i Aliyyesine Efendim

22 Nisan'da tevkif ve bir hafta hapishanede intizarda-
yım. Geçen Çarşamba günü mahkeme-i aliyyelerinde
isticvâb edildim. Ortada kabahat addedilecek bir şey yok
iken mes'ele zaman ve hadisâtın ezhâna tevliid eylediği
töhmekten mütevellid bir asabiyet telakki olunarak
e'azım ve hakkımda tevkif müzekkeresi ıstâr edildi.
Mevkufiyetim müteverrim olduğum için sıhhatimi pek
ziyade müteessir ettiği gibi kardeşim Velid Bey'in Mal-
ta'ya tağribinden sonra benden başka bakacak kimsesi
kalmayan iki aileyi de son istinatgâhından mahrûm
bırakarak huzur ve ârâmı büsbütün selb eyliyor. Şu hal
mağduriyetin temadisi adl ve nısfetin muktezasıyla
kâbil-i te'lif olmamasına binaen icrâ-yı muhakemem
içün çağrıldığım vakit isbât-ı vücûd etmek üzere kefalete
rabtım ile derhal tahliyeme müsaade buyurulmasını reca
ederim efendim.

3 Mayıs 1336 [1920] Talha”

TDV İSAM Kütüphanesi Arşivi No: ZE 453

Talha Bey iki ay kapalı tutulduğu bu mahzende hastalanmış, evvela hastahaneye götürülmesine müsaade olunmamış, zatülcenb ve öteden beri çekmekte olduğu tüberküloz [verem] hastalığının hayli ilerlemesinden sonra, Haydarpaşa Askeri Hastanesi'ne nakledilebilmiştir. Hastalığının daha da ilerlemesi üzerine tahliye edilmiş, bir süre Şifa Yurdu'nda tedavi edilmeye çalışıldıysa da sonuç alınamamıştır. O devirde birçok hastalıkların tedavisi bizde henüz pek iptidai olduğu için Talha Bey'i kurtarmak, derhal İsviçre'ye tedaviye gönderilmesi ile mümkün olabileceken, yapılan bütün müracaatlar reddedilmiştir. Israrlı talepleri sonucunda nihayet Malta'da sürgününden salıverilen kardeşi Velid Bey İstanbul'a geldiğinde, onun işgal kuvvetleri ve Fransız dostları nezdinde yaptığı teşebbüsler sonucunda, onların yardımı ile İngiliz işgal idaresinden ve Ferit Paşa kabinesinden müsaade alınabilmiş ve Talha Bey Viyana'ya gönderilmiştir. Viyana'dan memnun kalmayınca İsviçre Lugano'daki Agra Sanatoryumu'na geçmiş ancak hastalık bu süreçte çok ilerlemiş olduğundan kurtarılamamış, tedavi için gittiği sanatoryumda vefat etmiştir. Mezarı sanatoryumun bahçesinde dir.

“Ağra Perşembe 29 Eylül 1337

Kardeşçığım- Birazdan Ken'an Bey'in Lugano'dan çekeceği telgraf bu karttan evvel ellerinize geçerek Ağra'ya geldiğimizden sizi haberdar edecektir. Paramın kifâyetsizliği yüzünden Viyana'dan müfâratat hayli sıkıntıyı ve üzüntüyü mûcib oldu. Aman kardeşim beni bir daha böyle parasız bırakma. Hastalık zaten başımdan taşkın (?) bir derd iken, bu derde bir de para sıkıntısı inzimam [ekleme] ederse senatoryuma gelmekten de tedavisinden de hemen hiç fâide göremeyeceğim tabi' dir. Şöyle ki bu pis hastalıkta tedavinin istinâd eylediği esâslardan biri de istirahat-i zihniyye ve ma'neviyyedir. Allah Ke'nân Bey'den râzı olsun. Benden ne emeğini ne parasını esirgemedi. Eğer anın şahsi parası imdâda yetişmeseydi ben hâlâ Viyana'da o sefil hastanede sürünüp duracaktım. Şimdi acele 2000 frank lazım. Bu parayı sür'at-i mümkün ile yetiştirmeye himmet et ki Kenân Bey de bir ân evvel İstanbul'a dönsün. Burada cebimizde ancak 400 frank mevcud. Gözlerini öperim kardeşim. Talha.

Dersaadet: *Tevhid-i Efkar* Gazetesi Sermuharriri Velid Ebüzzıya Beyefendi'ye

29 Eylül 1921”

Talha Bey'in basılmış eseri yoktur. *Tasvir-i Efkâr* ve *Mecmua-i Ebüzziya* koleksiyonlarında imzalı-imzasız makaleleri vardır. Çalışmalarında gayet ciddi, ihmal ve tembelliğe asla müsamaha etmeyen, doğru bildiği hususlardan, ne pahasına olursa olsun şaşmayan, mücadeleci ve kavgacı bir mizaca sahip, sağlam seciyeli bir karaktere sahip olduğu kaydedilmiştir.

Yazılarında, konularını işlemekteki rahatlığı ve bunlara iyice vakıf olması, birkaç satırla meselenin özünü halk kitlesinin kolayca anlayacağı bir uslubla ortaya koymayı başarması, bilgisi kadar Türkçeye sahip olma kudretini gösterir. Yazılarında Milliyetçiliği, taassuba kaçmayan dini inancının kuvveti, memleketine aşırı derecede bağlılığı, istibdada karşı yılmayan sert tutumu kadar, kullandığı kelime ve tabirlerin ölçülü ağırlığı fikir ve kanaatlarının istikameti kadar bunlara bağlılığını da ortaya koymaktadır. ♦

KAYNAK

- ♦ TDV İSAM Kütüphanesi Arşivi No ZE. 522.1
- ♦ Reşat Ekrem Koçu, “Ebüzziyazade Talha Bey”, İstanbul Ansiklopedisi, 1968, C. IX, s. 4881-4882.

ÜST

Ziyad Ebüzziya'nın 10. yaş hatırası, 6 Eylül 1921. İsviçre'de sanatoryumda tedavi gören babası Talha Bey'e gönderilmek üzere çekilmiştir.

Annesi Adviye Hanım'ın İsyanı

“Huzûr-ı sâmi-i cenâb-ı sadâret-penâhîlerine
Ma'rûz-ı câriyânemdir

Ber-muktezâ-yı kader [kaderin cilvesiyle] devr-i Abdülhamîd Hân-ı Sâni'de zevcim merhûm Ebuzziyâ Tefvik Bey'in nefy ü tagrîbiyle [sürgün edilmesiyle] senelerce imtidâd [devam] eden âlâm u ekdâr [elem ve kederler] devr-i meşrutîyetin hulûlü ve zevcim mûmâileyhin vatan-ı muazzezimize avdeti dolayısıyla zâil olmuş iken yine son zamanlarda kader-i nâ-sâzım oğlum Velid'in Malta'ya nefyi diğer oğlum Talha'nın da verem gibi bir hastalığın ma'rûz-ı şeâmeti olması suretiyle şu sinn ü sâlimde [yaşlı halimde] çehre-i felâket-engîzini göstermiş ve bütün âilemiz ye's ü melâl içinde dem-güzâr olmakda bulunmuşdur. Âilemizin yegâne vâsita-i maişeti iki oğlumun mesailerıyla te'min edilegelmekde olmasına nazaran bugün maişet nokta-i nazarından da elim bir vaziyetde bulunuyoruz. Talha'nın bilâ-sebeb habs u tevkifi ve hakkındaki isnâdâtın avâkıb-ı müdhişesi ve hapishane-nin râtûb [rutubetli] ve muzırrûs-sıhha [sağlığa zararlı] havası içinde aylarca sürüklendirilmesi yüzünden bugün Talha verem döşeginde yatıyor. Velid ise Malta'da menfi bulunmaktadır. Evvelce tazarru'ât ve şikâyatımı ismâ' edecek [duyuracak] bir makam mevcûd değildi. Bugün hamd olsun âdil bir hükûmete nâil olmuş bulunuyoruz. Bu memleketin edebiyâtında ve sınıyî-i tab'îyesinde inkılâb vücuda getirmekle vazife-i vataniyesini tâ son dem-i hayâtına kadar ifâya çalışan Ebuzziyâ Tefvik merhumun hâtıra-i ma'neviyyesine hürmeten ve şu sinn ü sâlime merhame-ten oğlum Velid Ebuzziyâ'nın Malta'dan İstanbul'a avdeti husûsuna müsâade-i sâmiye-i cenâb-ı sadâret-penâhiyi istirhama cür'et eylerim. Ol bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

24 Teşrinisâni 1336 [24 Kasım 1920]

Tasvîr-i Efkâr gazetesî sâhibi Velid Bey'in vâlidesi
câriyeleri Adviye”

BOA, HR.SYS 2598/8, Lef 10

Au nom de sa Majesté Impériale le Sultan	
34	
Identité	Nom, Prénoms: <i>Abdullah Telhan Bey</i>
	Lettre de naissance: <i>Consule Ottomane</i>
	Consule: <i>Consule française</i>
	Nom, Prénoms de l'étranger: <i>Paul Wendling</i>
Signalement	Profession: <i>Bulgare et Roumain</i>
	Taille: <i>1,70 m</i>
	Poids: <i>65 kg</i>
	Complexion: <i>clair</i>
	Marque: <i>Marque de naissance</i>
Particularités: <i>Aucune</i>	

Passierschein	
Utazási engedély · Позволительно	
مرور تذكرة	
Nr. 12345	
zur Fahrt mit dem Balkanzug	
a Balkán vonattal való utazásra	
За путешествие с Балканской железной дорогой	
Für Herrn (Frau) <i>Abdullah Telhan Bey</i>	
Beruf, Paganstellung, Wohnort: <i>Handelsreisender, Constantinople</i>	
Stammangehörigkeit, Staatsangehörigkeit: <i>Osmanli</i>	
Ob früher andere, welche, bis wann? <i>Nein</i>	

Gültig von: 11. April 1916	
bis: 1. Mai 1916	
Zur Reise von: <i>Wien</i>	
Zur Reise nach: <i>Constantinople</i>	
Reiseweise: <i>Meerweg</i>	
Wohnort: <i>Wien</i>	
Wohnort: <i>Constantinople</i>	
Wohnort: <i>Constantinople</i>	

Genehmigung des: <i>Handelsministeriums</i>	
Ist erteilt: <i>Ja</i>	
Personenangabe: <i>Abdullah Telhan Bey</i>	
Inhaber ist wohnhaft in: <i>Constantinople</i>	
Geburtsort: <i>Constantinople</i>	
Geburtsdatum: <i>1. Mai 1882</i>	
Alter: <i>33</i> Jahre	
Geburtsort: <i>Constantinople</i>	
Für gültig im Zusammenhang mit ordnungsgemäßen Pass: <i>Ja</i>	
Ausgestellt von: <i>Constantinople</i>	

Talha Ebüzziya Bey'e ait 1916 tarihli pasaportlar.

Acı Veren Bir Kayıp

“Gazetemiz İçin Bir Ziyâ’-ı Elîm

Sermuharririmizin [Başyazar] biraderi Ebüzziyazâde Talha Bey’in İsviçre’de ufûl-i elîm ve hazîni [elemli ve hüzünlü bir ölüm]

İsviçre’de taht-ı tedâvide [tedavi altında] bulunduğu ‘Ağrâ’ senatoryumunda elîm sûrette irtihâl ettiğini dün telgrafla haber aldığımızız

Ebüzziyazâde Talha Bey merhûm ve yavrusu Ziyâd

Dün İsviçre’de hastahaneden çekilmiş kısa ve bî-rahm ve e’ mân [merhametsiz ve emansız] bir telgrafnâmenin getirdiği kara haber bütün gazetemizi müstağrak-ı [boğulmuş olmak] mâtem eylemiştir. Bu telgrafnâme sermuharririmizin biraderi Ebüzziyazâde Talha Bey’in taht-ı tedâvide bulunduğu senatoryumda irtihâlini bildirmekte idi.

Talha Bey’in hayatı müteselsil âlâm ve ızdırâbât [zincirleme elemeler ve ıstıraplar] ile geçmiştir. Daha on altı on yedi yaşında, Mektebî Sultânî’de talebe iken Sultan Hamid’in devr-i mezâlim ve fecâyî’inde bir kış günü Makriköyü’ndeki [Bakırköy] hânesinden polis ma’rifetiyle götürülmüş ve o gece sırtına bir askeri kaput atılarak Sarayburnu’ndan sandalla Haydar Paşa’ya götürülmüş, orada da daha evvel getirilmiş olan pederi ile birlikte derhal trene irkâb [bindirilme] ve Konya’ya nefyedilmiş idi. Talha Bey’in yegâne bulunan kabahati Ebüzziya’nın oğlu olması idi. Konya’da meşrutiyetin i’lânına kadar pederiyle kalmış, bu nefy macerası henüz pek genç yaşında vukû’ bulduğu içün asâbında fenâ bir te’sîr bırakmıştır. Meşrutiyetten sonra bilhassa Ebüzziya merhûmun irtihâlini müte’akib *Tasvîr-i Efkâr*’ı idâreye başlamıştır. Talha Bey son derecede fa’al, gayûr [gayretli], azimkâr bir genç olduğu içün *Tasvîr-i Efkâr*’ın bilahare iktisâb ettiği [kazandığı] feyzin hemen hemen yegâne âmili [sebebi] olmuştur. Gazete ve matbaanın daha ziyâde umûr-i idâresini tedvîr ederek tertîb ve tab’ ve sâir bütün işlere inanılmaz bir vukûf ve fa’aliyet ile bakan Talha Bey’i Tasvîr kâripleri [okuyucuları] pek tanımaz. Çünkü gazetenin umûr-i tahririyyesine [yazı işlerine] bi’l-fi’il iştirâk etmez, yalnız gazetenin ma’rûf mesleğinin muhâfazasına nezâret ile iktifâ [yetinmek] ederdi. Harb-i Umûmî içinde çekilen umûmî felaketler arasındaki fart-ı mesâ’i, Talha Bey de bir aralık teverrüm [verem olma] emârâtının görülmesine bâ’is olmuş, onun üzerine barâ-yı tedâvî [tedavi için] İsviçre’ye gitmek istemişti. Fakat o sıralarda Enver Paşa İsviçre’ye gitmeyi men’ ettiğinden Talha Bey’in vahîm bir hastalık gibi ma’zeretine ve

doktorların vesâyasına rağmen başta Enver Paşa olmak üzere Süleyman Nu'man Paşa ile Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye ikinci şube müdürü Seyfi Bey Talha Bey'in azimetine mâni' olmuşlardı. Halbuki verilen bu karar böyle melketin öz evlâdına karşı şiddetle tatbik olunurken diğer taraftan birtakım Yahudilerin berâ-yı ticâret İsviçre'ye gitmesine müsâ'ade edilmekte idi. Talha Bey ma'rûz kaldığı mûmâna'at [engelleme] karşısında kendini İstanbul'da tedavi eylemiş ve veremden kurtulmuş idi. Mütârekeden sonra hepimizin düçar olduğumuz maddî ve ma'nevî felaketlere, gazeteci olmak itibarıyla Talha Bey daha ziyâde ma'rûz kalmış ve bir aralık Ali Kemal Bey'in Dâhiliye Nâzırlığı esnâsında Kütahya'ya nefyedilmek [sürgüne gönderilmek] üzere tevkîf ve bir müddet Bekir Ağa Bölüğü'nde hapsedilmiş idi. Ali Kemal Bey'in mesâi'i sine rağmen Talha Bey nefyden kurtulup tahliye olundu. Sermuharrimizin Malta'ya sûret-i ma'lûmede i'zâmı [gönderilmek] üzerine ise gerek iki biraderin şahsının siyâsi mu'ârızları, gerek *Tasvir-i Efkâr*'ın bazı rakipleri Talha Bey'e de musallat olmuş ve onu da Anadolu'ya Ferid Paşa Hükümeti ve makâm-ı saltanat aleyhinde evrâk kaçırmak töhmetiyle bi't-tevkîf Bekir Ağa bölüğünün alt katına atmışlardı. İşte bu son mahbûsiyet esnâsında Talha Bey tekrar ve fakat gördüğü su'i-mu'âmeleden dolayı bir def'a şiddetli sûrette teverrüm etmiş, oradan yine mahfûzen Haydar Paşa Hastahanesi'ne nakl, bilâhare kefâlete rabten tahliye edilmiş ise de akabinde kan kusarak yatağa düşmüştür. Hastalığının bidâyetinde [başlarında] tekrar İsviçre'ye gitmeye teşebbüs etmiş ise de Divân-ı Harb Reisi ma'hûd Kürd Mustafa Paşa Divân-ı Harb'de ilişigi olduğu bahanesiyle zavallı gencin gitmesine müsâ'ade etmemiştir. Biraderinin Malta'dan avdetinden sonra ise bundan beş ay evvel İsviçre'ye azimet ettiği vakit hastalık çok ilerlemiş idi. Yapılan müdâvât [tedaviler] te'sir etmemiş, nihâyet biçâre genç ailesinden bütün sevdiklerinden uzak, yabancı bir memlekette yabancı ellerde irtihâl-i dâr-ı bekâ etmiştir.

Talha Bey'in ufûlü, gazetemiz için nâ-kabil-i telâfi [telafisi mümkün olmayan] bir ziyâ'-ı azîmdir. Bütün zamanı vazifesine hasr eden, gazeteciliğin ve matbaacılığın her türlü umûruna en küçük teferru'atına kadar bi-hakkın vâkîf [hakkıyla bilmek] son derece fa'al, vatana ifrât ile merbût, gayet metînu't-tab' [sağlam bir karakter], memleket için her fedakârlığa mütehammil olan Talha Bey gazetemizin aynı zamanda rûkn-i aslîsi [temel direği] idi. Biz kıymetdâr bir kardeş kaybettiğimiz gibi memleket de hakikaten değerli, namuslu, fedâkâr bir evlâdını zâyî eylemiştir.

Cenab-ı Hakk garîk-ı rahmet eyleye."

Tevhid-i Efkâr, 27 Kanunievvel 1921

Mim Mim Grubunun Taziyesi

"Se" Şu'besi Hey'et-i İdâresine

I- Talha Bey Efendinin âlem-i fâniye bi'l-vedâ' rahmet-i Rahman'a kavuşarak kendileri gibi bir pür-fazilet ve vicdân bit vücuddan ayrıldığından müteessif olan hey'et-i merkeziyyemiz merhûm müşârûnileyhin birâder-i âli-kadrleri pek mübeccel kardaşımız Velid Bey Efendi'ye ta'ziyet zımnında ve suret-i mahsûsada iki zâtı iki def'a matbaaya ve bir def'a da telefonla aradığı halde bulamamıştır. Cenâb-ı Hakk hanedân-ı ismetiyle birlikte Velid Bey Efendi'ye bi'l-sıhha ve'l-afiyye uzun ömürler, sabr-ı cemiller ihsân buyursun.

II- Hey'et-i merkeziyyemizce muhalef bulunan süvari Binbaşısı Mahmud Bey'e: Heyet-i idâreniz azalarının beş zât olması icâb ederken dört zâttan ibâret bulunması ve Yüzbaşı Hayri Beyin de infikâkı dolayısıyla hey'et-i idâreni ze azalıkda istihdam olunması tensîb olunmuştur. Mir-i mumâileyh ile birlikte teşrik-i mesâ'i olunarak şubenizin matlûb vechile hâl-i faaliyete girilmesi reca olunur.

1/1/38 Müdafaa-i Milliye Mim. He. He. He.

Mim. Mim. Grubu.

Talha Ebüzziya'nın vefat ettiği İsviçre-
Lugano'daki Agra Sanatoryumu ve
oğlu Ziyad Ebüzziya, sanatoryumun
bahçesindeki babasının mezarı
başında, 1957.

Talha Bey'in Sicil-i Ahval Kaydı

Talha Bey: Antalya Mebusu ve *Yeni Tasvir-i Efkâr* gazetesi sâhib-i imtiyâzı Ebüzziya Tevfik Bey'in oğludur. 1297 Muharrem'inin 25'inde, 27 Kanunuevvel 1295'de İstanbul'da tevellüd etmiştir.

Mekteb-i İbtidâiyyede mukâddemât-ı ulûmu [ilimlere başlangıç] ba'de't-tahsîl [tahsil ettikten sonra] Mekteb-i Sultânî'ye duhûl ve Beşinci sınıfa kadar irtikâ sene nihayetinde tefî' imtihanı icrâ edileceği sırada pederi ile beraber Konya'ya nefyedilmesine mebni ikmâl-i tahsîl edemediğinden şehâdetnâme alamadığı ve Türkçe ve Fransızca kitâbet ettiği tercüme-i hâlinde muharrerdir.

İlân-ı Meşrutiyeti müteakib Dersaadet'e gelip 14 Recep 1328'de bin kuruş maaşla Emânet Hey'et-i Fenniyesi İkinci Şu'be kitâbetine ta'yîn edilmiştir.

Rumeli Şimendifer Kumpanyasının bilet maddesinden dolayı fuzuli ikâme eylemiş olduğu dava üzerine cereyan eden muhakemede beraat kazanmıştır.

Mümâileyhin hüsn-i ifâ-yı vazife eylemekte olduğu heyet-i mezkûre müdiriyetince tenmîk [yazılmak] ve ifâ-yı vazife eylemekte olduğu makâm-ı emânetten tasdik olunmuştur.

Heyet-i Fenniye kitâbetine tarih-i ta'yiniyle maaş miktarının muvâfık-ı kayd olunduğu Muhâsebe-i Emânetin tercüme-i hâl varakası zâhırında muharrer derkanârdan anlaşılmış ve nüfus-i tezkire-i Osmâniyye sûret-i musaddakası varaka-i mezkûre ile birlikte hıfz olunmuştur.

Mümaileyhin maaşının 13 Rebiyülevvel 1329'da -1 Mart 1327- 1500 kuruşa iblâğı ve unvânının mütercim ve evrâk memurluğuna tahvîl edildiği şehremaneti sicil şubesinin 4 Temmuz 1327 tarihli vukuat pusulasıyla bildirilmiştir.

BOA, DH. SAİD. d nr. 181/77.

Ebüzziya ailesinin Bakırköy Mezarlığı'ndaki aile mezarları. 1970'li yıllarda yok edilmiştir. Fotoğrafta solda köşesi görünen Ziya'nın, ortada ve sağda görülen mezarlar ise Hadiye Ebüzziya ve Ebüzziya Tefik Bey'e aittir.

Hadiye Ebüzzîya (Ruhsan Nevvare)

(İstanbul, 10 Şubat 1884 - 16 Mart 1913)

ASIL adı Hadiye Selimoğlu Ebüzziya'dır. Oyun yazarı ve hikayecidir. Eserlerinde ve yazılarında, Ruhsan Nevvare müstear adını kullandı. Babası Burdur eşrafından Bayraktar Selimoğlu'nun torunu Ahmet Tevfik Selimoğlu, annesi Tepedelenli Ali Paşa'nın torunu Yanyalı Hayreddin Paşa'nın kızı İkbâl Hanım'dır.

Darülmuallimat'ı (Kız Öğretmen Okulu) bitirdikten sonra özel hocalardan İngilizce ve Fransızca eğitim alan Hadiye Hanım, Halide Edip Adivar ile birlikte 1908 yılında ilk kadın örgütü olan "Teali-i Nisvan Cemiyeti"ni kurmuştur. Daha sonra "Cemiyet-ı Nisvan" adını alan bu kuruluşun Halide Edip başkanlığını, kendisi de katib-i umumiliğini (genel sekreter) yapmıştır. 1909'da gazeteci Ebüzziya Tevfik Bey'in oğlu Talha ile evlenen Hadiye Hanım'ın 1911 yılında Zübeyir Ziyad isimli oğlu dünyaya gelmiştir. En verimli çağında 29 yaşında veremden ölmüş ve Bakırköy'deki aile mezarlığına defnedilmiştir.

Sanat yaşamı 1908-1909 yıllarıyla sınırlı kalan Hadiye Hanım, Darülmuallimat'ı bitirdikten sonra "Ruhsan Nevvare" takma adıyla *Aşyan*, *Mehasin*, *Musavver Muhit*, *Resimli Kitap*, *Demet* gibi dönemin önemli dergilerine yazılar göndermiştir. Ahmet Rasim tarafından bestelenmiş şarkılarının da olduğu söylenir. Bilinen en önemli eseri 1908 yılında Tahsin Nahit ile birlikte kaleme aldığı *Jön Türk* isimli oyunudur. Oğlu Ziyad Ebüzziya'nın aktardığına göre, o devirde bir genç kızın kendi adıyla bir piyes yazması hoş karşılanmayacağı endişesiyle "Ruhsan Nevvare" takma adını kullanmıştır. Bir kadın yazar tarafından kaleme alınan ve sahnelenen ilk oyun olduğu ifade edilen bu üç perdelik piyes, Mınakyan Efendi'nin Osmanlı Tiyatrosu'nda sahnelenmiştir (2 Ekim 1908). Bu eserin dışında yazarın yine Tahsin Nahit ile birlikte kaleme aldığı ifade edilen "Sanatkârlar" isimli eserine rastlanılamamıştır. "Aşkımız" isimli basılmamış manzum bir eserinin olduğu da ifade edilmektedir. Yazılarında sıklıkla, toplumsal hayatta geri planda tutulan kadının alacağı eğitimle aydınlanması, düşünsel olarak ilerlemesi ve cemiyet içerisinde yer edinmesi dile getirilmiştir. ♦

YAN SAYFA

Hadiye Selimoğlu 8 yaşında, 23 Nisan 1892.

SAĞ

Hadiye Selimoğlu, Kandilli Kız Lisesi'nde öğrenci olduğu günlerde, 1900.

KAYNAKÇA

- ♦ Ziyad Ebüzziya, "Ebüzziya Hadiye", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt 2, İstanbul: Dergâh, 1997, s. 418.
- ♦ Ömer Faruk Şerifoğlu, "Hadiye Ebüzziya", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, Cilt 1. İstanbul: YKY, 1999, s. 505.
- ♦ "Ruhsan Nevvare", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, (Ed.: Murat Yalçın), Cilt 2, İstanbul: YKY, 2003, s. 837.
- ♦ Nur Hale Gümüş, Tahsin Nahid ve Ruhsan Nevvare, Hayatları, Düzyazıları ve Ortak Eserleri Jön Türk, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, 2003.
- ♦ İhsan Işık, "Ruhsan Nevvare", *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Cilt 7, İstanbul: Elvan Yay., 2007, s. 3047.

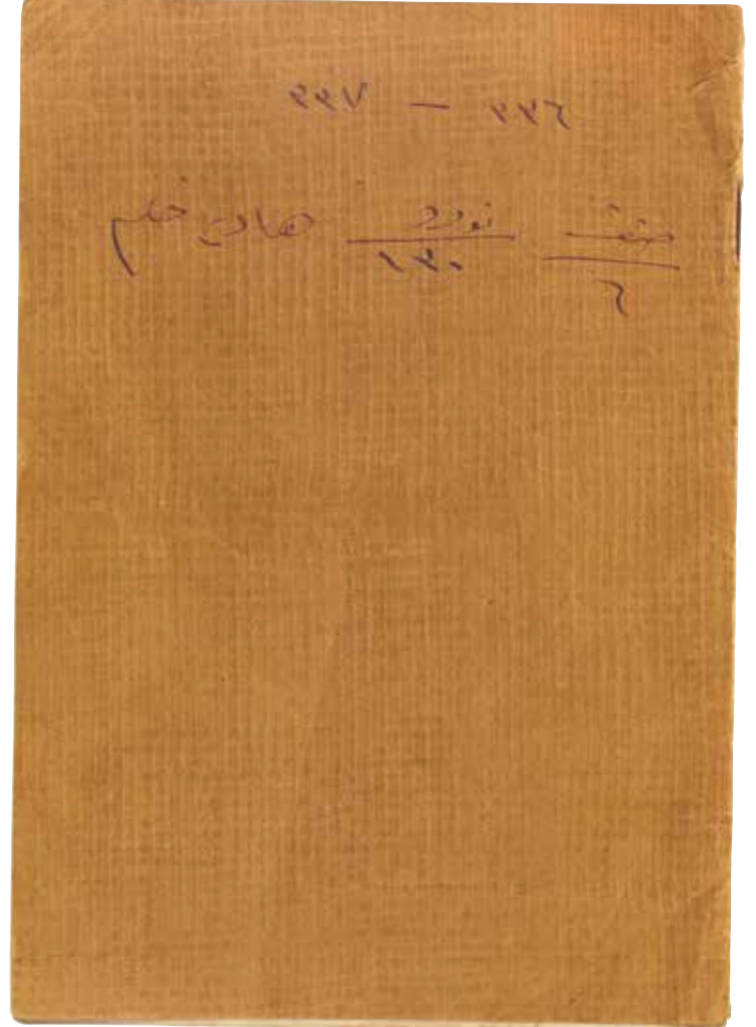
تَعَالَى نِسْوَان
بِجَمْعَتِهِ

Teali-i Nisvan [Kadını
Yüceltme] Cemiyeti
antetli kağıdı üzerinde
cemiyetin katib-i umumisi
Hadiye Hanım

KANDILLI SARAY-I İNÂS SULTÂNİSİ
Tali'âta (İkinci Derece Kız Mektebi) Mahsûs Bir Senelik Cüzüdür.
Sene-i Devriyesi
1326-1327
Adile Sultan Mekteb-i Sultânîsi [Mühür]

HADİYE HANIM'IN KANDİLİ KIZ LİSESİ KARNESİ
[1]326 - [1]327 [1910-1911]
Sınıf Numara Hadiye Hanım
6 130

İMTİHANLAR VE KAZANILAN NUMARALAR

Esâmi-i dürüs	Birinci Hususi	İkinci Hususi	Yekün	Vasati	İmtihân-ı Umûmî	Yekün	Vasatî	Mûlahazât
Ulûm-i Diniyye	8	8	8	10		9		
Lisân-ı Osmânî	10	10	10	10		10		
Tarih	6	10 (*)	8	10		9		İkinci hususide tarihden ikinci derece
Hayvanât								
Nebatât								
Tabakât								
Hikmet-i Tab'îyye								
Kimya								
Ma'lûmât-ı Ahlakiyye ve Medeniyye								
Hesâb	7	8	7	10		9		Birinci Derece
Cebir								
Hendese								
Kozmografya								
İktisâd-ı Beytî	10	9	9	10		10		
Terbiye-i Etfâl								
Almanca								
Fransızca	9	9	9	10		10		
Musiki	10	10	10	10		10		
Piyano	9	8	8	9		9		İmtihân-ı Umûmîde
Resim	10	10	10	10		10		Üçüncü derece, İkinci hususide dördüncü
Terbiye-i	10	10	10	10		10		
Bedeniyye								
Beyaz El İşleri	6	9	7	10		9		
İpek El İşleri	10	10	10	10		10		
Dikiş ve Biçki	9	9	9	9		9		
Hıfzu'l-Amme								
Tabahât								
								Hal ve hareket onda ondur
Yekün	95			109		105		

[diğer sayfalar]

Ahlaktan Kazanılan Numaralar

Hal ü hareket 10

Sa'y u Gayret 10

Dikkat 10

İntizamperverî 10

Nezâfet 10

Tâlibâtın Ahvâl-i Sıhhiyesinden

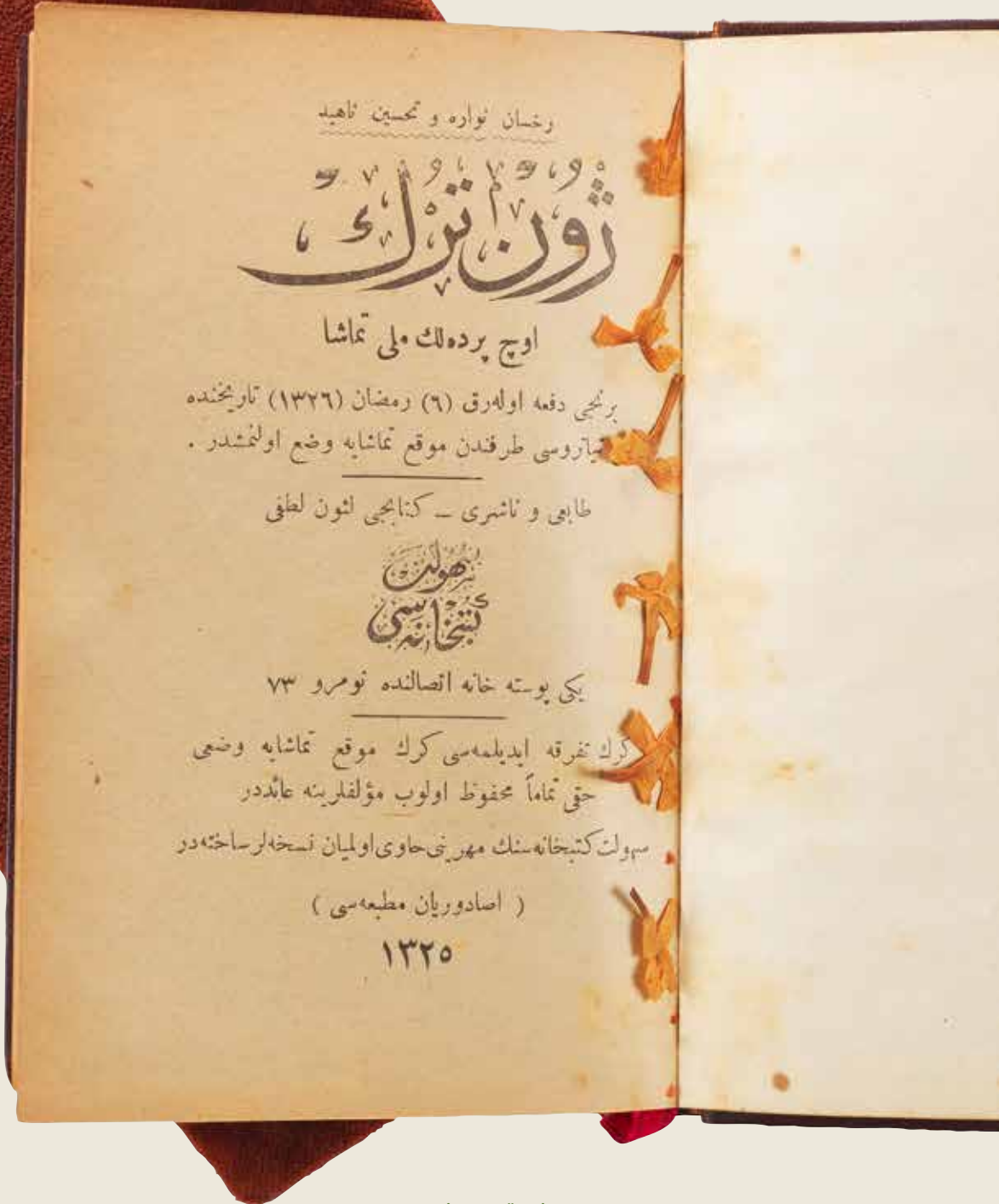
Sıkleti 38 kilo

Boyu 1,45

Yaseminli Kitap

Ruhsan Nevvare (Hadiye Ebüzziya) yazdığı ve 1325 [1909]'da Asaduryan Matbaasında basılan *Jön Türk* piyesinin aile koleksiyonundaki bu nüshasının çok özel bir öyküsü vardır. 1918 yılında 7 yaşında olan Ziyad Ebüzziya, Küçük Moda'daki evlerinin bahçesindeki

Hadiye Ebüzziya'nın Ruhsan Nevvare müstear adla yazdığı *Jön Türk* adlı eserinin sayfaları arasında oğlu ve kocası tarafından kurutulmuş yasemin çiçekleri. Ruhsan Nevvare – Tahsin Nahid, *Jön Türk*, üç perdelik milli temaşa, naşiri: Kitapçı Leon Lütfi, İstanbul, 1325 [1909], 80 s.

yasemin ağacının dökülen çiçek ve yapraklarını hergün toplayarak akşam babası Talha Beye vermiş ve bu kitabın arasında kurutmuşlardır. Çünkü evde, 3 yaşında iken kaybettiği ve kokusundan bile emin olmadığı annesinin yasemini çok sevdiği anlatılmaktadır. Annesinin kokusu olarak zihnine yerleşen yasemin çiçeği ve yapraklarıyla dolu, 86 sayfalık bu kitapçığı kadife bir kılıf içinde ömür-boyu saklamış ve 1994'te vefatından kısa bir süre önce,

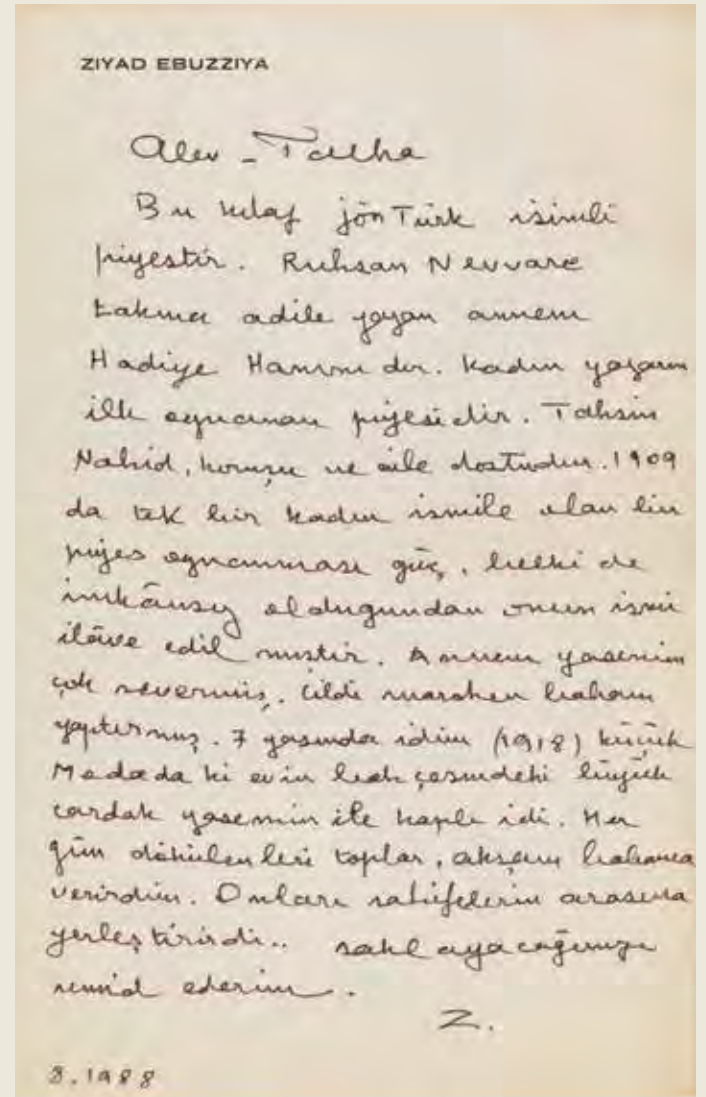
asistanlığını yapan Ömer Faruk Şerifoğlu'na içine daha önce yazdığı notla beraber hediye etmiştir.

2002'deYapı Kredi Kültür Merkezi'nde "Hisseli Harikalar Kumpanyası - Meraklılarından Sıradışı Objeler" sergisinde de sergilenen kitabın içindeki çiçekler ve yaprakların yavaş yavaş eriyip tozlandığını fark eden Şerifoğlu, 2014 yılında kitabı ve öyküyü ressam Tayfun Erdoğan ile paylaşır. Kurutulmuş çiçek ve yaprakları resminin asli malzemesi olarak kullanan Tayfun Bey, öyküsünden de etkilendiği bu kitabın içindeki çiçek ve yaprakların büyük kısmını kullanarak Hadiye Hanım'ın anısına bir sanat eseri oluşturur. Karşılıklı iki sayfa şeklinde bir kompozisyona Hadiye Hanım'ın silueti de yerleştirilmiş, böylelikle Hadiye Hanım, Talha Bey ve Ziyad Bey'in asırlık sevgi ve bağlılıkları, bu defa bir esere dönüşerek yeni bir ömür kazanmış olur.

Ruhları şad olsun. ♦

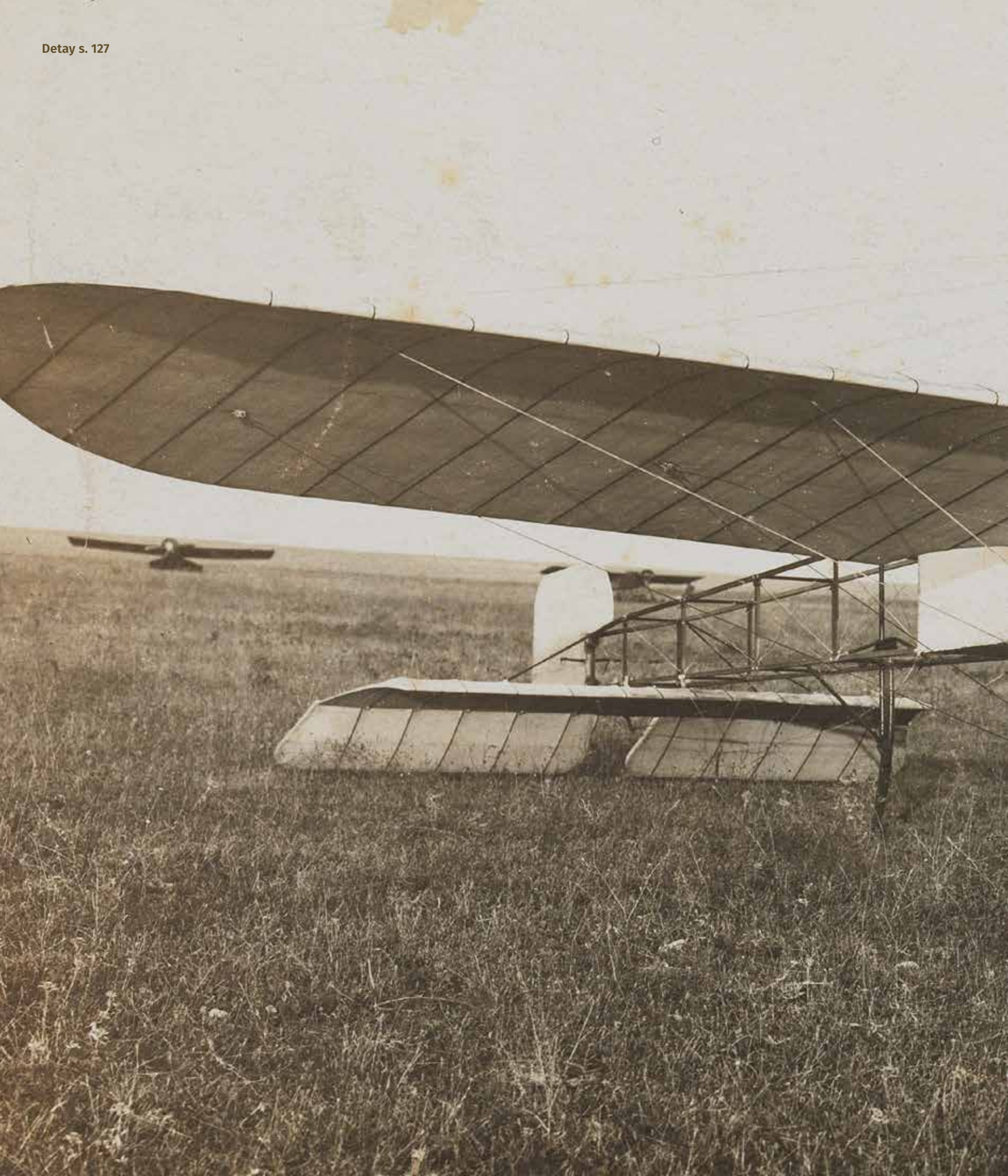
"Yaseminli Kitap"a dair
Ziyad Ebüzziya'nın kızı
Alev ve oğlu Talha'ya
hitaben kaleme aldığı not.

Tayfun Erdoğmuş,
Hadiye Hanım'ın Anısına,
tuval üzerine karışık teknik,
30 x 40 cm.

Velid Ebüzziya

(İstanbul, 1881 - 12 Ocak 1945)

ÜST

Velid Ebüzziya Bey,
İstanbul'un işgal
yıllarındaki kahramanlıkları
sebebiyle, 9 Nisan 1922'de
İstiklal Madalyası ile
ödüllendirilmiştir.

SAĞ

Velid Ebüzziya'nın nüfus
hüviyet cüzdanı.

YAN SAYFA

Velid Ebüzziya, 1920.

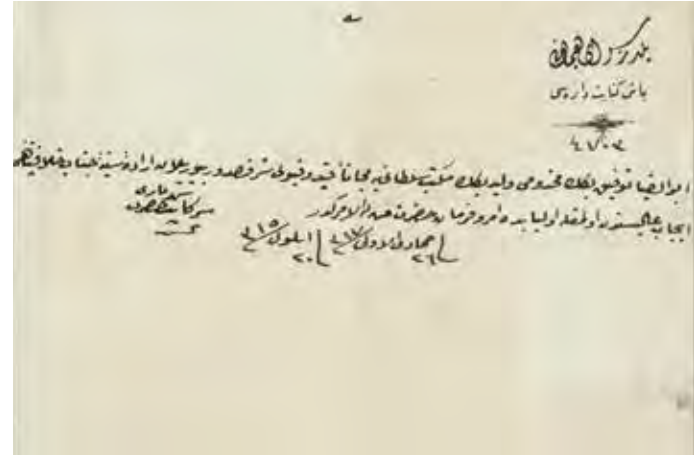

EBÜZZİYA Tefvik Bey ile Advîye Hanım'ın üçüncü ve küçük oğlu olan Abdurrahman Velid Ebüzziya, İstanbul Sultanahmet'te doğmuştur. Tam adı Abdurrahman Velid'dir. Bakırköy'de Behram Ağa İlkokulu'nda başladığı eğitimine, 1893'te Mekteb-i Sultânî'de (Galatasaray Lisesi) devam eder.

“Ebüzziya Tefvik Bey'in mahdûmu Velid Bey'in Mekteb-i Sultânî'ye meccânen kayd ve kabulü şerefsudûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî icâb-ı âlisinden olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

26 Cemaziyevevvel 1317/ 20 Eylül 1315 [2 Ekim 1899]
Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî Tahsin”

BOA, MF.MKT 471/4 [2 Ekim 1889]

Aile ismi, yani lâkab ve şöreti	Ebüzziya
Adı	Abdurrahman Velid B.
Babasının adı	Mehmet Tefvik B.
Anasının adı	Ölü Advîye H.
Doğum yeri	İstanbul
Doğum tarihi	1299 1298

Tevhid-i Efkâr gazetesi sahibi
ve başyazarı Velid Ebüzzîya,
matbaadaki masasında, 1925

YAN SAYFA

Velid Ebüzzîya'nın muhtemelen
kaleminden Ebüzzîya Tevfik
Bey'in gençliği ve yaşlılığı,
muhtemelen Ebüzzîya Takvim'i
için çizilmiş iki portre.

10 Nisan 1900'de 9. Sınıf öğrencisi iken, aynı okulda son sınıf öğrencisi olan ağabeyi Talha ile babasının, Konya'ya sürgün edilmesi üzerine Velid de okulda uzaklaştırılarak göz hapsine alınır. Bu yıllarda, evlerinin yakınındaki Fransız Frerler Mektebi'nin (Bakırköy Notre dame du Rosaire Fransız Koleji) duvarından gizlice atlayarak okuldaki papazlardan ders alarak Fransızcasını ilerletir. Annesinin Arapça'ya vakıf olması sayesinde, kendisinin de gayretiyle Arapça, Farsça ve Almanca öğrenir. Aynı süreçte, Konya'da sürgün olan babası da oğluna mektupla dil ve edebiyat dersleri verir. Göz hapsinin sona ermesinden sonra Galatasaray Lisesi'nden olumlu bir cevap alamayınca öğrenimini Fransız Saint-Benoit Lisesi'nde tamamlar. 1904'te Mekteb-i Hukuk'a başlayan Velid Bey, ailesinin geçimini üstlenmek zorunda kaldığı için iyi derecedeki

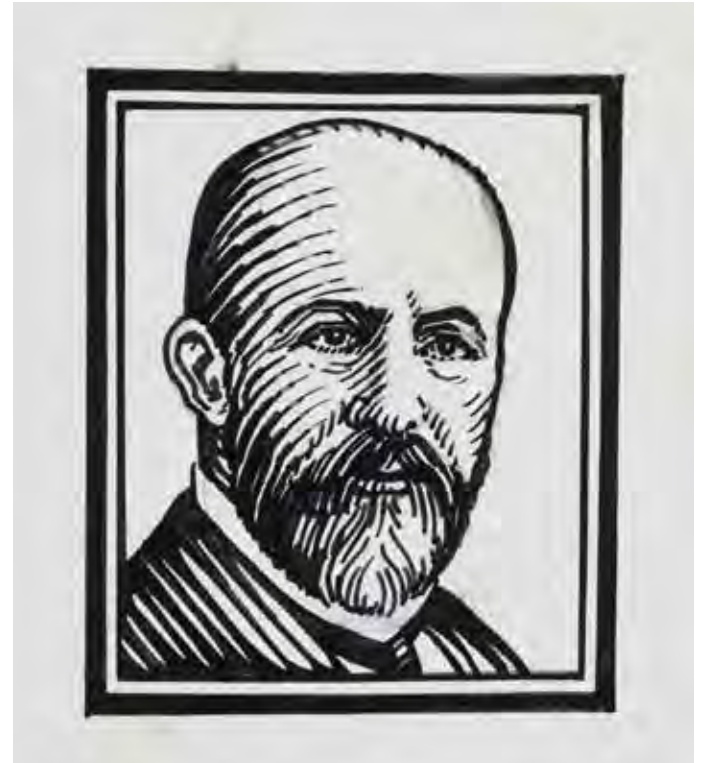
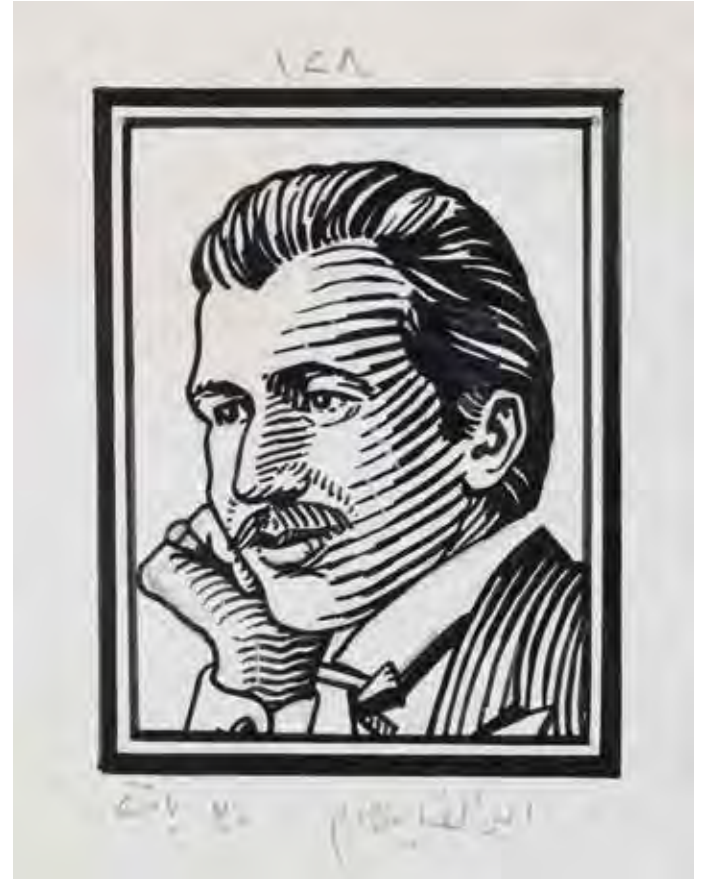
Fransızcasıyla, Duyûn-ı Umûmiyye İdaresi Tercüme Kalemi'nde açılan memurluk sınavını kazanarak 1906'da memuriyete başlar ve hukuk eğitimini yarım bırakır.

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine çıkarılan genel afra sürgün bulundukları Konya'dan dönen babası ve ağabeyi, Ebüzziya Matbaasını yeniden canlandırarak aile meslekleri olan matbacılığa devam eder. Velid ise yarım kalan hukuk eğitimini tamamlaması için Paris'e gönderilir (1910). Velid Bey, üçüncü sınıftan başladığı Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni tamamlamakla yetinmez, bir taraftan da *Sciences Politiques* okur. Aileden gelen gazetecilik merakıyla, eğitim hayatını sürdürürken diğer taraftan da Fransa'nın ünlü gazeteleri *Le Temps* ve *Le Figaro*'da stajyer olarak çalışır.

İstanbul'a dönüşünü müteakip Ekim 1912'de babası Ebüzziya Tevfik'in sahibi olduğu *Yeni Tasvir-i Efkâr*'da gazeteciliğe adım atar. Velid Bey'in gazeteye asıl büyük katkısı yazılarından çok, Fransa'daki gördüğü şekil ve teknik yenilikleri gazeteye kazandırmak olur. O güne kadar görsel öğelere pek yer verilmeyen Türk basınında, *Tasvir-i Efkâr* harita, resim, karikatür ve fotoğraf gibi görsel malzemelerin kullanılmasına ve bu amaçla ressam ve fotoğrafçı istihdam edilmesine öncülük etmiştir. 8 Aralık 1912 tarihli *Tasvir-i Efkâr*'ın 612. sayısında "Yine Fırsatlar Kaçırılmış Olmayalım!" başlıklı ilk yazısı babasına hürmeten/izafeten "Ebüzziyazade" imzasıyla yayınlamış ve babası gibi hayatının sonuna kadar bu ismi kullanmıştır. Zaman içerisinde, A. Velid, A. Veysi, Osman Vehbi, Selim Sabit, A. Yasin ve Ömer Vasfi gibi müstear isimlerle de çeşitli haber ve yazılar kaleme almıştır.

Babaları Ebüzziya Tevfik'in 27 Ocak 1913'te vefatından sonra, *Tasvir-i Efkâr*'da ağabeyi Talha Bey idari işleri, Velid Bey de yazı işlerinin sorumluluğunu üstlenerek birlikte çalışmışlardır. İki kardeşin, babalarının aksine İttihat ve Terakki hareketine mesafeli duruşları, gazetenin başyazarı ve sıkı bir İttihatçı olan Yunus Nadi'nin *Tasvir-i Efkâr*'dan ayrılmasıyla sonuçlanır.

Bu dönemde birbiri ardına değişen hükümetler, sıkıyönetimler, ekonomik dar boğaz, siyasi çekişmeler ve I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle uygulanmaya başlanan ağır sansür, gazeteciliği çok güç ve tehlikeli bir hale getirmiş; iki kardeşin baba yadigarı ve yegâne meşgaleleri olan *Tasvir-i Efkâr*, İstanbul'da en çok satılan gazete olmasına rağmen defalarca kapatılmış, her defasında ellerinde bulundurdıkları yedek imtiyazlarla kapanan gazetenin yerine yeni bir isimle (*Yeni Tasvir-i Efkâr*, *Tasfir-i Efkâr*, *Tesvir-i Efkâr*, *Tefsir-i Efkâr*, *İntihâb-ı Efkâr* ve *Tevhid-i Efkâr*) yayın hayatına devam etmişlerdir.

Talha ve Velid Beyler, babalarından sadece gazeteyi değil, Matbaa-i Ebüzziya'yı da devralmışlar ve dönemin dünyada sayılı matbaalarından biri olarak yayıncılık mesleğini sürdürmüşlerdir. Birbiri ardına yaşanan faciaların üzerine ağabey Talha Bey'in 23 Aralık 1921'de vefatından sonra yalnız kalan Velid Bey, aileden gelen gazetecilik geleneğiyle, gazete sahibi, başyazar, foto muhabiri, gazetenin yazı ve idare heyetinde almış olduğu görevlerle mesleğin her aşamasında bulunmuştur. Gazetecilik mesleği, misyonu ve etiğiyle ilgili görüşlerini yazılarında çeşitli vesilelerle dile getirmiş, başında olduğu gazete ve matbaa döneminde adeta bir okul gibi pek çok isim yetiştirmiştir.

29 Mayıs 1919'da İstanbul Matbuat Cemiyeti başkanı seçilen Velid Bey, İstanbul'un işgali sırasında, Şehzadebaşı Karakolu'nda İngilizlerce şehit edilen askerlerin fotoğraflarını çekerek çoğalttığı ve el konulmasına fırsat vermediği için tutuklanarak 27 Mart 1920'de Malta'ya sürülür. Mütarekeden sonra ilk direniş örgütü Mim Mim (Müdafaa-i Milliye) Gurubu'nun kurucuları arasında yer alır ve Mim Mim Gurubu'nda özellikle Anadolu'ya cephaneye kaçırılmasında aktif görev üstlenir. Ağabeyi Talha Bey'in ölümle pençeleştiği günlerde 9 Aralık 1921'de, işgal altındaki şehirde Zeytinburnu ve Maçka silahhanelerinden kaçırdıkları 40 bin sandık cephaneyi, Ladin adlı köhne bir vapura yükleyerek, 6 gün süren zorlu bir yolculukla İnebolu'ya ulaştırmıştır.

İnebolu'da cephaneyi teslim ettikleri Milli Müdafa Vekili Refet Paşa, teşekkür ettikten sonra getirilen cephaneye karşısındaki sevincini belirtmek için "Bu cephaneyi yabancı bir el getirmiş olsaydı, hiç düşünmeden bol bol hak ettiği bir milyon lirayı kendisine verirdik. Şimdi size bile yüz bin lira vermeye amadeyiz..." bu sözler üzerine Velid Bey biraz soğuk, sinirli ve alıngan bir tavırla: "Para lafına ne gerek vardı ve bu semahat [cömertlik] nereden? Vatan hizmetini para ile ödemeye kalkmak hakkını size kim verdi beyefendi" cümleleriyle cevap verir. Milli Mücadele için hayati önemdeki bu faaliyeti gerçekleştiren 17 kişi, Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa'nın teklifi üzerine 22 Nisan 1922'de İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Velid Bey'in bir vatandaşlık vazifesi olarak gördüğü bu faaliyeti ve İstiklal Madalyası, ancak 1924'te İstiklal Mahkemesi'nde yargılanırken gündeme gelmiş ve duyulmuştur.

Velid Bey'in İstiklal Madalyası ile taltifi hakkında Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa'nın MM Grubu Teşkilat Heyeti'ne gönderdiği mektubun sureti:

YAN SAYFA

Velid Ebüzziya'nın muhtemelen kaleminden yine Ebüzziya Takvim'i için çizilmiş iki resim. Ali Emiri Kütüphanesi ve Süleymaniye Kitabevi.

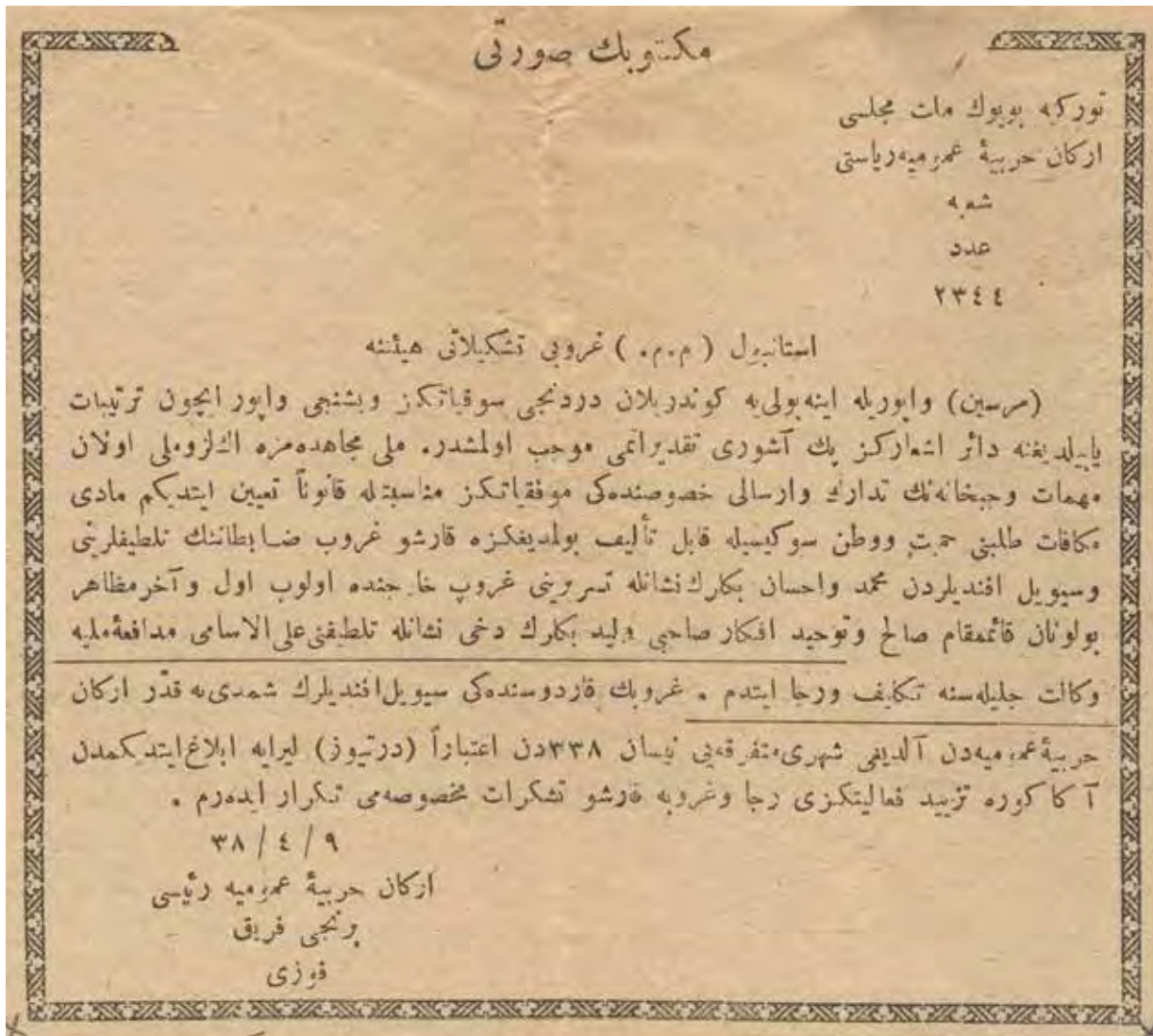
ÜST

Mudanya Mütarekesi'nin imzası sonrasında İsmet Paşa ile birlikte: "Mudanya'da Velid Bey'in güzel sözleriyle konuşurken, İsmet"

SAĞ

Yunus Nadi Bey, 27 Haziran 1339 [1923].

“Türkiye Büyük Millet Meclisi
Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti
Şube
Aded
2344

İstanbul M.M. Grubu Teşkilatı Heyetine
Mersin vapuruyla İnebolu’ya gönderilen dördüncü
sevkiyatınız ve beşinci vapur için tertibat yapıldığına dair
işarınız pek aşırı takdiratımı mucib olmuştur. Milli mücahe-
demize en lüzumlu olan mühimmat ve cebhanenin tedarik
ve irsali hususundaki muvaffakiyatınız münasebetiyle
kanunen tayin ettiğim maddî mükâfat talebini hamiyet ve
vatan sevgisiyle kâbil-i telif bulmadığınıza karşı Grub
zabitanının taltiflerini ve sivil efendilerden Mehmed ve

İhsan Bey’lerin nişanla tesirini, grub haricinde olup evvel ve
ahir müzahir bulunan Kaymakam Salih ve *Tevhid-i Efkâr*
sahibi Velid Bey’lerin dahi nişanla taltifini alelesamî Müda-
faa-i Milliye Vekâlet-i Celîlesine teklif ve rica ettim. Grubun
kadrosundaki sivil efendilerin şimdiye kadar Erkân-ı Harbi-
ye-i Umumiye’den aldığı şehri müteferrikayı Nisan 338’den
itibaren (dört yüz) liraya iblağ ettiğimden ona göre tezyid-i
faaliyetinizi rica ve gruba karşı teşekkürat-ı mahsusamı
tekrar ederim.

9/4/38 [1922]

Erkân-ı Harbiye Umumiye Reisi
Birinci Ferik
Fevzi

Tevhid-i Efkâr, 31 Kânun-ı Evvel 1339 [Aralık 1923]

Memleket kültürüne en büyük hizmetin okuyuculara doğru bilgi vermek suretiyle olacağına inanan Velid Bey, gazeteciliğin bu yönüyle kutsal bir meslek olduğunu, savaşta ülkesini koruyan bir askerin yaptığı görev ne kadar şerefliyse, gazeteciliğin de o kadar şerefli bir meslek olduğunu dile getirmiştir. Mesleğini hiçbir zaman kişisel fayda sağlama aracı olarak görmemiş, nitekim Lozan görüşmelerinde Türk heyetine eşlik eden gazetecilerin her birine ödenek ayrılmışken, sadece Velid Bey, görüşmeleri gazeteci sıfatıyla takip edeceği gerekçesiyle, devlet hazinesinden ayrılan ödeneği kabul etmemiştir.

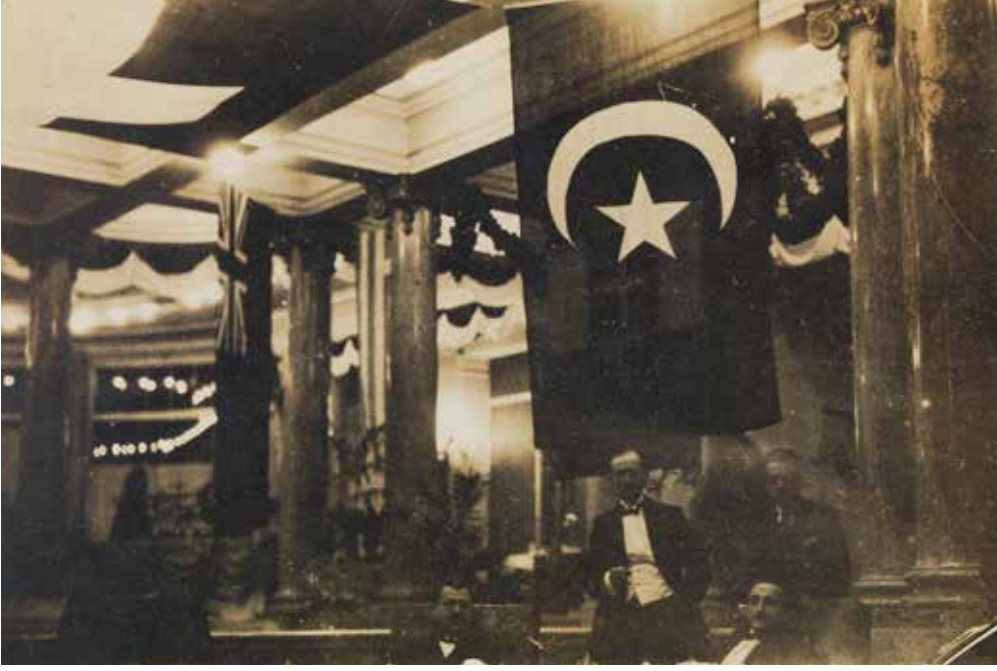
Basını toplumun nabzını tutan en önemli araçlardan biri olarak gören Velid Bey, ülkeyi yönetenlerin, yayınlanan eleştiri, şikâyet ve hoşnutsuzlukları, gazetecilerin şahsi düşüncelerinden ziyade toplumun genel kabulünün gazetelere yansımaları olarak değerlendirmeleri gerektiği görüşündedir. Ona göre gazeteciliğin kendisine sağladığı hiçbir menfaat bulunmamaktadır. Mesleğinden tek beklentisi “kemal-i hulus ve samimiyetle dilimizin döndüğü kadar doğru yolu göstermektir. Zaten naçiz yazılarımızın üç beş kadirşinas kulağında yer bulabileceği ümididir ki bize bıkmadan usanmadan, her gün bu suretle kalbimizi dökmek kuvvetini veriyor” (*Tevhid-i Efkâr*, 27 Mart 1923).

Milli Mücadele’de aktif roller üstlenen pek çok kişi gibi yeni devletin kurulması ve Cumhuriyet’in ilanı sürecinde farklı düşünceleri sebebiyle Velid Bey de payına almış ve dönemin muhalif bir gazetecisi olarak konumlandırılmıştır. Esasen Cumhuriyet idaresinden ziyade Cumhuriyetin ilan ediliş biçimine ve saltanatın kaldırılmasına rağmen yeni devletin saltanatvari bir yapıya bürünmesine getirdiği eleştirilerden dolayı çeşitli iddialar ve ithamlarla karşılaşmış, bazı yazarlar tarafından “mürteci” sıfatıyla nitelenmiştir. Kaleme aldığı tenkitleri, Takrir-i Sükûn Kanunu, Hilafet meselesi ve İzmir Suikastı sebebiyle iki kez İstiklal Mahkemesi’nde yargılanmış ve beraat etmiştir. Hukuki olmaktan ziyade siyasi yönü ağır basan bu yargılamalar sonucunda başta Velid Bey olmak üzere Hüseyin Cahit, Eşref Edip gibi dönemin önde gelen pek çok gazetecisi mesleğine ara vermek zorunda kalmışlardır. Velid Bey de 1925’ten 1934’e kadar yazmamış, sadece matbaacılıkla meşgul olmuştur.

Aralarındaki soğukluğa, içeriğinde Velid Bey aleyhine cümleler olmasına rağmen, Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün 15-20 Ekim 1927’de kürsüden okuduğu *Nutuk*’un Türk Tayyare Cemiyeti tarafından yaptırılan ilk lüks edisyonu Matbaa-i Ebüzziya’da basılmış, kapak tasarımı ve iç süslemeleri ve kufi yazıların tamamı Velid Bey tarafından hazırlanmıştır.

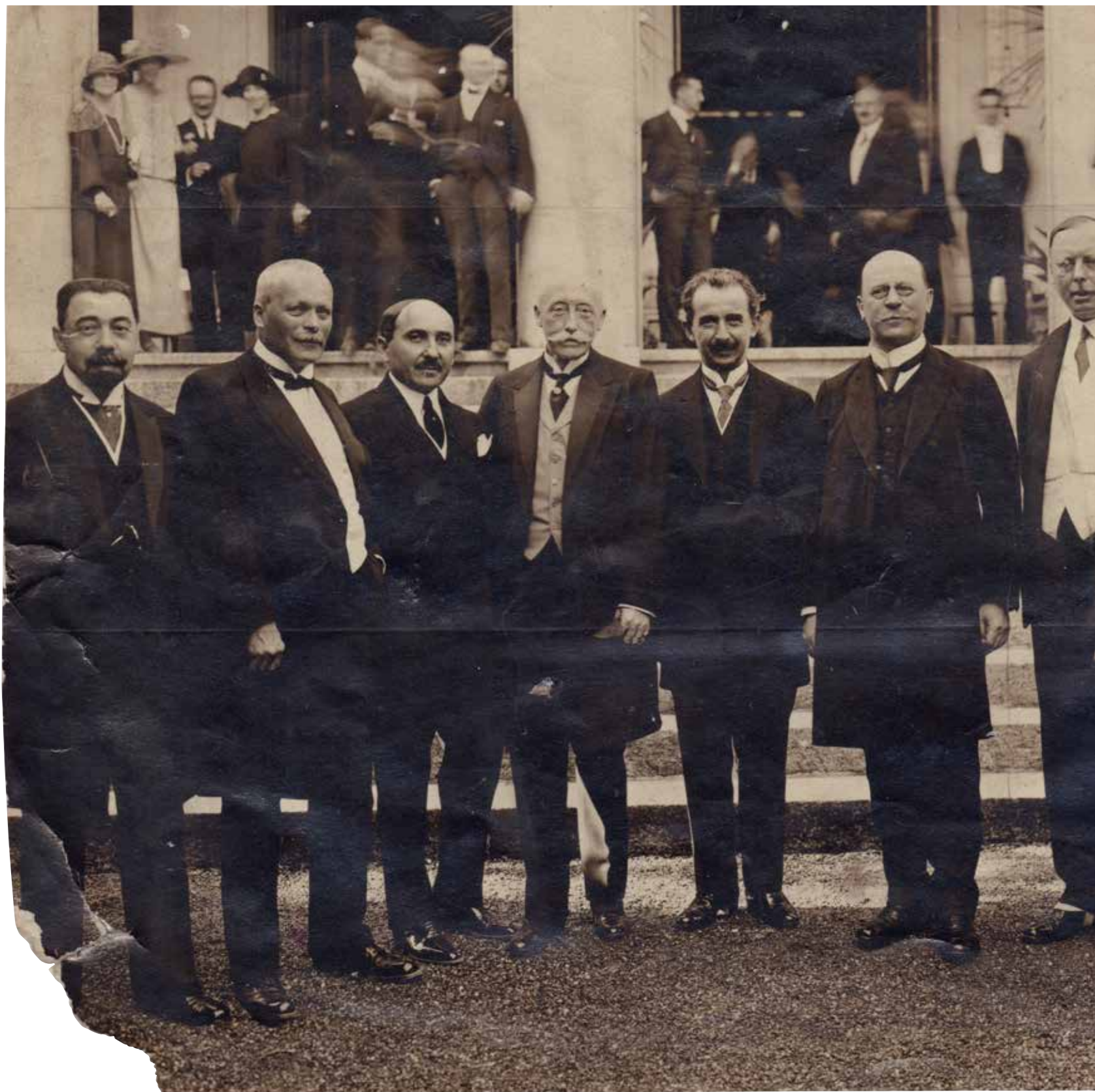
Kapak, sayfa süslemeleri ve baskısını Velid Ebüzziya Bey’in yaptığı Gazi Mustafa Kemal’in [Atatürk] *Nutuk* adlı eserinin 1927 tarihli ilk lüks baskısı.

SOL

“Lozan Antlaşmasının imzalanması dolayısıyla Türk Heyeti’nin verdiği ziyâfet için donatılmış Lozan Palas (veya Möntrö Palas) salonunda, (sağdan itibaren) Ahmed Emin Yalman, Kemal Salih Sel (oturan) ve Velid Bey.

1940'ta ağabeyi Talha'nın oğlu Ziyad Ebüzziya'nın kurduğu *Tasvir-i Efkâr*'da başyazarlığa başlamışsa da siyasi atmosferin uygun olmaması ve gazeteye zarar getirebileceği endişesiyle bir müddet sonra yazılarına yine son vermiştir. 1943'te başladığı Ebüzziya Takvimi'ni ise ancak 3 yıl çıkarabilmiş, daha sonra yeğeni Ziyad Ebüzziya devam ettirmiştir.

1944 sonlarında bir ay kadar zatürre hastalığıyla mücadele etmiş, 15 gün Beyoğlu Alman Hastanesinde tedavi gördükten sonra 12 Ocak 1945 günü zatürreye bağlı kalp yetmezliğinden vefat etmiştir. Cenazesinde bizzat bulunan Reşat Ekrem Koçu'nun aktardığına göre büyük bir kalabalığın katıldığı cenazesi Beyazıt Camii'ndeki cenaze namazından sonra Yenikapı Tren İstasyonu üzerinden Bakırköy'deki aile kabristanına götürülerek defnedilmiştir. 1970'li yıllarda Bakırköy'deki mezarlık alanındaki yol düzenlemeleri sırasında aile mezarlığı, taşlarıyla birlikte yok edilmiştir.

Velid Ebüzziya'nın Muzafer Hanım ile evliliğinden Ömer Selim (1921-1977) adında bir oğlu olmuştur.

Reşat Ekrem Koçu cenazesinin kaldırılışını şöyle anlatıyor: "... Kar bir karış, tipi bütün dehşeti ile devam ediyor. Bayazıt Camii'nin musalla taşlarında iki tabut, biri Velid Ebüzziya'nın, öbürü General Ali Fuad Cebesoy'un validesi Zekiye Hanımefendi'nin, bir de, bir tahta parçası üzerinde, üstüne mor grep ilıştırılmış bir kundak... Namazlar kılındı, cenazeler kalkıyor... Bando, yüz kişi kadar resmî temsilciler, polisler, askerler Zekiye Hanımın tabutunu almış, Vezneciler'e doğru yürüyor, Chopin'in cenaze marşının nağmeleri karayel ile savrula savrula uzaklaşıyor. Kundak, yanında üç arkadaşı bulunan bir babanın kucağında, mor yemeni, grep bir zambak yaprağı gibi uçuyor... Velid Bey Yenikapı İstasyonu'na ve oradan trenle Bakırköyü'ne götürülecek. Bando yok, resmî temsilciler yok, ama o tabutun ardında, koca İstanbul şehri var, tabaka tabaka, sınıf sınıf Türk milleti var..."

Lozan Barış Antlaşmasının imzasından sonra günün kahramanı İsmet Paşa tarafından Burpuvâz Otelinde verilen çay ziyafetinden sonra İsmet Paşa, delegelerle (sodan sağa): Stanciof (Bulgaristan), Caclamanos (Yunanistan), M. Iovonovitch (Sırp-Hırvat-Sloven), Gn. Pelle (Fransa), İsmat İnönü, Scheurer (İsviçre Cumhurbaşkanı) Sir H. Rumbold (İngiltere), C. Diamandy (Romanya), C. Carroni (İtalya), K. Otchiai (Japonya).

Yusuf Çağlar Arşivi

O gün cenazede bulunmuş Üsküdarlı halk şâiri Vâsıf Hoca'nın yazdığı tarihtir:

*Fırtınaya tipiye aldırış iden mi var
Toprağa verilecek vatanperverin biri
Beş namaz vakti ile çıkdı tarihin üstad
Tevhid'cinin ardında koca İstanbul şehri.*

Tarih kıtası 5 rakamı ile tâmiyelidir: 1950 - 5 = 1945.

Türk Basınına pek çok ilki gerçekleştiren Velid Ebüzziya'nın vefatından sonra kaleme alınan yazılarda, "Babıali'nin Yüz Akı", "Türk Matbuatının Yüz Akı" şeklindeki nitelemeler bir abartıdan ziyade durum tespittir. Günlük yazılarında kendisinden ve özel yaşamından neredeyse hiç bahsetmeyen, kalemini sadece ve sadece hakkın ve doğrunun hizmetine adanmış Velid Ebüzziya'yı çağdaş Türk gazeteciliğinin kurucusu olarak kabul etmek gerekmektedir.

ESERLERİ

- ◆ *Kuyruklu Yıldızlar ve Halley Kevkeb-i Kisvedarı, Neler Olacak?*, İstanbul, 1912.
- ◆ *Şerlok Holmes Sergüzeştleri* (tercüme), İstanbul, 1912.
- ◆ *Girid: Mazisi, Hali, İstikbali*, İstanbul, 1913.
- ◆ *Tayyarecilik: Mazisi, Ehemmiyeti, Terakkiyat-ı Hazırası*, İstanbul, 1913.
- ◆ *Türkiye Demiryolları Cep Atlası*, İstanbul, 1931.
- ◆ *Fen ve Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul, 1945.

ÜST

Velid Ebüzziya, matbaadaki odasında, 1939.

YAN SAYFA, ÜST

Matbaa-i Ebüzziya'nın hurufat cetveli.

YAN SAYFA, ALT

Velid Bey'in telif eserleri.

MATBAAI EBÜZZİYA			MATBAAI EBÜZZİYA		
İstanbul — Nuruosmaniye Şeref sokağı Tel. İst. 520			İstanbul — Nuruosmaniye Şeref sokağı Tel. İst. 520		
Sıra No.	Punt.		Sıra No.	Punt.	
1	10	Matbaai Ebüzziya İstanbul Nuruosmaniye Şeref sokağı Telefon İST. 520 MATBAAI EBÜZZİYA İSTANBUL NURUOSMANİYE ŞEREF	1	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
2	10	Matbaai Ebüzziya İstanbul Nuruosmaniye Şeref sokağı Telefon MATBAAI EBÜZZİYA İSTANBUL NURUOSMANİYE ŞEREF	2	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
3	10	Matbaai Ebüzziya İstanbul Nuruosmaniye Şeref sokağı MATBAAI EBÜZZİYA İSTANBUL NURUOSMANİYE	3	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
4	10	Matbaai Ebüzziya İstanbul Nuruosmaniye Şeref sokağı Telefon MATBAAI EBÜZZİYA İSTANBUL NURUOSMANİYE ŞEREF	4	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
5	10	Matbaai Ebüzziya İstanbul Nuruosmaniye Şeref sokağı Tel. MATBAAI EBÜZZİYA İSTANBUL NURUOSMANİYE	5	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
6	10	Matbaai Ebüzziya İstanbul Nuruosmaniye Şeref sokağı MATBAAI EBÜZZİYA İSTANBUL NURUOSMANİYE	6	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
7	10	Matbaai Ebüzziya İstanbul Nuruosmaniye Şeref sokağı MATBAAI EBÜZZİYA İSTANBUL NURUOSMANİYE	7	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
8	10	Matbaai Ebüzziya İstanbul Nuruosmaniye Şeref sokağı MATBAAI EBÜZZİYA İSTANBUL NURUOSMANİYE	8	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
9	10	Matbaai Ebüzziya İstanbul Nuruosmaniye MATBAAI EBÜZZİYA İSTANBUL	9	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
10	10	Matbaai Ebüzziya İstanbul MATBAAI EBÜZZİYA	10	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
11	10	Matbaai Ebüzziya İstanbul Nuruosmaniye Şeref sokağı Telefon İST. 520	11	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
			12	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
			13	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
			14	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
			15	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
			16	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
			17	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
			18	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
			19	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
			20	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
			21	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
			22	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
			23	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
			24	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret
			25	10	Imprimerie Ebuzzia Constantinople Nouruosmanie Rue Cheret

Velid Ebüzzîya'nın Çanakkale Fotoğrafları

Türk basın tarihinin ilk foto muhabirlerinden olan Velid Ebüzzîya'nın 1915'te Çanakkale Savaşları sırasında uçaktan çektiği cephe fotoğraflarını zamanında gazetesi *Tevhid-i Efkâr*'da yayımlamıştır. Çanakkale'deki düşman cephelerini ve karargâhlarını deşifre eden bu fotoğraflar, birkaç yıl sonra İstanbul'un işgali üzerine Velid Bey'in Malta'ya sürgün edilmesinin gerekçelerinden biri olur.

“Karârgâh-ı Umûma II. Şube Riyâset-i cânibine,
Ma'rûzdur

Tasvîr-i Efkâr gazetesi nâmına Gelibolu ve Kal'a-yı Sultâniyye'deki nnezdinde Harp muhabiri sıfatıyla azimet edeceğimden muhâbirin tâbî' tutuldukları husûsât ve şerâite [şartlar] tamamıyla rî'âyet etmek üzere yedime bir kıt'a vesika itası hususuna müsâ'adeleri recâ olunur ol bâbda

31 Mayıs 1331

Tasvîr-i Efkâr sahip ve müdürlerinden Ebüzzîyazâde Velid [İmza]”

“Polis Müdür-i Umûmilîğine;

Mümâileyhe vesika verilmek için muktazi hüsn-i hal varakasının [temiz kağıdı] tanzim ve rabten i'âdesi reca olunur.

5 Haziran 1331 Karargâh-ı Umûmî İstihbârât Şubesi
Müdürü Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı”

BOA, DH.EUM.VRK 25/28 [13 Haziran 1915]

ÜST

Çanakkale, Galte Teyyare Karargâhı, 2 Teşrinisani 1331 [15 Kasım 1915].

ORTADAKİ

Velid Bey (sağda) Yesilköy'den uçmaya hazırlanıyor, 1915.

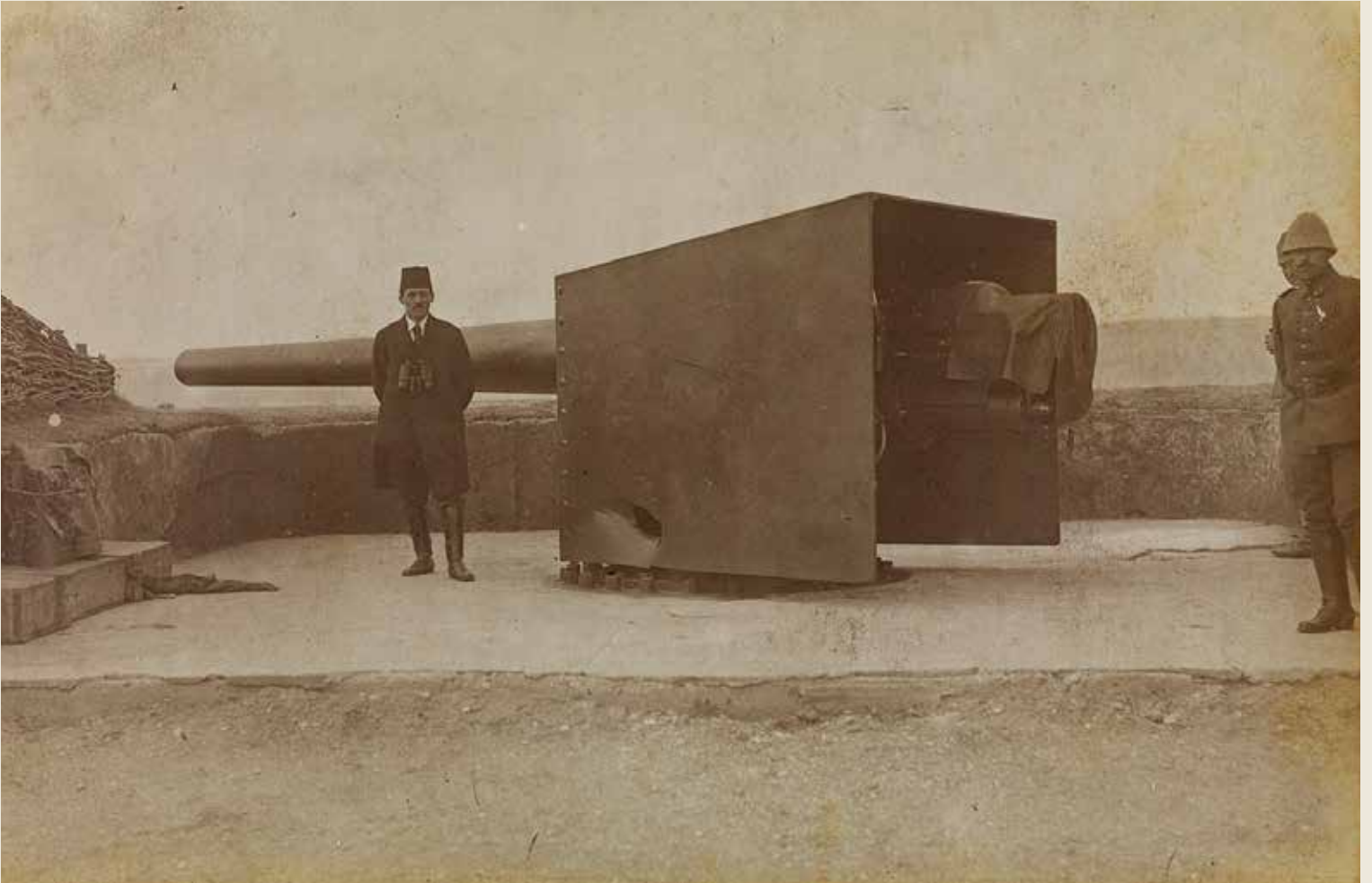
YAN SAYFA, ÜST

İstanbul'a gelen ilk askeri uçaklardan Bleriot tipi uçağın önünde pilotu ve uçağa binen ilk sivil Türk ve gazeteci Velid Ebüzzîya Bey, 1910.

YAN SAYFA, ALT

Velid Bey, Çanakkale 18 Mart zaferinden sonra Dardanos bataryası önünde.

Seddülbahir’de düşman ordugahından fotoğraf, 1200 metreden,
28 Eylül 1331 [11 Ekim 1915].

Arıburnu, 1500 metreden, 27 Eylül 1331 [10 Ekim 1915].

Çanakkale, Kemikli, 28 Eylül 1331 [11 Ekim 1915].

Seddülbahir köyü, 1200 metreden, 28 Eylül 1331 [11 Ekim 1915].

Şehzadebaşı Baskını ve 16 Mart Şehitleri

“TÜRKÜM VE DÜŞMANIM SANA KALSAMDA BİR KİŞİ

İngilizlerin Hiçbir Türkün Ebediyyen Unutmayacağı Menfûr Alçaklığı

16 Mart gecesi sabaha karşı Şehzadebaşı'nda bir karakolumuzu basarak on kadar ma'sûm Mehmedciği yataklarında uyurlarken şehit etmek gibi şenî' bir cinâyet irtikâb eylemişlerdi.

2 Teşrinievvel günü ce'li nezaketler ve nümâyîşlerle İstanbul'dan def'olub giden İngiliz İşgal Ordusu, İstanbul'da bulunduğu müddetçe tarihin nefret ve lanetle kaydedeceği bir çok mezâlim ve rezâil [rezaletler] irtikâb eylemiş [işlemiş] idi. Fakat bunlardan bir tanesi hepsin eşna'dır [aşağılıktır] ve İngiliz ordusunun, hükûmetinin, milletin altında bu menfûr cinayetten kanlı lekesi ile'l-ebed kalacaktır.

Bu kanlı leke, 16 Mart gecesi sabaha karşı Şehzadebaşı'nda Letafet Apartmanı karşısındaki 10. Kafkas Fırkası ki o zaman el-yevm paşa ve meb'ûs olan Miralay Kemaleddin Sami Bey'in kumandasında bulunuyordu. Musika takımı efrâdından on kadar ma'sûmun yataklarında uyurlarken bir İngiliz kıtası tarafından cânîyâne bir surette şehid edilmesidir. Filhakika o gün İngiliz karargâh-ı umûmisi İstanbul'u işgale karar vermiş ve aklınca halkımızı, hükûmetimizi, İstanbul'daki kıt'âtımızı dehşet içinde bırakarak yıldırma, müdâfa'a istimâlâtını selb etmek için bu cinayeti suret-i mahsûsada tertîb eylemişti. İngilizler hainlikleri nispetinde korkak olduklarından kuvveti ve müdâfa'a ihtimali en az bir karakolumuzu intihab etmişlerdi. Sabaha karşı bütün İstanbul uyurken bir İngiliz müfrezesi Şehzadebaşı'nın bir tarafına sıkılmış olan bu küçük karakolu bastı. İngiliz neferleri kısm-ı a'zamı silahsız efrâddan mürekkebe olan musika efrâdının yarısını kemâl-i şenâ'atle yataklarında süngülediler ve süngüleyemediklerini yataklarından çırpılıplak kaldırıp sokağa çıkararak orada alçakça kurşuna dizdiler. Karakolun kapısında nöbet bekleyen (Reşadiyeli Velioğlu Mehmed) nâmındaki kahraman Türk tek başına vazifesini ifâ etmiş ve kimeyi sokmamak emriyle dikildiği kapının bir sürü sırtlanın hücumuna uğramış, tek bir arslan gibi dövüşe dövüşe şehid olmuş, haydutlar gibi ma'sûm insanları uykuda süngüleyen bu heriflerden kendi iddialarına nazaran iki tanesini tepelemiştir.

İşte utanmadan İstanbul'a medeniyet getirdiklerini iddia eden İngilizler bu eşna' kîtâli de irtikâb etmişlerdi. Onların çapulculuklarını, soygunculuklarını, herşeylerini unutsak bile medeni bir ordunun yapmak değil hatırına bile getirmeye cesâret edemeyeceği bu cinayeti affetmeyeceğiz. Askerlik vatanı için mertçe dövüşerek ölmek öldürmek demektir. İngilizlerin 16 Mart gecesi Şehzadebaşı'nda yaptıkları tüler ürpertici baskın ise yalnız ve yalnız haydutlara yaraşan kanlı bir cinayettir.

Ey Türk ve Müslüman bu cinayeti unutma! Kardeşlerini yataklarında alçakça boğazlayan İngilizlere karşı kalbinde silinmez bir kin ve adavet, sönmez bir âteş-i intikâm yansın!

Ey Türk ve Müslüman bu cinayeti unutmak ve affetmek de bir cinayet olduğunu unutma!

I Resim Altı: 16 Mart fâci'asında İngiliz cinayetine ilk kurban giden ve mücâhede-i milliyyemizin n mübârek şehidlerinden ma'dûd [sayılan] olan Velioğlu Mehmed

II Resim Altı: 16 Mart işgâl-i cânîyânesinin, İngiliz vahşetinin ilk bî-günâh kurbanlarından İbişoğlu Abdülkadir

16 Mart işgali üzerine İngilizlerin en büyük cinâyeti ikâ eyledikleri Şehzadebaşı Karakolu'nu, cinayeten sonra ilk def'a gazetemiz nâmına ziyarette o zaman Miralay olan Kemaleddin Sami Paşa ile de uzun bir mülâkat yaparak vak'a-yı cinâiyyenin tafsîlâtını bizzat kendisinden öğrenmiştik. Bilahare Kemaleddin Sami Paşa şehitlerimizin kendi de suret-i hususiyyede aldırıldığı resimlerini bize göndermişti. Bu resimler o sırada İstanbul'a gelmiş olan İtalyan gazetecilerinden Filipoçi'ye (?) İtalyan gazetelerinde neşretmesi için tevdi' [emanet etmek] eylemiştik. Filipoçi Roma'da bu resimleri Galip Kemâlî Bey'e tevdi' eylemiş ve mümâileyhe tarafından da gazetemize bu def'a irsâl olunmuştur.

Bu resimleri Filipoçi'ye tevdi' eylediği ertesi günü sermuaharririmiz Malta'ya sevk edildiği ve bilâhare matbaamız birkaç def'a baskına uğrayarak resimlerin asılları kaybolduğu cihetle işgalin hitama erdiği şu günlerde, bu müthiş vak'anın kanlı delâilini [delillerini] kârilerimizin nazar-ı intibâhına [uyanma] vaz' edememekten müte'essir idik. O cihetle Galip Kemâlî Bey'e esasen tarafımızdan alınmış olan bu resimleri tam zamanında gazetemize ihdâ ettiğinden dolayı hâssaten müteşekkirimiz."

Tevhîd-i Efkâr, 26 Safer 1342/5 Teşrinievvel 1923, numero 3864-818, s.1

Not: Bu konuda ayrıca bkz.: Serpil Sürmeli, "Şehzadebaşı Karakolu Baskını ve Olay Mahalline Giren İlk Gazete Tevhîd-i Efkâr", *Atatürk Yolu Dergisi*, 45, Ankara, Bahar 2010, s. 103-116.

انكيزلر ك هيچ بر توركك ابدى اونو تايه جنى منفور آچقلى !

۱۶ مارت كچه سى صباغه قارشى شهزاده باشنده بر قورغولزى باصديق اون قدر موصوم محمدجى يانقرنده او يوز كن شهيد
ايش كى شنيع بر جنايت ارتكاب ايله مشلردى

۱۶ مارت قاتله شده انكيز جنايت ايش كى قورل كيدن وعجاده ملبه مرك اشمارك شهيدلرندن صدر اولان
دلى اوغلى محمد

۱۶ مارت اشغال جايا له سذك، انكيز و حشك ايله يركناه قراقرندن

ايشه اوغلى عهرا قاده

۱۶ مارت اشغال اوزوت انكيزلر ك بويوك جنايتي افغان ايلكيزي شهزاده باشى
قره غوللى و حشاكين صوكره ايشك دغه غزه مرنه بزمه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه
غزلر عرك و سدى بزمه بزمه ايشك دغه غزه مرنه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه
ساي ايشا ايدىلن اوزون و ملاقات ايله قى و قه جنايت تفضيلايى ايلان كنده يسنلن اوكر غمدهك
بلاخر كاله دىلن ساي پشا شهباز عرك و كسى ده مديوت بزمه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه
بزمه كونه شدى. بوسملى اوسمده استنبول كلى اولان ايشا ايدىلن عجاوه بزمه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه
ايشا ايدىلن عجاوه بزمه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه بزمه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه
طالب كالى بزمه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه بزمه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه
بوسملى (فيليبويي) بزمه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه بزمه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه
ايشا ايدىلن عجاوه بزمه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه بزمه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه
اشغال شتاه اوردى بزمه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه بزمه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه
وضع ايدىلن عجاوه بزمه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه بزمه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه
وسملى نام زمانده غزه مرماده ايشك كلى طولاى خاصه متفكرله
طالب كالى بزمه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه بزمه بزمه ايش و شهم ايدىلن عجاوه

۴ نفرى اول كوتى جملى ترا كستر و تايشارله
استانبول دغه اولوب كيدن انكيز اشغال اودوسى
استانبول دغه اولوب كيدن انكيز اشغال اودوسى
استانبول دغه اولوب كيدن انكيز اشغال اودوسى
استانبول دغه اولوب كيدن انكيز اشغال اودوسى

بوقالى اك، ۱۶ مارت كچه سى صباغه
قارشى شهزاده باشنده (لطافت) آجارتان قوروشنده
اوشى قافاس قوروشى - كه اوزمان، اليوم پشا
وسملى اولان مير آلاى كالى دىلن ساي بلك
قوروشنده بولوتوردي - مرسية طافى افرادىلن
اون قدر موصومك يانقرنده او يوز كن بر انكيز
فطرسى طرفدن جايا به برصو رنده شهيد ايله سيدر
قى الحاقه اوزون انكيز قرازا مويى استنبول
اشغال قرازا مويى و قافاس غلامزى، مكمومتزى
استانبول دغه اولوب كيدن انكيز اشغال اودوسى
استانبول دغه اولوب كيدن انكيز اشغال اودوسى
استانبول دغه اولوب كيدن انكيز اشغال اودوسى
استانبول دغه اولوب كيدن انكيز اشغال اودوسى

ايشته اوتامادىلن استانبول مديوت كنجركلى
اوتامادىلن استانبول مديوت كنجركلى
اوتامادىلن استانبول مديوت كنجركلى
اوتامادىلن استانبول مديوت كنجركلى

ايشته اوتامادىلن استانبول مديوت كنجركلى
اوتامادىلن استانبول مديوت كنجركلى
اوتامادىلن استانبول مديوت كنجركلى
اوتامادىلن استانبول مديوت كنجركلى

Milli Mücadele'nin İstanbul Teşkilatı ve Silah Sevkiyatı

Sultan Ahmet mitinginden sonra Sulh ve Selamet Adem-i Merkeziyet adlı parti binasında Gümrük müdürlerinden Trabzonlu merhum Nuri Bey'in başkanlığında bir toplantı yapıldı. Gerek İstanbul'da vücuda getirilmesi düşünülen Milli Teşkilat mes'elesi ve gerekse Anadolu'daki Milli Teşkilatı takviye edecek teşebbüs ve hareketler gözden geçirildi.

Toplantıya merhum Velid Ebüzziya, *İkdam* gazetesi sahibi Ahmed Cevdet, Esbak Trabzon Mebusu merhum Ali Şükrü, Rizeli Hacı Zekeriya Efendi'nin oğlu merhum Binbaşı Osman Sayın beylerle Kalkavanzâde İbrahim Kapudan iştirak etmişlerdi.

İstanbul'dan Anadolu'ya geçecek ve Milli Teşkilâta iltihak edecek zabıt, asker ve kaçırılacak sevki muktazi her türlü malzeme-i askeriyyeyi Hacı ve süvarisi bulunduğu Kırım vapuru ile meccanen nakletmeyi İbrahim Kapudan taahhüd etti.

Trabzon'da Milli bir teşkilat kurmak için merhum Ali Şükrü ve Binbaşı merhum Osman Beyler 30 Mayıs 1335/1919 Cuma günü İstanbul'dan hareket eden Kırım vapuru ile Trabzon'a gittiler.

Trabzon'da Nemlizâdelerin evinde Trabzon müftüsü merhum Mahir, barutçu merhum Hacı Ahmed, Hacı Ali Hafız'ın Hakkı Efendilerin iştirak ettiği bir toplantı yapılmış. Ve müteakiben mülga İttihat ve Terakki Cemiyeti binasında akd edilen kongre ile halkın süratle silahlandırılması karar altına alınmıştı.

Trabzon kongrelerinin devamı sırasından idi, Trabzon'a gittim. Binbaşı Osman Bey mahalli ve milli teşkilatı takviye için¹ ateşli bir mücahit olan Osman Bey'in aziz hatırasını burada hürmetle anmayı vicdani bir vazife addediyorum.

¹ Adapazarı'na gönderilmiş idi. Adapazarı Milli Alay kumandanlığı vazifesini ifa etti. Mumâileyh Adapazarı'nın bilahare gittiği Eskişehir Milli Teşkilat Kumandanı zamanında Eskişehir'e bağlı (...?) köyünde isyanın tenkiline gittiğinde mezkûr köyde bir gece maiyeti efrâdına kasden şehid ettirildi deyü kasd-ı müşevviki olan Yüzbaşı İsmail Hakkı da Eskişehir'de müteşekkil Divan-ı Harb tarafından idam edildi.

İşgal hareketinin millet hislerinde uyandırdığı infial coşkun bir tufan şiddetiyle taşıyor. Kadın erkek her Müslüman Türk mücadeleye katılıyordu.

Maalesef silah ve cephane yoksuzluğu mücahidleri silahlandırmayı imkânsız bırakıyordu.

İstanbul'dan Karadeniz'e sefer yapan vapur, motor, taka gibi nakil vasıtalarının mühim bir kısmı Rizeli hemşehrilere ve Kalkavanzâdelere âid olması dolayısıyla İstanbul'dan Anadolu'ya silah ve cephane nakil işinin tarafımdan te'mîn edilmesi lüzum Ali Şükrü Bey ve rüfekaı tarafından tensib edilmesi üzerine İstanbul'a geldim.

İstanbul'da silah ve cephane depolarına düşman tarafından el konulmuş Anadolu'ya sefer yapan bütün deniz vesâiti sıkı bir kontrole tâbi tutulmuştu.

Her safhası büyük tehlikeler arz eden cephane ve silah nakli kolay bir iş değildi. Cephane depolarında muhafızlık yapan Türk subay ve muhafaza askerleri maksad uğruna te'mîn ettik. İşin diğer mühim noktasını Boğazdaki düşman kontrol teşkilatını atlatmak mes'elesi teşkil ediyordu:

Bu mes'ele üzerinde birkaç gün çalıştım. Bu imkânı te'mîn edeceğine ihtimal verdiğim vasıtalara müracaat ettim. Bu arada merhum Velid Ebüzziya Bey ile görüştim. Velid Bey bu işi işgal kuvvetlerinin Boğaz'da kontrol vazifesi-ni yapan teşkilata mensup gayrimüslimlerden David Sehakkulu Sadanpanis'in te'mîn edebileceğini söyledi.

Sadanpanis'i bir gece evinde ziyaret ettim. Hissiyatını yokladıktan sonra kendisine emniyet edilebileceği kanaatine vardım ve maksad-ı ziyaretimi anlattım. Milli hârekâta elinden gelebilecek her türlü yardımı yapacağını vaad etti. [1]

SULTAN AHMED MİTINGİ

Başta Ferid Paşa Hükümeti olmak üzere düşman amâline hâdim bazı soysuzlar işgal hareketi aleyhine tertipleedikleri propagandalarını İstanbul'da ve Anadolu'da Milli Ayaklanmayı felce uğratmak isteyen bir maksadla her tarafa yayıyorlardı.

İngiliz Muhipleri Cemiyeti ismi altındaki cemiyet mensuplarının faaliyeti diğerlerine nisbetle daha tehlikeli idi. Milletın ruhunda ümid kırıcı te'sirler yapmaktan hâli kalmayan propaganda faaliyetini te'sirsiz bırakmak ölümü esarete tercih eden milletin mücadele kararını düşmanlara ve bütün dünya milletlerine duyurmak için Sultan Ahmet Mitingi tertib edileceğini *Tevhid-i Efhâr* Gazetesi sâhibi merhum Velid Ebüzziya ile Refet Paşa'nın İstanbul'a girişinde misafir kaldığı ev sahibi merhum Emin Ali Bey Efendiler bana söylemişti.

ÜST

Atatürk'ün İzmit'te İstanbul basınından önde gelenleriyle yapacağı toplantı için gelenlerle, İzmit İstasyonu'nda, Velid Bey (beyaz gömlekli), Deli Halit Paşa, Mustafa Kemal Paşa, 16 Ocak 1923.

ALT

Velid Bey ve Sakallı Nureddin Paşa, 1922.

Not: İSAM - Ziyad Ebüzziya arşivinde (ZE 386) bulunan bu evrakın içerik ve üslubundan, İlyas Sami Kalkavanoğlu tarafından yazılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bkz: *Milli Mücadele Hatıralarım*, İstanbul, 1957, s. 8-29.

İnebolu'ya Gizli Sevkiyat

“İstanbul cephesinin müdafaası için kurulan teşkilâtın 54 şubesi vardı. Bu teşkilât da M. M. Grubuna müzahirdi, fakat doğrudan doğruya sevkiyatla alâkadar değildir. Grup idare heyeti bu teşkilât heyeti merkeziyesinde aza idiler.

İkinci vapur için hazırlıklar yapıyordu. Malta menfasından döndükten sonra grupla temas eden Ebüzziyazade Velid, yalnız yazılarıyla değil, grubun cephaneliklerde ve vapurdaki işlerine de bir işçi gibi yardım etmek suretiyle, faal ve kıymetkar bir üyesi olmuştu. Velid dedi ki:

- Eğer bu vapuru benim götürmeme imkân, vermezseniz, çok müteessir olurum. İsterseniz bir de asker arkadaş veriniz.

İki memur, vapur sevkiyatına dair dönüşte bir rapor vermişlerdi. Bu rapora nazaran hâdiseyi aşağıya geçiriyorum:

... Velid ve Bilal, Lâdil vapurunu İnebolu'ya götürmek emrini akşam üzeri almışlardı. Çöllerde, kolordu yaverliğinde, en. buhranlı vaziyetlerde emir alan ve bunun ifasına alışmış olan Bilal için, sabahleyin erken yola çıkacak vapurda isbat-ı vücut etmek güç bir iş değildi.

Velid de bu hayata henüz girmişti. Evinden düşman süngüleriyle kaldırılmış, sürülmüş, uzun müddet menfasında inlemiş birisi olmakla beraber, kaçakçılık, bu ağır şartlar altında bir vapur cephane kaçırmak, onun için bile kolay sayılmayan bir işti. Kendisi, arzusunu izhar etmişti. Vazifeye de koşmaya mecburdu. Teşkilâta girenler, tehlikeleri de göze almak mecburiyetindedirler.

Velid, siyaset okulunun bu çelimsiz mezunu, şimdi bu acılıkları bizzat tatmalıydı. Söylemek, yazmak ve istemek, yalnız bunlar hüner değildi. Söylediğini yapabileceğini de isbat etmeliydi. O, grubun faaliyetinin devamı müddetince, en fedakar ve vefakâr bir emir zabiti gibi ve daima sarsılmaz bir itaatle çalıştı ve muvaffak oldu.

“Lâdil” ufak bir vapurdur, yalnız yolcu aldığı hissi uyandırılabilirdi. Fakat vapura kabil olduğu kadar çok miktarda mal vermek de kârlıydı. Tasarruf gözetiliyordu, bir an evvel cephane taşınmalıydı. Vapura cephane verirken mahzuru düşünen de olmamıştı. Köprülerden geçerken vapur adeta batmış gibi görünüyordu. Yolcu da alacaktı. Artık safra boşaltmasına da imkân Yoktu. Sirkeci'ye bu vaziyette yanaştı. Bu vaziyetiyle vapur şüpheyi davet edebilirdi. Ancak muayene de emniyet altına alınmış gibiydi.

ÜST

Silah kaçırma işlerinde Velid Bey'e yardım eden balıkçı Bakırköylü Şahin Kaptan, vefatından üç yıl evvel, 1935.

ALT

Velid Bey, Süvâri Tümen Kumandanı Hacı Arif Bey ve arkadaşlarıyla.

ÜST

Velid ve Bilal beylerin öncülüğünde, İstanbul'da yüklenen 40 bin sandık cephane kaçırdıkları Ladin vapurunu İnebolu'da boşalttıktan sonra, 10 Aralık 1921.

ALT

İnebolu'ya ulaştırılan cephanenin dekovillerle, dağlara taşınması hatırası, Aralık 1921.

Dönüşte verdiği bir raporda Velid, Bilâl'i şöyle tarif ediyor: Orta boylu, mıntıkasının halkı gibi telâşsız, mütevazıdır ve ilk bakışta metaneti göze çarpar ve daima itimat telkin eder. Onu dalgaların lütfuna terk edilmiş olduğumuz zamanlarda da çok soğukkanlı bulmuştum ve yarınki teşebbüslerimizin de muvaffak olacağına dair ben de büyük ümitler uyanmıştı. Onun için fevkalâdelik yoktur, en çetin vaziyetleri hiçe sayar. Ben, bu sükûnetin hayranıyım. Onunla hayırlı bir sefere çıkmak ne büyük bir saadetti. Hiç unutulmaz bir hatıra idi.

Velid, hareket emrini matbaasında almıştı. *Tevhid-i Efkâr*'ın tahrir işlerini arkadaşlarına devretmeliydi. Kardeşi Talha sanatoryumda, hayatının son demlerini geçiriyordu. Ona, son günlerinde bir teselliname göndermeliydi, alâkadarlar da uzun bir talimat da verdi. Matbaada alâkadarlara uzun bir talimat da verdi. Matbaada bir iki arkadaş onun uzan bir memuriyete çıkmakta olduğunu öğrenmişti.

Tarassut vazifesi alan vapurların faaliyeti haber veriliyordu. İnebolu'ya kadar tehlike vardı.

Sabahleyin erkence iki memur vapurda idiler. En şiddetli bir kış hükmünü icra ediyordu. Vapurun yoluna devam etmesi mümkün olamadığını da kaptanlar söylüyorlardı. Fakat Sirkeci'de kalmak çok daha tehlikeliydi.

Velid, çocukluğundan beri denizcilikle uğraşmıştı. İlk bakışta vapurun istiap haddinden fazla yükletildiğini söyledi. Fakat bir şey yapılamazdı. Arkadaşlar cephane kaçırmakta pek de ihtiyatlı ve idareli kimseler değildir, denildi ve gülüştük.

Bu mülâhazayı yürütenler, inliyen toprakları kurtarmak için asil kanlarını akıtanların, vapur dalgalı denizde batarsa cephanesiz kalacağını düşünüyorlardı.

Vapur, muayene biter bitmez, Boğaz'a doğru yol almağa başladı. Muayene gördüğüne dair bir işaret taşıyordu. Karakol başta bıraktı. Az ötede Kuzguncuk açıklarında "Kılıkış"ta geçilir. Diğer bir karakol gemisi görünür, vapurla alâkadar olmaz. Artık kaptan köprüsüne çıkılır. Arada bir muhavere cereyan eder. Bilal, dikkati celbetmemek için

fesleri çıkarmayı teklif eder, Velid bu işi düşman gemisini geçtikten sonra yapacaklarını söyler, düşmanın hürmete layık olmadığını hatırlatır.

Akşam üzeri Kavaklara yetişilir. Burada da bir karakol gemisi vardır. Fakat muayeneye lüzum görmemiştir. Bu yerler, şüphelidir, denize açılmak, en emin bir çaredir. Fakat hava çok fena, önce gelen vapurlar havanın müsaa-desini bekliyor. Kaptan, çok yüklü olan vapurun denize açılmayacağında musırdır. Vapurda, diğer maddelerden başka 40.000 [sandık] mermi vardır. Vapur küpeştesine kadar suya batmıştır, müdekkik bir göz, vapurun gari tabii yüklendiğini anlayabilirdi. Kaptan bu keyfiyeti vakit vakit anlatıyor. O halde, kaptana ne olursa olsun denize çıkmak en doğru harekettir denilir. Zavallı Rus kaptan, bu vapur kumandasına da karışan memurları dinler, Boğaz'ı terkederler.

...

Fırtına biraz mayna eder. İnebolu'ya teveccüh edilir. Fakat bu Karadeniz! Onu kışın sefer yapanlara sormalıdır. İnebolu'ya kadar çok defa ölüm tehlikeleri geçirilir ve altıncı gün, akşam karanlığıyla İnebolu'ya varılır.

...

İnebolular iş başında idi. Çıkan cephaneye ateşlerden müteessir olmayacak bir yere kadar taşınmak üzere tertibat alınmıştı. İştioyorduk. Türk kadını o havada bu sandıkları yurdun ta içlerine kadar taşıyor. Gerçek fedakarlığın bu derecesi hiçbir millete nasip olmamıştır. Ankara'da gördüğüm sembol, o yüksek kadınıdır, onun huzuru ulviyetinde eğilmeden geçme!

Vapur mürettebatı bitaptı. Dalgalarla savaştan tayfa, şimdi de durmadan çalışmalıydı ve çalışıyordu. Vapurdan başlayarak ufuklara uzanan mesai zinciri, ümit veriyordu. Bu heyecanı, bu şevk ve neşeyi ve bu sönmez imanı görünce, yarından çok daha büyük bir kuvvetle emin olduk ve İnebolulara bundan ötürü de büyük muhabbetler bağladık.

...

İkinci vakti, İnebolu'nun salapuryaları bütün cephaneye sandıklarını kıyıya vermişti ve bu cesur adamlarla mütevazı çalışan kafileler de iskeleyi boşaltmıştı.

....

Milli Müdafaa Vekili Refet Paşa, siyasi bir temas için, İnebolu'da bulunuyordu. Memurlarımız vekile takdim edildiler ve iltifatlarına mazhar oldular. Paşa:

- Velid Bey, şu getirdiğiniz cephaneyi bize Avrupa'dan bu anda getirirlerdi, derhal bir milyon lira verirdik. Siz, İstanbul'dan getirirken yüz bin lira isteseydiniz, onu da memnuniyetle öderdik. Halbuki bedava getirdiniz, nasıl teşekkür edelim ve ne diyelim!

- Yurdumuza borcumuzu yapıyoruz.

Bu hitap, bir teşvikti, bu teveccühe grup daima mazhar olmuştu. Bu hizmetle ne Velid, ne başka birisi iftihar etmez. Bu varlığı yaratan ve yaşatan, doğrudan doğruya grubun manevi şahsiyeti idi. Grup da kuvvetini, bu muhitten, bu muhitin fedakâr çocuğundan alıyordu. Velid ve Bilâl de iki gönüllü idiler, fakat iş başında bütün ızdıraplara katlanan, bütün engelleri imanlarıyla deviren iki fedakârdılar. Bu hayatın, yurd uğrunda bu mücadelelerin teyid ettiği kardeşlik, muvaffakiyetin en büyük zemini idi. Müteakbil emniyet sarsılmadı. Mesai, düşman bu mübarek topraktan ayağını kesinceye kadar, devam etti. Bilal gibi Velid de en tehlikeli vaziyetlerde daima vazife aldılar ve muvaffakiyetle başardılar...

Azalarından bazılarının ayrılması üzerine reislik İhsan Paşa'nın uhdesine verilmiş ve Heyet-i Merkeziyeye Tasvir sahibi Velid, tüccardan Kavalalı Hüseyin, Doktor Kilisli Rifat ve Divan-ı Muhasebat Reisi Seyfi alınmıştı..."

Emekli General Kemal Koçer, *Kurtuluş Savaşlarımızda İstanbul* (İşgal Senelerinde M.M. Grubunun Gizli Faaliyeti), İstanbul 1946, s. 44-57, 115.

"*Tasvir-i Efhâr* gazetesi sahibi Ebüzziya Velid Bey merhum, asli aza olarak Ankara tarafından tayin edilmiştir... vapurlar dahilinde bilfiil vazife almış ve birçok silah ve cephaneyi Fransız ve İtalyan yüklemiş fedakâr vatanperverler olarak yadettirmeliyiz. Fevzi Paşa Hazretleri, Velid Ebüzziya Beyin bu cansiperane hizmetlerine mükâfeten Erkan-ı Harbiye'den kendilerine takdirname ile bir kıta İstiklal Madalyası tevcih buyurmuşlardı..."

Samih Nafiz Tansu (Anlatan: M.M. Grubu Başkanı Albay Hüsametdin Ertürk), *İki Devrin Perde Arkası*, İstanbul 1964, s. 482, 512.

YAN SAYFA

Velid Bey ve (muhtemelen) Bilal Bey, sevkıyatı bitirdikten sonra İnebolu sırtlarında, Aralık 1921.

Velid Bey'in General Harrington'a Mektûbu

“Sermuharririmiz, 30 bin kişilik İngiliz ordusu İstanbul'da mu'azzam İngiliz Donanması Boğaz sularında iken, İngiliz işgâl kumandanına “Ben İngiltere milletini beşeriyet ve insaniyet için bir âfet-i zî-hayat addediyorum. Binâenaleyh hayatımın sonuna kadar bütün mesâ'im-i İngiliz siyaseti ile cidâle hasredeceğim” demişti.

General Harrington'un İstanbul'u terk edip gitmeden evvel vedâ' ziyâfeti nâmı altında Tarabya'da tertîb eylediği merâsim ma'lûmdur. Sâir müttetiklerle olduğu gibi İngilizlerle de resmen sulh akd edilmiş olduğuna göre şehrimizdeki dünkü düşmanların bize karşı bu gibi cemîle-perverâne [iyilik sever] nümâyışlere [gösteri] belki bir dereceye kadar ma'zûr görülebilirdi fakat sırf resmî bir mahiyyet kalması icâb eden bu cemilekârlığa İngiliz başkumandânı husûsî ve samimî bir mahiyette vermek kurnazlığına kalkıştı ve İstanbul'daki erkân-ı hükümetten başka sıfat-ı resmîyesi olmayan pek çok zevâtı ve o meyânda matbû'ât erkânını da [önde gelen gazeteciler] da'vet etti. General Harrington'un bu hareketi İstanbul'dan savuşup gitmek mecburiyeti üzerine beş işgal senesinde İngiliz ordusunun payitahtımızda yapmış olduğu fecâ'iyi unutturmak maksadıyla yapılmış pek kaba bir tertîbden başka bir şey değildi. Halbuki İstanbul'un mazlum, fakat metîn ve hamîyetli Müslümanları böyle bir iki çây ziyâfeti, âdi bir mu'âmele-i cemilekârî ile beş senedir çektiklerini nasıl unutabilirdi? İngiliz neferlerinin köşe başlarında ellerinde kamçı kadın bütün Müslümanlara reva gördükleri mu'âmelât-ı vahşîyyâneyi, gece yataklarından haydutça alınarak nefy u tağrîb edilmeleri, mücerred beş on lira rüşvet almak için Arapyan Hanında cânîyâne bir surette hapsedilmeleri, şehzâdebaşı'nda yatakta uyuyan bîçâre neferlerimizin canavarca katl olunmalarını, velhâsıl Afrika vahşilerine bile revâ görülemeyecek yolda yapılan mezâlîmi nasıl ferâmuş [unutma] edilebilirdi?

En ziyâde ma'rûz kalarak beş senedir gâvur hırs ve intikâmı altında inim inim inlettirilen Türk çektiklerini bir anda hatırlarından silerek henüz kanlı ayaklarıyla mukaddes topraklarımızı çiğnemekte olan bir ordu kumandanının ziyâfetine nasıl şitâbân [koşmak, seğırtmek] olabilirlerdi? Bu gazeteciler meyânında ise sermuharririmiz en ziyâdde kurban verenlerden biri idi. O cihetle General Harrington'un arsızca vukû' bulan da'veti sermuharririmize senelerden beri yüreğini

Velid Bey'in General Harrington'un davetini neden reddettiğine dair ve mektubunun tercümesini verdiği haber, Tevhîd-i Efkâr, 11 Rebiyyülevvel 1342 / 22 Ekim 1923.

[Copy]

Morsane Du Tevhid-i Efkar du 30 août 1923.

Constantinople, 29 août, 1923.

A Son Excellence Sir Charles Harrington, Commandant des Forces Anglaises d'occupation à Constantinople.

Excellence,

J'ai reçu votre lettre m'invitant au garden party organisé à Ténisie le 29 août.

Je me vois malheureusement obligé de déclarer que je ne pourrai pas répondre à cette invitation. Les soucis ne sont les suivantes:

Votre Excellence n'ignore pas que lors du pénible incident survenu le 16 mars 1920, un "tente" (bende) composé de soldats anglais à upré une descente à ma maison située à Halkiour et leurs officiers révolution ont poings m'avaient arrêté avec une grossièreté et une sauvagerie inouïes et insupportables. Des officiers maltraitèrent également ma famille. Ils ne respectèrent pas surtout ma femme mère gravement atteinte. Je fus dans la suite exilé à Malte où je suis resté en prison pendant plus d'un an. Votre Excellence n'ignore pas également que cette conduite arbitraire et tyrannique observée à l'égard de certains de nos compatriotes et encore moi ne découlait que du fait que nous remplissions notre devoir envers notre patrie outragée scandalusement et indignement et à l'encontre de toutes les lois par l'Europe civilisée et ce, en ne nous tenant pas

pas devant ceux qui envahissent notre pays légitimement et brutallement. Parmi les victimes de ces tyrannies, je suis de ceux qui ont eu le plus à en pâtir. Car, à la suite de ces tyrannies, je perdais ma mère et mon frère, dont les deux chers corps furent victimes des tyrannies incessantes dont ils furent l'objet de la part de l'administration anglaise qui ne s'était pas suffisamment vengée sur moi et se dément tout mon séjour à Malte. Indépendamment de ces malheurs qui me concernent personnellement, je suis de ceux qui tiennent l'Angleterre pour responsable de l'ensauvagement de l'Asotolie par l'armée grecque, de la dévastation des contrées les plus riches et fertiles de notre pays et des atrocités sans précédant dans l'histoire qui ont été commises sur les populations musulmanes.

Par surcroît, je ne salue pas l'Angleterre comme unique cause des malheurs subis par mon pays pendant quatre ans ainsi que ceux que j'ai éprouvés personnellement. Voilà pourquoi je considère comme tout à fait prématuré le rétablissement des relations amicales et particulières entre les Turcs et les Anglais.

Il est vrai qu'à la suite de la signature de la paix, on se trouve sur le point de rétablir les relations officielles entre la Turquie et l'Angleterre, mais il est évident que cet état de choses ne saurait faire oublier à des hommes libres comme moi les tyrannies et les malheurs qui ont duré quatre ans, et se d'autant plus que les plaies causées par ces tyrannies et par ces malheurs saignent

encore sans qu'on sache quand est ce qu'elles se cicatriseront.

Je suis sûr que Votre Excellence prenant en considération la nature de ces sentiments que j'éprouve envers l'Angleterre et le fait que je suis résolu à lutter jusqu'à la fin de mes jours contre la politique anglaise, appréciera l'obligation dans laquelle je me trouve de refuser votre invitation et m'excuser.

Je tiens cependant, à remplir comme un devoir de loyauté d'ajouter expressément que ce qui précède concerne uniquement le gouvernement anglais. En effet, vous avez accompli avec la modération et la courtoisie que permettait votre fonction, la tâche difficile dont vous aviez chargé votre gouvernement ainsi d'une impartialité et une haute aveugles Vous êtes comme comme tel, voilà pourquoi les Turcs vous en savent grand naturellement.

Veuillez agréer, Excellence, etc.

(Signé) ERNESTIA ZAHM VELID.

Bu konuya dair ve Velid Bey'in mektubunun İngilizce sureti için bkz.: Ali Satan – Yasin Özdemir, “İstanbul'un Tahliyesinde Yaşanan Bir Mektup Olayı: General Harington'ın Daveti ve Gazeteci Velid Ebuzziya'nın Reddi”, Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Cilt III, Sayı 1, Bahar 2016, s. 7-18.

doldurmuş olan hissiyât-ı intikâm ve nefreti izhâr etmek için bir vesile teşkîl etti. Ve Velid Bey zîrde derc ettiğimiz mektûbu alelacele yazarak Harrington'a irsâl eyledi.

Bu mektubu yazmaktan diğer bir maksad da İngiliz siyaseti ile cidâli, memlekete hizmet ve milleti tenvîr yolunda bundan sonra vukû' bulacak neşriyatımızın en ziyâde umdelerinden biri olan İngiliz düşmanlığını daha işgâl hitâm bulmadan izhâr [göstermek] etmekte. Filhaki-ka İgilizlerin buradan savulup gittikten sonraarkaların-dan bağırmaq vaziyetinde kalmak melek-i müttehizemiz [tuttuğumuz meslek yolu] olan bî-pervâlîğe [korkusuzluk] muğâyir [zıt] idi. Vâkı'a, *Tevhîd-i Efkar* işgâlin en sıkı zamanlarında ve ecnebi sansürünün nâkisâne [bayağı] tazyikâtı günlerinde İngilizlere karşı perverde [beslemiş] ettiği kin ve gazez-i intifâ-nâpezi [yok olmayacak] hergün göstermekten hâli [boş] kalmamış idi. Filhakika, sansürün devam ettiği günlerde gazetemiz her gün muttariden [aralıksız] İngilizler aleyhinde sütunlar dolusu yazı yazardı. Bu yazıları tabi İngiliz sansürü tayy [kaldırmak] ettiği için kârilerimiz [okuyucu] okuyamazlar, gazetede yalnız arasıra sansürün bî-emân-ı neşterinden kurtulabilen birkaç satır kalırdı. Fakat buna mukâbil bütün yazdıklarımızı, Ermeni ve Rum gulâmlarından [bıyığı bitmemiş genç] müteşekkil olan sansür tercümanları, gazeteden tayy etmekle beraber harfiyyen tercüme ederler ve Sefarethaneye gönnderirlerdi. Bu cihetle

İstanbul'daki İngiliz idâresi, işgalin bütün kuvvetine rağmen hergün yapılan bu pî-pervâne neşriyattan *Tevhîd-i Efkar*'ın mesleği ne olduğunu ve işgalinden def'inden sonra da ne olacağını pek a'lâ öğrenmişlerdi. Hatta İzmir zaferinden sonra, sâkıt [düşmüş] Başvekil Llyod George bu zaferin kalbinde hâsıl ettiği hiss-i infi'âli izhâr için bir nutkunda ordumuzdan bahs ile gazanfer mücahidlerimizi “hayvanlar gibi harp ediyorlar” sözleriyle tavsîf [vasfetme] cür'etini göstermişti. Bu haber telgraf-la gelince biz o gün Lloyd George'a gayet şiddetli bir mukâbeleda bulunmuş “muzaffer Türk'ün ordusuna hayvan diyen İngiliz Başvekili alçak bir küstahtır, onun bu küstahlığını söylemesine müsaade eden millet de hayvanın hayvanıdır” tarzında henüz ellerinde büyük kuvvet olan ve istanbul'da el-ân her türlü mezâlimi ikâ' [fena bir şey yapmak] edebilecek bir mevki'de bulunan İngiliz idâresi için hakikatten nâ-kabil-i hazm [hazmedilemez] ve tahammül [tahammül edilemez] şedîd [şiddetli] ve tahkîrâmiz [hakaretle karışık söz] sözler söylemiştik. Fakat İngiliz idâresi o sıralarda ihtimal ki İzmit'de müheyya-yı savlet bekleyen ordumuzun korkusundan veya *Tevhîd-i Efkar*'la başa çıkamayacağına kanaat getirmiş bulunduğundan dolayı bu ağır tahkîr ve sebb u şetimde [sövüp saymak] bir bardak buzlu şerbet içiyormuş gibi tahammül etti. Yalnız gazeteden yazdıklarımız tayy eyledi ve fakat ertesi gün neşriyatımız aynen tercüme edilerek

İngiliz erkân-ı askeriyye ve sefâreti tarafından doya doya okunuldu. Bu itibarla General Harrington'un son yazdığı-mız mektubu da yutup hazm edeceğini tahmin ediyorduk. Ma'amafih maksadımız, İngilizlere henüz kuvvet ellerinde iken yüzlerine karşı kendilerine tahkîr edebileceğimizi göstermek ve müte'akiben pek meşrû' ve pek muhıkk [haklı] surette devam edecek neşriyatımızın ufak mikyasta [ölçek] bir çaşnisini [tadımlık] tattırmak idi. Bizim kanâ'at-i kat'ıyyemizce bugün insaniyetin ve İslamiyetin en büyük düşmanı İngiliz milletidir. Bu millerin zaferleri-miz karşısında serfûrû [eğilmek] ederek İstanbul'u terk etmiş olmasına ve bizimle şimdi iyi geçiniyor gibi görün-mesine aldanmak milletimiz için âtiyen [gelecekte] pek büyük bir felâket olur."

Sermuharririmizin General Harrington'a gönderdiği mektubun suret-i tercümesi "

"İstanbul, 29 Ağustos 1923

İstanbul'daki İngiliz İşgal Kuvvetleri Kumândânı
General Sir Charles Harrington Cenaplarına.

Asâletme'âb !

29 Ağustos günü Tarabya'da tertip edilecek bahçe eğlencelerine bendenizi de davet için irsal buyurulan mektubu aldım.

Bu davete icabet edemeyeceğimi ma'a-teessüf beyana mecbur oluyorum. Bu adem-i icabetin [katılamamın] sebebi ise bervech-i atidir [aşağıdadır]:

Zat-ı asilânelerine meçhul olmamak gerektir ki, 16 Mart 1920'de irtikâb [işlenmiş] edilmiş olan haâdise-i elîmede [üzücü olayda] İngiliz neferlerinden müteşekkil bir çete Makriköyü'ndeki [Bakırköy] hanemi basmış ve ellerinde ruvelver [tabanca] olan zabitler de, tahmin ve tasavvur edilemeyecek bir kabalık ve vahşet ile beni tevkif etmişlerdi. Aynı zamanda bu zabitler bilhassa vahim surette esirfiraş [hasta yatağında] olan biçâre valideme de hürmet etmemişlerdi. Bunun üzerine ben Malta'ya nefyedilerek orada bir seneden fazla müddet mahbûs kaldım. Keza zât-ı asilânelerine yine ma'lûmdur ki gerek bana ve gerekse vatandaşlarımdan bazılarına karşı irtikâb edilmiş olan bu keyfi mu'âmele, canavarca ve birahimâne [acımasızca] surette memleketi-mizi istila edenlerin karşısında serfûrû etmeyerek, o sırada medeni Avrupa tarafından pek caniyane şekilde ve her türlü kavânin-i insaniyye hilafında [insani kurallara aykırı] olarak pâymâl edilmekte [ayaklar altına alınmakta] olan vatanımıza karşı vezaif-i mütehattimimizi [gerekli vazifelerimizi] sadece ifa etmemizden ileri gelmişti.

Bu vak'a-i zalimânenin kurbanları meyanında en ziyade duçar-ı âlâm [elemlere uğramış] olanlardan biri de benim. Çünkü bu vaka üzerine validemi ve biraderimi kaybetmiş idim ki her ikisi de benden intikam almakla teskin-i atş etmemiş [tatmin olmamış] olan İngiliz idaresinin, Malta'da bulunduğum esnada kendilerine karşı da reva görmekten hali kalmadıkları mezâlîme kurban olmuştur.

Şahsıma ait bu felaketlerden ma'ada ben, Yunan ordusu-nun Anadolu'yu istila ederek memleketimizin en feyyaz ve kıymetli aksamını harap etmiş ve mazlum Müslüman ahaliye karşı da tarihin henüz kaydetmediği cinayat irtikap eylemiş [cinayetler yapmış] olmasından dolayı İngiltere'yi mes'ûl tutanlar meyânında da bulunuyorum.

Binaenaleyh nazarımda, memleketimin dört senede ma'rûz kaldığı ve şahsen dūçâr olduğum felaketlerin yegâne baisi [müsebbibi] İngiltere'dir. Bundan dolayıdır ki Türklerle İngilizler arasında münasebât-ı dostane ve hususiyenin te'essüs edebilmesini henüz tamamıyla nabemevsim [zamansız] addediyorum. Vakı'a sulhun imza edilmiş olmasından dolayı Türkiye ile İngiltere arasında münasebât-ı resmîye iade edilmek üzere bulunmaktadır. Fakat bu zaruri halin, benim gibi hür ve serbest olan insan-ların da dört senelik mezâlîm ve âlâmı unutmalarını iktiza ettirmeyeceği bedihidir [açıktır]. Bahusus ki, bu âlâm ve mezâlîmin açtığı derin yaralar el-ân kanamakta ve bu yaraların ne vakit şifayab olacağını kimseler bilmemektedir.

İngiltere'ye karşı bu gibi hissiyat-ı perverde ederek İngiliz milletini beşeriyet ve insaniyetin bir afet-i zihayâtı [can düşmanı] gibi telakki etmekte olmama ve binaena-leyh hayatımın sonuna kadar da İngiliz siyasetiyle cidâle azmetmiş bulunmama nazaran, zât-ı asilânelerinin davetinizi reddetmek mecburiyetinde kalmış olmamı anlayacağından ve beni ma'zûr göreceğinden eminim.

Ma'amafih mesrudat-ı salifenin [tüm bu söylenenlerin] yalnız İngiliz hükûmetine ait olduğunu müsara'aten [öncelikle] ilave etmeyi de bir vecibe-i hak-gûyâne [düsüt-lük gereği] addederim. Filhakika siz, Türklere karşı körcesi-ne bir kin ve garazla mütehassıs [uzmanlaşmış] olan hükûmetinizin uhdenize tevdi' eylemiş olduğu müşkil vazifeyi, memuriyetinizin müsâ'id bulunduğu derecede i'tidal ve nezaketle ifa etmiş olmakla ma'rûfsunuz. Bun-dan dolayı da Türklerin şahsınıza karşı müteşekkik olmak-dan vareste kalamayacakları tabiidir.

İhtiramat-ı faikamın [üstün saygılarımların] kabulünü rica ederim, general cenâbları.

Ebuzziyazade Velid"

Tevhîd-i Efkâr, 11 Rebiyyülevvel 1342/22 Teşrinievvel 1923, numero 3864-835, s. 3.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış hatırası kartpostal:
"Büyük Millet Meclisi resm-i küşadı, 23 Nisan 36 [1920] Ankara.
Foto: Tahir".

ÜST

Velid Ebüzziya Bey'in Büyük Taarruz'dan birkaç hafta önce Kocaeli Grup Karargâhında Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı görüşmede, not almak için ayak ayak üstüne atmış olduğu esnada çekilen bu fotoğrafın *Tevhid-i Efkâr*'da basılması, Atatürk kendisine yapılmış bir hürmetsizlik saymış ve sonrasında Velid Bey ile yanyana gelmemeye çalışmıştır. Ortalarında oturan Deli Halit Paşa'dır.

ALT

Gazetecilerle İzmit buluşmasında, (ön planda) Deli Halit Paşa, Mustafa Kemal Paşa ve Velid Ebüzziya Bey.

Gazi ile Kırgınlığa Sebep Olan Fotoğraf

“TAARRUZDAN EVVEL MUSTAFA KEMAL PAŞA İLE CEPHEYİ ZİYÂRET HÂTİRÂTINDAN

Mustafa Kemal Paşa, bugünkü taarruzu nasıl hârikulade muvaffakiyetlerle idare ettiyse da'vâ-yı milliyemize âid siyâsi ve idârî bütün mesâil de aynı muvaffakiyetle hüsn-i neticeye isâl eyleyecektir.

Resim Altı: Taarruzdan Birkaç Hafta Evvel Kocaeli Grubu Karargâhında Mustafa Kemal Paşa ve Grup Kumân-dânı Miralay Halid Bey ile Bir Musâhabe

Sermuharririmiz Miralay Hâlid Bey Mustafa Kemal Paşa Mustafa Kemal Paşa'nın Kocaeli ziyaretinde bir hafta kadar nezdinde kalmıştık. Bu bir hafta zarfında gece gündüz müşârûnileyh ile beraber bulunarak mücâhede-i milliyemizin suret-i zuhur ve inkişâfı, vaziyet-i hâzırası, ahvâl-i siyâsiyyemiz, hükümet-i milliyemizin tasavvurâtı, ordumuzun kuvveti, taaruzumun sûret-i icrâsı, memleketin istikbâline ait mukarrerât hakkında reis-i millimizin musahebelerini dinledik. İzmit'ten avdet eylediğimiz zaman imanımız her zamandan ziyade kuvvet bulmuş, mücahedemiz de a'zami derecede muvaffak olacağımız hakkında kanâ'at-i kat'iiyyemiz bir kat daha artmış idi.

Mustafa Kemal Paşa'yı ilk def'a Çanakkale Muharebesi esnâsında tanımış idik. Müşârûnileyh o zaman Erkân-ı Harbiyye Miralayı idi. Gelibolu civarında bir gün fırkasına manevra yaptırırken düşmanın ani bir suretle büyük bir kuvvetle Arıburnu'na ihrâc ameliyesi yaptığını öğrenen Mustafa Kemal Paşa, cehalet ve tedbirsizlikleri yüzünden düşmanın böyle bir harekette bulunabileceğini hiç derpiş [göz önünde tutma] etmemiş ve binâenaleyh ve tamamen hâb-ı gaflette bulunmuş olan [gaflet uykusu] âmirlerinin emrini beklemeden derhal ufak bir kuvvetle düşmana sav-let [saldırma] etmiş ve gösterdiği dâhiyâne mahâret ve cesâret ile düşmanı derhal yine sahile kadar sürerek orada adeta mıhlamış idi. Fırka Kumandanı Mustafa Kemal Bey'in bu muvaffakiyeti sayesinde ki Çanakkale Boğazı 24 saat zarfında düşman eline geçmekten ve makarr-ı hilâfet de bir sükût-i feci'den kurtulmuş idi. O zaman bu hakikat Enver Paşa'nın matbû'âta taslît ettiği sansür yüzünden bir müddet öğrenilememişti. Fakat yavaş yavaş Arıburnu müdâfa'-i dilrânesi [mertçe] safahâtı payitahta aks ederek İstanbul'u kurtaran kumandanın ismi dillerde dolaşmaya başladı. Bunun üzerine birgün Çanakkale'ye giderek Miralay Mustafa Kemal Bey'i karargâhında ziyâret

Velid Bey ile Mustafa Kemal Paşa
arasını açan fotoğrafın basılı
olduğu gazete, Tevhîd-i Efkâr, 27
Muharrem 1341 [30 Eylül 1922]
numero 3488-460, s.1.

ettik. En büyük gazasını daha o zaman ihrâz etmiş olan bu 33 yaşında genç kumandanın şiddet-i zekâ ve dirâyeti, ilk muhâverede derhal göze çarpıyordu. Mustafa Kemâl Paşa, fart-ı [aşırı] dirâyet ve mekânetten [ağırbaşlılık] başka neş'esi, nüktedanlığı, fikirlerindeki derinliği, mesâil-i mu'azzamayı ihâtadaki [büyük meseleleri kavrama] kudreti ve sohbetinin tatlılığı ile muhataplarını derhal teshîr etmek [büyülemek, etkilemek] hassa-yı fevkaladesi-ne mâliktir. Arıburnu'nda bir dağın yamacında dört beş metro kadar dar bir saha işgâl eden karargâhında geçirdi-ğimiz iki gün ömrümüzün en kıymetli hatıralarından birini teşkil eder.”

Tevhîd-i Efkâr, 27 Muharrem 1341/30 Eylül 1922, numero 3488-460, s.1

Velid Ebüzzîya'nın İstanbul İstiklal Mahkemesi'ndeki Savunması

“CUMHURİYET HEPİMİZDİR

Reis Beyfendi, müdâfa'âtımın [savunmalarımın] sonuna geldim. Müddeiumumi [savcı] Vasıf Beyefendi, söze başlar-ken omuzlarına yüklenmiş olan mes'uliyetin azametini takdir ettiklerini söylemişlerdi. Reis Beyefendi, bu mesuliyet yalnız Vasıf Beyin omuzlarında değildir. Bu mesuliyet sizin de omuzlarınıza yüklenmiştir. Bu mesuliyet benim de şu anda omuzlarımda yüklüdür. Bu mesuliyette ben de sizinle tamamen müşterekim [ortağım]. Çünkü Reis Beyefendi müdafa ettiğimiz mefkûre benim de mefkûremdir. Sizin Cumhuriyetiniz benim de Cumhuriyetimdir. Çünkü o Cumhuriyetin tesisinde ben de uhdeme teveccüh eden [payıma düşen] vazifeleri bilâistisna [istisnasız] yaptım.

Şu halde bugün inkılabımız ve Cumhuriyetimiz bir hata işlerse, o hatadan bana da hisse vardır. O hatayı işlememesini, harbi kazanmayı, mücahedeyi, muzaffer etmeyi, düşmanı ezmeyi ne kadar arzu ettimse şu anda onu da o kadar arzu ediyorum.

Cumhuriyetimizin İlk imtihanı

Reis Beyefendi, mahkemenizin buraya gelmesi Cumhuriyetin ilk ve mühim hadise-i tarihisidir. En büyük imtihandır. Bu imtihandan siz de, ben de, arkadaşlarım da muvaffakiyetle çıkarsak, hâsıl olacak şeref hepimize teveccüh edecektir.

Cumhuriyetin Umdesi [Temel ilkesi] Adalet Olacaktır

Reis Beyefendi, Cumhuriyetin umdesi, üssü'l-esâsı [temel esas] adalet olacaktır. Adalet dünyada her şeyin esasıdır. İnkılabın da, feyzin de, terakkinin de, istihale-i içtimaiyenin [toplumsal değişimin] de üssü'l-esasıdır. Müslümanlık adaleti her şeyin fevkinde tutmuştur. İbadetin de fevkinde tutmuştur. Bir hadis-i şerif vardır. “Adlû's-sa'a...” Ondan kuvvetli diğer bir hadis-i şerif vardır: “Bey'atü'l-mülk ma'a l-adl...”²

2 [Bahsi geçen hadisi şerifler: Bir saat veya bir gün adaletle hükmetmek, bir sene veya altmış sene nafilâ ibadetten hayırlıdır. Devlete biat ve itaat adlet ile olur.]

Şeriatın vâzı-ı a'zamı [en büyük şeriat koyucusu], din-i İslam müessisi, melikler küfürle fakat adaletle beka bulur, fakat zulümle İslam beka bulmaz, diyor.

Yani adaleti, küfürle beraber de olsa, zulümle beraber olan İslamiyet'e tercih ediyor. İslamiyet'in ulviyeti için başka bir delil olmasaydı, yalnız ve yalnız bu kaide-i esasiyenin [temel kural] mevcudiyeti kifayet ederdi [yeterli olurdu].

Reis Beyefendi, işte nakilde olduğu gibi, akılda da, medeniyette de mantıkta da her şeyin esası addedilen adalet, Cumhuriyetimizin de üssü'l-esâsı olacak, Cumhuriyet binasının, abidesinin kaidesi mutlak adalet üzerine müesseses bulunacaktır.

Reis Beyefendi, işte bu adalet kaidesinin temelinin ilk taşını İstanbul'da bugün sizinle beraber koyacağız.

Evet, “Sizinle beraber koyacağız” diyorum. Vatani vazifelerin hepsinde hissem olduğu gibi bu vazifede de benim hissem vardır ve olacaktır.

Zarar edecek bir şahıs değil memlekettir

Onun içindir ki, Reis Beyefendi, bu kadar uzun söyledim: Size mazimi, halimi, samimi kanaat ve içtihatlarımı olduğu gibi riyasız ve yalansız anlattım. Vicdanımdaki doğruluğuma ve hulûsum [samimiyetime] sizi inandırmak istedim. Bundan maksadım kendimi kurtarmak değil, sizi de, Cumhuriyeti de beraber kurtarmaktır. Şu anda acaba bu son vazifemde de muvaffak olabildim mi, diye nazarlarımı, müfekkirenize [düşünme gücünüze] kadar infâz etmek, vicdanlarınıza kadar nüfuz ettirmek istiyorum. Acaba kalbimdeki doğruluğu, sözlerimdeki doğruluğu, vicdanlarınıza telkin edebildim mi diye endişedeyim. Çünkü bu vazifemde muvaffak olmadımsa, zarar edecek ben değilim, belki hepimiz, belki bütün memleket ve binaenaleyh Cumhuriyettir.

İnkılaplar hatasız yapılmalıdır

Reis Beyefendi, biz dünyanın en büyük bir cihadını yaptık. Tarih-i beşer bugüne kadar mücahedemizin nazirini [emsalini] kaydetmediği gibi, bundan sonra da kayıt etmeyecektir. Mücahedemizde muvaffakiyetimiz bize yine o büyüklükte bir inkılâb-ı siyasi yaptırdı. Şimdi de bir inkılâb-ı içtimâî, bir sulh inkılâbı, bir medeniyet inkılâbı yapmak devresine girdik. Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki'nin ağzında da bir inkılâb sözü çıkmıştı. Her yapılan şeye inkılâb derler. Her yapılan hataya da inkılâb derler. Ne yapalım, inkılâblarda böyle hatalar olur. Fransa İhtilal-i Kebiri de inkılâbında hatalar yapmadı mı, derlerdi.

İşte ben öteden beri her inkılâb için hatanın da behe-mahal zorunlu olduğu nazariyesine mu'âriz [karşı] idim.

ÜST

Velid Ebüzziya Bey, İstanbul İstiklal Mahkemesi'nde savunmasını yaparken, Aralık 1923

ALT

Velid Ebüzziya Bey, savunmasını yaparken, yanında avukatları Ali Galip ve Talha beyler.

Velid Ebüzzîya ve gazeteci arkadaşları,
Elazığ İstiklal Mahkemesi'nde İkinci
Gazeteciler Davası'nda, 1925.

Başka memleketlerdeki inkılâblarda hata olduysa, biz tarihin tecrübelerinden istifade edelim. O inkılapların hatasına düşmeyelim. İnkılabımızı hatasız yapalım, derdim.

Bugün aynı kanaatimi tekrar ediyorum. Hatta bu bir kanaat değil bir imandır. Reis Beyefendi, mücahedemizi nasıl parlak yaptıksa, inkılâb-ı siyasimizi de öyle parlak yaptık. Şimdiki inkılâbımızı, inkılâb-ı içtimaiyemizi, sulh inkılâbımızı da öyle parlak yapmamıza, Cumhuriyetin mebâdîsini [başlangıcını, ilkelerini] her türlü şaibeden tamamıyla münezzeh [arınmış] tutmamıza hiçbir mâni' yoktur. Bilakis bunu da yapmalıyız. Yapmaya azmetmeliyiz. Misak-ı millimize nasıl iman ederek nihayet intaç ettikse [neticelendirdikse], bugün de adaletin, Cumhuriyetimizin üssü'l-esâsı olacağına iman etmeliyiz. Mutlak ve mutlak muvaffak oluruz.

Bî-günâh ve bî-nasîb

Reis Beyfendi, ben bî-günâh [günahsız] ve hatta ma'a-te-essüf bî-nasîb bir adamım. Vekillerim Talha ve Galip beylere sözü uzatmamaları, mahkeme-i alinizi sıkımları için müdafaalarını muhtasar [kısa] yapmalarını, bilhassa şahsımdan mümkün mertebe az bahsetmelerini rica etmiştim. Öyleyken şimdi kendim şahsımdan bahsetmeğe mecbur oluyorum.

Reis Beyefendi, hayat denilen ve çocuklukta pek tatlı gelen maceranın ilk acısını, 13 yaşında tattım. Pederimi bir gün Konya'ya nefy [sürgün] ettiler. Yapayalnız kaldım. O anda hayatla mücâdele ve mübâreze [kavga] mecburiyetini duymuştum. O günden bugüne kadar, yani 28 sene hayatım mücâdele ve mübâreze, kâh zulümle, istibdatla, kâh düşmanla, kâh kara tali'e [bahtsızlık] mübâreze ile geçirdim. Ondan dolayıdır ki hayatın herhangi darbesi karşısında yeise düşmez bir âdemim. Daha doğrusu bir âdem idim.

Bu defa tevkîf edildiğim vakit belki ömrümde birinci defa me'yûsiyet [ümitsizlik] hissettim.

Tevkif edildiğim günlerde, bütün vatani vazifelerim bitmiş, artık biraz da kendimi düşünmek sırası gelmiş zannediyordum.

Son şahsi vazifem

Hayatta ise şahsi son bir vazifem kalmıştı. O da İsviçre'de hâlâ yâd ellerde bir Hıristiyan mezarlığında yatmakta olan kardeşimin cenazesini getirmek. Burada validesinin, pederinin yanında defnetmekti. Reis Beyefendi, bütün gazetecilik gürültüleri, vazifeleri arasında zanneder misiniz ki benim her hatırıma geldikçe yüreğimi parçalayan bir kederim yoktur? Zanneder misiniz ki son

dem hayatında yetişip vasiyetlerini olsun dinleyemediğim kardeşimin hâlâ bir Hıristiyan memleketinde, Hıristiyan mezarlığında bîkes [kimsesiz] ve metruk [terk edilmiş] yattığını hatırladıkça yüreğim yanmıyor?

İlk yeis

İşte Reis Beyefendi, son günlerde bu son şahsi vazifemi ifaya hazırlanırken tevkîf edildim.

Üç gün ihtilâsdan memnu' [görüşmeden yasaklı] olduğum vakit yalnız düşünürken ilk defa meyus oldum. İlk defa kendimden şüpheyi düştüm.

Kendi kendime, ya Rabbim, günahım ne idi ki vatanî bütün vazifelerimi bitirdiğim ve şahsi son mukaddes vazifemi ifa edeceğim sırada, namuslu ve vatanperver bir âdem için töhmetlerin en dilsûzu [yürek yakıcı] olanı, hıyanet-i vataniye töhmetiyle beni hapse attırdın. Ya Rabb! Bunda hikmetin nedir? Cilve-i İlâhiyyen nedir? dedim. Reis Beyefendi, bu samimi dertlerimi size şerh ederken bir şeyden korkuyorum. Rikkatinize, şefkatinize, kardeşlik hislerinize dokunarak sizden merhamet ve şefkat istediğimi zâhib [sanıya kapılan] olacağınızdan ürküyorum.

Yalnız Adalet istiyorum

Hayır, Reis Beyefendi, ben kimseden şefaata, merhamet ve şefkat istemiyorum. Yalnız ve yalnız adalet istiyorum. Çünkü adalet arzın, avazın fevkinde olduğu gibi merhametin, şefkatin de fevkindedir. Çünkü adaletin zımnında her türlü ilâhî ve beşerî hayırlar mevcuttur.

Ma'amafih Reis Beyefendi, adalet, adalet diye bağırırken dilimin ucuna bir sual-i mukadder geliyor. Bu suali kime irad edeceğimi [yönelteceğimi] bilemiyorum. Mahkemenize mi, memleketime mi, feleğe mi, kendime mi?

Ebüzziya Ailesinin nasibi

Reis Beyefendi, Ebüzziya Ailesinin nasibi, kara talihi nedir? Sultan Aziz nefy [sürgün] eder, zindanlara atar, Sultan Hamit nefy eder, zindanlara atar, Sultan Vahdettin nefy eder, zindanlara atar. Fransız tevkif ve hapis eder, İngiliz hapis ve nefy eder. 60 seneden beri, yani pederimin ilk menfaya [sürgüne] gittiği günden beri baba, kardeş, valide hep menfalarda dolaştık. Artık bu eza ve cefa devresi bitmeyecek mi? Ailemizin daima ve daima nasibi eza ve cefa çekmek mi olacaktır? Padişahların, istibdatın, İngiliz ve Fransızın altmış senedir daima zulüm ve kahrettiği Ebüzziya Ailesinin son ferdi kalan beni de nihayet Cumhuriyetimiz, -hayır Reis Beyefendi- Cumhuriyetimiz mi hapsilere atacak?

Mukadder addettiğim sualimde devam ediyorum.

Uğrunda feda etmeyeceğim hiçbir şey olmayan bu vatan nihayet bir gün bana ağuş-ı şefkatini [şefkat dolu koynunu] açmayacak mı? Bir gün beni sadrına [göğsüne] çekmeyecek mi? Bir gün beni sinesine bastırıp “Sen benim için valideni, kardeşini kurban verdin. Ben de şimdi âlâmına [elemlerine] iştirak ederek seni teselli etmek isterim” demeyecek midir?

Reis Beyefendi, vaziyetimi telhîs edeyim [özetleyeyim].

Çok teessüf ederim ki mücadele-i mukaddesimiz esnasında Cenab-ı Hak bana da bir kahraman olmak, mücâhidler sırasına geçmek fırsatını bahşetmiştir. Fakat yine Cenab-ı Hakka şükrederim ki bu mücâhede esnâsında gerek gazetecilik hususunda, gerek sair hususlarda uhdeme terettüb eden [üzerime düşen] bütün vazifeleri bî-temâmiha [eksiksiz] ifa etmek imkânını da benden esirgememiştir.

Hak mutlaka tecelli eder

Bu mücadelelerdeki tecrübemden bir kanâ‘at aldım. Her şeye rağmen hayatta muvaffakiyetin üssül-esâsı namus, doğruluk, izzet-i nefis ve hakşinâslık olduğunu öğrendim. Bu esaslara istinad eden [dayanan] âdem hayatta bazan çok müşkül anlar, dakikalar geçirir. Meşakkatlere [ıstıraplara], mihnetlere [aşağılanmalara] uğrar, fakat hiçbir vakit mağlup olmaz. Neticede mutlak ve mutlak galip gelir. Mutlak hak tecelli eder. Namus insanların en lâ-yefnâ [yok olmaz], en lâ-yezâl [zeval bulmaz] sermayesidir. Bu sermaye hiçbir vakit zâyî‘ olmaz, iflâs etmez, bilakis gün geçtikçe tezâyüd eder [artar]. Sâhibi-ne en büyük kuvvet ve mesned [dayanak] olur. İnsan ahirete parasıyla, maddi servetiyle gitmez. Maddi servet insanı bir saat fazla yaşatmaz. Bir gün bahtiyar etmez. Akıllı olanlar öbür dünyaya namus sermayesiyle gitmeyi bilenlerdir.

Çünkü bu sermaye dünyada insanı kurtardığı gibi ahirette de kurtarır.

Bana hakkımı veriniz

Resi Bey Efendi nâmus telakkilerim böyle olduğu ve vazifelerimi Reis Bey Efendi, İstanbul cephesinde bana hatta gazeteciliğin hâricinde, hatta çok fevkinde teveccüh eden vazifeleri, dünkü şâhidlerin ifadesiyle sâbit olduğu üzere bilâ-tereddüd ve bilâ-istisnâ yaptım.

Şimdi Reis Beyefendi, benim bu vazifeşinashlığımı mukabil [karşılık] mahkeme-i aliyyenizden de bana karşı vazife-i hak ve adaleti, ifa etmesini talep ediyorum.

Reis Beyefendi, bu hakka müstahakım. Bu hakkı bana veriniz, bu hakkı benden esirgemeyiniz. Çünkü bu hakkıma Allah da şahittir, halk da şahittir.”

“Ebüzziyazâde Velid Bey ve Gençlik”

“Resim Altı: Hem bu Türk vatanının hem bir Türk vatan-perverinin merd oğlu Ebüzziyazâde Velid Bey, çok sevdiği kitapları arasında.

Gözlerimi kapıyorum. Hafızamın karanlık izbe yollarına sinen on senelik matbu’ât hayatımın küçük ve ehemmiyetsiz, fakat benim için pek ma’nalı bazı hatıralarına ışık vermek istiyorum: Velid Bey, genç Ebüzziyazâde, yüzünün kumaşında o ince ve belirsiz kırışıklar, gözlerinin o keskin ve içe işleyici, kuvvetli ve derin bakışlarıyla muhayyilemde kıpırdıyor. Biraz müşfik sesini işitiyorum. Bir günden fazla canlı kalmayacağına bildiği halde, gazetesinin bir nüshasını istediği gibi yetiştirmek için nasıl titizlendiğini, resim koleksiyonlarını kendi elleriyle tozlu yuvalarından çekerek saatlerce nasıl tedkik ettiğini ve nahif bünyesine her gün yeni bir sadme vurduğu halde zekâsını besleyen gazetecilik faaliyetleri içinde nasıl didindiğini görüyorum.

Bugün duyuyorum ki, düşüncelerine, siyaha karşı beyaz kadar mu’âriz [karşı] olduğum Velid Bey’in hüvviyetinde toplanan üç nâdir fazilet, beni ona kopmaz bir sevgiyle bağlıyor. Bu üç nâdir faziletin isimlerine tarihte ve felsefe kitaplarında çok rast gelmiştim, fakat bunların bir adamda yanyana gelebilmelerini Tevhîd-i Efkâr başmuharririnde gördüm. Bu iç faziletten birincisi düşündüğünü söylemek aşkıdır. İtiraf edelim ki nâdirdir. İkincisi medenî cesârettir, itiraf edelim ki enderdir, üçüncüsü, kısaca namusdur ki bu kelimeyi lûgat kitabından başka pek az yerlerde görebiliyoruz.

Birçok adamlar, bu üç fazileti yalnız kitaplarda okumuşlardır. Fakat hayata çıkınca bunları uzun müddet, nâfile yere arayıp durmuşlar, sonunda acâib ve korkunç bir sükût-ı hayal [hayal kırıklığı] ile sersemleyerek ya bu lakırdılara hiç inanmamış, yahud birçok me’yûs [ümitsiz] büyükler gibi, kahrolarak çekilip gitmişlerdir. Matbuatta bu vasıflara sahip bir başmuharrire rast geldiğim gün işte böyle bir sükût-ı hayâl ile ye’s’e battığım gündü. Ebüzziyazâde Velid Bey’in faziletleri, bana yangına tutulmuş birine itfâie sesinin getirdiği teselliye verdi. Velid Bey’in faziletinden bahsederken, onun reji ikrâmiyelerini almayan, Rum ve İngiliz gulâmpârelerini kovan bir dâniye gazeteci olduğunu anlatmaya lüzum yoktur. Velid Bey’in bu iffeti, artık bir darbimeseldir [meşhur söz] herkese ma’lumdur.

Türk gençliği Ebüzziyazâde’nin kafatasında yuva yapan bazı fikirleri belki hiç sevmiyor, sevmediğinde az haklı değildir; fakat bu fikirlerin o baştan yumruk veya kurşunla söküleceğine de hiç akıl erdiremez; bir kanâ’at, ancak daha kuvvetli bir kanâ’at tarafından paralanabilir. Hadiseler bunu bize gösteriyor. Genç memleket Velid Bey’in ihtiyar birçok fikirlerini söküp attı. Neyi muhâfaza ettiğini bilmeyen muhâfazakâr Velid Bey’de gençliğin beğendiği pek az fikir vardır. Fakat, yine aynı gençliğin yalnız Velid Bey’in hüvviyetinde yanyana geldiğini gördüğü üç fazilete hepimiz gönül veriyoruz.

Ebüzziyazâde Velid Bey, fikirleriyle değil, ahlakıyla büyüktür ve biz gençler bu yüksek namusun azameti önünde diz çöken fazilet müridleriyiz.

Peyami Safa”

Resimli Gazete

Velid Ebüzziya’dan sonra Ziyad Ebüzziya ile de çalışan ve uzun yıllar Tasvir gazetesinin yazarlarından olan Peyami Safa.

Ziyad Ebüzziya (sağ başta)
Galatasaray Lisesi'nden
arkadaşlarıyla.

Ziyad Ebüzziya

(İstanbul, 06 Eylül 1911 - 26 Mayıs 1994)

YAN SAYFA

Göztepe’de oturdukları yıllarda
Ziyad Ebüzziya, 1923.

ALT

Ziyad, teyzesi Nahide
Selimoğlu’nun kucağında, 1914.

SAĞ

Ziyad, dayısı Refik Selimoğlu’nun
kucağında, 1924.

EBÜZZİYÂ Mehmed Tevfik Bey’in torunudur. Babası gazeteci Ebüzziyazade Talha, annesi “Ruhsar Nevvare” mahlasıyla oyun ve hikâyeler yazan Hadiye Hanım’dır.

3 yaşında annesini, 9 yaşında babasını kaybettiği için büyük anneleri, teyzeleri ve amcası tarafından büyütüldü. İlk öğrenimini Galatasaray Lisesi’nde tamamladı (1924-1933).

Matbuat hayatına Galatasaray Lisesi’nde öğrencilik yıllarında Akademi dergisinde başladı. 1936’da İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. 1934 yılında amcası Velid Ebüzziya’nın çıkardığı *Zaman* gazetesinde aktif görev aldı. 1936’da sahipliğini üstlendiği *Tasvîr-i Efkâr*’da amcası Velid Ebüzziya ile birlikte çıkardı, 1940-1945 arasında başyazarlığını üstlendi. Velid Bey’in ölümünden sonra Cihat Baban’la birlikte aynı gazete-yi *Tasvir* adıyla sürdürdü (1945-1949). Demokrat Parti taraftarı olarak yayın yapan gazete 35 defa dava edildi, 17 defa kapatıldı.

Galatasaray Lisesi öğrencilerinin
Heybeliada Çam Limanı tenezzühü
[pikniği], 1930. Solda ayakta üçüncü
üniformalı Ziyad Ebüzziya.

Ziyad Ebüzziya, Boğaz
keyfinde, 1943 ve 1945.

YAN SAYFA

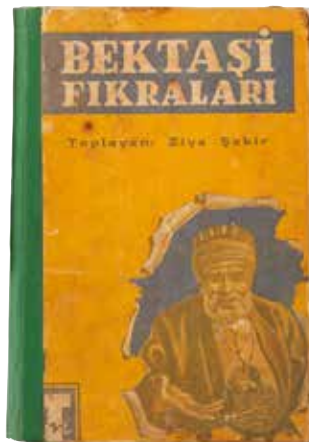
Ziyad Ebüzziya'nın 1943'te
kurduğu Tasvir Neşriyat'ın
yayınladığı kitaplardan
bazıları.

1933'ten 1947 yılına kadar hissedarı olduğu Matbaa-i Ebüzziya'nın müdürlüğünü de yürüttü. 1943 yılında kurduğu Tasvir Neşriyatı'ndan bazılarını kendi yazdığı veya derlediği 50 kadar kitap yayınladı. Ali Kara Efe adıyla yazdığı *Karanlıkta Bir Çığlık* adlı polisiye romanıyla dikkat çekti. Ziyad Ebüzziya'nın asıl ünü 1946-1971 yılları arasında 25 cilt yayımladığı *Ebüzziya Resimli Takvimli Duvar Ansiklopedisi* ile olmuştur. Ayrıca 1946-1956 yılları arasında akşamları yayımlanan *Son Saat* gazetesini kurarak idaresini üstlendi. Gazete yazılarında ve makalelerinde Ali Kara Efe, M. Kara, Z. E., Zahid Turhan müstear imzalarını da kullandı.

Yine 1943 yılında Beyoğlu İstiklal Caddesi 58-60-62 numarada, Vakıf Gökçek İşhanı adıyla bilinen binada açılan "Beyoğlu GEN Kitapsarayı"nın ortaklarından biri oldu. Kitapevinin adındaki GEN kelimesi üç ortağın soyadlarının ilk harflerinden başka bir anlam ifade etmemektedir. Üç ortaktan ilki olan Vecihi Görk, ikinci ortak Ziyad Ebüzziya, üçüncü ortak ise bir başka yayıncı Osman Nebioğlu'dur. Kitabevi 1963 yılında iflasla kapandığında 230 bin adet kitap depoya kaldırılmıştır.

1946 seçimlerine Demokrat Parti'den Konya milletvekili adayı oldu. Seçim akşamı kazandığı açıklansa da gece hile yapılarak, ertesi gün kazanamadığı ilan edildi. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'den Konya milletvekili seçildi. 1955 yılında "isbat hakkı" krizinde on dokuzlar

“20. Yüzyılın Paşası”, yabancı bir karikatüristin (Jenn ?) gözünden Ziyad Ebüzziya.

hareketinin elebaşlarından biri olarak partiden ihraç edildi. Ardından Hürriyet Partisi’nin kurucularından oldu. İlk seçimde başarısız olan Hürriyet Partisi kapandı, kendisi de aktif siyasetten çekildi.

Ziyad Ebüzziya gazetecilik ve milletvekilliğinin yanı sıra farklı görevlerde de bulunmuştur: İkinci Dünya Savaşı yıllarında düzenli gazetecilik yapamadığı yıllarda Robert Kolej’de tarih ve coğrafya öğretmenliği (1938 -1943). Nuri Demirağ’ın Gök Okulu’nda uçuş pilot brövesi (1944), Ortadoğu Teknik Üniversitesi kurucularından ve mütevelli heyeti azalığını üstlendi (1955-1960), Güven Sigorta Şirketi yönetim kurulu üyesi (1968-1972), Denizcilik Bankası ve Deniz Nakliyat Şirketi yönetim kurulu üyesi (1972-1974), İstanbul Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu öğretim görevlisi (1979-1985) ve

Türk Kültürüne Hizmet Vakfı kurucu ve yönetim kurulu üyesi (1985-1989).

Gazeteciliği bıraktıktan sonra büyük babası Ebüzziyâ Mehmed Tevfik Bey’in yakın tarihimizin en önemli kaynaklarından olan *Yeni Osmanlılar Tarihi* adlı eserini birçok ilâve ve açıklamalarla yayıma hazırladı (I-III, İstanbul: Kervan Yayıncılık, 1973-1974). Ahmed Rızâ

Ziyad Ebüzziya'nın Demokrat Parti'den ayrılan 19 arkadaşıyla kurduğu Hürriyet Partisi'ne dair imzalı dokümanlar. İmzalar: Hürriyet Partisi Ana Nizamnamesi'nde tüm kurucuların imzaları: (1) Enver Adakan, (2) İsmail Hakkı Akyüz, (3) Muammer Alakant, (4) Ekrem Alican, (5) Raif Aybar, (6) Yusuf Azizoğlu, (7) Muhlis Bayramoğlu, (8) Nihat Reşat Belger, (9) Fethi Çelikkbaş, (10) Sabahattin Çıracıoğlu, (11) Ziyad Ebüzziya, (12) Yusuf Adil Egeli, (13) Mustafa Ekinci, (14) Feridun Ergin, (15) Muhlis Ete, (16) Turan Güneş, (17) Enver Güreli, (18) Şekip İnal, (19) Hasan Hürşit Kangal, (20) Safaeddin Karankçı, (21) Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, (22) Ragıp Karaosmanoğlu, (23) Behçet Kayaalp, (24) Şeref Kamil Bengü, (25) Emrullah Nutku, (26) Ekrem Ocaklı, (27) Asım Okur, (28) İbrahim Öktem, (29) Emin Paksüt, (30) İhsan Hamit Tiğrel, (31) Muzaffer Timur, (32) Ekrem Hayri Üstündağ

ÜST SOL

Ziyad Bey, eşi Vâlâ Hanım ile çocukları Talha ve Alev, Cihangir 23 Mayıs 1943.

ÜST SAĞ

Ziyad Bey, ikinci eşi Sonia Hanım, çocukları Alev ve Talha ile Paris'te, 1954.

ALT

Ziyad Bey, siyaseti bırakıp, kültürel meseleleri kendine birincil iş edindiği yıllarda, Çamlıca 1982.

YAN SAYFA

Ziyad Bey, Cihangir'deki evinde ahbaplık ettiği güvercinlerle, 1984.

Bey'in *La Faillité morale de la politique occidentale en orient* (Paris 1922) adlı eserini açıklama ve notlarla *Batı'nın Doğu Politikasının Ahlâken İflâsı* (İstanbul 1982) ismiyle tercüme etti. Dergah Yayınları'nın *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* ve *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'ne matbuat tarihiyle ilgili maddeler yazdı. Son yıllarında vefatına kadar güncel konulardaki düşüncelerini *Yeni Düşünce* ve *Zaman* gazetelerinde kaleme aldı. Aydınlar Ocağı'nın düzenlediği bazı programlara konuşmacı olarak katıldı. Araştırmacı gençlerle birlikte çalışmayı, onlara yol göstermeyi seven Ziyad Bey, zengin kütüphanesini özellikle genç araştırmacıların istifadesine sunmakla da tanınmıştır.

Son İstanbul Beyefendilerinden biri olarak nitelenen ve matbuat hayatımızın önemli isimlerinden olan Ziyad Ebüzziya, 26 Mayıs 1994'te vefat etmiş, Fatih Camii'ndeki cenaze namazından sonra Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedilmiştir. Azerbaycan'ın Millî Kahramanlarından, ilk bağımsız Azerbaycan Devleti'nin Maliye Bakanı Abdülali Emircan Bey'in kızı Vâlâ Hanım ile evlenen Ziyad Ebüzziya'nın bu evliliğinden Alev (1938) ve Talha (1941) adlı iki çocuğu olmuştur.

Ziyad Ebüzziya'nın milli meselelerdeki bilgisi ve derin hassasiyeti her türlü övgünün üzerindedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da toplama kamplarına alınan Türk esirlerle ilgili mücadelesi hala ayrıntıları gizli bir kahramanlık destanıdır.

1960'lardan itibaren mücadeleci bir kültür adamı ve toplumsal sorumluluk bilinciyle, çalışmalarını ömrünün sonuna kadar yılmadan sürdürmüştür. Hayal ettiği müze, film ve kitap projelerinin çok azını gerçekleştirebilmiştir. Herkese açık zengin kütüphanesi ve engin birikimiyle onlarca genç araştırmacı ve bilim adamına yol gösterici olmuştur. Benzersiz arşiv ve kütüphanesi, vefatından sonra İslam Araştırmaları Merkezi'nde (İSAM) bilim âleminin hizmetine devam etmektedir.

ESERLERİ

- ◆ *Kabartma Fotoğraflarla İstanbul*, İstanbul: Saray Kitabevi, Paris baskısı tarihsiz.
- ◆ *Karanlıkta Bir Çılgılık*, İstanbul: Tasvir Neşriyatı, 1943.
- ◆ *Nasreddin Hoca Fıkraları*, İstanbul: Tasvir Neşriyatı, 1943.
- ◆ *Marks Kimdir? Marksizm Nedir?*, İstanbul: Tasvir Neşriyatı, 1943.
- ◆ *Mussolini Kimdir? Faşizm Nedir?*, İstanbul: Tasvir Neşriyatı, 1943.
- ◆ *Rousseau Kimdir? Liberalizm Nedir?*, İstanbul: Tasvir Neşriyatı, 1943.
- ◆ *Kesik Elin Esrarı*, İstanbul: Tasvir Neşriyatı, 1943.

- ◆ *Machiavelli Kimdir? Makavelizm Nedir?*, Tasvir Neşriyatı, İstanbul 1944.
- ◆ *Olivera Salazar Kimdir? Korporatizm Nedir?*, İstanbul: Tasvir Neşriyatı, 1944.
- ◆ *Roosvelt Kimdir? New Daeal Nedir?*, İstanbul: Tasvir Neşriyatı, 1944.
- ◆ *Bektâşi Fıkraları*, İstanbul: Tasvir Neşriyatı, 1944.
- ◆ (Sahir Kozikoğlu ile birlikte), *Galatasaray 1922-1933 Tarihçesi ve 1933 Yılı Mezunlarının Elli Yılları*, İstanbul: Galatasaray Eğitim Vakfı, 1986.
- ◆ *Nasıl Bir Dış Politika?*, İstanbul: Cemre, 1994.
- ◆ *Dış Politika Yazıları*, İstanbul: Cemre, 1994.
- ◆ *Şinasi*, (haz. Hüseyin Çelik), İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- ◆ Kutsal Canavarlar, (J. Cocteau'dan tercüme, 1969 yılında tamamlanmış, ancak yayınlanamamıştır).
- ◆ Galatasaray'ın Vatan Uğruna Şehitleri, (Galatasaray Lisesi'ne verilmiş ama basılmamıştır.)

KAYNAKÇA

- ◆ Mustafa Uzun, "Ebüzziya, Ziyad", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul 1995, s. 373-374.
- ◆ Ömer Faruk Şerifoğlu (hazırlayan), *Darçağda Bir Çelebi – Ziyad Ebüzziya Kitabı*, İstanbul: Timaş, 1998.

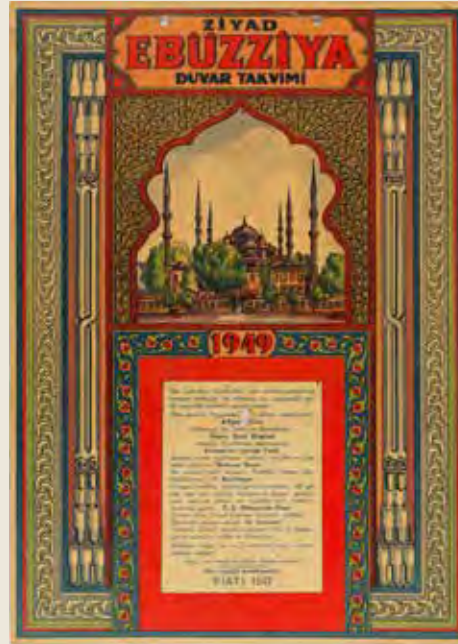
Ziyad Ebüzzîya'nın cenaze
namazı, Fatih 29 Mayıs 1994.

Ebüzziya Takvimi

Ebüzziya Tefik Bey'in ülkemizde öncü bir girişimle kurup büyüttüğü gazete ve matbaacılık faaliyeti, aileye ismini veren büyük oğlu Ziya, genç yaşta vefat ettiğinden ortanca ve küçük oğul, Talha ve Velid babalarının 1913'te vefatından sonra, işleri kaldığı yerden sürdürmek kararlılığındadırlar. 1921'de ağabey Talha Ebüzziya'nın genç yaşta ölümüyle, gazete, matbaa ve ailenin bütün yükü Velid Bey'in üzerine kalır. 1920-1930'lu yıllar Ebüzziya ailesinin basın ve yayıncılık hayatından geri çekildiği yıllar olur; 1934'ten itibaren torun Ziyad Ebüzziya'nın işlerin ucundan tutmasıyla alevlenen basın ve yayıncılık aşkının önünde bu kez, tek parti döneminin basın yasakları çıkar. Gazetecilikten bunalan amca-yeğen, Matbaa-i Ebüzziya'yı canlandırarak, yayıncılık yapmaya karar verirler. Bu çerçevede gerçekleşen projelerden biri de

Ebuzziya Takvimi'nin muhtelif yıllarına ait afiş, el ilanı, broşür, takvim arkalığı örnekleri.

Ebüzzîya Tevfik'in 1873-1900 arasında 22 cilt yayınlamayı başardığı Takvim-i Ebüzzîya'dan ilhamla, 1943'ten itibaren günlük yapraklı duvar takvimi olarak Ebüzzîya Takvimi'ni yayınlamak olur.

1942'de hazırlığı yapılan 1943 Ebüzzîya Takvimi, Tahirül Mevlevi, Ömer Rıza Doğrul, Kamil Miras, Ercüment Ekrem Talu, Cihad Baban, Bahadır Dülger, Eşref Edip gibi dönemin tanınmış isimlerinden oluşan bir heyet tarafından hazırlanır. Günlük bir gazete mantığıyla, tefrikalar şeklinde hazırlanır. "Türkiye tarihi", "Meşrutiyet tarihi", "Yüz sene yaşamak için ne yapmalı?", "Tayyarecilik ansiklopedisi", "Ameli bilgiler ansiklopedisi", "Türk-İslam meşhurları", "Küçük fen ansiklopedisi" gibi bazıları onlarca, bazıları yüzlerce güne yayılan bölümler ile "Biliyor musunuz?", "Sihhi öğütler", "Hatırınızda bulunsun" gibi bağımsız kutucuklardan oluşmaktadır. Velid Ebüzzîya'nın idaresinde çıkan ilk üç yılın takvimlerinde, onun tayyarecilik ve fen bilimlerine olan ilgisi belirgin bir şekilde görülmektedir. 1944 yılı takviminde 31 Aralık tarihli yaprakta bitmeyen "Tayyarecilik Ansiklopedisi", arkaya eklenen ilave sayfalarla tamamlanır. 1945'te Velid Ebüzzîya'nın ölümü üzerine gazete ve matbaa gibi takvimin idaresi de Ziyad Ebüzzîya'ya kalır. Takvimin adı, 1948'den itibaren "Tasvir Neşriyatı Ziyad Ebüzzîya Duvar Takvimi" şeklinde değiştirilir. Bu yıllarda tefrika edilen makale adları ve üst başlıklar da şöyle sıralanabilir: "100 kumandan 100 zafer", "Ölmez şiirlerden parçalar", "Son icatlar, son keşifler", "İslam tarihi", "Türk denizcilik tarihi", "Lokman hekimin öğütleri", "İslam nazarında filmin ehemmiyeti", "Anadolu Türk beylikleri ve devletleri", "İstanbul'un muhasarası ve fethi", "Meşhur gazeteciler", "Meşhur kadınlar", "Seçme aşk şiirleri", Bostan ve Gülistan'dan seçmeler", "Demokrasinin esasları", "Mevlana'nın rubaileri", "Ahlakın temelleri", "Tarihimizden ibret alınacak fıkralar", "Milli Mücadele büyükleri", "Tarihi menkıbeler", "Seçme Hadisler"...

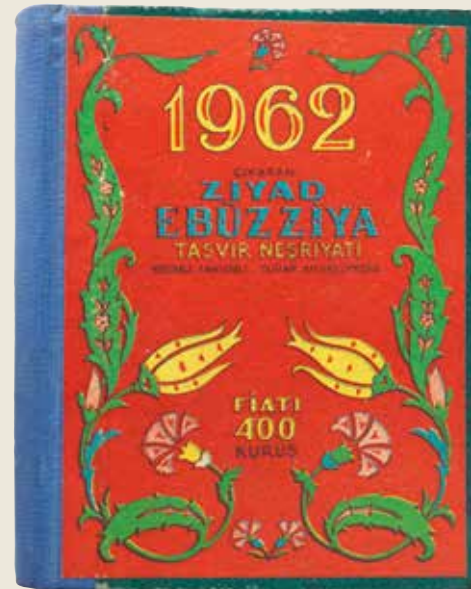
1947 yılı takviminin 11-13 Ocak tarihli üç yaprağının ön yüzlerinde "Ebüzzîya Takvimi'nin Müessisleri" üst başlığı altında Ebüzzîya Tevfik ve Velid Ebüzzîya'nın biyografileri aktarılmaktadır. 1949 yılında Ziyad Ebüzzîya günlük duvar takviminin yanında, bir de haftalık takvim hazırlar. Her sayfanın önyüzünde ünlü fotoğrafçı Othmar'a ait bir fotoğrafın bulunduğu takvim, Paris'te bastırılmış, ancak Ziyad Bey'in rahatsızlığı dolayısıyla zamanında getirilip piyasaya verilemediğinden elde kalmış, önemli bir kısmı takvim kısımları kesilerek kartpostal olarak satışa sunulmuştur. 1956 yılında ise takvim piyasasında rekabet söz konusu olsa gerek ki; her takvime bir numara basılmış ve nisan ayında noter

huzurunda yapılacak bir çekilişle üç kişiye arsa verileceği ilan edilmiştir. 1958 yılından itibaren Ebüzzîya Takvimi'nin tasarımıyla daha modern bir görünüm kazandığını görüyoruz. Takvim yaprakları tefrika şeklindeki makalelerden arındırılmış ve her yaprak, dolayısıyla her gün bağımsız olarak tasarlanmış, ancak bazı genel üstbaşlıklar korunmuştur. Her yıl aylar süren hummalı bir çaba sonucu ortaya çıkan takvimlerin hazırlanmasında, gerek metinlerin redaksiyonu, gerekse küçük karikatür ve grafiklerin çiziminde Ebüzzîya ailesinin bütün fertlerinin görev aldığını biliyoruz.

1969 tarihli son takvimde, yazı kadrosundan ebediyete intikal edenler olarak, Ebüzzîyazade Velid, Prof. Kamil Miras, Ömer Rıza Doğrul, Abidin Daver, Ercüment Ekrem Talu, Sermet Muhtar Alus, Ziya Şakir, Peyami Safa, Tevfik Sadullah, Adnan Aral, Vala Nureddin, Bahadır Dülger'in, sağ olarak ise Ziyad Ebüzzîya, Prof. Salih Cemil, Reşat Ekrem Koçu, Eşref Edip, Hasan Ali Ediz, Kandemir, Tahir Olgun, Ali Esin, Ali Tevfik İnci, Samih Nafiz Tansu, Prof. Nusret Aktan, Doç. Muammer Dizer, V. Emircan, Doç. Sami Alören, Dr. Sedat Ergin, Lokman Hekim, H. Karakaş, Münecimbaşı, Saim Alpkurt'un isimleri verilmiştir.

Ebüzzîya Tevfik Bey'in 1873-1900 arasında yayımladığı 22 ciltlik salname, nevsal ve Takvim-i Ebüzzîya'den sonra, Velid Ebüzzîya'nın başlatıp, Ziyad Ebüzzîya'nın sürdürdüğü Ebüzzîya Takvimleri, 1943-1969 arasındaki bu ikinci dönemde 27 yıl yayınlanabilir.

Böylelikle, dededen toruna devam eden Ebüzzîya Takvimleri, 1873'ten 1969'a uzanan bir asra yakın zaman diliminde, muhtelif gerekçelerle kesintiye uğrasa da 49 yıl yayınlanarak, ülkemiz takvim kültürünün en önemli ismi olarak kayda geçmiştir.

İstiklal Caddesi ile Mis Sokağın kesiştiği köşedeki Vakıf Gökçek İşhanı'nın alt üç katı 1943-1963 yılları arasında, İstanbul'un en büyük ve zengin kitapevi olarak çalışmıştır.

Beyoğlu'nda Bir Rüya: GEN Kitap Sarayı

1943 yılında Beyoğlu İstiklal Caddesi 58-60-62 numarada Mis Sokak ile kesişen köşede, “Beyoğlu GEN Kitapsarayı” adıyla görkemli bir kitapevi açılır. Bugün Vakıf Gökçek İşhanı adıyla bilinen binanın giriş katı ve altındaki iki kattan oluşan kitapevinde, yerli ve yabancı yayınlar, çocuk kitapları, oyuncak ve sanat yayınları için ayrı bölümler, odalar ayrılmıştır. Yirmi yıl ayakta kalan bu rüya alemine dair, elimizde çok az görsel malzeme olduğundan, kitapevinin hacmi konusunda; 1963 yılında iflasla kapandığında 230 bin adet kitabın depoya kaldırıldığını belirtmek sanırım bir fikir verecektir.

Kitapevinin adındaki GEN kelimesi üç ortağın soyadlarının ilk harflerinden başka bir anlam ifade etmemektedir. Üç ortaktan ilki olan kitapçı ve çevirmen Vecihi Görk hakkında maalesef pek bilgi sahibi değiliz. İkinci ortak, ülkemiz basın, basım ve yayıncılık tarihinin en önemli isimlerinden olan Ebüzziya ailesinden Ziyad Ebüzziya (1911-1994), üçüncü ortak ise bir başka yayıncı olan Osman Nebioğlu'dur (1912 - 1988).

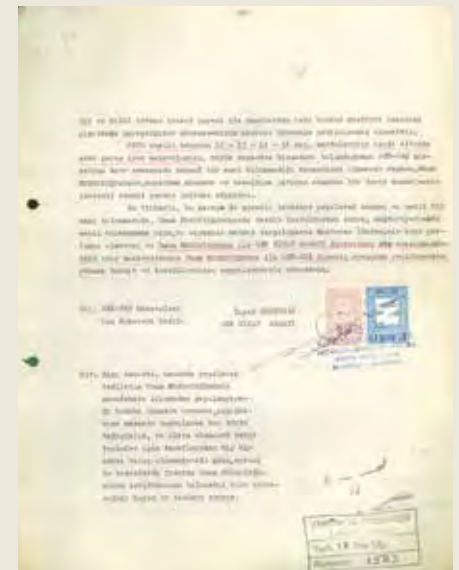
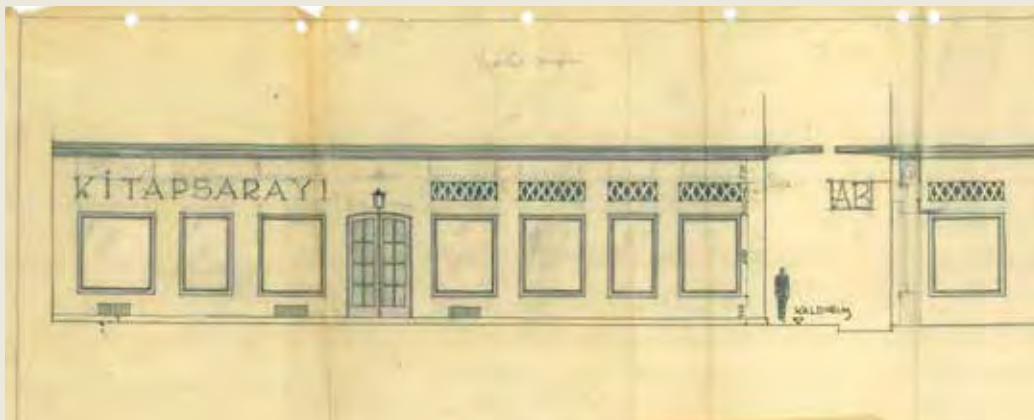
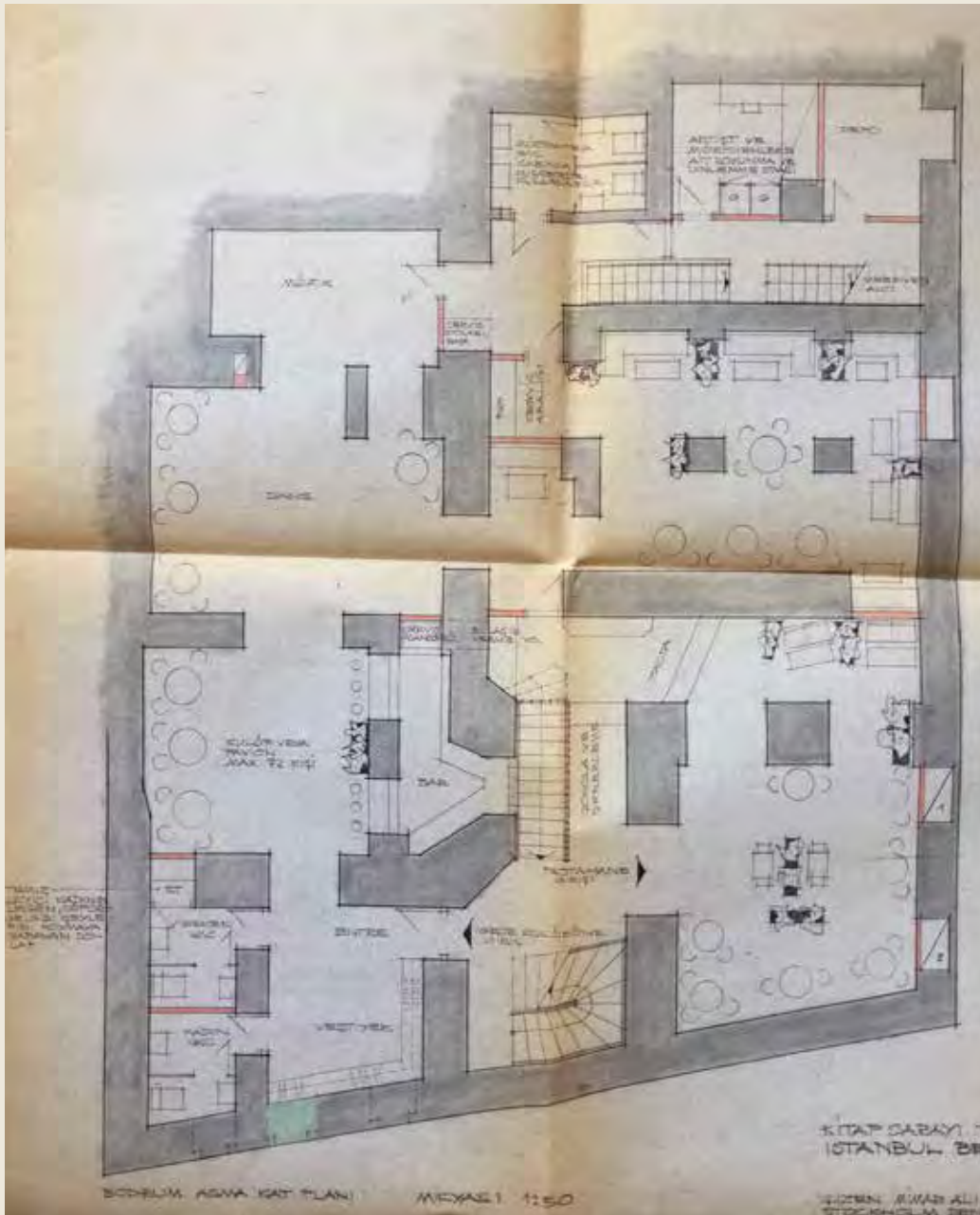
Çelik Gülersoy, “Beyoğlu Kitapçıları”nı konu ettiği bir yazısında GEN Kitapsarayı'ndan da sitayişle söz eder: “Eski Moskova Pastanesi'nin yerinde 1943'de açılan GEN Kitapsarayı, bugün düşünülemez bir zenginlikti. Dostum Ebüzziya'nın, Vecihi Görk ve O. Nebioğlu ile gerçekleştirdiği 7 vitrine sahip bu mucize, 20 yıl yaşadı. 1959 devalüasyonda dolar 2.7'den 9 liraya çıkınca, 1963'te battı.”¹

Şair, felsefeci ve sahaf Arslan Kaynardağ ise Ziyad Ebüzziya'ya dair anı yazısında onu, bu kitapevi vesilesiyle tanıdığından söz eder, “Ziyad Bey'in gazeteci ve politikacı olarak adını 1950'li yıllardan beri duyuyordum. İstiklal Caddesi'nde Parmakkapı'daki o güzel Gen Kitapsarayı ile ilişkisini de biliyordum. Bu kitapevine oldukça sık girdim. Orada Türkçe ve Fransızca yeni yayınları görmek ve karıştırmak benim için büyük zevk oluyordu. Dört başı mamur bir kitapçı olmuş, bu alanda adeta bir çığır açmıştı. O işi ne kadar sürdürdüğünü hatırlamıyorum. Kitapevinin kapanması aydınlar arasında büyük üzüntü ile karşılanmıştı.”²

1 Ç. Gülersoy, “Beyoğlu'nda Kitapçılar”, *Merhaba Beyoğlu*, sayı 22-23 (Ekim-Kasım 1997), s. 10-12.

2 A. Kaynardağ, “Sahafalarda Bir Beyefendi”, *Darçağda Bir Çelebi*, haz. Ö. F. Şerifoğlu, İst. 1998, s. 147-149.

Gen Kitap Sarayı'nın cephe ve iç düzenlemelerine dair mimari çizimler, yazışmalar.

KİTAPLAR YARIŞIYOR

Bir kültür merkezi gibi çalışan kitabevinde, birçok kültürel faaliyet de gerçekleştirilir. Bunlardan en ilginç 1946'da düzenlenen "Kitaplar Yarışıyor" adlı "büyük mükâfatlı edebi anket"tir. Telif ve tercüme neşredilmiş roman, tiyatro, şiir eserlerinin en güzellerinin Türk okuyucuları tarafından tespiti amacıyla düzenlenen anketin gayesi, bu müsabaka için özel olarak hazırlanan ve bastırılan 32 sayfalık kitapçıkta şöyle ifade edilmektedir: "İçtimai hadiselerin teşhis ve tedavi çarelerinin müşterek aranmasında en emin bir vasıta olarak kullanılan anket, memleketimizde belki ilk defa ve fakat gerek edebiyat ve gerekse anketçilik aleminde hadise teşkil edecek bir orijinalite *Kitaplar Yarışıyor* isimli edebi bir müsabaka şeklinde ortaya atılmış bulunmaktadır."

Yapılacak olan, söz konusu kitapçıkta verilen listelerden, beğendiğiniz telif roman, tiyatro, şair ve en güzel şiiri ile tercüme roman ve tiyatro eserini işaretleyip, kuponu doldurmaktan ibarettir. "Gelen cevaplar bitaraf bir heyet tarafından tasnif edilecek ve her grubun birincisi bu reyler neticesi tesbit edilecektir. Müsabakayı kazanmak için her grubun birincisi seçilmiş eserlere rey vermiş olmak lazımdır. Bu şekilde muvaffakiyet temin edilemediği takdirde en çok yaklaşanlara ikramiyeler verilecektir."

Hediye Miktarı: Birinciye 200 kitap, İkinciye 125 kitap, Üçüncüye 75 kitap, Dördüncüye 50 kitap, Beşinciye 25 kitap, 10.'ya kadar 20'şer kitap, 20.'ye kadar 15'er kitap, 25.'ye kadar 5'er kitap.

20 Mart 1946'da sona erecek olan müsabakada kazanan okuyucular, broşürde yazılı kitaplardan beğendiğini seçip alabileceği gibi, arzu ettiği takdirde tercüme eserlerin mevcutsa asıllarını da alabileceklerdir.

Müsabaka neticelerinin basın yoluyla, Ankara'da Ulus, İzmir'de Yeni Asır ve İstanbul'da en az iki gazete ile ilan edileceği duyurulmasına rağmen, böyle bir ilana rastlamadığımızdan ödülleri kimlerin aldığını bilemediğimiz gibi, en güzel telif roman ve tiyatro eserini, en beğenilen şair ve en güzel şiirini, en güzel tercüme roman ve tiyatro eserini de öğrenemiyoruz. Ancak cumhuriyetin ilanından 23 yıl sonraki Çağdaş Türk Edebiyatı hakkında bir fikir vermesi ve o gün böyle bir listeye girerken bugün unutulmuş bazı isimlere dikkat çekmek amacıyla telif eserler listelerini aynen aktarmak istiyorum.

Telif/Romanlar:

- ◆ **Sait Faik Abasıyanık** - Medarı Maişet Motoru, Semaver.
- ◆ **Halide Edip Adıvar** - Sinekli Bakkal, Tatarcık, Vurun Kahpeye, Handan, Ateşten Gömlek, Kalp Ağrısı, Son Eseri.
- ◆ **Samet Ağaoğlu** - Strazburg Hatıraları.
- ◆ **Akagündüz** - Dikmen Yıldızı, Yayla Kızı, Akşam Temizi, Bu Toprağın Kızları, Üvey Ana, Hicran, Üç Kızın Hikayesi.
- ◆ **Kemal Altınkaya** - Bizim Mahalle, Adam Sende.
- ◆ **Sermet Muhtar Alus** - Harp Zengininin Gelini, Pembe Maşlahlı Hanım, Kıvrıkcık Paşa.
- ◆ **Falih Rıfkı Atay** - Zeytindağı, Taymis Kıyıları, Tuna Kıyıları, Hind Diyarında.
- ◆ **Samih Ayverdi** - Yolcu Nereye Gidiyorsun?, Aşk Bu İmiş.
- ◆ **Faik Baysal** - Sarduvan.
- ◆ **Bekir Sıtkı** - Memleket Hikayeleri.
- ◆ **Kemal Bilbaşar** - Denizin Çağırışı.
- ◆ **Turan Aziz Beler** - Sevdâ.
- ◆ **Etem İzzet Benice** - Yakılacak Kitap, Beş Hasta Var, Sende Seveceksin, Foya.
- ◆ **Muazzez Tahsin Berkand** - Sonsuz Gece, Sabah Yıldızı, Garip Bir İzdivaç, Bir Genç Kızın Romanı.
- ◆ **Burhan Cahit** - Yüzbaşı Celal, Dünkülerin Romanı, Adam Sarrafı, Bir Çalı Altında.
- ◆ **Sadri Ertem** - Bacayı İndir Bacayı Kaldır, Çıkrıklar Durunca, Düşkünler, Bir Şehrin Ruhü.
- ◆ **Reşat Nuri Güntekin** - Çalılık, Akşam Güneşi, Dudaktan Kalbe, Acımak, Gökyüzü, Yeşil Gece, Kızılıcak Dalları.
- ◆ **Hüseyin Rahmi Gürpınar** - Utanmaz Adam, Metres, Eşkiya İninde, Tünelden İlk Çıkış, Namusla Açlık Meselesi.

- ◆ **Güzide Sabri** - Ölmüş Bir Kadının Evrakı Metrukesi, Nedret, Hüsrân, Necla.
- ◆ **A. Şinasi Hisar** - Fahim Bey ve Biz, Boğaziçi Mehtapları, Çamlıcadaki Eniştemiz.
- ◆ **Yakup Kadri Karaosmanoğlu** - Yaban, Nur Baba, Kiralık Konak, Ankara.
- ◆ **Refik Halit Karay** - Yezidin Kızı, Sürgün, Çete, Gurbet Hikayeleri, Memleket Hikayeleri, Üç Nesil Üç Hayat.
- ◆ **Kerime Nadir** - Hıçkırık, Gelinlik Kız, Samanyolu, Kalp Yarısı, Uykusuz Geceler.
- ◆ **Esat Mahmut Karakurt** - Allah'a Ismarladık, Son Gece, Kadın Severse, Vahşi Bir Kız Sevdim, Dağları Bekleyen Kız.
- ◆ **Reşat Ekrem Koçu** - Esir.
- ◆ **Mebrure Sami Koray** - Leylaklar Altında, Gönül Cehennemi.
- ◆ **Mithat Cemal Kuntay** - Üç İstanbul.
- ◆ **Mahmut Yesari** - Tipi Dindi, Su Sinekleri, Sevdâ İhtikârı, Aşk Yarışı, Çoban Yıldızı, Kalbimin Suçu, Yakut Yüzük.
- ◆ **Mehmet Rauf** - Son Yıldız, Eylül.
- ◆ **Yusuf Ziya Ortaç** - Göç.
- ◆ **Ömer Seyfettin** - Bomba, İlk Düşen Ak, Gizli Mabeyn, Asilzadeler, Mahçupluk İmtihânı, Bahar ve Kelebekler.
- ◆ **Peyami Safa** - Sözde Kızlar, Dokuzuncu Hariciye Koşuşu, Bir Tereddüdün Romanı, Fatih-Harbiye.
- ◆ **Peride Celal** - Yaz Yağmuru, Kızıl Vazo.
- ◆ **Reşat Enis** - Afrodite Buhurdanında Bir Kadın, Toprak Kokusu.
- ◆ **Sabahattin Ali** - Kuyucaklı Yusuf, Kağnı-Ses, Değirmen, İçimizdeki Şeytan, Kürk Mantolu Madonna.
- ◆ **Saffet Nezihi** - Zavallı Nejdete.
- ◆ **Selami İzzet Sedes** - Canım Ayşe, Kül Kedisi Evlendi, Fadime.
- ◆ **Cevdet Kudret Solok** - Sınıf Arkadaşları.
- ◆ **Mükerrem Kamil Su** - Dinmez Ağrı, Bu Kalp Duracak, Istanca Eteklerinde, Sus Uyanmasın, Ateşten Damla.
- ◆ **Suad Derviş** - Ne Bir Ses Ne Bir Nefes, Çılgın Gibi, Buharan Gecesi, Hiçbiri.
- ◆ **Ahmet Hamdi Tanpınar** - Abdullah Efendinin Rüyaları.
- ◆ **Refi Cevat Ulunay** - Enkaz Arasında.
- ◆ **Halit Ziya Uşaklıgil** - Aşk Memnu, Mai ve Siyah, Kırık Hayatlar, Bir Acı Hikaye.
- ◆ **Vala Nurettin, Vâ-Nû** - Vurgun Peşinde, Unutmadım Seni, Dipsiz Kuyu.
- ◆ **Halide Nusret Zorlutuna** - Gülün Babası Kim?, Beyaz Selvi.

Telif/Tiyatro

- ◆ **Celalettin Ezine** - Yakup ve Ötekiler, Tarihin Kaybettiği Kız, Bir Misafir Geldi.
- ◆ **Faruk Nafiz Çamlıbel** - Yayla Kartalı, Akın, Canavar, Kahraman.

- ◆ **Reşat Nuri Güntekin** - Yaprak Dökümü, Taş Parçası.
- ◆ **Küçük Kemal** - Çınar.
- ◆ **Necip Fazıl Kısakürek** - Bir Adam Yaratmak, Tohum, Para, Künye.
- ◆ **Abdullah Ziya Kozanoğlu** - Tavşan Bazı, Kozanoğlu.
- ◆ **Yusuf Ziya Ortaç** - Binnaz.
- ◆ **Halit Fahri Ozansoy** - Baykuş.
- ◆ **Musahipzade Celal** - Mum Söndü, Bir Kavuk Devrildi, Pazartesi Perşembe, Aynaroz Kadısı.
- ◆ **Nazım Hikmet Ran** - Kafatası, Unutulan Adam, Bir Ölünün Evi.
- ◆ **Vedat Nedim Tör** - Kör, Sanatkâr Aşkı.

Şairler

Ahmet Haşim, Salih Zeki Aktay, Ali Ekrem, Melih Cevdet Anday, Suha Andıç, Ali Mümtaz Arolat, Asaf Halet Çelebi, Fazıl Ahmet Aykaç, Şükûfe Nihal Başar, Yahya Kemal Beyatlı, İsmet Bozdağ, Cenap Şehabettin, Necati Cumalı, Behçet Kemal Çağlar, Faruk Nafiz Çamlıbel, Fazıl Hüsni Dağlarca, Ahmet Muhip Dranas, Nejdete Rüştü Efe, Emin Bülent, Celal Sahir Erozan, Ömer Bedrettin Gekbelen, Orhan Şaik Gökyay, İbrahim Alaettin Gövsa, Ferda Güley, Hüseyin Rıfat, Hüseyin Siret, Hüseyin Suad, H. Nazım, Oktay Rıfat Horozcu, Cahit Irgat, İlhami Bekir, Kemalettin Kâmi Kamu, Orhan Veli Kanık, Baha Vefa Karatay, Enis Behiç Koryürek, Necip Fazıl Kısakürek, Vasfi Mahir Kocatürk, Ercüment Behzat Lav, Yusuf Mardin, Mehmet Akif, Cemil Milyon, Nail V.,

Beyoğlu Saray Kitabevi'nin ilk yayınlarından olan İstanbul albümü Paris'te basılmıştır.

Namık Kemal, Yaşar Nabi Nayır, Necmettin Halil Onan, İffet Halim Oruz, Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhun, Faik Ali Ozansoy, Gavsî Ozansoy, Halit Fahri Ozansoy, Ömer Naci, Hikmet Şinasi Önel, Haluk Nihat Pepeyi, Nazım Hikmet Ran, Recaizade Ekrem, Şükrü Enis Regu, Celal Sılay, Sabri Esat Siyavuşgil, Cevdet Kudret Solok, Süleyman Nazif, Süleyman Nesip, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ö. F. Toprak, Cahit Sıtkı Tarancı, Abdülhak Hamit Tarhan, Suad Taşer, Ahmet Kudsi Tecer, Fethi Tevet, Tevfik Fikret, Ömer Bedrettin Uşaklı,

Ali Canip Yöntem, Mehmet Emin Yurdakul, Mehmet Emin Yücel, Hasan Ali Yücel, Haşım Nezihi Yücel, Halide Nusret Zorlutuna, Ziya Paşa.

Gen Kitap Sarayı'ndan Saray Kitapevi'ne

1949 yılına gelindiğinde ortakların yolları ayrılır ve Ziyad Ebüzziya tek başına sürdürür kitapevinin öyküsünü. Kitapevine tezgahtar olarak giren Necdet Sander, yeni adı "Saray Kitabevi" olan kitapevinin müdürlüğüne getirilmiştir.³ Ancak 1952'den sonra yeniden GEN Kitapsarayı adına dönüldüğünü, hatta Necdet Sander tarafından "Saray Kitabevi" adıyla yeni bir kitapevi açıldığını görüyoruz.⁴ Ayrıca, Ziyad Ebüzziya'nın notlarından arada kısa dönemlerle

3 Vakıf, 22 Eylül 1949.

4 Büyük İstanbul Albümü, haz.: Rıza Serhadoğlu, İstanbul, 1955, s. 217.

Ali Eşref Gürdemir ve Prof. İsmail Hakkı İzmirli'nin oğlu Hayreddin İzmirli'nin kitapevinin hissedarlarından olduklarını öğreniyoruz.

Yine Ziyad Ebüzziya'nın notlarında göre kitapevinin yirmi yıllık tarihinde görev yapmış çok sayıda isim zikredilmektedir. Kitapevinin kuruluşundaki personel kadrosu şöyle sıralanmaktadır: Ziyad Ebüzziya (hissedar), Osman Nebioğlu (hissedar), Vecihi Görk (hissedar-müdür), İhsan Nebioğlu (müdür yrd.), Selma Görk (kasiyer), İzidor (tezgahtar-Fransızca), Victor (tezgahtar-İngilizce), Manol (tezgahtar-yardımcı), Mehmet Ciylek (gece bekçisi), Mary de Santi (tezgahtar-Fransızca), Lamia Göktuğ (kırtasiye), Nurettin (hademe), Muzaffer (tezgahtar-Türkçe), Hüseyin (ambar memuru) ve Hamparsun (muhasibeci). Bu isimler arasında yirmi yıl boyunca kitapevinin kadrosunda yer alan dört isim geçmektedir. Bunlar, kitapevinin hissedarlarından, hatta bir dönem mesul müdürlüğü de üstlenen Ziyad Ebüzziya, kuruluştan kapanışa kadar görevi değişmeyen gece bekçisi Mehmet Ciylek, Fransızca yayınlar sorumlusu ve tezgahtar matmazel Mary de Santi ile Türkçe yayınlar sorumlusu ve tezgahtar Muzaffer Bey'dir. Kitabevinde tezgahtar olarak çalıştığı bilinen diğer isimler ise Necdet Sander, yazar Sevim Burak, Finlandiya asıllı bir Müslüman olan Fevzi Ahsenböre, Metin Beyazıdoğlu, Nazım, Leyla Bezer, Ayten, Müşerref, Güner, Vala, Silva, Lusy, Recep Köroğlu, Apkar ve Jimaret. Ayrıca muhasibeci Leton, Koço, Artan ve Aydoğan'ın, makine ve elektrik tamiratıyla görevli olarak da Ruhi Köroğlu ve Mendel Libelip'in isimleri zikredilmektedir.

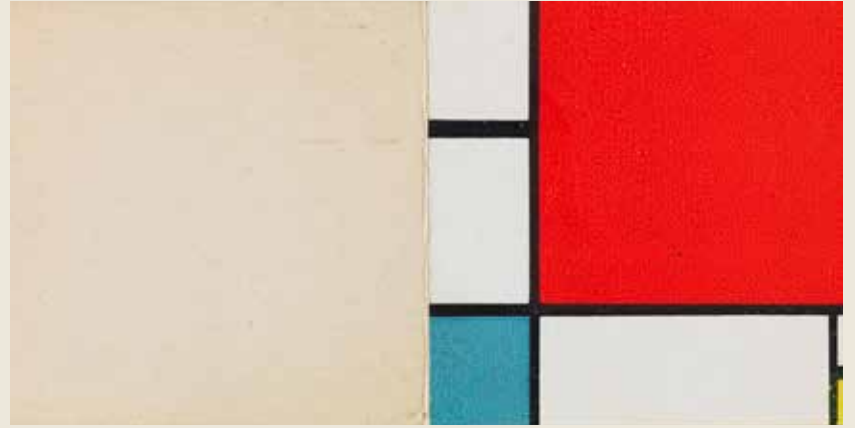
Avrupa’da gördüğü yenilikleri kitapevinde uygulamak isteyen Ziyad Ebüzziya, daha çok kitap sergilemek için vitrinlere dönerli standlar yaptırır. Jirayir Usta’ya yaptırılan vitrin düzeni o kadar ilgi görür ki, seyredenlerden dolayı günlerce caddenin trafiği tıkanır. Çocuklar için kitap ve oyuncakların bulunduğu bölüm, dükkânın en çok ilgi gören bölümlerinden olur, bu ilgi kitapevinin çocuk kitapları yayıncılığına başlamasına da vesile olur.

Saray Kitabevi’nin “Küçük Altın Kitaplar Serisi” başlığı altında yayınladığı sekiz adet çocuk kitabı şunlardır: *Vakvak ve Arkadaşları*, *Çiftlikte Bayram*, *Utangaç Kedi Yavrusu*, *Dostumuz Köpek*, *Fil Yavrusu Puf-Patapuf*, *Ördek Kardeş Gezmede*, *Nuhun Gemisi*, *Kedi Yavrusu Mine*.

Bunların dışında üç adet kitap yayını daha olmuştur kitapevinin. Bunlardan ilki Şükufe Nihal’in *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanıdır. Halikarnas Balıkcısı’nın *Turgut Reis* adlı eserinin de kitapevi tarafından baskıya verildiği 1951’de ilan edilmiş, ancak yayın gerçekleştirilememiştir. *Turgut Reis* yıllar sonra 1966’da yayınlanabilmiştir. Yine Saray Kitabevi yayını bir başka kitap ise Ahmet Hamdi Başar’ın *Milletçe Kalkınma Davamız* adlı etüdüdür. Bu arada kitapevi tarafından kitapları yayınlanan Şükufe Nihal’in Necdet Sander’in annesi, Ahmet Hamdi Başar’ın ise üvey babası olduğunu dikkate alırsak, 1949-52 yıllarında kitapevinde Necdet Sander’in ağırlığının hissedildiği söylenebilir. Kitapevinin ortaklarından Osman Nebioğlu’nun kızıyla evlenen Necdet Sander, daha sonra buradan ayrılarak kendi kitapevi ve yayınevini kuracaktır.

Saray Kitabevi’nin dönemi için prestij eseri denebilecek bir başka yayını ise Ziyad Bey’in Paris’te bastırıldığı ve kapak içindeki cepe yerleştirilen özel gözlüğüyle birlikte satışa sunulan üç boyutlu *Kabartma Fotoğraflarla İstanbul* adlı albümdür.

Araştırmacı-yazar Erol Özbilgen de Ziyad Ebüzziya için kaleme aldığı anı yazısında ilk tanışıklıklarının Saray Kitabevi’nden başladığını belirttikten sonra izlenimlerini aktarır: “Saray Kitabevi’nin kapısı İstiklal Caddesi tarafındaydı. Girer girmez kasa, duvarlar ve ortada kitap rafları ve aklımda kaldığına göre bir de küçük asma kat vardı. Şimdi Beyoğlu kitapçılarında ‘vur, vur inlesin!’ türünde, ‘kös çalar’ türünde pop müzik değil, hafif bir tonda Tino Rossi’nin J’attendrai’si, Maurice Chevalier’nin “Ma Pomme” türünde şansonlar çalardı. Kitapsaray’ının özellikleri yine aklımda kaldığına göre şimdiki “Haşet” değil ama orijinal “Hachette” kitabevine rakip bir Türk kitapçısı olmak dolayısıyla onun kitapseverlere sağladığı yeni çıkan kitap ve dergi yayınlarını yakından takip etmek, aboneler yapmaktı. Kendisi de bazı yayınlar

Ziyad Ebüzziya, eşi Sonia, oğlu Talha ve bir dostlarıyla Paris’te, 1955. Foto: A. Suavi.

yapmıştı. ‘İstanbul’ ismiyle arka kapağın iç tarafındaki bir poşet içinde bulunan kırmızı-mavi mikalı gözlük kulanılarak Boğaz, Sarayburnu, selatin camileri gibi manzara streoskopik olarak görmeyi mümkün kılan bir de orijinal kitap bastırmıştı.

Gen Kitapsarayı yeni çıkan Batı yayınlarını çok yakından izliyordu. Hatta bu hususta dünyaca ünlü Hachette’in İstanbul şubesi ile rekabet halinde idi. Birçok yayını Hachette’ten önce getirip satabiliyordu. Nitekim “Plon” firmasının yayınladığı ‘*Les Hommes, les Dieux les Tombeaux*’, ‘*L’Homme a la poursuite du temps*’ gibi bazıları hatırladığıma göre ancak beş-on yıl sonra Türkçe’ye aktarılıp yayınlanabilmiştir. Ve sanırım ki Kitapsarayı’nın kapanmasında Hachette’e rakip olmasının rolü vardır.”⁵

Gerçekten de 1952 yılında Saray Kitabevi’ne rakip olarak açılan Hachette, yıllar sonra da olsa Saray Kitabevi’nin özellikle yabancı yayınlar konusundaki piyasasını ele geçirmiş ve kapanmasında önemli bir etken olmuştur. Oysa kitapevinin en önemli gelir getiren kalemi yabancı sanat yayınlarıdır. Bu konuda oldukça iddialı olan kitapevi yetkilileri sanat kitaplarının yanı sıra çeşitli boyutlarda röprodüksiyonlar da getirtirler. Ancak eksikliklerini hiçbir zaman hissettirmeyen kitap fareleri özellikle bu raflara dadandıklarından bir süre sonra bu bölümdeki rafların önüne file şeklinde örtüler gerilir. Bu da çare olmayınca Türkiye de ilk barkot uygulaması Saray Kitabevi’nde gerçekleştirilir. Bu arada maddi imkansızlıklar içindeki akademi öğrencilerinin söz konusu pahalı sanat kitaplarından yararlanmaları her zaman temin edilir. Bu yönde talep olduğunda, geçici olarak da olsa özel bir mekân oluşturup, günlerce bu kitapların okunup, not alınmasına izin verilmiştir. Yazar Ferid Edgü, Akademi’de öğrencilik yıllarından söz ettiği bir sohbetimizde, biz Akademi öğrencisi idik ama Batı resmini görüp öğrendiğimiz, resimli Batılı kaynakları ilk kez elimize aldığımız yer Ziyad Ebüzziya’nın Kitap Sarayı adlı görkemli kitapevi olmuştur, diye anlatmış ve eklemiştir: “O yıllarda Paris’te Limited Edition olarak 50 ya da 100 nüsha, numaralı basılmış kitaplardan 2-3 adedi haftasına İstanbul’a Kitap Sarayı’na geliyordu. İstanbul’da öyle bir kitapevi, bir daha olmadı.”

Türkiye’de çağdaş resim sanatının yaygınlaşmasında Saray Kitabevi’nin önemli katkıları olduğunu o günleri gören herkes teslim etmektedir. Kitapevinin düzenlediği

sergiler, bu yönde önemli etkinliklerdir. 1954’te İstanbul’da Fransız Başkonsolosluğu’nda açılan ve 619 parça eserden oluşan görkemli “Hususi Baskılarla Modern Fransız Resmi” sergisi, ardından da Ankara’da açılan ve 256 adet eserden oluşan “19. Asırdan Zamanımıza Kadar” başlıklı sergide, Baumeister, Bonnard, Boudin, Braque, Buffet, Campigli, Cezanne, Chagall, Chaplain-Midy, Chi Pai Shih, Corot, Coutaud, Cross, Dali, Degas, Derain, Desnoyer, Van Dongen, Dufy, Ernst, Fautrier, Friedlaender, Gauguin, Gen Paul, Goerg, Van Gogh, Gris, Hayter, Holy, Jupeon, Kandinsky, Klee, de Toulouse Lautrec, Leger, Lothe, Lurçat, Manet, Marchand, Marquet, Matisse, Miro, Modigliani, Monet, Morisot, Mucha, Negri, Phillips, Picasso, Pissarro, Puy, Renoir, Rodin, Rouault, Sanmarti, Dunoyer de Segonzac, Seurat, Signac, Sisley, Soutine, Utrillo, Valadon, Vertes, Vlaminck, Walch, Zao-Wou-Ki, Zingg gibi resim sanatının büyük ustalarının eserleri yer almaktadır. Büyük bir kısmı, özgün baskı ve sanatçısının imzasını taşıyan eserlerin gördüğü büyük ilgi⁶ ve talep üzerine, Ankara’ya taşınan sergi, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Sergi Salonu’nda açılır. 19 Mart -4 Nisan 1955 tarihleri arasında açık kalan sergi süresince, her gün saat 17.30-18.30 arasında resim uzmanlarının katıldığı söyleşiler düzenlenir.

Yine 1955 yılında, Rum azınlığa yönelik olarak başlayan ancak genel bir yıkım ve yağmaya dönüşen 6-7 Eylül olayları sırasında DP milletvekili olan Ziyad Ebüzziya, parti teşkilatından topladığı bir grup gençle birlikte kitapevinin önünde ellerinde bayraklarla barikat kurarak, herhangi bir saldırı olmasına engel olur. Saray Kitabevi, bu olaylar sırasında Beyoğlu’nda yağma ve yıkımdan kurtulan birkaç işyerinden biri olmuştur.

1960 yılına gelindiğinde, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan da nasibini alan kitapevinde işler gittikçe kötüleşmekte ve yan gelirler araştırılmaktadır. Önce kitapevinin içinde bir kafe oluşturulur; ardından galeri, kafeterya, kulüp, diskotek ve gece kulübünden oluşan kompleks içinde kitaplar küçük bir yer tutar. Kitapevinin yeni düzeni için Mimar Ali Cevat Ayral’a yaptırılan tasarımlarda bu açıkça görülebilmektedir. Anı çatı altında GEN Kitapsarayı Ltd., GEN-AR Sanat Galerisi ve Kulübü ile GEN-DO Kafeteryası faaliyet gösterir. Özel olarak üretilen ve GEN-DO adı verilen dondurma satı-

5 E. Özbilgen, “Ebüzziya Efsanesi”, *Darçağda Bir Çelebi*, 101-104.

6 Sergiye dair basında çıkan yazılardan en önemlisi Elif Naci’nin *Türk Düşüncesi*’ndeki (Sayı 3, Şubat 1954) yazısıdır.

şına başlanır. Bütün bu çabalar sonuçsuz kalınca, mevcut şirketlerin iflas kararı alınır ve tek bir işte karar kılınır; Kazan Muhallebicisi. Ama o da çok geçmeden kepenkleri indirmek zorunda kalır. Beyoğlu yeni bir kılığa bürünmüş ve bir rüyanın sonuna gelinmiştir. 1965'te boşaltılan Vakıflar'a ait bina yıkılır ve yerine bugün Beymen Mağazası olarak da bilinen Vakıf Gökçek İşhanı inşa edilir.

İflas kararıyla el konulan kitapevine ait 230 bin civarındaki kitap, Nurosmaniye Camii civarında Vezir Han'daki bir depoya taşınır. Yıllar süren davalar sonunda kitaplar, sahibi olan Ziyad Ebüzziya'ya iade edilir. 30 yıla yakın bir süre kapalı kalan kitaplar Kadıköy'de bir depoya taşınarak, tek tek tasnif edilir. Ziyad Ebüzziya, Sahaf Sami Önal'a yazdığı 19 Ekim 1993 tarihli mektubunda "Kitapsaray"ın kitapları nihayet tasnif edildi" diye başlıyor ve ilişikte listesini sunduğu kitaplarla ilgilenip-ilgilenmeyeceğini sormaktadır.⁷

Saray Kitabevi, artık zihinlerde bir anıya dönüştüğü yıllarda, rüyanın sona erdiğinden habersiz, uzak müşterileri de vardır. 20 Eylül 1978 günü İstiklal Caddesi'nde yürürken Ziyad Ebüzziya'nın yanına aşına bir yüz yaklaşıyor. Yıllarca komşuluk yaptıkları hanın çaycısından başkası değildir yaklaşan kişi. Elindeki birkaç mektubu uzatarak, "Bunlar, size gelmişti!" der. Urfa, Balıkesir ve Atina damgalı mektuplar üç eski müşteriden gelmektedir ve kitapevinin akıbetinden haberleri yoktur.

Atina'dan yazan V. Logaridis, kitapevinden 20-25 yıl evvel satın aldığı *Galvanoplasti* adlı kitabın mevcudu var ise aynısından bir adet taahhütlü olarak gönderilmesini istemektedir.

Balıkesir'de PTT Bölge Müdürlüğü'nde eksper olarak çalışan Sabri Dil de emekli olduğunda dini eserler satan bir kitapevi açmayı düşündüğünü belirterek, kitapevinin dini yayınlarla ilgili bir kataloğu varsa bundan bir nüsha ve Ord. Prof. İsmail Hakkı İzmirli'nin *Maani-i Kur'an* adlı eserinin adresine ödemeli olarak gönderilmesini istemektedir.

Urfa'dan yazan Şerif Duman ise, 1956'da yayınlanan ve tevzii yeri olarak da Saray Kitabevi gösterilen Ord. Prof. İsmail Hakkı İzmirli'nin *Fıkıh Tarihi*, *Hadis Tarihi*, *İslam Felsefesi Tarihi* ve *Muhtasar İlm-i Ahlak* adlı eserlerinin mümkünse ödemeli olarak gönderilmesini, değilse fiyatlarının bildirilmesini istemektedir.

Aynı günün akşamı her üç mektuba da cevap yazılır ve ertesi gün postaya verilir. Ancak Urfa'ya gönderilen

cevabi mektup "gönderilen kişi adreste tanınmadığından" birkaç gün sonra geri döner. Geri dönen mektupla, Ziyad Ebüzziya'nın nezaket, zarafet ve çelebiliğine bir kez daha şahit oluruz;

"Muhterem Şerif Bey,

1976'da yolladığınız mektup ancak bugün elime geçti! Kitapsaray'ın sahibi idim. Kütüphane 1962'de kapandı. Bina da yıkılarak yerine giyim eşyası mağazası yapıldı. Mektubunuz şurada burada dolaşmış, eski kahveci saklamış, beni tesadüfen görünce verdi!

İstedığınız kitaplar, dağıtım yerinde de yoktur. Sahaf-larda (Beyazıd) zaman zaman bulmak mümkün oluyor. Sordum, bulunduğu takdirde, fiyatları üç aşağı beş yukarı şöyledir:

Fıkıh Tarihi	60.-
Hadis Tarihi	50.-
İslam Felsefesi	60.-
İlm-i Ahlak	40.-

Eğer hala bunları bulamadınız ve istiyorsanız, sahaf-lardaki tanıdık kitapçılara rica eder, bulundukça size ödemeli göndermelerini sağlarım.

Saygılar sunarım efendim.

Ziyad Ebüzziya (Gazeteci) P.K. 440 İstanbul"

Hususi Baskılarla Modern Fransız Resim Sergisi

Elif NACİ

Bu, bir röprodüksiyon sergisidir. Eserleri müzeliğe olmuş muasır modern ressamların tablolarının gayet mahirane ve renkli basılmış kopyalarından mürekkep bir sergi. Bir müze aynası. Fazla konuşmaya gelmez. Çünkü bu son asır resim tarihinin bir hulâsasını yapmak gibi bir şey olurdu. Üzerlerinde münakaşa edilmiş, hükümler verilmiş ve bir devrin hikâyesini naklediyorlar. Burada mühim olan şey baskı mükemmelliğidir. Yüksek fiyatlar taşıyan ve müzelere yerleşmiş olan orijinallerine sahip olamadıkları için üzülen ve onların mahrumiyetini çekenler için buradan ucuza tedarik edilebilecek bir resim, bu yokluğun acısını yarı yarıya telâfi etmeye çalışacaktır.

Müzedeki asırlık halılara bakardım da öteden beri düşünür, dururdum. Artık bugün hiçbir halı tezgâhında

7 S. Önal, "Hocamız Ziyad Bey", *Darçağda Bir Çelebi*, 145

dokunamayan o emsalsiz şaheserlerin birer benzeri, kopyası yapılamaz mı? Şu seccadeyi dokuyan Yörük kızı, bu solmayan renkleri, bu akıllara hayret verecek kadar sanatkârane ve bilgili desenleri nereden ve nasıl bulmuş? Niçin bunların milimetrik kağıtlara çıkarılmış örneklerinden seccadeler dokumazlar da bizi bunlara sahip olmaktan mahrum ederler? diye düşünürdüm.

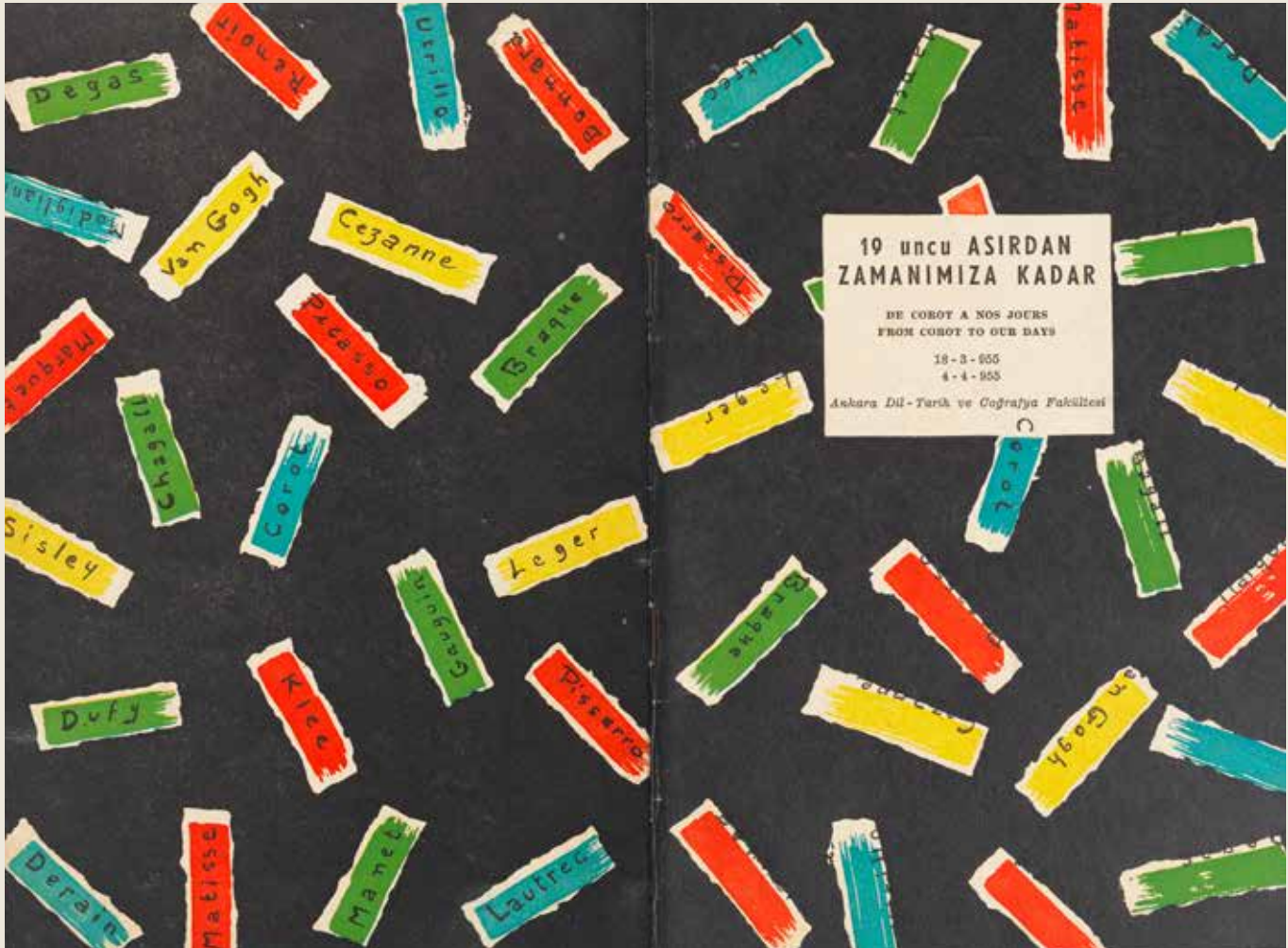
Yukarıda bahsettiğim baskılar sanatın yayılmasına, uzun mesafeler katederek asıllarını görmek zahmetinden bizi kurtarıyorsa bu halıların da benzerlerini yapmak ve bunu tamim etmek, o kadar külfetli bir maslahat olmasa gerek. Şüphe yok ki bu resimler yağlıboya değildir, insanı asıllarını görmekten müstağni kılamaz. Niha-yet bir baskı. Ve şüphe yok ki, bu dokunacak halılar asılları kadar asil, dayanıklı ve onlardaki renk ve boya mezi-yetlerine ulaşamayacaktır. Fakat nihayet göz, imrendiği güzelliğe kavuşacak ve özleyişini bir parçacık olsun tatmin etmiş olacaktır.

Şimdi bir Matisse, bir Renoir aslına mümkün merteye yaklaştırılmağa çalışılmıştır. Şimdi artık bir Manet, bir Degas, bir Cezanne ve bir Modigliani ile salonlarımızı süslemek ve onlarla başbaşa kalmak imkânına malik olmuş bulunuyoruz. Gerçi asıllarına sahip olmanın keyfi ve değeri bu kopyaları elde etmekle mukayese kabul etmeyecek kadar büyük ve farklıdır amma, imkânsızlık karşısında bundan daha güzel teselli ne olabilir?

Bundan başka bunların milletlerarası sanat becayişle-rinde de mühim rol oynadıklarına kaniim. Asıllarını gör-mek fırsatına kavuşamamış, yalnız fotoğraflarını gör-meğe mahkûm olanlar için bu renkli kopyalar adeta bir hazine gibi geldi bana.

Bize düşen vazife, müteşebbislerine teşekkür etmektir.

Türk Düşüncesi, sayı: 3 (Şubat 1954).

“Bedeli Çanakkale’de”

Rahmetli Ziyad Ebüzziya ile zaman tüneline yolculuğa dönüşen sohbetlerimizden birinde dinlemişim, 1989’da. Kafasında gönlünde heyecanla anlattığı onlarca projeden biri olan Galatasaraylı şehitleri konu ettiği ve “Vatan Uğruna Şehitlerimiz” adıyla yayımlamayı düşündüğü kitabın en önemli karakteriydi Çanakkale gazisi, Gazze şehidi, Galatasaraylı Mehmed Muzaffer.

“O zamanki adıyla Mektebi Sultani öğrencisi 948-Mehmed Muzaffer, Çanakkale Cephesine gönüllü yazılmış ve üç aylık bir tâlimden sonra ‘zabit namzedi’ olarak Çanakkale’dedir (Mart 1914). Savaş bir süreliğine durmuştur. Muzaffer’in görev aldığı alayda, kamyon ve otomobil lastiği ile diğer bir takım malzemeye ihtiyacı vardır ve bunların ancak İstanbul’dan temini sözkonusudur. 17 yaşındaki Muzaffer, açık göz ve becerikli bir İstanbul çocuğu olduğundan, gerekli malzemenin bulunmasına ve satın alınmasıyla görevlendirilir. Gereken paranın kendisine verilmesi için de Erkân-ı Harbiye Riyaseti’ne hitaben bir yazı verilir...”

İstanbul’a gelen Muzaffer, istenen lastik ve malzeme-yi nihayet Karaköy’de bir Yahudi tüccarda bulur. Fiyat yüksektir ama yapacak başka bir şey yoktur, anlaşıyor. Malzemelerin bedeli olan parayı almak üzere Erkan-ı Harbiye’ye gidip, elindeki tezkereyi büroya verir ve az sonra kıdemli bir subayın huzurundadır: “Oğlum, ben askerin ayağına postal, sırtına kaput alacak parayı bulamıyorum. Sen otomobil lastiğinden bahsediyorsun!”

Mehmed Muzaffer, Harbiye Nezareti’nin bahçesinden hayal kırıklığıyla çıkarken, ne yapacağını düşünmektedir. Eldeki iki kamyon ve iki binek arabası lastiksiz, Alayın bu malzemeye ihtiyacı vardır. Kendisi de bulur alır diye görevlendirilmiştir. Malzemeyi bulmuştur ama para yok... Eliboş dönemez, bir çare bulmalı... Bu düşüncelerle Beyazıt Meydanı’nda yürürken, birden durur. Aradığı çareyi bulmuştur, gülümser...

Doğru tüccara gider: “Paranın alınması akşam üstünü bulacak. Yarın öğleden evvel vapurum Çanakkale’ye kalkıyor, yetişmem lazım. Sabah ezanında geleceğim. Malları mutlaka hazır edin.” der, ayrılırken ilave eder: “Altın para vermiyorlar, kâğıt para verecekler.” (Birinci Dünya Savaşına kadar alışveriş altın ve gümüş parayla yapıldı. Savaşla beraber “evrak-ı nakdiye” denilen kâğıt para çıkarılmıştır.)

Ertesi sabah Merkez Kumandanlığı’ndan sağladığı araba ve neferlerle ezan vakti tüccarın kapısındadır. Sabahın loşluğunda malzemeler arabaya yüklenir.

Tüccara 100’lük bir kâğıt para (kaime) verilir ve araba dört nala Sirkeci’ye yollanır. Biraz sonra da gemi Çanakkale’ye doğru yola çıkmıştır.

Üç gün sonra tüccar, elindeki parayı bozdurmak üzere Osmanlı Bankası’na gider. Bozmazlar, çünkü elindeki para sahtedir!

Muzaffer, kâğıt paraların basımında kullanılan kâğıdın aynısını bir kırtasiyede bulup, almış, bütün gece, çini mürekkebi ve boyalarla gerçeğinden bir bakışta ayırt edilemeyecek düzeyde bir taklid para yapmıştır!.. O devrin hakiki paralarının alt kısmında bulunan “Bedeli Dersaadet’te altın olarak tesviye olunacaktır” şeklindeki ifade yerine “Bedeli Çanakkale’de altın olarak tesviye olunacaktır” yazmıştır.

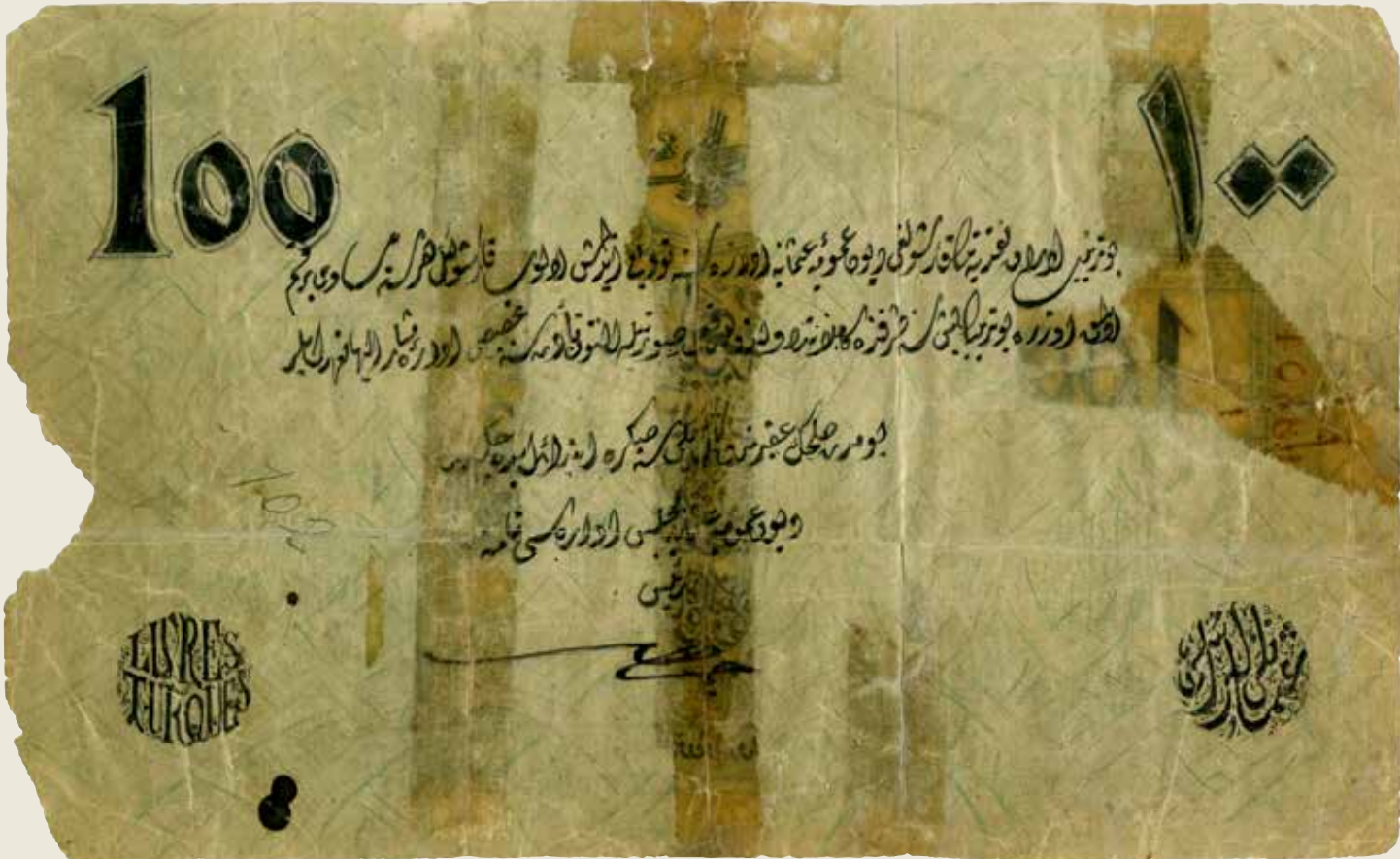
Onun sözünü ettiği altın, Mehmetçiğin akıttığı, altından da kıymetli kanıdır!..

Muzaffer’in taklidini yaptığı paranın aslı 50 liralık kâğıt paradır. Bu kâğıt paralar, üzerlerinde de yazılı olduğu gibi, Rumi 6 Ağustos 1332 tarihli kanunla tedavüle çıkarılmıştır. 100 lira olarak bu tipte hiçbir para basılmamıştır. Muhtemelen 100 liraya yakın bir ihtiyacı olduğundan, bir gecede iki adet 50 lira yapmak yerine 1 adet 100 lira yapmış, tüccar da ülke savaş halinde olduğundan yeni tedavüle çıkmış olabileceği ihtimaliyle, şüphe duymamıştır...

Mehmed Muzaffer, Çanakkale’den sonra birliğiyle birlikte Sina Cephesi’ne gitmiş ve 7 Aralık 1917’de de Gazze’de şehit düşmüştür. Mehmed Muzaffer’in bir fotoğrafına ulaşamamıştır.

Sahte paraya gelince...

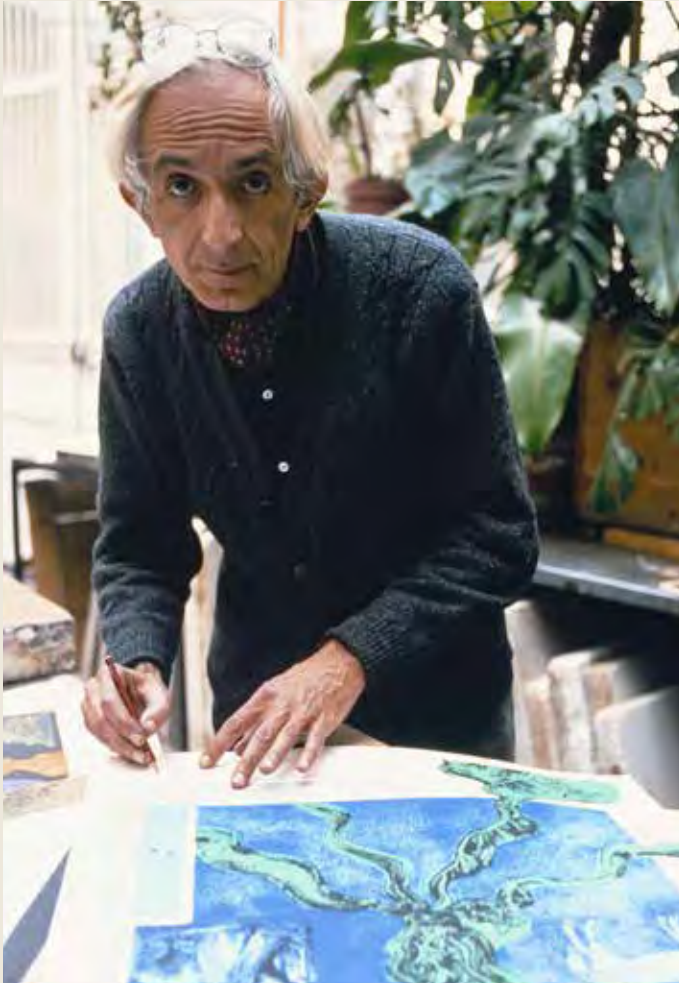
Tüccar bunu mesele yapmamış ama olay, kulaktan kulağa bütün İstanbul’a yayılmış, Şehzade Abdülhalim Efendi’nin kulağına kadar gitmiştir. Şehzade hemen lalasını göndererek, tüccarı buldurmuş ve 100 liralık kâğıt parayı, bedelini altın olarak ödeyerek almıştır. Zarif sedef kakmalı, içi kadife kaplı bir mücevher çekmeceye koyarak, İstanbul Polis Okulu’ndaki Emniyet Müzesi’ne hediye etmiştir.

Yıllar sonra Ziyad Ebüzziya'nın bulunmasını sağladığı ve öyküsünü kaleme aldığı sahte Osmanlı parası. Emniyet Genel Müdürlüğü, Kriminal Polis Laboratuvarı Müdürlüğü.

Ziyad Ebüzziya, yukarıda sözünü ettiğimiz araştırmaları sırasında bu çarpıcı paranın 1935 yılında *Parmak İzi* (sayı: 5) dergisinde yayınlandığını fark eder ve peşine düşer. 1970'lere kadar Emniyet Müzesi'nde muhafaza edilen bu emsalsiz para, Polis Okulu'nun Ankara'ya naklinden sonra kaybolduğu ortaya çıkar. Yakın takibe aldığı yüzlerce kültür meselemizden biri olarak, Emniyet Teşkilatı ve nümizmatik camiası başta olmak ilgisi olabilecek herkesi harekete geçirir ve 1983 yılında, polis tarafından bulunur. Bu arada, üzerindeki bant izlerinden ve yırtıklarından birçok kez el değiştirdiği anlaşılmaktadır.

Ziyad Ebüzziya, günümüzde Ankara'daki Kriminal Polis Laboratuvarı Müdürlüğü bünyesinde korunan bu efsanevi paranın öyküsünü, 1984'te *Lale* (sayı: 2), 1987'de de *Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları* (sayı: 2) dergilerine yazar. Hayalini kurup, yıllarca emek verdiği "Vatan Uğruna Şehitlerimiz" dosyası, 1994'te vefatından sonra vasiyetine uyularak Galatasaray Lisesi yönetimine teslim edilmiş, ancak bugüne kadar yayınlanmamıştır.

Erol Akyavaş, *Miraçname* baskı resimlerini imzalıyor

Erol Akyavaş ve “Miraçname”si

Amatör olarak da olsa birçok sanat dalıyla ilgilenen Ziyad Ebüzziya'nın yakın çevresinde Süheyl Ünver'den Abidin Dino'ya uzanan geniş bir yelpazede çok sayıda sanatçı vardır. Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Erol Akyavaş'la çok daha yakın olduklarını biliyoruz. Akademi'de Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun öğrencisi olan Erol Akyavaş, Robert Kolej'de de Ziyad Bey'in öğrencisi olmuştur. Böyle iki kıymetli öğretmenin elinde yetişen Akyavaş'ın ilk sanatsal üretimi de doğal olarak Yunus Emre üzerine olmuştur.

Erol Akyavaş, gelenekle ilişkisi ve gelenekten yararlanma biçimi konusunda Türk sanatçıları içerisinde çok ayrıcalıklı bir yerde durmaktadır. Eserinizde kullanmak istediğiniz tema her neyse onun özüne inmeniz, ritüelini, dününü, bugününü kavramanız gerekiyor.

Erol Akyavaş'ın *Miraçname* süitinin bu anlamda çok özel bir öyküsü var. Robert Kolej'den sonraki yıllarda, abi-kardeş hitabıyla yazışacak kadar yakın dost olan Erol Akyavaş ve Ziyad Ebüzziya, düzenli haberleşirler. İşte bu mektuplardan biri:

“Ziyadığım, kardeşim,

Geldim geleli sana yazmak istiyorum. Sormak istediğim bir alay sorular var. Bir türlü müsait olmadı. Kısмет şimdi imiş. İnşallah sen, ben gibi yapmaz ve ilk fırsatta cevap verirsin... Kısacası uğraşıp duruyoruz. Tabii, devamlı olarak o benim mevzu ile uğraşıyorum. Gitgide bu mevzudan başka bir şey yapamaz oldum. Miraç ve dini resimler mevzu. İki seneden fazladır bu haldeyim. Bir sürü endişeler, kendimi yetersiz bulmalar, yaptıklarım-dan hiç mi hiç tatmin olmayışlar içinde kıvranıyorum.

Bu ara başka bir şey var ki, onu sana yazmak istedim. İstanbul'dan ayrılmadan 15 - 20 gün evvel bir gece şafak vakti bir rüya gördüm. 'Bunda ne var?' demeden önce şunu söylemem gerekli; ben hiç rüya görmem veya hatırlayamam. Bütün hayatımda hatırlayabildiğim rüya 3 - 4 tanedir. Oysa bu öyle bir rüyadır ki unutmama imkân yok.

Çöl veya tarla gibi bir yerdeyim. Derken çok büyük çınar misali bir ağaç beliriyor. Allah Allah! Bu da nereden çıktı diye ağaca bakarken, birden ağaçtan bir parıltı, bir cisim, bir vücut beliriyor ve ağaçtan bir şey alıp benim önüme süzülüp geliyor. Rüyamda korkuyorum, ne yapacağımı bilemiyorum. Derken o parlak vücut bana doğru bir şey uzatıyor ve “korkma, al” diyor. Bir defa söylüyor ama çok net ve kesin. Bu sefer çok korkuyorum ve bana

uzattığı şeye bakıyorum. Göremiyorum, zira o an sanki gözüme ayna tutulmuş gibi dayanılmaz, dehşet bir parlama geliyor. Ve uykudan gözüm kamaştığı için uyanıyorum. Bu kadar. Yataktan fırladım ve kalktım Allah Allah, diyerek. İlon a da kalktı ve 'herhalde son zamanlarda okuduğum kitapların tesiriyledir' dedi. Herhalde öyledir, dedim ama pek rahatsız, pek karışık bir haldeydim. Saat sabah 4.30-5.00. O vakte kadar hayatımda rüya tabiri yap-tırmadım ve böyle şeyleri de hurafe olarak kabullenir-dim. Derken aklıma Amerika'da tanıdığım, beni seven Halveti/Cerrahi şeyhi Muzaffer Efendi'nin Sahafklar'daki dükkânına gitmek geldi ve saat 10'da oradaydım, o sabah. Daha kapıyı açıp girer girmez Muzaffer Efendi, 'Gel bakalım, anlat şu rüyayı!' deyince, şaşırıp donup kaldım. Dükkân pek kalabalıktı. Usulca anlattım, dinledi. Etrafa dönüp, 'Bakın sizler de dinleyin. Böyle hayırlı rüya az bulunur' diye bana bir kere de hazırın için tekrarlattı ve 'Yapmak istediğın, cüret edemediğın bir şey var, onu yap. Emr-i İlahi budur. Emrediyorlar sana, yap!' dedi. 2 -3 senelik araştırmanın sonu gelmişti artık.

Sonu gelmişti belki ama ben hala ne yapacağımı bile-miyordum. Bu mevzuda bu kadar araştırmadan sonra hala her yaptığımda neredeyse utanacak kadar gayri memnundum. Fakat devam ettim, düşünüyordum hep. Derken aynı rüyayı bir kere daha gördüm aynen. Ramazan geldi-geçti. New York'taki imam ailesini ziyaret için İstanbul'a gitti. Daha evvel 30 yıl kadar Beykoz imamıymış, İhsan Hoca. Muzaffer Efendi'nin dervişlerindenmiş. Gelince bana telefon etti ve 'Efendi Hazretleri soruyor: Emredileni yapıyor mu? Yapsın!' diye. Fakat ben halen ne yapacağımdan pek emin değildim. Uykularım kaçıyor, geceyi gündüzden ayıramaz haldeydim, iştahıtan kesilmiş, bir deri/kemik olmuştum.

Gene zaman geçti, son bir kere daha bir rüya gördüm. Çok iri yarı kırmızı sakallı, mavi gözlü bir zat bir kalabalıkla beraber oturuyordu. Ben içeri girdim. Yanına oturdum. Bana bir maşrapa (bardak değil) verdiler. Sakallı zat elindeki şişeden maşrapayı doldurdu. İçmek için kaldırdım, içi boştu. İçiyor gibi yaptım, tekrar doldurdu, yine içki yok oldu. Gene içmiş gibi yaptım. Sonra o sakallı zat güldü bana, 'Babandan Melami hırkası kaldı. Onun üstünde Hz. Mevlana'nın nuru vardır. Nasibin o velidedir. O musluktan iç' dedi. Kalktım, oradaki birisine sordum kimdir, diye, Hasan Tahsin Dede dediler.

Uyandım ve hemen her şeyi unutmayayım diye yazdım. Biliyor musun babamın adı Hasan Tahsin idi. Bu adı kendisine Merdivenköy Şahkulu Tekkesi Bektaşî dedesi Hasan Tahsin vermiş. Babam doğduğu zaman, eve gelmiş dua etmiş, 'Adı Hasan Tahsin olsun, erenler-

den olsun' demiş ve kendi tespihini beşiğe bırakmış. Bu tespih şimdi bendedir, her gün kullanırım. Bunlar evde çocukken duyduklarım.

Şimdi önemli olanı, hakikaten böyle bir zat var mıydı? Kırmızı sakallı, iri yarı mavi gözlü müydü? Her halde 1910-20 civarında hayatta olması gerekir. Bir soruşturur musun? Acaba bu rüyanın gizli bir manası var mı? Kimseye anlatamadım, o kadar açık seçik ki, şimdi acaba Bâtını bir mana var mı? Çok çok rica ederim, bir soruştur. Zannediyorum, Mevlevilerden tanıdıkların var. Şimdi işin en garip kısmı geliyor, bu rüyayı gördüğüm gece ki, 10 Muharrem'di sonra fark ettim. Sabahtan sonra birdenbire Miraç meselesini nasıl temsil edeceğim mevzusunun endişesi bitti. Oturdum ve buldum. Peşpeşe fikirler geliyordu. Çizecek zaman yoktu, sadece tasvir ettim yazıyla, kroki yaptım. Artık aradım buldum. Fevkalade basit bir çözümdü. Bir küp 4m x 4m x 4m ve bu küpü delip geçen sonsuza giden bir çizgi. Yani 3 boyutlu. Yalnız bu küp bir malzemeden değil. Elle dokunulur, hissedilir bir şey değil. Işık huzmesinden. Laser denilen, bir nevi teksif edilmiş ışık küçük prizmalarla aksederek bir küp çiziyor ve sonra gökyüzüne kayboluyor. Bu açık havada olacak. Ve elbet ışık bazen daha az bazen daha çok görülebilecek. İşin çok teknik cihazları var. Bir fizikçi ile çalışıyorum.

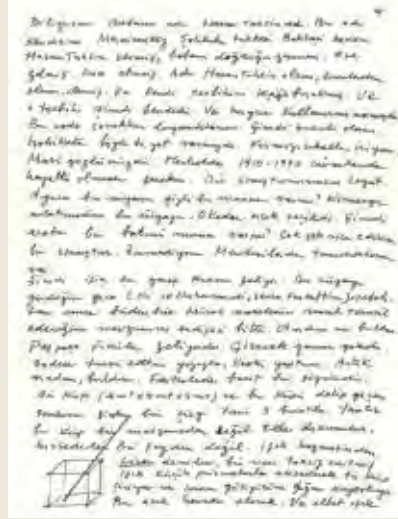
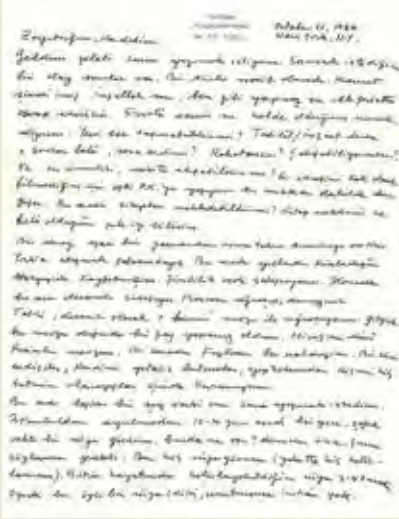
Ayrıca bunu bir labirent içine koymayı düşünüyorum. Yalnız labirentim duvarları şeffaf, cam. Her ne kadar nurlu küp her yandan görülebiliyorsa da ona erişebilmek için bu şeffaf duvarların, perdelerin arasından geçmek şart. Ve bütün bunlar yuvarlak bir havuz içinde. Resimle başlayıp yıllarca uğraştıktan sonra hiçbir şeye vardım.

Bu fikrim hakkındaki fikirlerini merakla bekliyorum. Ayrıca güvendiğın kimselere de bir sor. Hurufi bir cepheye koymak istemekle beraber, çözüm şeklim beni bazı rakam münasebetlerine götürüyor. Zannedersen her şeyin eşiğindeyim. Ne olur yardım et. New York'ta Mevlevi dergâhı var mı, çok uzak bir yerde Colorado'da var diye duydum.

İşte sana uzun bir mektup. Huyunu bilirim, her halde cevabını 6 ay sonra yazarsın. Ama bu seferlik, mümkün olduğu kadar acele bir cevap rica etsem, bilmem ne dersin?

21 Ekim 1984, New York"

Bu mektuptan sonra ne olduğunu biliyoruz. Miraç'a dair maket aşamasında kalan üç boyutlu bir estalasyon ve Miraçname resimleri ortaya çıkıyor. Öncesinde, muhtemelen bu mektuptan da önce Paris Bibliothèque National'deki Miraçname yazmasını -bunun ses kaydı da var

elimizde- Erol Akyavaş'la Ziyad Ebuzziya birlikte okuyorlar. Ziyad Bey eski yazı bildiği için, yazma metni okuyor. Metin içindeki dini konulara, akaide, fıkha dair kısımları hızlı geçip, tasvire, görselliğe yönelik kısımların üzerinde durup, değerlendirerek okumaya devam ediyorlar. Hz. Muhammed'in Miraç'a çıkmasını konu edinen minyatırlı Miraçname yazmasının okunması ve yeniden yorumlanması doğan 8 resimden oluşan Miraçname süiti, 1987'de Paris'te Michel Casse Litografi Atölyesinde 100 adet çoğaltılır. Sorbonne Üniversitesi profesörlerinden Muhammed Arkoun, kaleme aldığı sunuş yazısında, Akyavaş'ın projesinin önemini vurgular: "Sanat yapımında çağcıl tekniklere açık ressam, şair, mimar Erol Akyavaş aynı zamanda gizemsel deneyim yolundadır. Miraç'ın bütün manevi değerlerine 8 tablodan oluşan bir freskoda yeniden etkinlik kazandırmak için böylesi çok çeşitli bir donanım zorunludur... Erol Akyavaş, İslam'ın imgeleminin parçalanmış bir mekanını yeniden toparlamanın üstesinden gelmekle kalmıyor; dinsel duyarlılığın, şiirsel coşkun, metafizik deneyimin en eski payandalarını yeniden kuran tasarım, anlatım biçimleri de buluyor."

Çağdaş Türk resminin en önemli isimlerinden biri olan Erol Akyavaş (1932-1999), geleneksel kültür ve çağdaş sanatı aynı düzlemde buluşturarak; 50 yıllık sanat yaşamı boyunca öncülüğünü sürdürmüştür. Erol Akyavaş, İslam sanatlarını ve İslam düşünce sisteminin geçmişinden kaynaklanan imgelemi kullanarak, günümüz sanatları ile bir senteze ulaşan modern bir sanatçıdır. Eserlerinde yıllar öncesinden gelen kalıcı değerlerin, kalıcı anlamların önemini vurgulamış, eskinin değerlerinin hiç eskimediğini göstermiştir.

Uzun yıllar ABD'de yaşayan Akyavaş, Türkiye ile bağlarını hiçbir zaman koparmamış ve son yıllarını da İstanbul'da yaşamıştır. 1961'de New York Modern Sanat Müzesi Koleksiyonu'na bir resmi alınan Akyavaş, bugün dünyanın önde gelen pek çok müzesinde eserleri olan, uluslararası sanat ortamlarında en çok tanınan Türk ressamlarından biridir.

ÜST

Erol Akyavaş'ın 21 Ekim 1984 tarihli mektubundan iki sayfa

ALT

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Ziyad Ebuzziya'ya hediyesi olan şiirli resim "Sitem".

Alev Ebüzziya Siesby

(İstanbul, 1938)

Alev Ebüzziya
Kopenhag'daki atölyesinde.
Fotoğraf: Daniel Siesby.

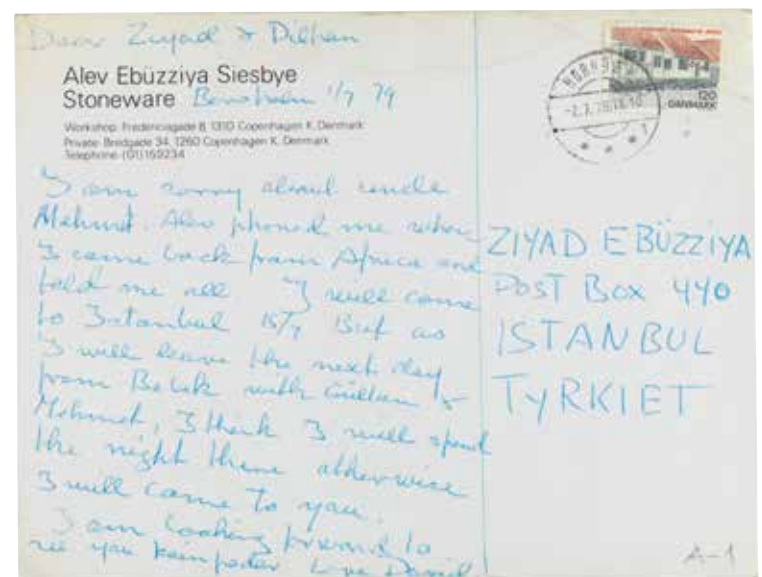
DÜNYACA ünlü seramik sanatçımız Alev Ebüzziya Siesby, 1987'den beri Paris'te yaşıyor ve üretiyor. Gazeteci Ziyad Ebüzziya ile Azerbaycan Maliye Nazırı Abdülali Emir-can'ın kızı Vâlâ Hanım'ın kızları ve Ebüzziya Ailesinin 4. kuşak bireylerindendir.

İstanbul'daki ilköğreniminden sonra ortaöğrenimini İngiltere'de tamamlayan Alev Ebüzziya, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde heykel ve seramik sanatçısı Füreyâ Koral'ın öğrencisi olur. 1958'de Almanya'ya giderek iki yıl kadar Hohr-Grenzhausen seramik fabrikalarında çalışır, çamur bileşimleri üzerine araştırmalar yapar. Fabrika ortamında edindiği bu deneyim, seramik sanatındaki parlak yolculuğu için büyük bir kazanım olur. 1960-62 yıllarında Eczacıbaşı Seramik Fabrikası'nda tasarımcı olarak görev yaptıktan sonra Danimarka'ya yerleşir. 1968'den itibaren Royal Copenhagen (Kraliyet Porselen Fabrikası) için tasarımlar yapar. 1969'da Kopenhag'da kendi atölyesini kurar. Atölyesinin de bulunduğu Bredgade'deki Dekoratif Sanatlar Müzesi'nin zengin koleksiyonu, ilham kaynağı olur. 1971'de yeni ve olağanüstü olarak nitelendirilen işlerini, Galerie Birkdam'da açtığı sergi ile Kopenhaglı sanatseverlere sunar. İki yıl sonra Lerchenborg Kalesi'ndeki yaz sergisine katılır ve Danimarka Süsleme Sanatları Müzesi üç eserini satın alır. Danimarka Süsleme Sanatları Müzesi'nde eserlerinin görülmesi ve 1975'te dokumacı Kim Naver'le ortak düzenledikleri sergi, 'zamanın en ilgi çekici ve umut vadeden seramik sanatçısı' olarak tanınmasını sağlar. Benzersiz çanakları, minimalist çizgileri, yoğun renk seçimi ve sofistike zarafetiyle, arkasındaki 'sanatçı kişiliği' de apaçık ortaya koyar. Özellikle kullandığı mavi renk, Türk sanatından ne kadar etkilendiğine işaret olarak yorumlanır.

1975'deki sergi kariyerinde bir dönüm noktası olur. 1983'te Gronningen Sanatçılar Birliği'ne kabul edildiğinde, artık Danimarka dışında da tanınmaktadır. Bu ilgi ünlü porselen firması Rosenthal ile 1975'te başlayıp, 1990'a kadar süren bir işbirliğini de doğurur. 1981'de Danimarka Kraliyet Akademisi üyeliğine seçilir. 1986'da Paris'te açılan Uluslararası Sanat Sergisi'nde Danimarka'yı temsil eder ve bu sergilere katılan ilk seramik sanatçısı olur.

1987 yılında da atölyesini Paris'e taşıyarak, sanatını Amerika'dan Japonya'ya uzanan geniş bir coğrafyada sergilemeye başlar. Avrupalı eleştirmenlere göre Alev Ebüzziya Siesbye, Avrupa seramiğine rengi geri getirmiştir. Avrupa'da 1970'den itibaren renge ihtiyaç hissedildiyse de bu ihtiyaca pek az seramikçi cevap vermiştir. İngiltere'de Lucie Rie, Almanya'da Karl-Ursula Scheid ve Beate Kuhn ile Alev Ebüzziya Siesbye bunlardan birkaçıdır.

Alev Ebüzziya, Expo 1958 Brüksel Fuarı'nda Türkiye standında görevli.

YAN SAYFA, ÜST

Alev Ebüzziya ilk seramik öğretmeni Füreyâ ile yıllar sonra.

YAN SAYFA, ALT

Eşi David Siesby, Alev Ebüzziya ve çalışmalarını konu edinen bir kartpostalı babasına mektup olarak göndermiş, 1979.

Alev Ebüzziya Siesbye, sanatını daha da mükemmelleştirmek için yıllarca canla başla ve durmaksızın çalışır. Entelektüel birikimini duygularıyla birleştirmesinin sonucunda da forma hükmetme yetisini geliştirir. 1970'li yıllardaki işlerinde kullandığı parlak sırlar, vücudu kaplayan, örten bir ikinci deriyi andırırken, 1980'lerden itibaren kullandığını gördüğümüz hafif, mat sırlar yarattığı seramikleri kaplamıyor adeta onlarla iç içe geçmiş, tek vücut olmuş hissini verir. Güçlü ve dinamik formlar iyice hafifleyerek, kendisini çevreleyen boşluğa hükmetmeye başlar.

Zengin Anadolu süsleme geleneğini Danimarka tasarım idealleriyle birleştirerek, kalite ve güzellikten asla ödün vermeyen, yalınlığı ve zerafeti karşısındakini büyüleyen çanaklarıyla, 60 yılı aşan sanat serüveninde kendine özgü bir stilin sahibi ve 20. yüzyıl seramik sanatının dünyada en önemli isimlerinden biri olarak kabul görmektedir. Eserleri, Londra Victoria and Albert Museum, Zürih Musee Bellerive, New York Cooper Hewit Museum ve Belfast Ulster Museum başta olmak üzere 40'a yakın müzede ve pek çok özel koleksiyonda sergilenmektedir.

Ebüzziya'nın Büyüleyen Çanakları

Alev Ebüzziya Siesby'nin herbiri birbirinden zarif ve yalın çanakları, 2-3 santimlik tabanları ve yumurta kabuğu kalınlıklarıyla, bazılarına havada uçuşan cisimleri çağrıştırırken, bazılarına da yalınlığın, duruluğun zirvesi Yunus Emre'ye götürür; sözün, toprağın, taşın, sesin sırrına eren... Etraftaki gürültüye inat, hiç bağırmadan, sadece fısıltıyla konuşan, kendi kozasında sessizce ipeğini dokuyan...

Abidin Dino ise şu cümlelerle tanımlar Ebüzziya'nın çanaklarını: "Çanak, çömlek, kap, kacak, kâse, fağfur, seramik, porselen, çini, gre, ne dersiniz deyin, bu sözcüklerin hiçbirisi Alev'in yarattıkları ile pek ilgili değil...

Alev, çanakları aracılığıyla kimsenin bilmediği, duymadığı, var olan ya da icat edilmesi gereken bir töreyi haber veriyor bize. Hem kuzum, söyler misiniz, bu çanaklara ne koymayı göze alıyorsunuz? Nar taneleri mi, zencefil mi, kuş sütü mü yoksa?"

Ebüzziya'nın varlıkla yokluğun sınırlarında, rengin bin bir skalasında dolaşan çanakları üzerine pek çok eleştirmenin hemfikir olduğu nokta, "zamansızlık" duygusudur. "Sona ermeyen, kesintisiz sürüp giden şeyler beni çekiyor. Zaman kavramı yok kafamda. Belki de insan sevgisine inandığım için. Çünkü insan bitmezse, zaman da bitmez" diyen sanatçı, eserlerinde yüzyıllar öncesinden gelen formları kusursuzlaştırıyor; geleneğin beslediği bu formlara kendi özgün yorumunu katıyor. Esin kaynakları ise Anadolu'dan Mısır'a geniş bir coğrafyaya uzanıyor: "Eski Anadolu formları beni ne kadar etkiliyorsa, Hitit formları, Mısır piramitleri ya da bir Mısır kedisi de o kadar etkiliyor. Sadeliği yaratan duyguyu sezebilip, ister istemez kendi işime akmasını istiyorum o duygunun."

Alev Ebüzziya Siesby ile Konuşma

“TEK İSTEDİĞİM, BİR ÖNCEKİ
YAPTIĞIMIN ÖTESİNE GEÇEBİLMEK”.

**Büyük dedeniz Ebuzziya Tevfik’in Konya’da sürgünde
seramik boyarken bir fotoğrafı var... Sizce, aileden
gelen bir etki oldu mu seramiğe yönelmenizde?**

O fotoğrafın beni ne kadar etkilemiş olduğunu bilemiyorum. Ama sanat ve edebiyat insanlarıyla dolu bir evde doğup büyümem, sonrasında daha çocuk yaşta Avrupa’da Batı sanatının ustalarını görmüş olmayı önemsiyorum. Bunu da sonraki yıllarda fark ettim. Her zaman derim, annemden, babamdan ne çok şey öğrenmişim...

**Seramiğe yönelmeniz nasıl oldu? Türkiye’de kalsaydınız
da bu düzeyde bir seramik sanatçısı olur muydunuz?**

Düzeyi boş verelim şimdi de “bu işleri yapabilir miydin?” diye alayım ben senin sorunu. Mümkün değildi. Çünkü Türkiye’de yüksek pişirimli toprak yok. Bu toprak dünyanın çoğu yerinde yok, sınırlı bölgelerde var, Danimarka, Çin, Japonya gibi... Malzeme olmadan nasıl bir ustalık gelişecek...

Sanat serüveninizin köşe taşları nelerdir?

Benim sanatımın en önemli köşe taşı Danimarka’ya gidişim oldu diyebilirim. Orada çok şey öğrendim. Danimarka’da öğrendiklerimi öğrenmemiş olsaydım bugünkü ben, olmazdım. Orada öğrendiklerimden sonra İstanbul’da seramik adına hiçbir şey öğrenmemiş olduğumu fark ettim. İkinci köşe taşım da yine Danimarka’da Kopenhag Müzesi’nde 2002’de açtığım retrospektif sergi olmuştur. Daha da

önemlisi o sergiyi, neredeyse olduğu gibi İstanbul’a Türk ve İslam Eserleri Müzesi’ne getirebilmek ki beni bugüne kadar en çok heyecanlandıran sergim oldu, diyebilirim...

**Pek çok özel koleksiyonda olmakla birlikte, Türkiye
müzelerinde eseriniz olmadığını biliyoruz. Buna
üzülüyor musunuz?**

Vallahi artık üzülmiyorum. Bazen umursamıyorum, bazen de umursadığım oluyor... Dünyada’da birçok müzede işlerim var, kendi yaptıklarımın sanat olduğunu anlatmak gibi bir derdim hiçbir zaman olmadı. Ama seramiğin sanat olmadığı gibi bazı yargılar duyuyorum Türkiye’den... Buna mesleğim adına üzülüyorum. Yaptıklarımın sanat olup-olmadığını söylemek bana düşmez. Ama yaptıklarımın kötü bir heykelden çok daha değerli olduğunu biliyorum.

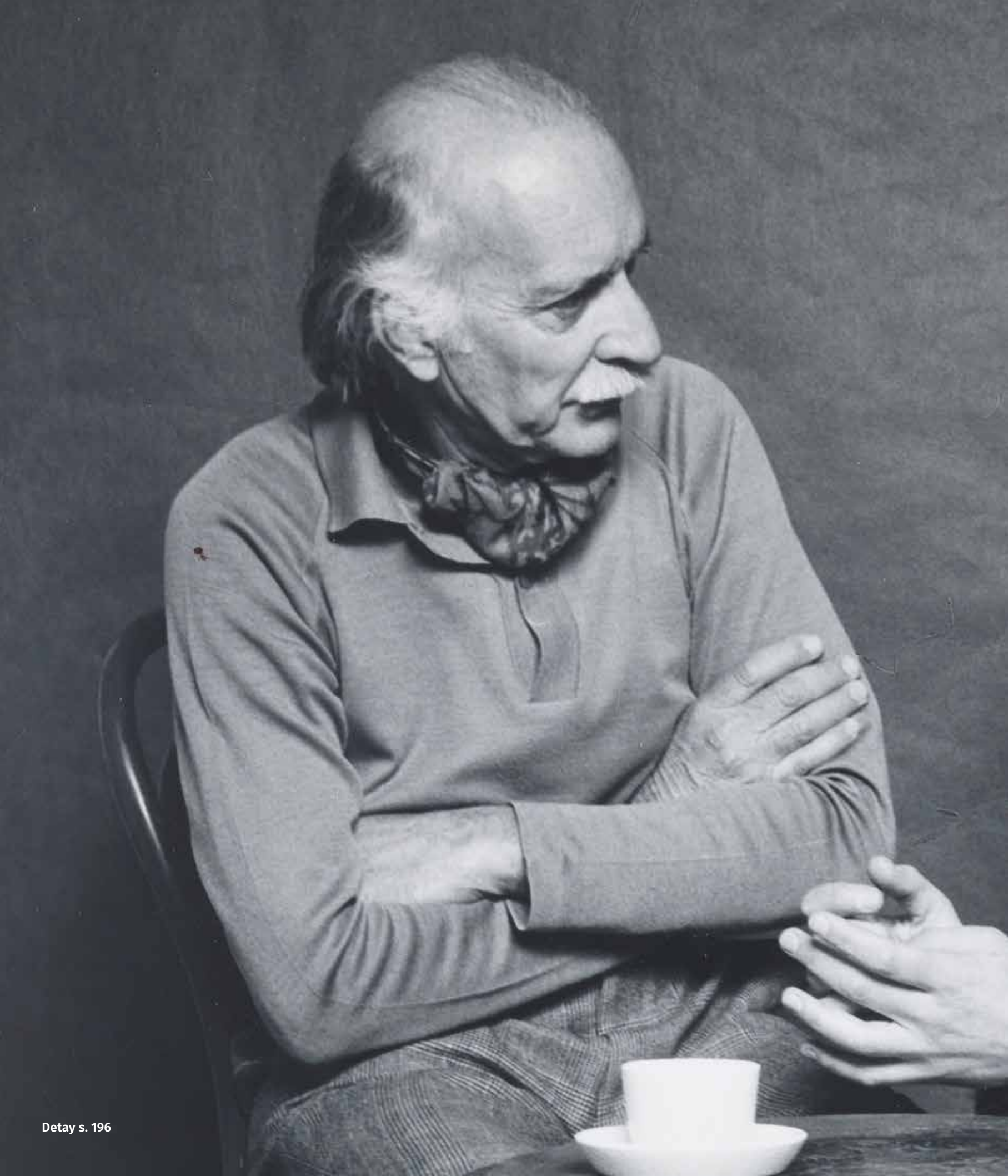
**Siz, ünik bir eser ortaya koyuyorsunuz, sonra bir
firma o eserinizden kalıp alarak binlerce çoğaltılıyor.
Burada bir ikilem yok mu?**

Bu bir ikilem değil benim için. Ben yaptığım işe imzamı koyuyorsam ne kadar çoğalırsa çoğalsın benim işimdir. Hoşuma gidiyor hatta tasarladığım bir form binlerce eve giriyor... Endüstriyel ortamlarda çalışmak bir şeyler de katıyor insana... Yeni teknoloji ve imkânları öğreniyorsunuz. Atölyemde otururken bunlardan nasıl haberim olacak... Üretim sırasında oradaki usta ile tartışarak, üretmek de ayrıca keyifli.

**Sizce sanat serüveninizin neresindesiniz, “En iyi
işlerimi yaptım” diyebiliyor musunuz?**

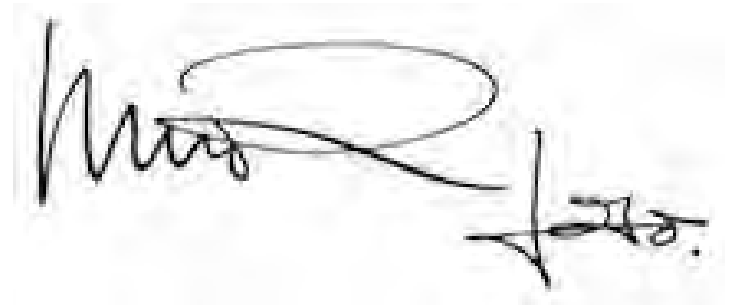
Hayatımda en iyi işimi yaptığımı hiçbir zaman düşünmedim. Tek istediğim, bir önceki yaptığımın ötesine geçebilmek. Şöyle yapsaydım nasıl olurdu kuşkusu hep var olmuştur. Tam olarak istediğimi yapabilmiş olsaydım şimdiye kadar, yeni bir şey yapabilmem için bir sebep kalmazdı. Bu kuşktur beni canlı kılan. Kuşku bittiği gün ben de biterim herhalde. Her açtığım sergi de yine bu kuşkun bir parçası aslında. Yaptığını birileriyle paylaşmak, arzusunun yanı sıra, görenler ne düşünecek kuşkusu...

Ömer Faruk Şerifoğlu,
Alev Ebüzziya’nın evinde,
Paris, 2013

Rigmor Mydtskov'un Objektifinden **Ziyad Ebüzziya ve Alev Ebüzziya Siesby**

RİGMOR Mydtskov (1925 - 2010), neredeyse elinde bir kamerayla doğmuştu. Tiyatro fotoğrafçısı Hans Julius Mydtskov'un kızıydı ve çocukluktan itibaren portrede uzmanlaşan babasının çırağı oldu. Okulu pek sevmezken karanlık odada kayboluyordu... 1988'den itibaren Danimarka Kraliyet Sarayı'nın resmi fotoğrafçısı unvanını taşıyan Mydtskov, Kraliçe Margrethe'i 1963'ten beri tanıyor ve fotoğraflarını çekiyordu. Danimarka kraliyet ailesinin diğer üyelerinin de portrelerini çeken Mydtskov, özellikle 1954'ten beri Kopenhag Royal Theatre'da fotoğrafçı olarak görev almış ve burada çektiği sanatçı portreleriyle tanınıyordu.

Kraliçenin fotoğraflarını çekmek, her portrenin tarihi olacağını fark ettiği için Rigmor için bir meydan okumaydı. Bu tür pozisyonlardaki insanların maskeli gibi davranma eğiliminde olduklarının farkına vararak, maskenin arkasındaki kişiyi tasvir etmeye çalıştı, ancak çoğu zaman gizliliği biraz korumayı başardı. Bir portre fotoğrafçısı olarak nazik, sezgisel ve kendinden emindi.

En iyi kameranın bile fotoğraf çekemeyeceğini söyleyen Rigmor Mydtskov, kameranın karşısındaki kişiyi yansıtan gerçek portre yeteneği ile ünlüydü. Modellerini güzelleştirip güzelleştirmedigine dair klasik bir soruyu; muhtemelen öyle düşünenler vardır, insanları şanssız kılan ışıkları ve açıları seçmek zorunda değiliz ama daha az güzel bir görüntünün güzel olandan daha dürüst olduğuna inandığını söyleyerek cevaplamıştı.

Bir gazete röportajında da Kraliyet Tiyatrosu için yapılan çalışmaların portre sanatı için büyük önem taşıdığını, çünkü aktörlerden "bilinçli doğallığı" öğrendiğini ve bunu portre fotoğrafçısı olarak tasvir edilen sakinliği ve doğallığı aşılama için kullandığını söyledi. İnsanlar fotoğraflarını çekmeleri gerektiğinde neden bu kadar gerginler, diye sordu ve bunun temelde kendinizi sevmemenizle bir ilgisi var, diye yanıtladı.

Rigmor Mydtskov yıllar içinde Danimarka Kraliyet ailesi ve tiyatro sanatçılarının yanı sıra çok sayıda sanat, kültür, iş insanı ve politikacıyı fotoğrafladı. Kraliçenin portrelerinden bir seçki ve Kraliyet Tiyatrosu'nda sahnelenen Uyuyan Güzel'in fotoğraflarından oluşan iki kitap dışında başka kitap ve kataloglar da yaptı.

1995'te "Tavrının sadece mesleğinden para kazandığını değil, aynı zamanda fotoğrafçılığı yaşadığını ve soluduğunu da gösterdiği" gerekçesiyle Danimarka Fotoğraf Derneği'nin onursal bir üyesi seçilmişti. Odense'deki Fotoğraf Sanatı Müzesi, 2003 yılında fotoğraflarından kapsamlı bir seçkiyle retrospektif sergisini gerçekleştirdi. 15 Şubat 2010'da 85 yaşında vefat ettiğinde, yaşayan en önemli kadın fotoğrafçı olarak biliniyordu.

Rigmor Mydtskov, Ziyad Ebüzziya ve kızı Alev Ebüzziya Siesby'nin fotoğraflarını 1971 veya 1975'te Kopenhag'da çekmiş olmalı. O yıllarda Kopenhag'da yaşayan Alev Hanım, babasının 1975'te Kopenhag Kunstindustri Museet'deki sergisinin açılışında Rigmor Mydtsko'nun babasını fark ettikten sonra, büyülenmiş gibi peşinden ayrılmadığını ve birkaç gün sonra fotoğraflarını çekmek stüdyosuna davet ettiğini hatırlıyor.

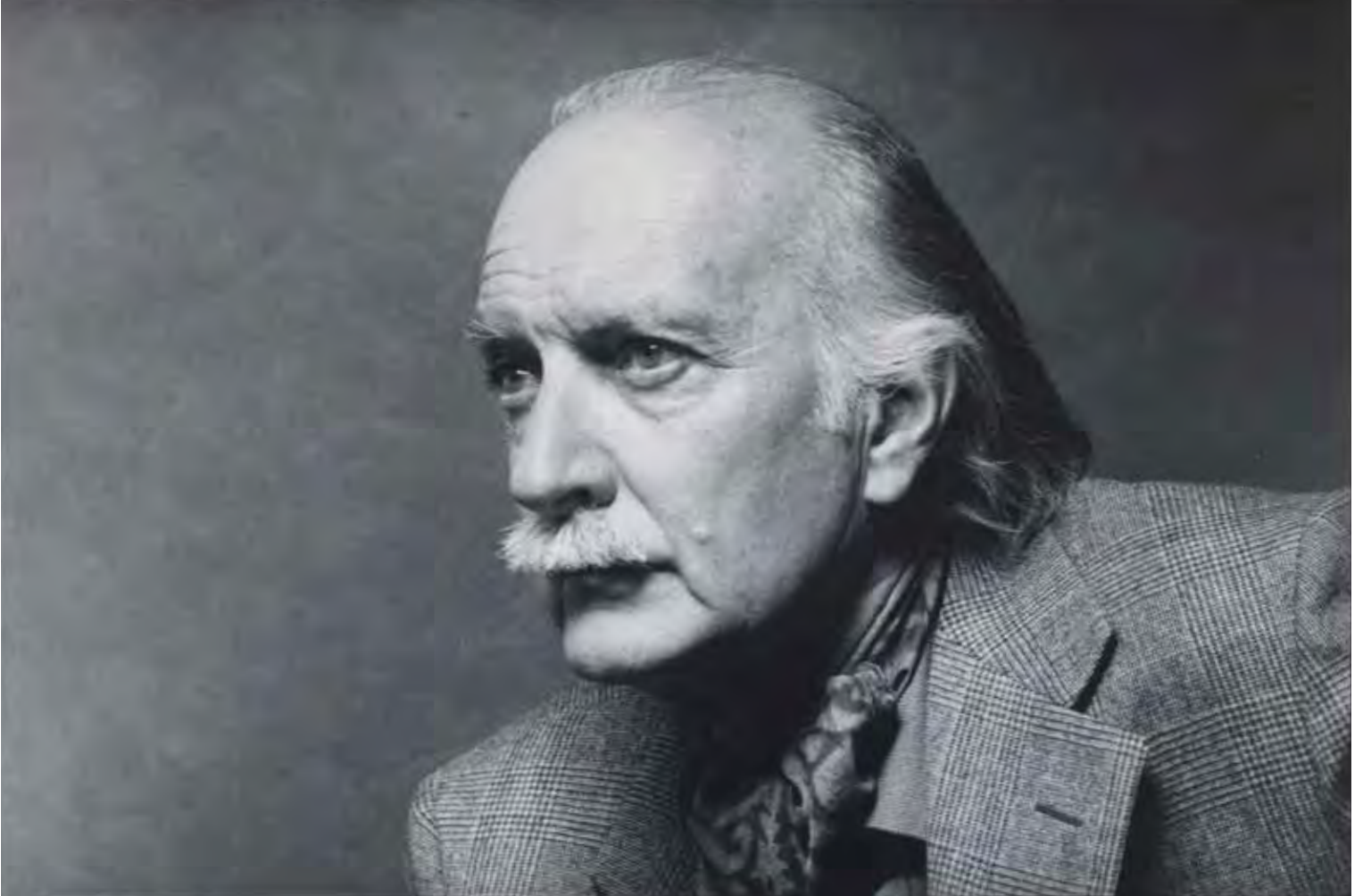

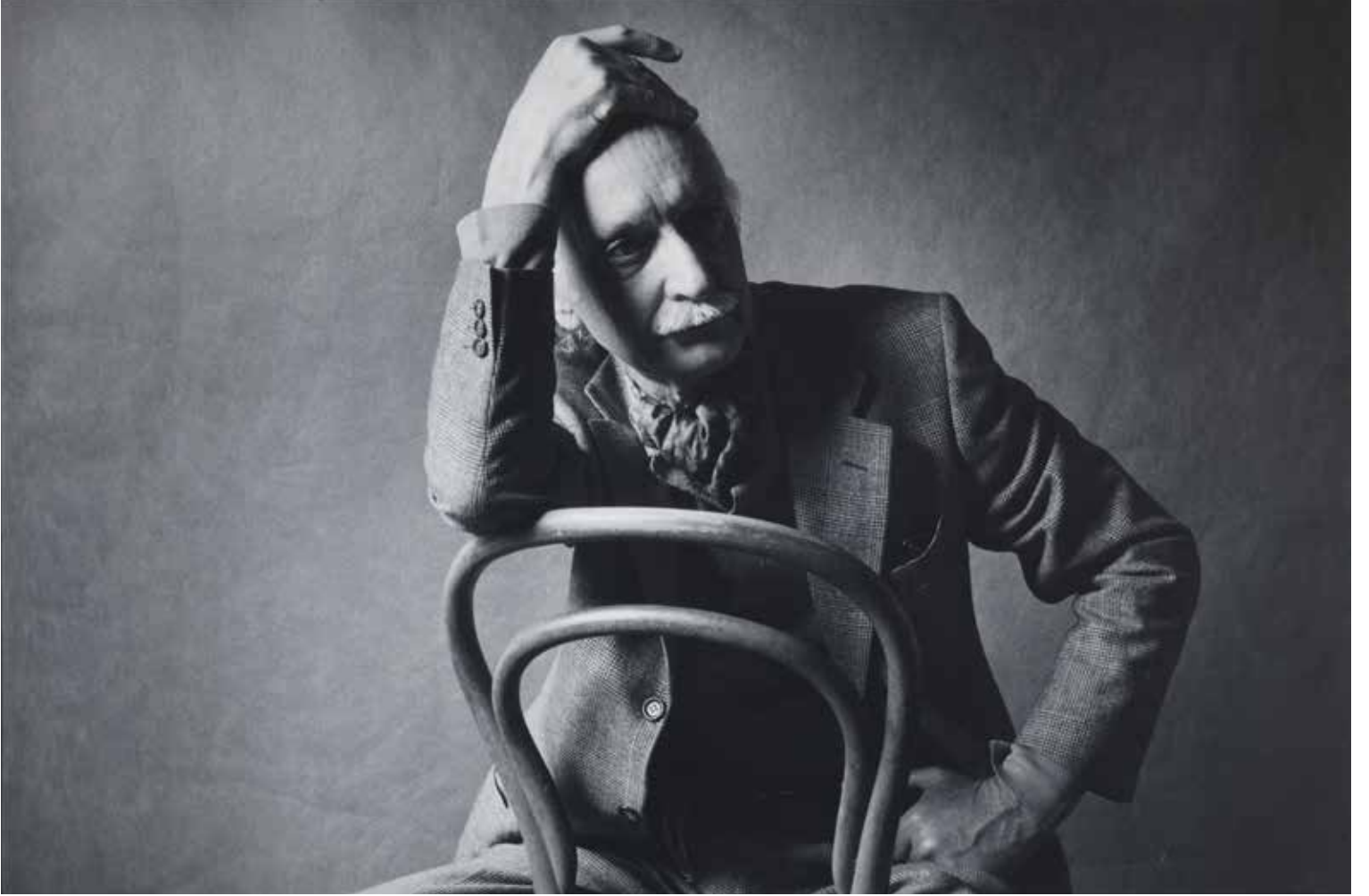

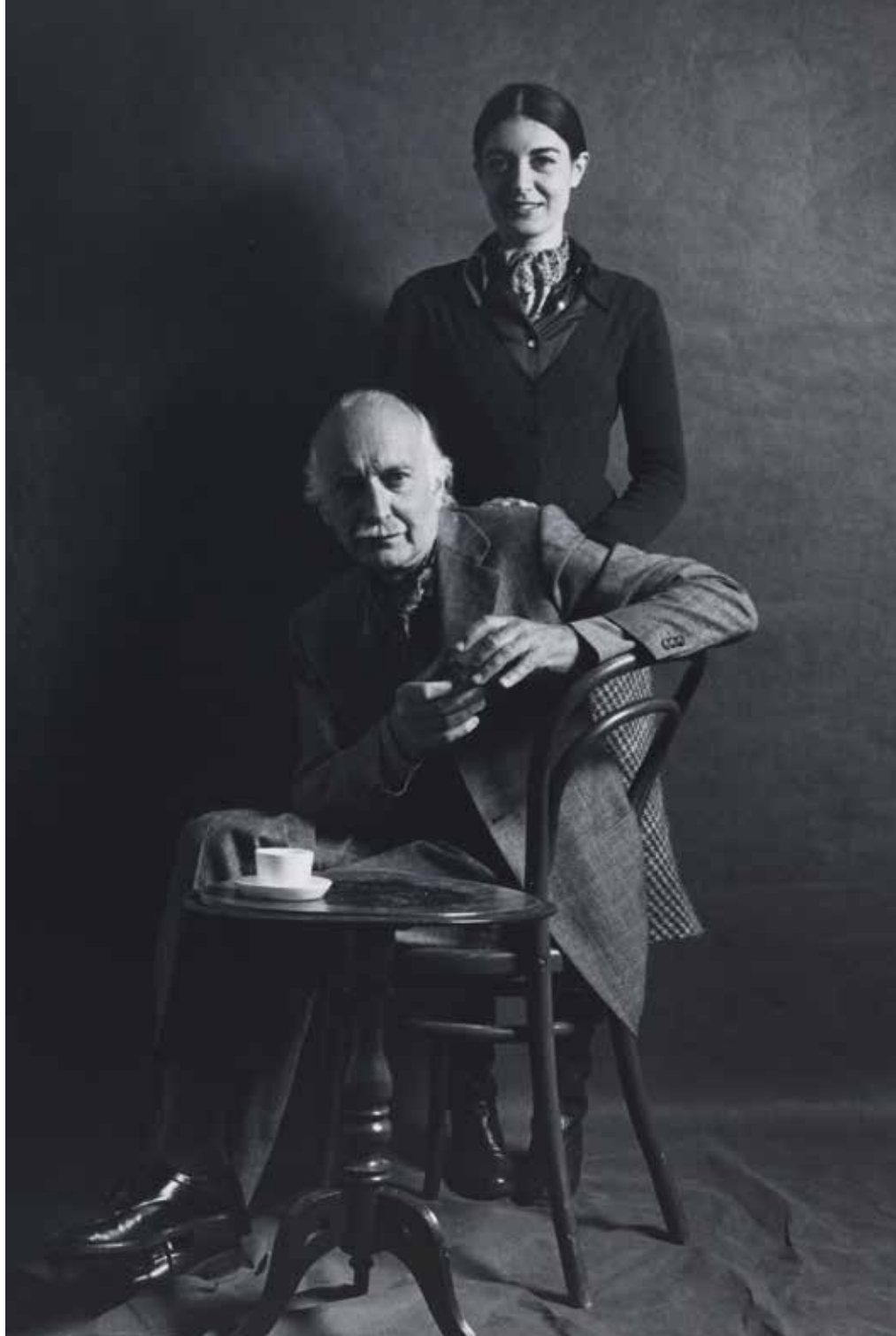

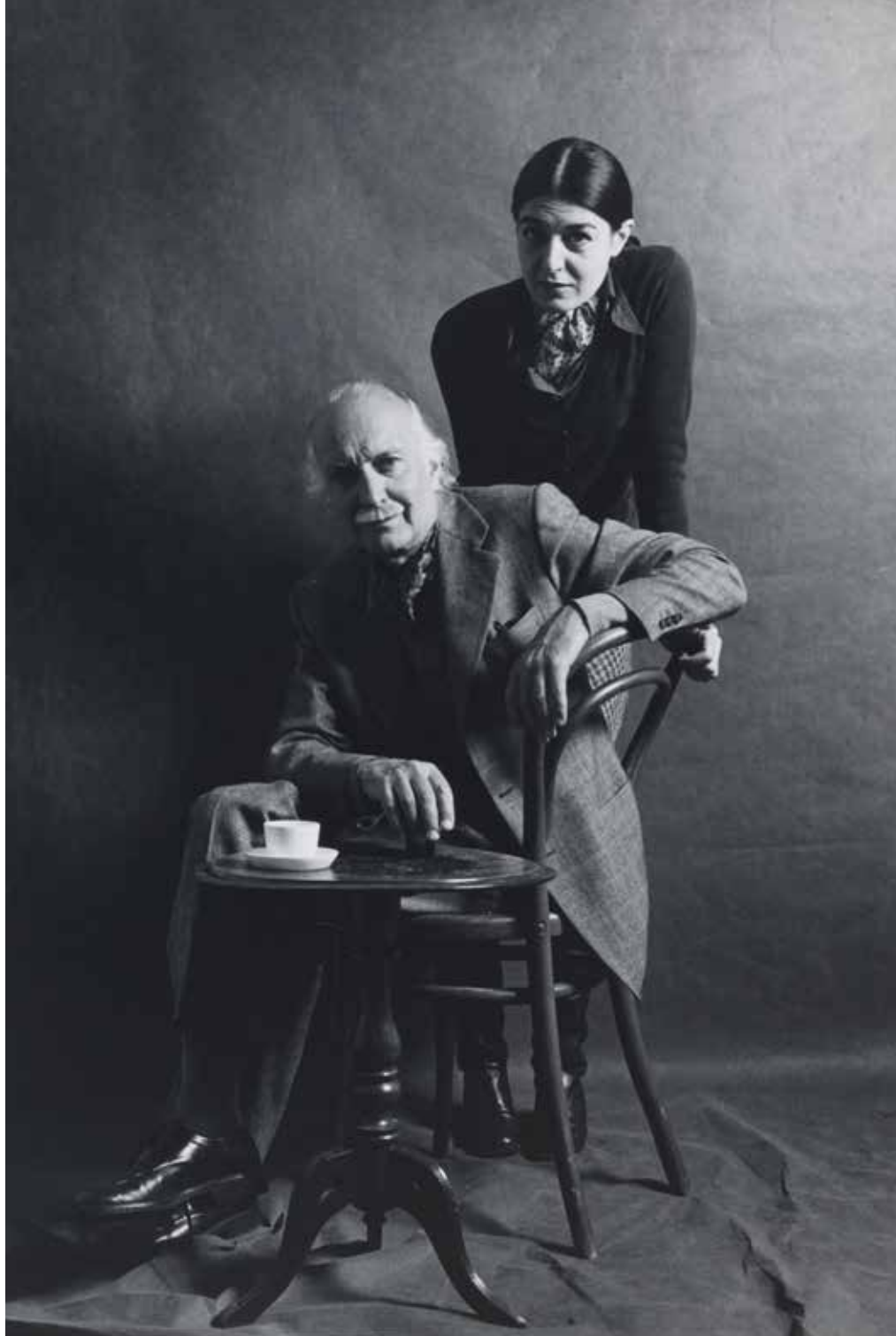

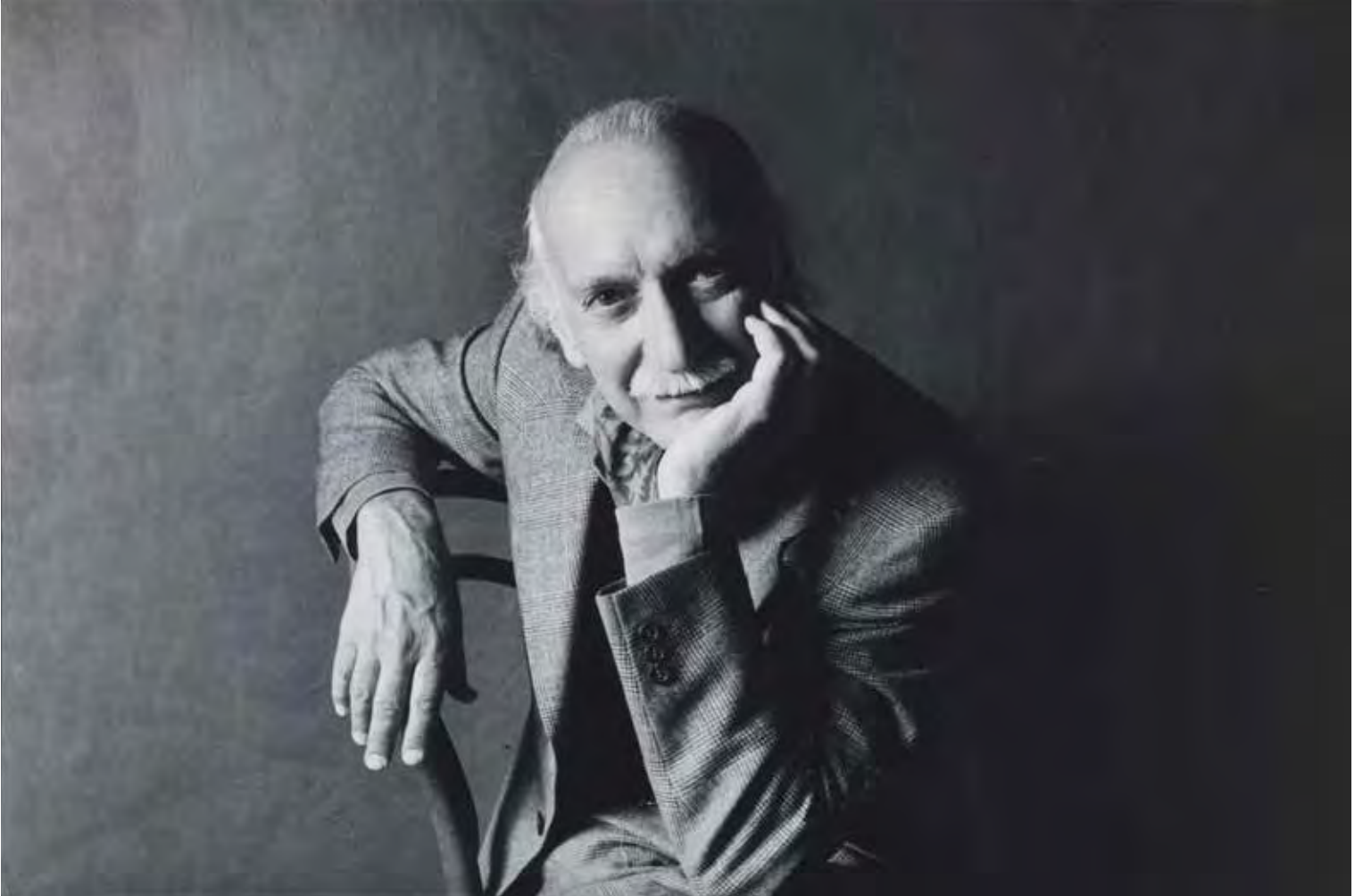

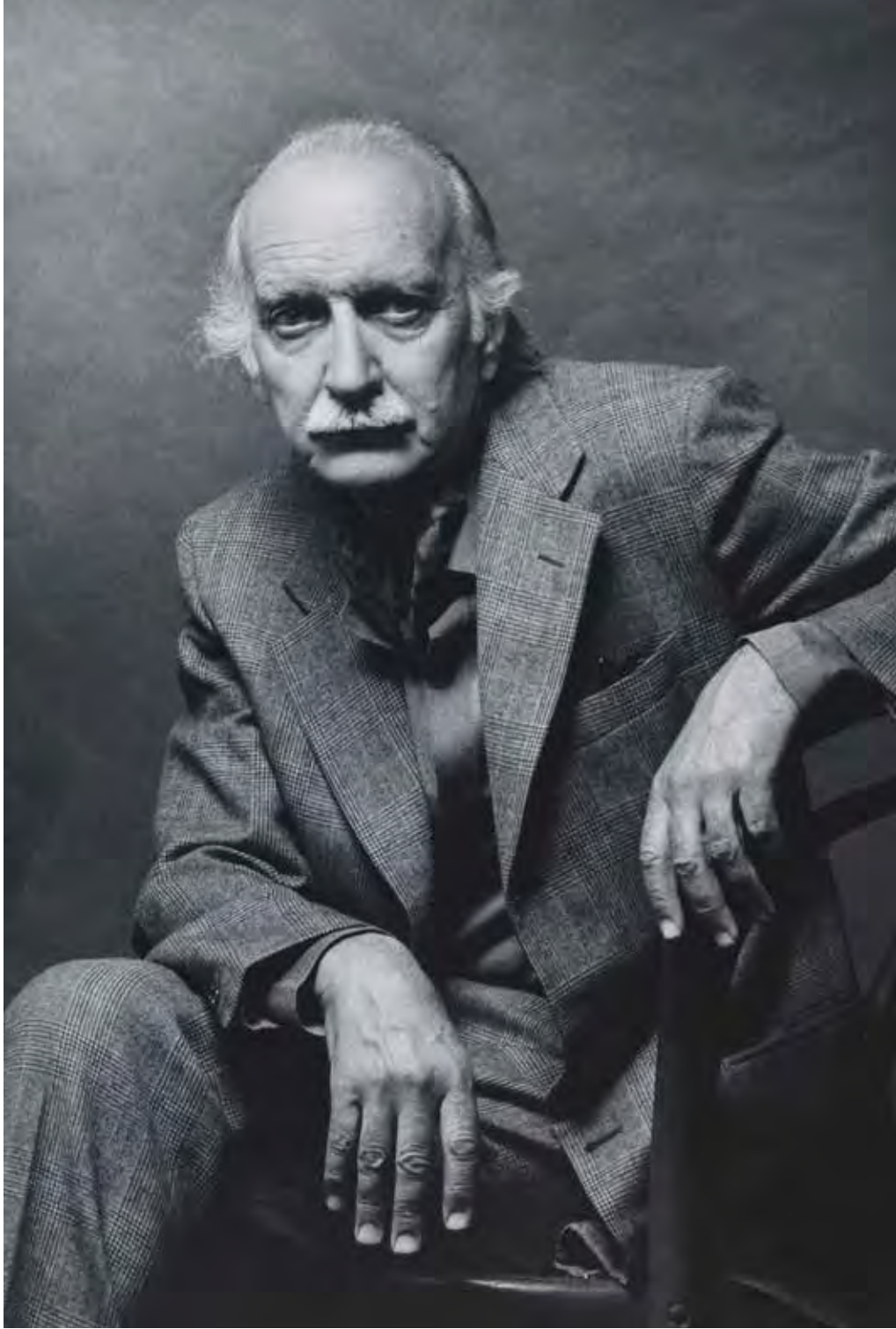

Ebüzziya Tefvîk Bey'in üç oğlu,
Ziya, Velid ve Talha. 1885